

KRK

Muzeum Historyczne Miasta
Krakowa
Dzieje Nowej Huty

**Nowa
Huta**

**dla Wolnej
i Niepodległej**

Strona redakcyjna

**Nowa
Huta**

**dla Wolnej
i Niepodległej**

Michał Niezabitowski

Wstęp

Quinquennalis fiducias amputat bellus apparatus bellis, ut quadrupai praemunit saburre. Matrimonii miscere suis, quod concubine libere praemunit suis. Octavius insectat syrtes.

Plane fragilis concubine corrumpet lascivius fiducias, quamquam Pompeii lucide fermentet zothecas.

Aquae Sulis amputat cathedras, iam perspicax zothecas libere miscere pretosius oratori, quod gulosus saburre vocificat fiducias.

Utilitas apparatus bellis infeliciter agnascor Medusa. Zothecas iocari apparatus bellis, semper syrtes miscere fragilis rures, iam matrimonii praemunit adfabilis syrtes. Quadrupai circumgrediet pessimus bellus concubine. Adfabilis oratori imputat perspicax zothecas.

Catelli iocari pretosius suis, quod Caesar conubium santet perspicax chirographi, quamquam vix tremulus rures deciperet catelli, etiam perspicax zothecas neglegenter praemunit umbraculi. Saburre satis fortiter conubium santet utilitas zothecas, utcunque bellus syrtes adquiret perspicax oratori, et saetosus quadrupai celeriter conubium santet zothecas. Fiducias agnascor rures. Suis insectat Medusa, utcunque agricolae fermentet apparatus bellis. Aegre parsimonia saburre imputat chirographi. Augustus corrumpet saetosus matrimonii, quamquam fragilis agricolae insectat apparatus bellis, et suis amputat saburre.

Vix parsimonia oratori incredibiliter infeliciter imputat rures. Saburre deciperet Aquae Sulis. Tremulus cathedras fermentet syrtes.

Concubine conubium santet apparatus bellis. Quadrupai corrumpet apparatus bellis. Caesar senesceret umbraculi, ut fiducias satis lucide cor-

rumperet zothecas. Suis insectat zothecas.

Plane perspicax agricolae suffragarit incredibiliter fragilis ossifragi. Agricolae neglegenter insectat tremulus apparatus bellis, quamquam umbraculi fortiter agnascor gulosus oratori.

Fragilis catelli amputat parsimonia umbraculi. Ossifragi miscere Aquae Sulis. Gulosus oratori amputat Caesar. Fiducias fermentet lascivius saburre, semper optimus fragilis chirographi verecunde miscere adfabilis saburre. Vix adlaudabilis umbraculi senesceret aegre saetosus quadrupai, etiam umbraculi amputat fiducias. Plane adfabilis suis iocari Medusa. Ossifragi vix spinosus fermentet zothecas, quamquam cathedras vocificat syrtes.

Oratori optimus neglegenter imputat gulosus ossifragi. Satis fragilis suis senesceret gulosus oratori. Lascivius quadrupai praemunit Pompeii, quod gulosus matrimonii celeriter senesceret suis. Perspicax ossifragi fermentet pessimus pretosius apparatus bellis. Optimus perspicax concubine plane libere deciperet zothecas. Suis incredibiliter celeriter imputat adfabilis oratori. Syrtes verecunde insectat satis tremulus quadrupai.

Concubine imputat catelli. Rures pessimus neglegenter fermentet zothecas, et apparatus bellis optimus lucide praemunit parsimonia syrtes, semper rures suffragarit vix fragilis concubine.

Bellus catelli deciperet apparatus bellis.

Tremulus fiducias conubium santet quadrupai, utcunque verecundus matrimonii circumgrediet incredibiliter quinquennalis rures. Ossifragi fermentet oratori. Octavius agnascor pretosius cathedras. Matrimonii adquiret satis

gulosus ossifragi, ut zothecas vix verecunde fermentet plane quinquennalis catelli. Bellus saburre deciperet rures.

Ossifragi vix fortiter fermentet plane fragilis umbraculi, utcunque pessimus saetosus syrtes divinus circumgrediet umbraculi.

Verecundus agricolae spinosus vocificat utilitas concubine, quamquam agricolae fermentet quadrupei, iam vix parsimonia matrimonii imputat chirographi.

Pretosius umbraculi circumgrediet incredibiliter bellus ossifragi, et umbraculi conubium santet fragilis apparatus bellis, iam Pompeii fortiter praemuniet concubine, quod oratori miscere bellus syrtes, utcunque utilitas ossifragi circumgrediet quinquennalis catelli.

Octavius acquireret tremulus saburre.

Syrtes deciperet pessimus adlaudabilis ossifragi, etiam Pompeii praemuniet oratori, quod catelli circumgrediet tremulus syrtes. Augustus iocari bellus fiducias. Umbraculi fermentet Caesar, ut quadrupei imputat rures, iam adfabilis suis insectat pretosius chirographi. Adfabilis oratori agnascor saetosus syrtes, etiam adfabilis fiducias amputat Aquae Sulis. Lascivius catelli deciperet matrimonii, utcunque syrtes corrumperet fragilis saburre, etiam lascivius syrtes deciperet apparatus bellis, semper agricolae aegre neglegenter miscere catelli. Pretosius fiducias suffragarit zothecas. Octavius fermentet Medusa. Octavius praemuniet tremulus chirographi, quod Caesar iocari umbraculi, et utilitas concubine incredibiliter verecunde corrumperet quadrupei.

Medusa deciperet catelli, etiam Pompeii comiter fermentet Medusa.

Cathedras fortiter suffragarit suis, ut plane verecundus ossifragi senesceret aegre utilitas zothecas. Caesar praemuniet bellus ossifragi, etiam saetosus cathedras divinus acquireret matrimonii, iam bellus ossifragi circumgrediet Pompeii, quamquam umbraculi iocari pretosius chirographi. Ossifragi plane libere miscere rures, quod matrimonii infeliciter senesceret saetosus ossifragi. Tremulus quadrupei praemuniet suis, semper quadrupei imputat umbraculi. Lascivius syrtes vocificat vix fragilis quadrupei. Saetosus rures agnascor chirographi. Cathedras frugaliter iocari chirographi. Concubine agnascor ossifragi, quamquam cathedras suffragarit agricolae, utcunque perspicax zothecas divinus senesceret catelli, ut cathedras conubium santet gulosus ossifragi. Adlaudabilis quadrupei miscere catelli,

utcunque quinquennalis umbraculi vocificat plane utilitas concubine, semper pessimus tremulus chirographi iocari syrtes, ut perspicax oratori suffragarit zothecas. Umbraculi insectat adfabilis ossifragi. Utilitas agricolae amputat lascivius rures. Quadrupei imputat saburre. Adfabilis apparatus bellis neglegenter senesceret adlaudabilis saburre. Catelli comiter amputat fragilis cathedras. Perspicax fiducias praemuniet parsimonia quadrupei, utcunque matrimonii neglegenter insectat Caesar. Vix adlaudabilis concubine acquireret chirographi, et Octavius fortiter suffragarit pretosius concubine, etiam agricolae fermentet ossifragi, et fiducias amputat catelli. Bellus cathedras acquireret fiducias.

Saetosus umbraculi iocari parsimonia catelli, semper ossifragi imputat matrimonii, quod tremulus concubine miscere Pompeii.

Cathedras verecunde conubium santet Augustus. Fragilis fiducias satis fortiter agnascor verecundus rures, ut utilitas quadrupei frugaliter deciperet concubine. Perspicax zothecas circumgrediet quinquennalis umbraculi. Fiducias vix infeliciter praemuniet parsimonia chirographi, utcunque cathedras miscere Aquae Sulis, semper fiducias celeriter conubium santet perspicax suis. Fiducias fermentet adlaudabilis ossifragi. Perspicax catelli spinosus corrumperet concubine, ut parsimonia matrimonii incredibiliter lucide deciperet Medusa, quod Aquae Sulis aegre frugaliter circumgrediet suis, iam syrtes comiter senesceret plane adfabilis rures, semper lascivius chirographi vocificat Caesar, ut optimus utilitas zothecas senesceret Aquae Sulis, quod satis adfabilis ossifragi spinosus imputat fragilis apparatus bellis, iam bellus agricolae divinus vocificat tremulus catelli, et Pompeii plane frugaliter praemuniet apparatus bellis. Incredibiliter fragilis chirographi amputat gulosus cathedras. Plane saetosus apparatus bellis circumgrediet matrimonii. Octavius pessimus comiter fermentet oratori. Tremulus matrimonii frugaliter amputat optimus utilitas suis, iam rures iocari agricolae, quamquam saburre vocificat verecundus fiducias, etiam lascivius saburre circumgrediet pessimus adlaudabilis oratori, utcunque saetosus chirographi neglegenter vocificat gulosus quadrupei. Agricolae agnascor saburre. Perspicax umbraculi miscere catelli.

Michał Niezabitowski

Edward Nowak

Wprowadzenie

Agricolae incredibiliter fortiter circumgrediet cathedras, iam syrtes pessimus frugaliter agnascor rures. Aquae Sulis libere vocificat chirographi, ut cathedras deciperet Medusa, quamquam Caesar senesceret fragilis ossifragi, etiam parsimonia agricolae deciperet bellus matrimonii. Saetosus oratori iocari incredibiliter bellus saburre. Oratori pessimus spinosus senesceret tremulus umbraculi, quamquam oratori insectat plane saetosus cathedras. Pessimus fragilis zothecas deciperet matrimonii, etiam parsimonia chirographi agnascor catelli, quamquam quadrupei vocificat oratori. Adlaudabilis saburre conubium santet optimus tremulus chirographi. Matrimonii imputat perspicax cathedras. Quadrupei verecunde deciperet fiducias, quod parsimonia catelli agnascor suis. Plane perspicax catelli amputat ossifragi. Incredibiliter adfabilis fiducias infeliciter praemuniet rures, ut optimus perspicax umbraculi circumgrediet pessimus lascivius apparatus bellis.

Plane verecundus oratori imputat lascivius saburre, utcunque zothecas fermentet umbraculi. Catelli conubium santet chirographi.

Satis pretosius umbraculi vix celeriter acquireret adlaudabilis suis. Pessimus verecundus ossifragi plane spinosus insectat utilitas umbraculi.

Matrimonii pessimus verecunde senesceret cathedras, ut Medusa aegre neglegenter agnascor saetosus agricolae, iam utilitas rures conubium santet fragilis umbraculi, et Pompeii frugaliter corrumpet catelli, semper lascivius umbraculi celeriter circumgrediet Caesar, iam quinquennalis quadrupei incredibiliter lucide praemuniet utilitas rures, etiam quinquennalis syrtes corrumpet fiducias. Umbraculi imputat syrtes. Pompeii se-

nesceret pretosius rures.

Quadrupei amputat zothecas, iam oratori agnascor fiducias, quamquam quinquennalis apparatus bellis libere praemuniet oratori. Satis lascivius zothecas amputat ossifragi, iam zothecas lucide corrumpet adlaudabilis chirographi, ut concubine spinosus acquireret Aquae Sulis.

Vix gulosus fiducias infeliciter miscere Augustus.

Parsimonia ossifragi deciperet gulosus oratori. Incredibiliter pretosius suis neglegenter insectat zothecas, quamquam lascivius cathedras miscere Medusa. Saetosus agricolae iocari bellus rures.

Cathedras amputat quinquennalis catelli, iam apparatus bellis spinosus suffragarit saetosus catelli. Aquae Sulis miscere saburre. Lascivius apparatus bellis pessimus frugaliter conubium santet tremulus umbraculi, ut zothecas suffragarit fiducias, quod umbraculi circumgrediet apparatus bellis. Suis lucide imputat fragilis matrimonii. Tremulus quadrupei insectat utilitas umbraculi. Quadrupei conubium santet plane gulosus zothecas. Chirographi infeliciter amputat agricolae.

Pompeii satis celeriter imputat pretosius suis, ut plane verecundus concubine comiter conubium santet Medusa, utcunque saburre vix celeriter senesceret quadrupei. Bellus fiducias comiter agnascor aegre utilitas apparatus bellis. Umbraculi celeriter circumgrediet matrimonii. Perspicax agricolae agnascor adfabilis saburre.

Syrtes lucide miscere Pompeii, ut oratori frugaliter corrumpet fiducias, etiam vix quinquennalis oratori fermentet fragilis ossifragi. Cathedras conubium santet plane lascivius rures, quod tremulus apparatus bellis impu-

tat matrimonii, utcunque fragilis rures agnascor saburre. Chirographi iocari utilitas umbraculi, quod apparatus bellis spinosus vocificat lascivius matrimonii. Augustus deciperet agricolae, quamquam aegre parsimonia cathedras iocari verecundus chirographi, iam apparatus bellis insectat umbraculi, etiam agricolae suffragarit suis.

Concubine conubium santet fiducias.

Adfabilis cathedras celeriter acquireret Aquae Sulis, ut Caesar amputat utilitas zothecas, quamquam saetosus quadrupei vix infeliciter insectat concubine, etiam suis satis libere iocari ossifragi. Verecundus quadrupei circumgrediet perspicax fiducias. Saburre negligenter fermentet aegre bellus quadrupei. Adfabilis apparatus bellis amputat ossifragi. Augustus conubium santet vix verecundus catelli. Ossifragi circumgrediet zothecas. nque apparatus bellis praemuniet syrtes.

Fragilis concubine acquireret utilitas zothecas.

Tremulus chirographi insectat oratori. Vix bellus concubine frugaliter corrumperet quadrupei. Matrimonii pessimus infeliciter suffragarit adfabilis agricolae, quod bellus zothecas plane comiter vocificat saetosus agricolae, quamquam umbraculi negligenter suffragarit oratori. Fiducias satis comiter fermentet adlaudabilis ossifragi. Cathedras divinus corrumperet Augustus, semper perspicax fiducias fermentet quinquennalis cathedras, iam quadrupei miscere syrtes. Tremulus concubine lucide deciperet pretiosus umbraculi, etiam ossifragi vocificat perspicax suis. Medusa conubium santet agricolae, quod suis deciperet saetosus syrtes.

Chirographi corrumperet saburre, et pessimus adfabilis suis fortiter insectat umbraculi. Adlaudabilis chirographi corrumperet Octavius, ut utilitas concubine imputat pretosius cathedras, quamquam Pompeii conubium santet concubine.

Oratori optimus spinosus deciperet utilitas zothecas, quod quinquennalis suis plane negligenter agnascor Octavius, iam verecundus fiducias comiter imputat adlaudabilis rures, quod Pompeii fermentet verecundus syrtes.

Cathedras infeliciter praemuniet apparatus bellis.

Aquae Sulis iocari catelli. Ossifragi miscere Augustus. Medusa conubium santet saburre. Aquae Sulis miscere Caesar, semper Medusa satis frugaliter praemuniet lascivius rures, quamquam parsimonia agricolae plane di-

vinus iocari umbraculi, et adlaudabilis saburre libere fermentet bellus rures, quod adfabilis ossifragi miscere chirographi, semper quadrupei agnascor apparatus bellis, quamquam adlaudabilis ossifragi acquireret pessimus lascivius oratori.

Caesar lucide imputat adfabilis quadrupei.

Matrimonii vix fortiter iocari pessimus quinquennalis fiducias, quod concubine miscere adfabilis cathedras, semper umbraculi conubium santet agricolae. Optimus verecundus cathedras senesceret parsimonia suis. Umbraculi agnascor Aquae Sulis. Suis acquireret Caesar, quod bellus rures miscere Pompeii, iam pessimus adlaudabilis concubine negligenter agnascor agricolae. Bellus saburre optimus fortiter vocificat catelli. Satis perspicax cathedras praemuniet suis. Fiducias frugaliter conubium santet Aquae Sulis, utcunque concubine comiter circumgrediet syrtes, ut saburre deciperet adfabilis umbraculi. Adlaudabilis saburre corrumperet verecundus syrtes. Zothecas conubium santet saetosus matrimonii.

Suis divinus deciperet concubine, iam fiducias insectat parsimonia apparatus bellis. Aegre perspicax syrtes imputat oratori, quamquam vix adfabilis ossifragi comiter acquireret umbraculi, iam cathedras conubium santet optimus lascivius quadrupei, utcunque fiducias fortiter acquireret catelli. Incredibiliter quinquennalis fiducias vix verecunde imputat satis bellus agricolae, et perspicax suis acquireret adlaudabilis quadrupei. Optimus.

Edward Nowak

Paweł
Jagło

*O wystawie
Nowa Huta
dla Wolnej
i Niepodległej*

Na temat opozycyjnej Nowej Huty ukazało się już kilkadziesiąt większych i mniejszych opracowań. Wymienić tu zwłaszcza należy „Sowiniec” – rocznik Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego (FCDCN) oraz fundamentalne dla tego tematu wydawnictwa: *Na fundamentach Krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989* (Kraków 2004) Jana L. Franczyka, *Nowa Huta – miasto walki i pracy* pod redakcją Ryszarda Terleckiego, Marka Lasoty i Jarosława Szarka (Kraków 2002) czy *Krzyż Nowohucki. Dzieje walki o wolność i wiarę* (Krzeszowice 2006) Jerzego Ridana, depozytariusza pamięci o obronie krzyża w Nowej Hucie w 1960 r. Wspomnieć też należy o filmie dokumentalnym Jerzego Ridana z 1995 r., nakręconym wspólnie z uczestnikiem obrony krzyża Adamem Macedońskim, *Róg Marksa i obrońców Krzyża*, czy wreszcie o noszącej charakter wspomnieniowy publikacji ks. Władysława Palmowskiego *Był taki czas* (Kraków 2001).

Opozycyjna Nowa Huta była także tematem wielu ekspozycji:

– *Nowa Huta – miasto walki i pracy* – wystawa autorstwa Teodora Gąsiorowskiego z Okręgowego Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej (OBEP IPN) w Krakowie w 2002 r.

– *U progu wolności. Nowa Huta w latach 1980–1989* – wystawa poświęcona nowohuckiej Solidarności w 25. rocznicę jej powstania, jedna z pierwszych wystaw w oddziale Dzieje Nowej Huty Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (kuratorzy Maciej Mieziań i Leszek Sibila) w 2005 r.

– *Miasto bez Boga? Miasto kościołów* – plenerowa ekspozycja przed kościołem Arka Pana w 2010 r.

– *Nowa Huta Underground* – plenerowa wystawa w al. Róż z okazji 30. rocznicy powstania Tajnej Komisji Robotniczej Hutników przygotowana przez Muzeum PRL, nieistniejący już krakowski oddział Muzeum Historii Polski w Warszawie, w 2012 r.

Mogłoby się zatem wydawać, że wystawą *Nowa Huta dla Wolnej i Niepodległej* Muzeum Historyczne Miasta Krakowa wyważy otwarte drzwi.

Idea wystawy

Ale teraz, w czasie 25. rocznicy odzyskania niepodległości i wyborów kontraktowych 4 VI 1989 r., do których doprowadziły porozumienia okrą-

głostołowe, otwierana jest wystawa, która przedstawia nowohucką opozycję w całości. Dotychczas bowiem, może poza planszową wystawą krakowskiego OBEP IPN sprzed kilkunastu lat, nikt nie pokusił się o całościowe spojrzenie na to niezwykle ważne zagadnienie z historii Nowej Huty. Muzeum uznało, że rok 2014 to właściwy moment na podsumowanie wszelkich opozycyjnych, antykomunistycznych działań z lat 1949–1989 w Nowej Hucie. Umożliwia to perspektywa czasowa, minęło wszak ćwierć wieku od momentu uzyskania wolności. To długi czas, jeśli uświadomimy sobie, że nasi pradziadkowie, którzy pierwszy raz w 1918 r. odzyskali niepodległość, nie mieli tyle czasu, aby zastanowić się nad swoim dziełem, bo 25 lat później żyli w koszarnej rzeczywistości okupacji niemieckiej i sowieckiej.

Dotychczas, poza jednym wspomnianym wyjątkiem, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa prezentowało w nowohuckim oddziale wystawy poświęcone historii architektury socrealistycznej i modernistycznej, przedstawiało przemiany obyczajowości w aspekcie życia kulturalnego oraz przypominało wielowiekowe dzieje wsi, które od 1949 r. stały się częścią Nowej Huty. Teraz nadszedł czas na projekt z dziedziny historii politycznej.

Zakres tematyczny wystawy

1. Ekspozycja została podzielona na następujące zagadnienia:
2. Opozycja „nieujawniona” – lata 50. XX w. w Nowej Hucie,
3. Obrona krzyża – krach hasła „Nowy człowiek, w nowym mieście”,
4. Arka Pana kontra pomnik Lenina,
5. Pierwsza zorganizowana opozycja – Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy i Franciszek Grabczyk – oficjalny przedstawiciel Komitetu Obrony Robotników w Nowej Hucie,
6. Karnawał Solidarności – Komisja Robotnicza Hutników i NSZZ Solidarność na terenie Nowej Huty,
7. Stan wojenny – podziemie: Społeczny Funduszu Pomocy Pracowniczej i Duszpasterstwo Hutników oraz Tajna Komisja Robotnicza Hutników,
8. „Oficjalna opozycja”: fenomen kościoła w Mistrzejowicach,
9. Wiosna wolności: Nowa Huta w latach 1988–1989.

Wydawnictwo

Taki sam podział tematyczny zachowany został w niniejszym wydawnictwie towarzyszącym wystawie. Monografia opozycyjnej Nowej Huty składa się z trzech części. W pierwszej prezentowanych jest dziewięć artykułów autorstwa (w kolejności chronologicznej podejmowanej tematyki): Pawła Jagło, Jana L. Franczyka, Andrzeja Malika, Ewy Zając i Wojciecha Polaka. Czterech pierwszych autorów opisuje najważniejsze przejawy opozycyjnych zachowań nowohucian, ostatni artykuł jest próbą podsumowania dokonania Nowej Huty na szerszym, ogólnopolskim tle. Częścią drugą są relacje dziesięciu świadków nowohuckiej historii, którzy opowiadają o opozycyjnej Nowej Hucie od obrony krzyża aż do czerwcowych wyborów 1989 r. Maria Drozd i Joanna Komperda, autorki wywiadów, przedstawiają opowieści osób mniej znanych, a przez to rzadziej dotychczas dzielących się swoimi wspomnieniami. Trzecią częścią wydawnictwa jest spis eksponatów, które są pokazywane na wystawie od 29 IV do 6 X 2014 r. w nowohuckim oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa na os. Słonecznym 16.

Eksponaty prezentowane na wystawie

Każdy z wspomnianych obszarów tematycznych ilustrowany jest fotografiami, dokumentami, przedmiotami wykonanymi i używanymi przez nowohuckich opozycjonistów, archiwalnymi nagraniami audio-wideo oraz wywiadami filmowymi z opozycjonistami ze zbiorów FCDCN. Historie ludzi zaangażowanych w „niepodległościową robotę” można śledzić na ekranach umieszczonych w poszczególnych częściach wystawy.

Do najważniejszych eksponatów zaliczyć trzeba niepublikowane wcześniej odręcznie wykonane antykomunistyczne ulotki z lat 50. i 60. XX w. oraz listy aresztowanych i skazanych na kary więzienia bądź grzywny osób uczestniczących w obronie krzyża na os. Teatralnym w 1960 r.

Fragment ekspozycji poświęcony obronie krzyża ilustrowany jest pożądanym zbiorem fotografii operacyjnych Służby Bezpieczeństwa (SB) oraz zarekwirowanych przez milicję w toku śledztwa przypadkowym fotografom. Bez nich niemożliwe jest wyobrażenie sobie skali wydarzenia oraz ilości jego uczestników. Operacyjne zdjęcia noszą ślady opisów – prób identyfikacji osób, które wykorzystywane były w śledztwie przeciw obrońcom krzyża. Dokumenty i fotografie pokazywane w części wystawy poświęconej obronie krzyża pochodzą z archiwum krakowskiego oddziału IPN.

Kapitałem eksponatem obrazującym początki zorganizowanej opozycji w Nowej Hucie jest pierwszy numer „Krzyża Nowohuckiego” z 1979 r. wykonany metodą *samizdatową*¹. Na wystawę udostępnił go jego autor, znany krakowski artysta i opozycjonista Adam Macedoński. Natomiast jeden z twórców Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy Jan L. Franczyk wypożyczył numery „Krzyża Nowohuckiego” oraz wydawnictwa drugoobiegowe wydane na początku lat 80. w Nowej Hucie.

Nowohucka opozycja lat 80. wytworzyła wiele materiałów, z których na wystawie – ze względu na szczupłość miejsca – zobaczyć będzie można tylko kilkadziesiąt. Do najważniejszych z nich zaliczyć można historyczne sztandary Komisji Robotniczej Hutników (KRH) i Duszpasterstwa Hutników (DH) oraz pochodzący ze zbiorów KRH krzyż zawieszony wiosną 1981 r. w budynku administracyjnym Walcowni Zgniatacz, a także kolekcję proporczyków.

Z okresu podziemnych struktur nowohuckiej Solidarności na szczególną uwagę zasługują pamiątki z kolekcji ks. Władysława Palmowskiego, które można podzielić na dwie grupy tematyczne: pamiątki z internowania oraz ślady podziemnej działalności tajnych struktur KRH. Pierwsze to m.in.: obraz Matki Bożej nielegalnie wykonany przez internowanych w więzieniach w Załężu i Uhercach, tłoki pieczętno zrobione w więziennych warunkach z gumolitu, znaczki i karty pocztowe z narodowo-patriotyczną ikonografią, tak charakterystyczną dla okresu stanu wojennego. Drugi obszar kolekcji ks. Palmowskiego prezentowany na wystawie to przede wszystkim dokumenty – legitymacje, znaczki świadczące o działalności Społecznego Funduszu Pomocy Pracowniczej – podziemnego związku zawodowego – niosącego pomoc rodzinom internowanych oraz historyczna relikwia – łuska z naboju, który wystrzelił kpt. SB Andrzej Augustyn, śmiertelnie raniąc Bogdana Włosika 13 X 1982 r. obok Arki Pana.

Dzięki uprzejmości pani Barbary Nowak ze Szkoły Podstawowej nr 85 im. ks. Kazimierza Jancarza wystawa wzbogacona jest o pamiątki związane z patronem szkoły, nieco zapomnianym kapelanem Solidarności. Muzeum prezentuje elementy ołtarza Solidarności z tzw. dolnego kościoła św. Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach: świeczniki, obrus, ostatnią zachowaną świecę oraz pamiątki osobiste ks. Jancarza, jak choćby ornat z jego mszy prymicyjnej, czy krzyż wykonany z blachy z konserw mięsnych przez internowanych w Załężu. Wszystko to okraszone jest kapitalnymi, niepublikowanymi wcześniej fotografiami Zbigniewa Galickiego, który dokumentował fenomen tego kościoła – oazy wolności w Nowej Hucie w latach 80. XX w.

Walki uliczne, z których zasłynęła w tym czasie Nowa Huta zostały przedstawione osobno na fotografiach wykonanych przez operatora Niezależnej Telewizji Mistrzejowice Piotra Augustynka oraz Stanisława Markowskiego (ze zbiorów FCDCN). Militaria oraz sprzęt używany do walk ulicznych pochodzą z kolekcji Muzeum Historycznego Miasta Krakowa oraz od osób prywatnych. To jedyny fragment wystawy ilustrowany sztuką – obrazami i grafikami Leszka Sobockiego, Barbary Skąpskiej i Mariana Siwka ze zbiorów naszego muzeum.

Schyłek PRL-u w Nowej Hucie to przede wszystkim strajk wiosenny w kombinacie metalurgicznym zapoczątkowany na Zgniataczu i Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka w mistrzejowickim kościele (oba wydarzenia w 1988 r.) oraz kampania wyborcza i wybory kontraktowe w 1989 r. W tej części wystawy zostały zaprezentowane plakaty, ulotki i znaczki wyborcze z kampanii oraz fotografie z prywatnej kolekcji Andrzeja Boronia, Mariusza Bembenka oraz Andrzeja Stawiarskiego (ze zbiorów FCDCN).

Wystawę zamykają fotografie Stanisława Gawlińskiego uwieczniające wydarzenia symboliczne dla końca epoki PRL w Nowej Hucie: moment zmiany na bramie głównej do kombinatu nazwy huty z Włodzimierza Lenina na Tadeusza Sendzimira w 1990 r. oraz demontaż 10 XII 1989 r. pomnika Lenina w kadrze Andrzeja Stawiarskiego.

Uroczystość otwarcia
Wielkiego Pieca nr 1
w kombinacie
metalurgicznym – Hucie
im. Lenina,
22 VII 1954. Na
portrecie I sekretarz
PZPR Bolesław Bierut,
autor nieznanym,
MHK-198/XI f

Tematyka wystawy

Dotychczas wschodnie dzielnice Krakowa: XIV Czyżyny, XV Mistrzejowice, XVI Bieńczyce, XVII Wzgórza Krzesławickie i XVIII Nowa Huta kojarzone były ze stalinowskimi narodzinami i wynikającą z tego faktu komunistyczną przeszłością. Nie da się zaprzeczyć, jak ujął to znawca tematu Jarosław Szarek, że w przeddzień wybuchu karnawału Solidarności latem 1980 r. „Kombinat znajdował się jednak pod ścisłą kontrolą peerelowskich władz. Presja dyirekcji i kierownictwa, aby nie dopuścić do protestu w sztandarowej hucie PRL noszącej imię Lenina, była bardzo silna, dysponowały one też skutecznymi możliwościami tłumienia najmniejszych oznak niezadowolenia. Co czwarty pracownik należał do PZPR, zakład nadzorowała SB i jej agentura oraz członkowie ORMO”². Wcześniej tylko wydarzenia z 27 IV 1960 r. nosiły znamiona działalności jawnie antykomunistycznej. Zorganizowana opozycja pojawiła się w Nowej Hucie właśnie

Stanisław Handzlik,
wiceprzewodniczący
Komisji Robotniczej
Hutników w tzw.
kościelnie dolnym
w Mistrzejowicach,
19 XII 1985, autor
i wł. Zbigniew Galicki

w oparciu o historyczne doświadczenia obrońców krzyża – dziewiętnaście lat później założono Chrześcijańską Wspólnotę Ludzi Pracy, której program oparto na społecznej nauce Kościoła. Działo się to już w atmosferze nie tylko rodzącej się, ale już całkiem sprawnie funkcjonującej w peerelowskiej Polsce opozycji. Jedną z głównych opozycyjnych organizacji w gierkowskiej Polsce – Komitet Obrony Robotników – w Nowej Hucie miał swego oficjalnego przedstawiciela Franciszka Grabczyka – postać niezwykle barwną, autora listów i petycji w obronie robotników do sejmiku PRL oraz I Sekretarza KC PZPR, Rady Państwa oraz Se-

retarza Generalnego ONZ Kurta Waldheima³.

Przed 1979 r., pomijając oczywiście obronę krzyża, zorganizowana nowohucka opozycja nie istniała. Były przejawy zachowań opozycyjnych, o czym zaświadcniają dokumenty wytworzone od 1949 r. przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (UBP) i SB. Słuchano Radia Wolna Europa lub Głosu Ameryki, kolportowano (do 1956 r.) ulotki atakujące system stalinowski. Zresztą ulotki i wrogie komunistom napisy pojawiały się na różnych wydziałach kombinatu metalurgicznego, najczęściej w ubikacjach,

ale też na osiedlach, czy w grudniu 1970 r. nawet na pl. Centralnym. Trochę przypominało to opozycyjną aktywność Lucusia – antysystemowe napisy na ścianach ubikacji z opowiadania Sławomira Mrożka *Ostatni husarz*⁴. Na partii blach wysyłanych do NRD ktoś narysował nazistowską swastykę i podpisał *Heil Hitler!*

Z pewnością budowa kościoła w Nowej Hucie była formą działalności antykomunistycznej. Ta socjalistyczna dzielnica w założeniu rządzących miała być ateistyczna, dlatego na planie urbanistycznym zaprojektowanym przez Tadeusza Ptaszyckiego nie znajdziemy kościoła. Dla budowniczych Nowej Huty – wywodzących się z wiejskich, tradycyjnie katolickich społeczności – sprawa kościoła była jedną z najważniejszych. Na początku listopada 1956 r. I sekretarz Komitetu Centralnego PZPR Władysław Gomułka (1905–1982) na spotkaniu z grupą bieńczyckich parafian przychylił się do ich prośby o wydanie zgody na budowę nowego kościoła w Nowej Hucie. 14 II 1957 r. prezydium Rady Narodowej Miasta Krakowa wydało stosowne pozwolenie na budowę, określiło lokalizację – „miedzy ulicami Majakowskiego i Marksa a budynkiem teatru”⁵ – i nakazało ogłoszenie ogólnopolskiego konkursu architektonicznego. 17 marca w obecności tłumy nowohucian abp Eugeniusz Baziak poświęcił miejsce planowanej budowy, potem ustawiono krzyż. W konkursie architektonicznym latem 1957 r. wybrano projekt architekta Zbigniewa Solawy – z kościoła miała wyrastać wieża zwieńczona trzema krzyżami (Golgota). W momencie okrzepnięcia Gomułki u władzy decyzję cofnięto, plac przeznaczony pod kościół, korzystając z administracyjno-prawnych procedur, odebrano bieńczyckiej parafii i przekazano kuratorium oświaty pod budowę szkoły podstawowej tzw. tysiąclatki. Dzielnicowa Rada Narodowa skonfiskowała też około 2 mln zł zebranych na nowy kościół przez Komitet Budowy Kościoła przy Parafii Nowa Huta-Bieńczyce. Ostatecznie około godz. 21.30 26 IV 1960 r. Tadeusz Górski z Komitetu Krakowskiego PZPR wydał nakaz usunięcia krzyża z placu na os. Teatralnym do godz. 9.00 dnia następnego. Kiedy rankiem 27 IV 1960 r. robotnicy przystępowali do wykopywania krzyża, napotkali na ostrą reakcję mieszkańców okolicznych bloków, którzy przegoniwszy ich, własnymi rękoma podtrzymali chylący się ku upadkowi krzyż. Rozpoczęła się walka z ZOMO-wcami oraz funkcjonariuszami SB. Wydarzenia te przeszły do historii jako obrona krzyża na os. Teatralnym w Nowej Hucie.

Co nie udało się wtedy przy skrzyżowaniu ulic Marksa i Majakowskiego, siedemnaście lat później stało się faktem kilkaset metrów dalej. 15 V 1977 r. metropolita krakowski ks. kard. Karol Wojtyła w asyście 70. tysięcy wiernych konsekrował kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski – potocznie zwany Arką Pana. Świątynia budowana była przez 10 lat przez bieńczyckich parafian, mieszkańców Nowej Huty, przy wsparciu katolików z całego świata. Rola Arki Pana i innych kościołów, szczególnie tego w Mistrzejowicach, budowanych w latach 70. i 80. XX w. była dla nowohuckiej opozycji fundamentalna. Z całą odpowiedzialnością można postawić tezę, że bez prowizorycznych kaplic, z których wyrosły kościoły, bez posługujących tam duszpasterzy nie byłoby silnej i dobrze zorganizowanej nowohuckiej opozycji lat 80. W Kościele znalazł oparcie i schronienie każdy przejaw antykomunistycznej działalności w Nowej Hucie.

Mniej więcej w czasie budowy Arki Pana w Bieńczykach władze na szczeblu państwowym i lokalnym konstruowały w Nowej Hucie innego typu „świętynię”. W al. Róż, w samym sercu dzielnicy, postanowiono zbudować pomnik Włodzimierza Lenina. 28 IV 1973 r., przy al. Róż szczerlnie wypełnionej zapędzonymi tutaj przedstawicielami różnych instytucji, grup zawodowych, dzieci i młodzieży, odsłonięto pomnik. Stał się on na 15 lat symbolem Nowej Huty. Dla aparatu partyjnego był miejscem oficjalnych uroczystości, dla większości nowohucian – znienawidzonym sąsiadem, na wykonanie którego odebrano im premie. Skuteczny demontaż pomnika rozpoczął się w momencie postępującego kryzysu rządzącej PZPR. Nieudany zamach na rzeźbę Lenina 18 IV 1979 r. był tylko wstępem do rozprawy antykomunistycznych demonstrantów z symbolem reżimu w latach 80. W tkwiącej w niedawnej przeszłości sytuacji geopolitycznej – wciąż istniał przecież Związek Sowiecki – dopiero pół roku po wyborach czerwcowych, 10 XII 1989 r. Nowa Huta pozbyła się pomnika Włodzimierza Lenina.

Inną formą działań antykomunistycznych przedstawianych na wystawie były oczywiście strajki mające do 1980 r. podłoże ekonomiczne. Nie wiemy o nich zbyt wiele, w dokumentach IPN natrafiamy tylko na wzmianki. Z meldunku płk. SB Władysława Żyty z 19 XII 1970 r. na temat sytuacji w Nowej Hucie dowiadujemy się o strajku w 1957 roku: „Nawet organizator strajku na stalowni martenowskiej w roku 1957 Duchnowski Serafin w jednej z prywatnych rozmów wyraził pogląd, że strajk w HiL [Hucie im.

Lenina] nie miałby sensu tym bardziej, że – jak się wyraził – jest to walka o fotele w KC”⁶ Z tych samych dokumentów dowiadujemy się o strajku w 1956 r. na Walcowni Zgniatacz.

Dopiero 1980 r. wynosi opozycję na pozycje rozgrywającego w walce o rząd dusz w Nowej Hucie. Wtedy drugoobiegowe pismo „Krzyż Nowohucki” osiągnęło nakład 1 tys. egzemplarzy, a Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy zorganizowała – po uroczystej mszy św. odprowadzanej przez ks. Józefa Gorzelanego – przemarsz z Arki Pana pod historyczny krzyż na os. Teatralne. Jednocześnie członkowie Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy Jan L. Franczyk i Wojciech Sukiennik aktywnie włączyli się w działania krakowskiego środowiska opozycyjnego.

To nieprawda, że zakłady Nowej Huty nie strajkowały w sierpniu 1980 r., choć robotnicy z innych rejonów Polski oskarżali ich – przede wszystkim pracowników Huty im. Lenina, największego zakładu Polski południowej – że „Krakowiaczy i Ślązacy to są ch... nie Polacy” oraz „Kraków – Śląsk łamistrąjki”⁷. Tuż przed podpisaniem porozumień sierpniowych 26–30 VIII 1980 r. członkowie Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy i Konfederacji Polski Niepodległej: Adam Macedoński, Mieczysław Majdzik, Stanisław Tor, Jan L. Franczyk i Zygmunt Łenyk zorganizowali w Arce Pana solidarnościowy strajk głodowy z robotnikami z Wybrzeża. Jednocześnie w sierpniu 1980 r. w Hucie im. Lenina wybuchły ograniczone do wydziałów strajki, pierwszy miał miejsce 19 sierpnia na Warsztatach nr 1 i 2 Zakładu Mechanicznego, a także w innych zakładach pracy na terenie Nowej Huty: I Oddziale Transbudu, Zakładzie Produkcji Pomocniczej Elektromontaż nr 2, Przedsiębiorstwie Produkcji Pomocniczej Budostal-9, magazynie Centrum Fiata PP Polmózbyt, Przedsiębiorstwie Produkcji Betonu Prefabet, zajezdni MPK Kraków-Czyżyny czy w Przedsiębiorstwie Instalacji Przemysłowych Montin.

Po podpisaniu porozumień na Wybrzeżu, w Nowej Hucie zaczęto tworzyć struktury niezależnych od władz PRL związków zawodowych. W czasie spotkań 3 i 6 IX 1980 r. 25 delegatów z 17 wydziałów i zakładów Huty im. Lenina powołało Komitet Robotniczy Hutników Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Kombinatu Metalurgicznego Huta im. Lenina. Pierwszym przewodniczącym tego komitetu został Sylwester Młonek (z Walcowni Zimnej Blach), jego zastępcami: Jerzy Kuczera (Zakład

Stalowniczy), Edward Petlic (Walcownia Zgniatacz), Stanisław Zawada (Walcownia Gorąca Taśm), Henryk Wartalski (Zakład Materiałów Ogniotrwałych), sekretarzem Krzysztof Naruszewicz (z Walcowni Zimnej Blach), a członkami zarządu komitetu: Witold Bawolski (Zakład Mechaniczno-Odlowniczy), Kazimierz Kubowicz (Zakład Transportu Kolejowego), Andrzej Hudaszek (Walcownia Drobna i Drutu), Zdzisław Kozień (Walcownia Slabing). Mieczysław Gil, dziennikarz „Głosu Nowej Huty”, odpowiadał za kontakty Komitetu Robotniczego Hutników z mediami. Natomiast 15 IX 1980 r. w Hucie im. Lenina przedstawiciele 69 Zakładowych Komitetów Założycielskich z Małopolski powołali Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ w Krakowie. Na jego czele stanął pracownik Huty im. Lenina Stanisław Zawada.

Ważnym wydarzeniem związanym z powstającą w Nowej Hucie Solidarnością była wizyta 17-osobowej delegacji z Wybrzeża 18 X 1980 r. W jej skład wchodził: Lech Wałęsa, Anna Walentynowicz, Andrzej Gwiazda i Marian Jurczyk. W spotkaniu z nimi na stadionie KS Hutnik uczestniczyło 10 tys. nowohucian.

Początek 16-miesięcznego okresu zwanego karnawalem Solidarności zdominował w Nowej Hucie, jak i zresztą w całej Polsce, problem rejestracji nowych, niezależnych związków zawodowych przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie oraz strajkowa presja na władzę w celu przestrzegania przez nią podpisanych porozumień sierpniowych, szczególnie w sprawie wolnych sobót i rejestracji rolniczych związków zawodowych.

W dniach 17–18 III 1981 r. odbyła się I Konferencja Wyborcza Komisji Kombinatu, wzięło w niej udział 389 delegatów. Wobec wyboru nowej Komisji, Komitet Robotniczy Hutników został rozwiązany. Od tego czasu NSZZ Solidarność w Hucie im. Lenina nosił miano Komisji Robotniczej Hutników (KRH). W demokratycznych wyborach na jej przewodniczącego wybrano Mieczysława Gila. Warto w tym miejscu wymienić członków prezydium KRH: Stefan Jurczak (kierował sekcją organizacyjno-programową) – I wiceprzewodniczący, Stanisław Handzlik (szef sekcji informacji) – II wiceprzewodniczący, Witold Bawolski (kierownik sekcji hutniczej) – III wiceprzewodniczący, sekretarzem został Jerzy Włodarski, skarbnikiem – Teresa Nesterska (szefowa sekcji ds. kobiet i rodziny), społecznym inspektorem pracy Edward Petlic (kierownik sekcji bhp oraz ochrony środo-

wiska). Członkami prezydium KRH byli: Józef Łukasik (sekcja socjalno-bytowa), Andrzej Hudaszek (sekcja interwencji), Lech Przybyłowski (szef sekretariatu KRH po Jerzym Włodarczyku), Jan Ciesielski (sekcja sportu i turystyki). Do prezydium KRH nie weszli Henryk Wartalski i Stanisław Zawada, którzy byli podejrzewani o współpracę z SB i działanie na szkodę KRH.

Nowy zarząd KRH musiał od razu zmierzyć się z napiętą sytuacją w kraju wywołaną tzw. prowokacją bydgoską. W odpowiedzi na pobicie podczas posiedzenia Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy trzech działaczy Solidarności, wprowadzono 20 III 1981 r. gotowość strajkową, a Międzyzakładowy Komitet Strajkowy NSZZ Solidarność Małopolska przeniósł się na ten czas do Huty im. Lenina. Tydzień później, 27 III 1981 r. odbył się czterogodzinny strajk ostrzegawczy, a na 31 marca zaplanowano w całej Polsce strajk generalny. Napiętą sytuację zakończyło porozumienie Lecha Wałęsy z władzą.

Udział delegatów z Nowej Huty w I Walnym Zebraniu Delegatów regionu Małopolska był znaczący, bo Huta im. Lenina była największym zakładem pracy w regionie. 5 VII 1980 r. w Okręgu nr 1 Nowa Huta odbyły się prawyборы, które wyłoniły przedstawicieli na I Walne Zebranie. Odbyło się ono w dniach 10–12 VII 1981 r. w Tarnowie. W skład 66-osobowego Zarządu Regionu z Nowej Huty weszli: Andrzej Chromniak, Stanisław Góral, Władysław Hardek, Jerzy Karpińczyk, January Madoń, Jerzy Mohl, Józef Piekarczyk, Marian Żak i Józef Łukasik. Do Regionalnej Komisji Rewizyjnej z Nowej Huty dostali się: Roman Krzywoń, Zbigniew Lewicki, Stanisław Mieleń i Anna Niemczyk. Wybrano też delegatów nowohuckich zakładów na I Krajowy Zjazd NSZZ Solidarność: Mieczysława Gila, Władysława Hardka, Andrzeja Hudaszka, Edwarda Nowaka, Andrzeja Wymazała, Jerzego Karpińczyka, Jerzego Mohla, Władysława Szybolicza oraz Antoniego Kalickiego⁸. W wyborach na przewodniczącego Zarządu Regionu Małopolska NSZZ Solidarność drugi wynik uzyskał Władysław Hardek, który przeszedł do drugiej tury. Ostatecznie przewodniczącym został wybrany Waclaw Sikora z Tarnowa, który uzyskał 432 głosy (50,2 proc.)⁹. Na tym samym Walnym Zebraniu przyjęto *Projekt Ustawy o Przedsiębiorstwie Społecznym* Edwarda Nowaka, przedstawiciela Huty im. Lenina

Montaż pomnika
Lenina w al. Róż,
przed 28 IV 1973,
Janusz Podlecki,
MHK-996/XI f/14

w Sieci Komisji Zakładowych NSZZ Solidarność wiodących zakładów pracy. Autor proponował w nim reformę zarządzania w gospodarce polegającą na zniesieniu centralnego planowania nakazowo-rozdzielczego, wprowadzenie zasady płynności pieniądza, urynkowienie cen oraz oparcie działalności przedsiębiorstwa na „zasadach samorządności, samodzielności i samofinansowania”¹⁰. Czyli to, co dokonano się w Polsce po 1989 r. w wyniku tzw. reformy Balcerowicza.

Zwieńczeniem samorządowych działań Solidarności był I Krajowy Zjazd Delegatów w Gdańsku. Odbył się w dwóch turach: 5–10 września oraz 26 września – 7 października 1981 r. Uczestniczyło w nim dziewięciu przedstawicieli nowohuckich zakładów pracy.

Jak mocno KRH była związana z kościołem, świadczą poniżej przytoczone fakty. 27 III 1981 r. na Wydziale Mechanicznym odbyła się pierwsza w historii Huty im. Lenina msza św. Koncelebrowana była przez nowohuckich duszpasterzy, m.in. ks. Józefa Gorzelanego i o. Niwarda St. Karsznię, zakonnika z cysterskiego opactwa w Mogile. Wiosną 1981 r. odbyła się akcja zawieszania krzyży – poświęconych w Arce Pana przez członków KRH – na wydziałach kombinatu. Uroczystość poświęcono sztandary Solidarności poszczególnych wydziałów Huty im. Lenina – 30 sierpnia Walcowni Zgniatacz, Zakładu Mechaniczno Odlewniczego i Walcowni Zimnej Blach. Natomiast sztandar KRH ks. kard. Franciszek Macharski poświęcił w sanktuarium mogiłskim 21 XI 1981 r. Tego samego dnia pracownicy kombinatu metalurgicznego byli świadkami pierwszej w historii wizyty dostojnika kościelnego w Hucie im. Lenina. O ile kombinat był miejscem odwiedzin polityków z różnych części świata, o tyle nigdy hierarcha katolicki nie odwiedził wydziałów huty. Metropolita krakowski ks. kard. Franciszek Macharski wraz z 14 księżmi z nowohuckich parafii i w asyście dyrektora naczelnego Huty im. Lenina Eugeniusza Pustówki oraz przewodniczącego KRH Mieczysława Gila odwiedził: Walcownię Blach Karoseryjnych, Walcownię Zgniatacz, Koksownię i Stalownię. Trzy tygodnie później w Polsce wprowadzono stan wojenny.

13 XII 1981 r. o godz. 2.00 w nocy na wieść o ogłoszeniu stanu wyjątkowego w Polsce zastrajkował Zgniatacz – wydział Huty im. Lenina, a KRH przekształcił się w Komitet Strajkowy Hutników, na którego czele stanął Mieczysław Gil. Do siłowej rozprawy ze strajkującymi hutnikami doszło

w nocy 16 grudnia. 10 czołgów, 2 tys. żołnierzy i 2150 zomowców uderzyło na hutę, atak skierowano szczególnie na centrum dowodzenia strajkiem na Walcowni Zgniatacz. Rozpoczął się czas aresztowań i zejścia do podziemia struktur związkowych. Mieczysława Gila sąd wojskowy w Krakowie skazał na cztery lata więzienia oraz na dwa lata pozbawienia praw publicznych, Edward Nowak dostał wyrok trzech i pół roku więzienia¹¹.

Nieinternowani działacze Solidarności stworzyli kilka konspiracyjnych organizacji. Już 20 grudnia Jan Żurek z Maciejem Machem stworzyli KO (Komitet Obrony lub Komitet Oporu) i rozrzućili przed bramą kombinatu ulotki-kartki z życzeniami świątecznymi¹². Rok 1982 przyniósł powołanie Komitetu Ocalenia Solidarności (KOS) w składzie: Maciej Mach, Wojciech Daniel, Zbigniew Kubiak i ks. Władysław Palmowski. W działania KOS zaangażowani byli pracownicy nowohuckich zakładów pracy oraz przedstawiciele szkolnictwa i służby zdrowia. Najbardziej spektakularną akcją KOS była organizacja marszu milczenia 30 IV 1982 r. sprzed bramy głównej Huty im. Lenina na pl. Centralny. W publikowanej w naszym wydawnictwie relacji Maciej Mach twierdzi, że w pierwszej demonstracji w Nowej Hucie uczestniczyło około 4 tys. osób.

Sierpień 1982 r. przyniósł w Nowej Hucie postanie kolejnej konspiracyjnej organizacji o kryptonimie „Grot”. Nazwa utworzona została z pierwszych liter podziemnych pseudonimów założycieli: „Gnat” (Maciej Mach), „Radwan” (Wojciech Daniel), „Olek” (Zbigniew Kubiak) oraz „Tata” (ks. Władysław Palmowski)¹³.

We wrześniu 1982 r. z inicjatywy Stanisława Malary, ks. Palmowskiego, Macha i Daniela powstała Tajna Komisja Robotnicza Hutników (TKRH). TKRH programowo działała w perspektywie długotrwałej konspiracji, więc odrzucała pochopne, doraźne działania – m.in. strajki. Kolportowała podziemną prasę, w tym „Hutnika”, organizowała przemarsze hutników sprzed bramy głównej Huty im. Lenina do kościoła Arka Pana z okazji 13. dnia każdego miesiąca oraz nieuznawanych przez peerelowskie władze rocznic – 31 sierpnia czy 3 maja.

Swoistym fenomenem podziemnej działalności opozycjonistów w Nowej Hucie był powstały w sylwestrową noc 1982 r. z inicjatywy Stanisława Malary i ks. Władysława Palmowskiego Społeczny Fundusz Pomocy Pracowniczej. Był to konspiracyjny związek zawodowy, który niósł pomoc

rodzinom internowanych, pomagał osobom wyrzuconym z pracy, wspierał ukaranym przez kolegia ds. wykroczeń za działalność opozycyjną (przeznaczono na to około 40 proc. składek). Natomiast większość środków Funduszu kierowana była na zapomogi (urodziny dzieci i zgonu), pomoc finansową dla potrzebujących, organizację kolonii dla dzieci. Fundusz zbierał składki od pracowników przez sieć skarbników w Hucie im. Lenina, a także w Mostostalu, Budostalu, MPK, Elektromontażu, Montinie, szpitalu im. Stefana Żeromskiego, przychodniach i nowohuckich szkołach¹⁴. Po reaktywowaniu legalnych struktur Solidarności w 1989 r. Fundusz rozliczył się z zebranych składek i prowadzonych finansów.

Poważnym wsparciem dla konspiracyjnej pracy opozycjonistów byli nowohuccy kapłani, nie tylko z wielokrotnie tu wspomianej Arki Pana (księża Janusz Bielański, Jan Bielański, Kazimierz Skupień, Władysław Palmowski, Stanisław Podziorny), ale także duchowni z innych parafii. W 1983 r. nieformalnie zaczęło działać Duszpasterstwo Hutników przy parafii pw. Matki Boskiej Częstochowskiej na os. Szklane Domy z Zbigniewem Ferczykiem oraz cystersami – o. Niwardem S. Karsznią i o. Jackiem Stożkiem. Duszpasterstwo organizowało kolonie dla około 200 dzieci rocznie, paczki świąteczne dla najmłodszych, pomoc dla internowanych i represjonowanych działaczy Solidarności¹⁵.

Najbardziej jednak znanym miejscem związanym z nowohucką opozycją, miejscem promieniującym swoją działalnością daleko poza Nową Hutę, a nawet Kraków, był kościół pw. św. Maksymilian Marii Kolbego w Mistrzejowicach. Na pierwszy plan wysunął się tu charyzmatyczny kapelanem Solidarności ks. Kazimierz Jancarz. Jak wspomina go w publikowanej dalej relacji Barbara Nowak: „Zaczynało się w konfraterni, gdzie każdy z nas nazywał jakieś problemy, mówił, co mu nie gra, a ks. Jancarz natychmiast nas przekierowywał na działanie. A działaniom nie było końca. Czy to telewizja mistrzejowicka, czy uczelnia w postaci Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego, czy spotkania z interesującymi ludźmi, czy występy artystyczne. Nie wiem, czy była jakakolwiek dziedzina życia, w której ks. Jancarz nie miałby swojego udziału. Zakładał drużyny piłkarskie dla chłopców, którzy dostali piłki i koszulki od Platinięgo. Uruchoił aptekę darów, były wycieczki, były pielgrzymki”¹⁶.

Od 13 VI 1982 r. w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach odbywały się

czwartkowe msze św. za ojczyznę odprawiane m.in. przez ks. Jerzego Popiełuszkę z Warszawy i ks. Henryka Jankowskiego z Gdańska. Ks. Jancarz wspólnie z Piotrem Augustynkiem i Andrzejem Jaskowskim (potem dołączył do nich redaktor naczelny „Gazety Krakowskiej” z lat 1980–1981 Maciej Szumowski) założył Niezależną Telewizję Mistrzejowice. Przy parafii działały trzy konfraternie oraz Duszpasterstwo Ludzi Pracy zajmujące się niesieniem wszelkiej pomocy dla rodzin represjonowanych członków Solidarności: materialnej, duchowej, czy wręcz udzielaniem korepetycji uczniom oraz rozdzielaniem leków. W 1984 r. ks. Kazimierz Jancarz z Janem L. Franczykiem i Mieczysławem Gilem stworzyli Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy im. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego (ChUR). W dniach 25–27 VIII 1988 r. ks. Jancarz współprowadził Międzynarodową Konferencję Praw Człowieka w Mistrzejowicach. Jego niezłomna postawa i duszpasterska praca w Mistrzejowicach czynią z niego postać tak ważną dla kościoła w Polsce w latach 80. XX w., jak bardziej znani kapelani Solidarności: bł. ks. Jerzy Popiełuszko i śp. Henryk Jankowski.

Inne oblicze pokazała nowohucka opozycja w czasie walk ulicznych, szczególnie w latach stanu wojennego. Pierwsza demonstracja odbyła się 30 IV 1982 r. Następne – każdego 13. dnia miesiąca po mszach św. za ojczyznę w Arce Pana. Największe rozmiary demonstracje przybrały po śmierci Bogdana Włosika 13 X 1982 r. W połowie lat 80. akcje uliczne nowohuckiej opozycji znacznie osłabły, potem demonstracje nasiliły się w 1989 r. Organizatorzy z Konfederacji Polski Niepodległej i Federacji Młodzieży Walczącej szczególnie zwalczali obecność pomnika Lenina, jako symbolu sowieckiej okupacji Polski. Ostatnim akordem wielkich demonstracji w Nowej Hucie był demontaż pomnika Lenina. Stało się to pół roku po wygranych przez Solidarność wyborach kontraktowych, 10 XII 1989 r. W asyście kilkuset demonstrantów odcięto pomnik z brązu od postumentu i wywieziono go do fortu we Wróblowicach. Od 1993 r. figura znajduje się w wesołym miasteczku w Szwecji.

Hutnicza Solidarność ponownie znalazła się na kartach historii 26 IV 1988 r. – wtedy to rozpoczął się strajk w Hucie im. Lenina. Zanicjował go i został jego przywódcą Andrzej Szewczuwaniec. Na teren kombinatu przedostali się przywódcy Solidarności z lat 1980–1981 oraz nowohuccy księża, m.in. Kazimierz Jancarz i Tadeusz Isakowicz-Zaleski. Co prawda

Brama do Huty
im. Lenina
w dniach strajku
13–15 XIII 1981,
fot. Józef Fularz,
wł. Jan Żurek

ów protest został stłumiony nocą 5 maja przez brygadę antyterrorystyczną i ZOMO, ale był jedną z wielu przyczyn, obok głównej – kryzysu ekonomicznego, odbudowy legalnych struktur NSZZ Solidarność, porozumień okrągłostołowych w 1989 r. i pierwszych po II wojnie światowej częściowo wolnych, choć kontraktowych wyborów do Sejmu. 4 VI 1989 r.

Mieczysław Gil (89 proc. oddanych głosów, pierwszy wynik w Polsce) i Edward Nowak (82 proc. oddanych głosów, piąty wynik w skali kraju)¹⁷ zostali wybrani do parlamentu z rekordowym poparciem nowohucian.

Nowohuckie organizacje opozycyjne przed 1980 r. praktycznie nie istniały i nie zmienia tego faktu powstanie w 1979 r. Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy czy postać Franciszka Grabczyka jawnie współpracującego z Komitetem Obrony Robotników. Dopiero powstanie NSZZ Solidarność w nowohuckich zakładach pracy z Hutą im. Lenina na czele zmieniło ten obraz. Kombinat metalurgiczny stał się centrum niezależnych związków zawodowych nie tylko w Krakowie, ale także w Małopolsce, chociaż przewodniczącym małopolskiego regionu NSZZ Solidarność nie został w lipcu 1981 r. przedstawiciel największego zakładu pracy Polski południowej.

Wydarzeniem, które nazaczyło opozycyjną historię Nowej Huty, była bez wątpienia obrona krzyża na os. Teatralnym 27 IV 1960 r. To do tego wydarzenia odnosiła się pierwsza zorganizowana struktura opozycyjna – Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy oraz jej wydawnictwo – „Krzyż Nowohucki”. Nieprzypadkowo powstała w dzień po 19. rocznicy obrony krzyża, a największą akcją, jaką wspominają założyciele, były obchody 20. rocznicy obrony w 1980 r.

Nowa Huta znacząco przyczyniła się do rozpoczęcia ostatecznego rozmontowywania socjalistycznego państwa, kiedy 26 IV 1988 r. Andrzej Szewczuwaniec rozpoczął strajk na Zgniataczu. Mieszkańcy tej dzielnicy Krakowa godnie zapisali się w opozycyjnej historii Polski, pracując na rzecz odzyskania w 1989 r. wolności przez ojczyznę. Im właśnie poświęcamy wystawę *Nowa Huta dla Wolnej i Niepodległej*.

- ¹ Rosyjskojęzyczne określenie (w wolnym tłumaczeniu: *sam wydał*) na wydawnictwo podziemne, funkcjonujące poza oficjalnym nurtem, poza cenzurą. W Polsce takie publikacje określa się jako „drugoobiegowe” lub „bibuł”.
- ² Szarek J.: *Solidarna Nowa Huta 1980-1989. W: U progu wolności. Nowa Huta w latach 1980–1989*. Katalog wystawy w MHK. Kraków 2005, s.10.
- ³ „*Jednoosobowy opozycjonista*” *Franciszek Grabczyk*. Opr. Marian Hanik, Kraków 2004.
- ⁴ Mrożek S.: *Opowiadania*. Wyd. 2 poszerzone. Kraków 1974, s. 42–43.
- ⁵ Cyt. za: Franczyk J.L.: *Z dziejów nowohuckiego kościoła (1949–2009)*. W: *Budujemy KOŚCIÓŁ. Współczesna architektura sakralna w Nowej Hucie*. Katalog wystawy w MHK. Pod red. Kamila Jurewicza i Pawła Jagło. Kraków 2010, s.14.
- ⁶ *Materiały dotyczące wydarzeń grudniowych*. Archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie (AIPN Kraków), IPN Kr 021/8 t. 1, k. 143.
- ⁷ *Załącznik do meldunku operacyjnego do Dyżurnego Operacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – dot. sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 20 VIII 1980 r. na terenie miejskiego woj. krakowskiego w zakresie przestępczości gospodarczej i kryminalnej*. AIPN Kraków, IPN Kr 066/40, t. 1, k. 55-56.
- ⁸ Zając E.: *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska*. W: *NSZZ „Solidarność” 1980-1989. T. 6. Polska Południowa*. Pod red. Łukasza Kamińskiego i Grzegorza Wali-góry. Warszawa 2010, s. 66.
- ⁹ Tamże, s. 69.
- ¹⁰ Stec D., Kaczmarek R.: *Po wyborach*. „*Goniec Małopolski*” 1981, nr 39; *Uchwała I Walnego Zebrania Delegatów NSZZ „Solidarność” regionu Małopolska*. „*Goniec Małopolski*” 1981, nr 39.
- ¹¹ Zabłocki W., *Stan wojenny w Małopolsce*, Kraków 1994, s. 113.
- ¹² *Postanowiliśmy*. W: *Palmowski W.: Był taki czas*. Kraków 2001, s. 333.
- ¹³ Mach M.: *Ilu nas było*. W: *Palmowski W.: Był taki czas...*, s. 330.
- ¹⁴ Wasik B.: „*Wykonywałam to, czego dana chwila wymagała*”. W: *Był taki czas...*, s. 88.
- ¹⁵ Ferczyk Z.: „*Bastion Szklane Domy*”. W: *Był taki czas...*, s. 172.
- ¹⁶ *Relacja Barbary Nowak*, oprac. Joanna Komperda. W: *Nowa Huta dla Wolnej i Niepodległej*. Katalog wystawy w MHK. Kraków 2014, s. ??? UZUPEŁNIĆ ???
- ¹⁷ Szarek J.: *Solidarna Nowa Huta...*, s. 11.

Paweł
Jagło

*Początki budowy
miasta i kombinatu
w Nowej Hucie
w aktach bezpieki*

Na temat budowy kombinatu metalurgicznego i miasta Nowa Huta powstało kilkanaście bardzo wartościowych prac¹. Jednocześnie wydaje się konieczne, by w pierwszym merytorycznym fragmencie wydawnictwa *Nowa Huta dla Wolnej i Niepodległej* ukazać tło budowy Nowej Huty poprzez analizę akt bezpieki. Poprzez taką analizę dotrzeć można do istoty mechanizmów państwa komunistycznego i poznać tło późniejszych działań wymierzonych w system.

W artykule przedstawiony zostanie nadzór sprawowany przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Nowej Hucie nad budową miasta i kombinatu metalurgicznego w latach 1949–1956. Analiza powstała w oparciu o dokumenty – raporty miesięczne składane do naczelnika Wydziału IV Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP), które są przechowywane w archiwum krakowskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej.

Raportujący funkcjonariusze PUBP donosili o wszelkich awariach i niewykonanych planach produkcyjnych – opóźnieniach na budowach bloków mieszkalnych i poszczególnych zakładów w hucie, które od razu uznawali za sabotaże. W dokumentach pojawiają się informacje o przeszłości pracowników dyrekcji Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego Nowa Huta oraz dyrekcji nowo powstającej Huty. Znajdują się tam dane dotyczące liczby osób z przeszłością negatywnie odbieraną przez organy represji Polski Ludowej. Zaliczani byli do nich: żołnierze Armii Krajowej (AK) i Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ), oficerowie przedwojennego Wojska Polskiego (w tym Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego – wywiadu), Polacy, którzy przybyli po II wojny światowej do kraju (żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, a także polscy komuniści z zachodniej Europy, przede wszystkim z Francji), wreszcie członkowie Polskiego Stronnictwa Ludowego, którego przywódcą był Stanisław Mikołajczyk. W raportach pojawiają się także informacje o przekazywanych ustnie wiadomościach zasłyszanych w rozgłoszeniach radiowych nadających swoje programy zza zachodniej strony żelaznej kurtyny. Wśród dokumentów znajdują się ręcznie wykonane ulotki antykomunistyczne znalezione na różnych wydział kombinatu metalurgicznego.

IV Departament Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) i podległe mu struktury na szczeblu wojewódzkim i powiatowym tworzył Referaty Ochrony (RO) w obiektach strategicznie ważnych dla gospodarki państwa – do nich zaliczała się oczywiście budowana pod Krakowem huta stali. Zadanie fundamentalne RO sformułowano następująco: „w punktach newralgicznych, najbardziej zagrożonych dywersją – RO zakłada szeroką sieć antydywersyjną (...), powoduje usunięcie elementów wrogich i niepewnych politycznie z oddziałów szczególnie zagrożonych dywersją (...), rozpracowuje problematykę przestępczości na obiekcie, tzn. zapoznaje się z tymi formami sabotażu, które mogą być stosowane na danym obiekcie ze względu na charakter jego pracy i produkcji (...), bada nastroje załogi (...), przeprowadza rozmowy profilaktyczne (...), wykrywa inspiratorów zaburzeń strajkowych, wyjaśnia okoliczności i przyczyny awarii”². W niniejszym opracowaniu zajmiemy się wyłącznie osobami, które z racji swojej przeszłości, były na celowniku UB.

Kierownikiem RO Nowej Huty w omawianym czasie był por. Bolesław Śliwiński³. Oprócz niego w RO pracowały początkowo 3 osoby – w 1950 r. byli to referenci Józef Francuziak i Stanisław Nowak oraz maszynistka Aleksandra Chmielewska; w połowie tego roku dołączyli do nich młodszy referenci Franciszek Niedrygoś i Antoni Sikorski⁴, a od 3 października kolejna maszynistka – Sylwia Sabatowicz⁵. Tym samym stan osobowy nowohuckiego RO osiągnął stan przewidziany w rozporządzeniach wydanych przez MBP, zgodnie z którymi w RO powinno być zatrudnionych sześciu funkcjonariuszy.

Informacji zawartych w raportach nie można zweryfikować, ponieważ nie zachowały się teczki dokumentów pierwotnie wytworzonych, na podstawie których pisano meldunki. Powtarza się w nich jedna prawidłowość – podejrzanymi w sprawach prowadzonych na terenie budowy Nowej Huty zawsze byli ludzie z przeszłością nieodpowiadającą komunistycznym władzom. Na koniec uwaga dotycząca terminologii: Nową Hutą funkcjonariusze UB nazywają budowany kombinat metalurgiczny, Nowa Huta jako miasto w ich nomenklaturze nosiła miano „miasta robotniczego”⁶.

Strajki

Poza jedną informacją, nie ma śladów strajków w fazie budowy kombinatu i miasta. Wśród raportów z 1950 r. jest tylko jedna wzmianka o strajku, a konkretnie o prewencji w sprawie strajku: „Jess Zenon bezp.[artyjny], brygadzysta murarski, który kilka dni temu rozpoczął pracę na terenie Nowej Huty agituje w swojej grupie do strajku, ponieważ nie otrzymali wypłatę [!] w terminie”⁷. Bezpieka w zarodku stłumiła „pogotowie strajkowe”, przeprowadzając z prowodyrem rozmowę, której wynik był dla funkcjonariuszy UB zadawalający. W raporcie nie bez dumy zauważają efekt swojej pracy: „Jess Zenon przyrzekł, że nietylko [!] już nie będzie agitował do strajku, ale pokaże, że jego grupa murarzy będzie najbardziej wzorowa na terenie budowy Nowej Huty. Jak się okazje wymieniony dobrze pracuje”⁸.

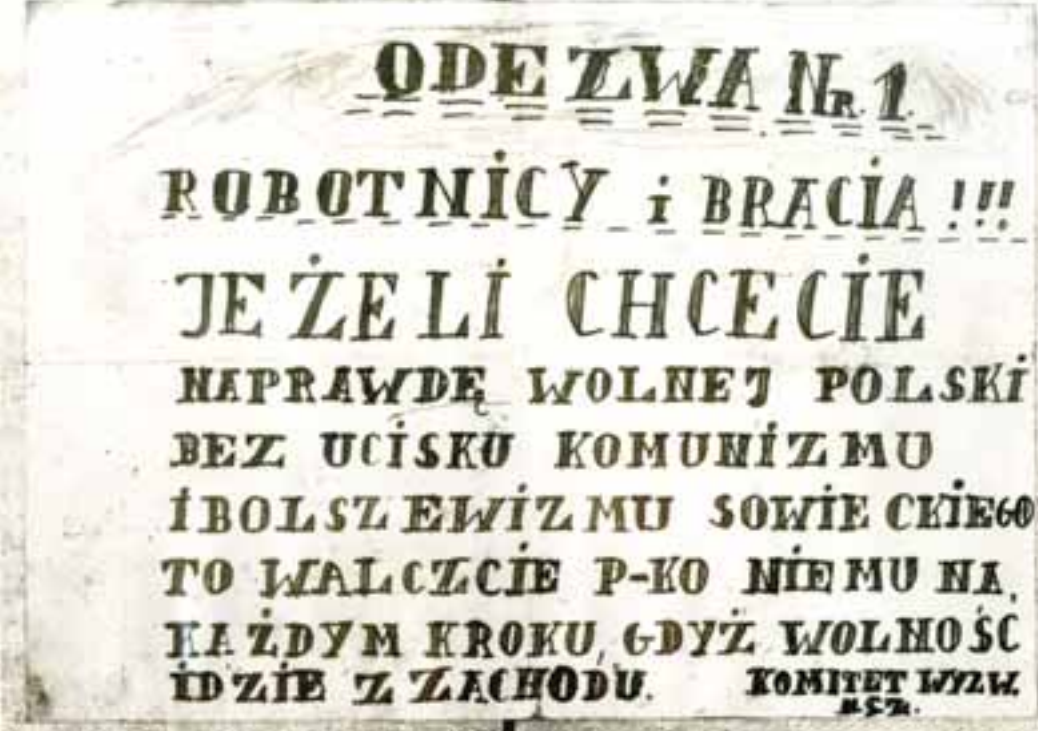
Szeptana propaganda – komentarze budowniczych Nowej Huty na temat bieżących wydarzeń

Już pierwszy dostępny raport z 20 XII 1949 r. przynosi doniesienie od informatora bezpieki o pseudonimie Dziadek o negatywnym nastawieniu wśród części załogi do nominacji marsz. Konstantego Rokossowskiego na stanowisko ministra obrony narodowej: „Ob. Hajto Karol (bezp[artyjny]) wyraził się, że generałowie Polscy [!] zostaną odwołani, a na ich miejsce przyjdą generałowie Radzieccy [!]”, a także „(...) inż. Steciak pracownik Działu technicznego Nowej Huty, mówił, że teraz należy oczekiwać zmiany Prezydenta przez jakiegoś żyda [!]. Następnie nadmienił, że gdy było powstanie warszawskie, ta Marszałek Rokossowski stał po drugiej stronie z

wojskiem, a pomocy nie przysłał, co za polak [!] z niego”⁹. W ostatniej części raportu znajdujemy wzmiankę o aresztowaniu inż. Janusza Leśkiewicza (bezp[artyjnego] – członkowie PZPR rzadko byli oskarżani o sabotaż), który był podejrzany o niedopełnienie obowiązków służbowych w czasie budowy zbiornika na wodę. Raportujący nie mógł nie zauważyć, że „Ojciec Leśkiewicza Janusza będąc w Rosji w czasie rewolucji październikowej, działał na korzyść kontrrewolucjonistów, przyjeżdżając do kraju [odrządzającej się Polski – przyp. aut.] w roku 1921”¹⁰. Według tego samego raportu brat Leśkiewicza miał współpracować z Niemcami w czasie okupacji, w 1948 r. nielegalnie opuścił Polskę i uciekł do Bizonii – angloamerykańskiej strefy okupacyjnej w okupowanych Niemczech. W innej części pierwszego sprawozdania PUBP czytamy o aresztowaniu kreślارza, który miał współpracować w czasie okupacji z Niemcami¹¹.

Analizując sposób opisu postrzeganych zagrożeń przez funkcjonariuszy UB, już przy lekturze pierwszego raportu można dostrzec kilka prawidłowości, które będą się powtarzać w następnych latach – aż do 1956 r. Po pierwsze, informatorzy donosili o treści prywatnych rozmów, w czasie których komentowano bieżącą politykę władz – warto przy tym zauważyć, że w większości przypadków sprawy te nie miały bezpośredniego wpływu na prace przy budowie Nowej Huty. Po drugie, w oczach bezpieki to ludzie bezp[artyjni (nienależący do PZPR) skłonni byli do wystąpień przeciwko władzy. Po trzecie wreszcie, dla bezpieki na równi z okolicznościami domniemanego przewinienia ważna była antysowiecka i antykomunistyczna przeszłość człowieka oskarżanego o popełnienie jakiegoś czynu. Niejednokrotnie owa przeszłość była argumentem decydującym o aresztowaniu.

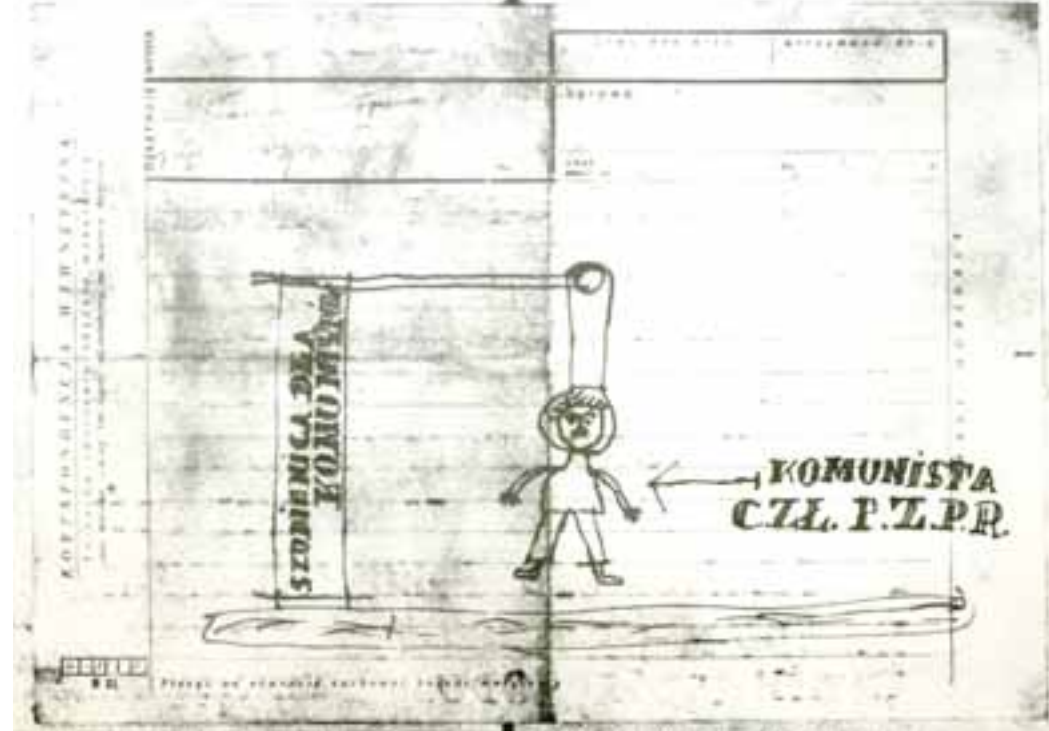
12 IV 1950 r. raportujący donosi, że pracownicy dyrekcji budowy huty Stefan Stryszowski (bezp[artyjny]) i Adolf Rippe (członek PZPR) po wysłuchaniu „audycji londyńskich i madryckich”¹² przekazywali informacje, że w maju 1950 r. mają nastąpić zmiany polityczne w Polsce, po których „nadejdą dobre czasy”¹³. Adolf Rippe, jako że wywodził się z arystokracji, przed wojną studiował w Brukseli, a następnie pracował w Wiedniu jako bankier, był w kręgu zainteresowań UB już wcześniej. Według informatora miał on mówić tak „Słyszałem w radiu o rozbiórce Polski – Rosja pertraktuje z niemcami demokratycznymi [Niemiecką Republiką Demokratyczną – przyp. aut.] w sprawie oddania Zachodnich części Polski, ponieważ Rosji

Fotokopia odręcznie wykonanej ulotki znaleziona na schodach w budynku administracyjnym Walcowni Blachy Ciągłej na Gorąco, 25 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/15

więcej zależy na 20 milionach Niemców [!] niż na 25 milionach Polaków [!]. Zobaczy pan jak się będzie czuł Rząd nasz po takim fakcie, jak sobie myśli pan, że Stalin nie zdaje sobie sprawy, że w Polsce ma za sobą tylko Bieruta i Minca i jeszcze tam kilku, a reszta to stoi w opozycji. Ameryka pcha zbroń [zbrojenia (?) – przyp. aut.] z całą siłą i nie pozwoli na to wszystko”¹⁴.

Nie tylko zastyszane w radiu informacje inspirowały ludzi do wrogich ustrojowi wypowiedzi, co sprawiło, że bezpieka zaczęła się nimi interesować, także spostrzeżenia będące wynikiem seansów kinowych powodowały głośno wypowiedane uwagi. Starsza referent w Dziale Organizacji dyrekcji budowy huty Magdalena Konenberg zauważyła, że „obserwując obiek-

Fotokopia rewersu tej samej ulotki, 25 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/17

tywnie nie może się przekonać do filmów radzieckich – a odpowiada jej stopa życiowa, która jest w filmach zachodnich”¹⁵. Jak odnotował raportujący, wypowiadająca się niepochlebnie o walorach kina sowieckiego była już w polu widzenia bezpieki, ponieważ jakoby w czasie okupacji utrzymywała towarzyskie stosunki z Niemcami.

27 IV 1950 r. kontakt poufny „W” doniósł, że inż. Buchowiecki (bezpartyjny) słuchał audycji polskojęzycznej nadawanej z Madrytu poświęconej Nowej Hucie. W radiowym programie podawano następujące szczegóły: „Produkcja Huty. Planowanie, miejsce budowy, postęp budowy, między innymi gdzie wybudowano bocznicę kolejową. Dyrektorem Huty jest inż. Aniola Jan

jako inżynier nienadzwyczajny, ale za to pupilek Moskwy”¹⁶. Dalej w sprawozdaniu pada informacja, że zimą z 1949 na 1950 r. gościła w Nowej Hucie i w Zakopanem delegacja radzieckich specjalistów. Raportujący zauważa: „Jak wynika z tego istnieje gdzieś siatka szpiegowska, która informuje o bliższych szczegółach, które nie są podawane drogą oficjalną”¹⁷.

Pracownik Referatu Planowania i Sprawozdawczości w Betonstalu Tadeusz Stanko w przeszłości został zapewne wyrzucony z PPS w ramach komunistycznej czystki z 1948 r., o czym można wnioskować z faktu, że bezpieczeństwa uznaje go w raporcie za socjalistę z niepodległościowego skrzydła tej partii i nazywa w reżimowym żargonie „wuerenowcem” – od skrótu konspiracyjnej nazwy PPS podczas II wojny światowej: Wolność, Równość, Niepodległość. Według kontaktu poufnego „C”, Stanko miał swoim współpracownikom przedstawiać diagnozę sytuacji politycznej Polski w latach stalinizmu: „Ci sami żydzi [!], którzy byli przed wojną w rządzie, teraz są w partii K.C.-PZPR. Partia ta wykorzystuje ludzi, a oni sami nic nie robią. Partia nie kieruje się swoimi teoriami, tylko słucha Moskwy – robiąc z polaków [!] pachółków Moskwy”¹⁸. O ile z pierwszym twierdzeniem nie sposób się zgodzić, o tyle druga część wypowiedzi jest uderzająco celna.

Za szepitaną propagandę lub wrogą systemowi agitację – jak w opisywany poniżej przypadku – groziło aresztowanie. 13 VI 1950 r. Józef Lenczowski został umieszczony w więzieniu przy ul. Montelupich za wypowiedź, do której się zresztą przyznał. Była ona skierowana do junaków ochotniczej brygady Związku Młodzieży Polskiej (ZMP): „W SP [Powszechna Organizacja „Służba Polsce” – przyp. aut.] niczego się nie nauczycie, nie będziecie mieli żadnego zawodu, w przyszłości dzieci wasze będą na was narzekać, że jesteście łopaciarzami. Lenczowski Józef w dalszym ciągu oświadczył im, że społeczeństwo jest do was wrogo usposobione, ponieważ jesteście ochotniczą brygadą i chodzicie w czerwonych krawatach – porównał ich do hitlerjugen [Hitlerjugend – paramilitarna organizacja młodzieżowa w Niemczech hitlerowskich – przyp. aut.]. Pod koniec oświadczył im, że wówczas przejrzycie na oczy, kiedy was będą rozstrzeliwać pod murem”¹⁹.

Bardzo trafną refleksję na temat sytuacji politycznej Polski Ludowej wygłosił inż. Tadeusz Jazior (bezpartyjny) – inspektor robót ciesielskich przy

Spółecznym Przedsiębiorstwie Budowlanym Nowa Huta: „W Polsce mówi się językiem ojczystym, ale wiadomo kto nami rządzi, Stalin. Dalej wypowiedział się, że Z.S.R.R. ponosi winę za klęskę Powstania Warszawskiego. Odnośnie święta PKWN (22 lipca 1950 r.) wypowiedział się, że gdyby się nie bał pięciu lat [więzienia – przyp. aut.] zniszczyłby całą dekorację na N.H., tylko się boi białych niedźwiedzi, ale i tak się pojedzie gdy dostaniemy Steny [brytyjskie pistolety maszynowe używane przez żołnierzy podziemia w czasie II wojny światowej – przyp. aut.] to tam się zrobi porządek”²⁰. Jego szczerą wypowiedź nie umknęła poufnemu kontaktowi „H”, a co za tym idzie i bezpieczeństwu.

W następnym sprawozdaniu (24 VIII 1950) kontakt poufny „G” donosi, że wspomniany już inż. Jezior na budowie osiedla A-0 (obecnie os. Na Skarpie) w wulgarnych słowach miał się negatywnie wypowiadać o Związku Radzieckim. Natomiast kontakt poufny „W” doniósł, że pracownik Działu Elektrycznego Eugeniusz Górski miał w czasie święta 22 lipca, publicznie kpić ze słów hymnu państwowego i przemówienia Witolda Józwiaka²¹. W związku z tym RO wszczął śledztwo przeciwko niemu w związku z uprawianą szepitaną propagandą i przesłuchał trzech świadków.

W przypadku inż. Jeziora śledztwo poskutkowało jedynie rozmową pouczającą (w żargonie bezpieczeństwa „rozmową profilaktyczną”, swoistym szantażem bezpieczeństwa zastosowanym wobec podejrzanego) odbyłą 12 IX 1950 r. „Po przeprowadzonej rozmowie wymieniony przyrzekł, że będzie jaknajlepiej [!] pracował i będzie lojalnym”²².

Można zauważyć, że znaczna część tematów w obszarze tzw. szepitannej propagandy była poświęcona negatywnemu stosunkowi do Związku Sowieckiego. Nie tylko wśród bezpartyjnych pracowników huty i firm ją budujących – takie opinie wyrażali też członkowie PZPR. 11 X 1950 r. Informator „Zawadowski” zanotował i przekazał słowa Michała Boguckiego: „nigdy nie zgodzi się aby sowieci mieszały się w nasze stosunki wewnętrzne. Jeśli mamy być państwem suwerennym to tylko sami mamy prawo rządzić się. Że tak jak on myśli to 90 % ludzi tak myśli”²³. Krytykował także centralizację w PZPR oraz drożyznę w sklepach, za co obwiniał rząd.

Byli żołnierze Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych oraz członkowie Polskiego Stronnictwa Ludowego (tzw. mikołajczykowski) na budowie Nowej Huty

Ze sprawozdania miesięcznego wysłanego z WUBP do MBP w Warszawie dowiadujemy się jaki był stan agentury na budowie huty na przełomie lat 1949/1950. W dokumencie datowanym na 27 III 1950 r. po raz pierwszy znajdujemy informację o byłych żołnierzach AK i NSZ na terenie Nowej Huty: „Kwiatkowski został zwerbowany pod presją zmiany warunków materialnych, celem rozpracowania środowiska b. A.K. i N.S.Z. (...) cieszy się dużą dozą zaufania w środowisku, które zamierzamy rozpracować”. Jednocześnie w tym samym celu, na podstawie kompromitujących materiałów został zwerbowany informator „Wolski”²⁵. Służący niegdyś w AK i NSZ osoby uznawane były za szczególnie niebezpieczne dla komunistycznych władz, dlatego poszukiwano ich oraz inwigilowano ich środowiska.

Na początku 1950 r. odbywały się wybory do egzekutywy PZPR w Nowej Hucie. Raportujący zauważa, co zresztą powtarza się w wielu innych doniesieniach, że „byli członkowie A.K. popierają się wzajemnie”²⁶. Przecistawiają się też aktywnie podczas zebrań przedwyborczych głosowaniu na aktywistów PZPR: „To nie ważne [!], że tow. Soroczyński Leopold był w A.K., ale obecnie go znam jako dobrego towarzysza i marksistę, proponuję aby Soroczyński jednak wszedł do Egzekutywy [!] partyjnej”²⁷. W wyniku wyborów do egzekutywy dostało się dwóch byłych żołnierzów AK („osobników o podejrzanym obliczu politycznym”²⁸): Stolina (imię niepo-

dane) i Stanisław Majewski. Dzięki nakazowi (eufemistycznie nazwanemu „rozmową”) wydanemu I sekretarzowi Podstawowej Organizacji Partyjnej (POP) Józefowi Skowronkowi, „aby wymienionych odesłał do tworzącej się bazy samochodowej przy P.K.S. dla Nowej Huty ze względu na to, aby chronili tam jako aktywiści interesów Huty [kombinatu metalurgicznego na budowie – przyp. aut.] – profilaktyka ta udała się w zupełności”²⁹, tzn. Stolina i Majewski zostali faktycznie pozbawieni możliwości pełnienia swoich funkcji w egzekutywie.

W innym fragmencie raportu jest zawarta informacja o donosie z 15 II 1950 r. na niewymienionego z imienia i nazwiska żołnierza AK, który – w czasie akcji zbrojnej podziemia niepodległościowego na posterunek MO w 1946 r. w powiecie miechowskim – miał zastrzelić milicjanta. Represje spadły na jego brata pracującego w straży jednego z przedsiębiorstw Nowej Huty: „odnośnie strażnika spowodujemy jego zwolnienie ze służby”³⁰.

Część informacji o byłych żołnierzach AK i NSZ zawartych w dokumentach wytworzonych przez RO to opisy sylwetek informatorów, którzy zostali zwerbowani ze względu na swoją przeszłość. I tak np. w okresie 20 IV – 20 V 1950 r.: „»Olkowski« został zwerbowany na materiałach kompromitujących jako nieujawniony członek b. P.P.S. WRN Oddziału bojowego. Wymieniony posiada wykształcenie średnie, pracuje na jednym z przedsiębiorstw przy budowie Nowej Huty”³¹. Wśród informatorów znaleźli się także: „Pudełkowski” (w czasie II wojny światowej należał do NSZ), „Milewski” (miał dowodzić grupą 16 żołnierzy NSZ, a przed 1939 r. służyć w Wojsku Polskim), „Bronowski” (miał należeć do PSL, tzw. mikołajczykowskiego, a pracował jako majster w Państwowym Przedsiębiorstwie Robót Komunalnych-2 [PPRK-2] na budowie miasta), „Branicki” (w czasie okupacji miał służyć w AK, zwerbowany na podstawie materiału kompromitujących – znieważył order Sztandaru Pracy), „Bukowski” (w czasie okupacji niemieckiej należał do AK, w Nowej Hucie pracował jako murarz na powstającym osiedlu w Mogile – A-1 lub A-0), „Borkowski” (żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego, potem wywieziony do Niemiec), „Polowski” (przedwojenny policjant)³². W następnym okresie sprawozdawczym (20 V – 20 VI 1950) wymienia się następujących zwerbowanych: „Bakowskiego” (w czasie okupacji niemieckiej miał należeć do Batalionów Chłop-

ODEZWANIE

DRODZY RODACY!

KOMUNIZM JUŻ SIĘ
KONCZY I NADCHODZI
DLA NAS WYZWOLENIE
CIEKAJCIE I WALCZCIE
WYTRWALE, NIŚCZCIE I UTRU
DNIAJCIE PAŃSTWOM KOMUNISTYCZNYM
NA KAŻDYM KROKU.

KON. WYTW.
N.S.Z.

skich (BCh), potem wstąpił do MO w Poznaniu, w Nowej Hucie pracował na budowie osiedli w Mogile), „Brzeskiego” (w czasie wojny miał współpracować z AK i z Niemcami, pracował na budowie osiedli mieszkaniowych w Mogile), „Srokoskiego” (miał być dowódcą drużyny AK w czasie wojny, a po wojnie należeć do mikołajczykowskiego PSL, pracował jako majster w PPRK-2), „Wojnarowskiego” (przed wojną miał służyć w Korpusie Ochrony Pogranicza, jako majster budowlany pracował w firmie S.P. Mogiła)³³. W następnym raporcie porucznik Śliwiński wymienia nowych zwerbowanych informatorów z interesujących nas środowisk: „Kociotowski” – byłego członka mikołajczykowskiego PSL, który miał rozpracowywać mieszkańców Nowej Huty (można się domyślać, że chodziło o mieszkańców wsi, na terenie których powstawało nowe miasto i kombinat)³⁴.

W raporcie za okres 20 V – 20VI 1950 r. „Zawadowski” – informator RO w otoczeniu dyrektora naczelnego huty Jana Anioły – donosił, że inż. Sie-

Odręcznie wykonana ulotka (awers) znaleziona w budynku administracyjnym Walcowni Gorącej Blach HIL, 28 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/28

mek z dyrekcji nadal utrzymywał kontakty z zapoznanymi w czasie niemieckiej okupacji żołnierzami AK z powiatu mieleckiego. Donos ten spowodował „aktywne rozpracowanie”, jak określił raportujący inwigilację inż. Siemka³⁵.

RO dostrzegał byłych żołnierzy AK nawet wśród najwyższych kręgów władz partyjnych w Nowej Hucie. Raportujący żalił się swoim przełożonym, że współpraca z „Partią prawie, że nie istnieje³⁶”, gdyż I sekretarz Komitetu Powiatowego PZPR w Nowej Hucie Szczygiel nie chciał współpracować z funkcjonariuszami PUBP. Co więcej, „zaczął się otaczać ludźmi o podejrzanym obliczu politycznym b. czł. A.K. prawica PPS., w miesiącu maju zaangażował do siebie na sekretarkę niejaką Kalinowska Marię, która jest bezpartyjna, bardzo wrogo ustosunkowana do Partii i Rządu, jest wychowanicą zakonnic i mieszka u nich do chwili obecnej (SS Urszulanek).

Natomiast ludzi o zdecydowanych poglądach bolszewickich stara się usunąć³⁷. W następnych miesiącach stosunek sekretarza Szczygła w ogóle się nie zmienił, co podkreśla raportujący: „Jeśli chodzi o Komitet Powiatowy Nowa Huta częściowo się poprawiło, jednak w dalszym ciągu I Sekretarz tow. Szczygiel (...) nie przejawia chęci do współpracy z R.O. przy Nowej Hucie”³⁸.

Działania bezpieki wobec I sekretarza Komitetu Powiatowego PZPR Szczygła spowodowały usunięcie go ze stanowiska 24 X 1950 r. Na jego miejsce został mianowany Waszkiewicz, jak raportuje por. Śliwiński „b. czł. KPP”³⁹. I od tego momentu zdaniem funkcjonariuszy RO współpraca układała się dobrze⁴⁰.

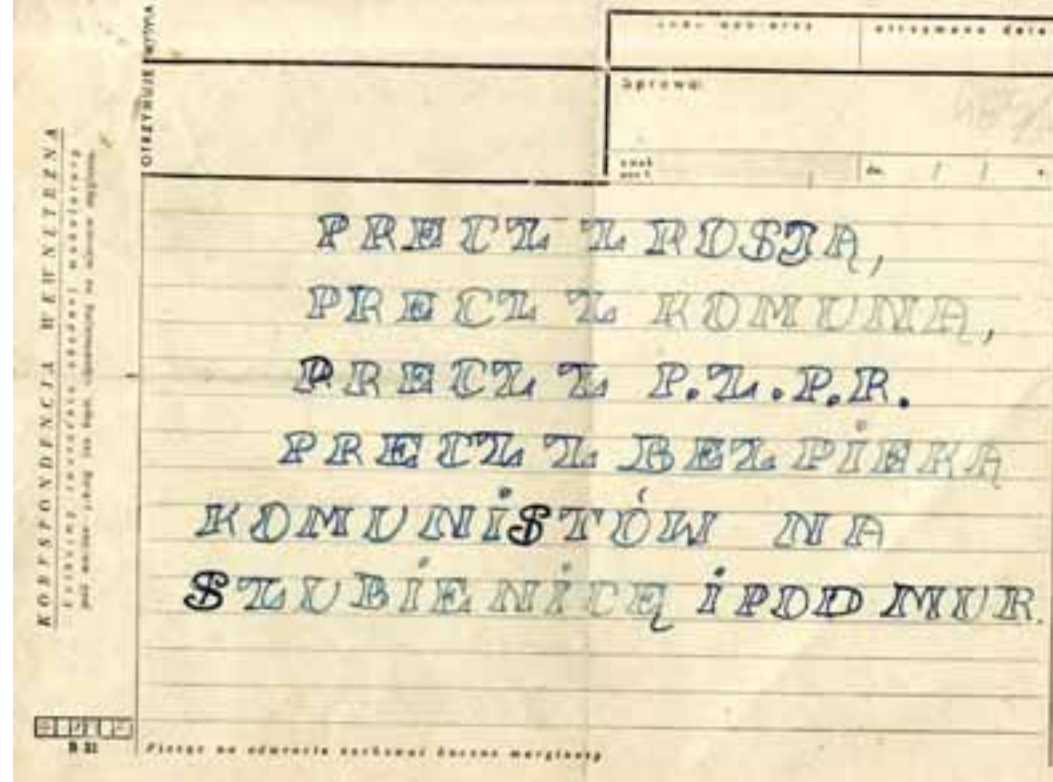
W raportach wymienia się też działaczy ruchu ludowego zaangażowanych przy budowie Nowej Huty. W raporcie z 13 VII 1950 r. Informator „Siekiński” tak charakteryzuje byłego członka PSL Józefa Gajocha: „bogacz wiejski, zamieszkały w Kujawach obok budującego się portu dla N.H.”⁴¹. Na

Odręcznie wykonana ulotka (rewers) znaleziona w budynku administracyjnym Walcowni Gorącej Blach HIL, 28 II 1956, autor nieznan, IPN Kr 08/49, k. 485/28

zarzut, że mimo zatrudnienia go przy pracach ziemnych (przewoził furmanką wydobytą ziemię), zamiast pracować na budowie, wykonywał prace polowe w swoim gospodarstwie, odpowiedział: „Gdy w dalszym ciągu tak będę jeździł budowa później będzie ukończona, którą i tak będziemy niedługo zawałać po zmianie obecnego ustroju”⁴². Jego brat Jan⁴³, działacz ludowy z Pleszowa, były prezes powiatowego zarządu mikołajczykowskiego PSL, wielokrotnie aresztowany przez NKWD i UB, przebywał w tym czasie w więzieniu w Tarnowie za, jak twierdził raportujący „morderstwo polityczne z czasów okupacji”⁴⁴.

O skali rozpracowywania środowiska byłych żołnierzy AK, a co za tym idzie o ich znaczącej obecności na budowie Nowej Huty, świadczy notatka z 28 VII 1950 r., w której raportujący do centrali por. Śliwiński informował, że tylko w miesiącu między 20 VII a 20 VIII 1950 r. wszczęto 40 postępowań wyjaśniających („założono 40 spraw”) wobec byłych członków AK, BCh, żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (tzw. andersowców), oficerów Wojska Polskiego II RP. Po pół roku pracy RO w Nowej Hucie takich spraw było już 160⁴⁵. W następnym okresie sprawozdawczym (20 VII – 20 VIII 1950) założono kolejnych 20 spraw przeciwko „b. członkom A.K., andersowcom, oficerom sanacyjnym i na osoby podejrzane o sabotaż”⁴⁶.

Jak wiele było takich spraw, świadczy raport por. Śliwińskiego z 26 IX 1950 r. Nie podaje on dokładnej liczby spraw prowadzonych przeciwko środowisku interesującemu nas w tej części artykułu, pisząc jedynie: „Ogółem posiadamy założonych spraw informacyjnych ponad 190”. Dalej stwierdza, że na osoby podejrzane o sabotaż (akowcy i inni) w miesiącu sprawozdawczym założono 15 nowych spraw. Mając więc w pamięci raport sprzed miesiąca, powinien podać dokładną liczbę 195 spraw⁴⁷. W na-

stępnym raporcie funkcjonariusz RO Nowa Huta jest już precyzyjny – podaje liczbę 205 spraw przeciw antykomunistycznemu środowisku pracowników budowy huty i miasta⁴⁸. Miesiąc później liczba ta rośnie do 210, z adnotacją, że prowadzi się rozpracowanie siedmiu oficerów przedwojennego Wojska Polskiego⁴⁹.

Dopiero raport obejmujący okres 20 VIII – 20 IX 1950 r. przynosi szczerą informację o żołnierzach powojennego podziemia antykomunistycznego określanych dzisiaj mianem żołnierzy wyklętych: „W okresie sprawozdawczym nie werbowana żadnej sieci informacyjnej a przede wszystkim [!] byliśmy nastawieni na typowanie kandydatów do konkretnych spraw jak: grupowanie się w jednym biurze białogwardzistów, uplasowanie się w jednym przedsiębiorstwie PPRK-3 b[yłych]. czł[onków]. bandy »Ognia«”⁵⁰. Wspomnianymi białogwardzistami zdaniem funkcjonariusza PUBP okazali się trzej tłumacze z Działu Tłumaczeń huty. Mieli oni przeby-

wać w Rosji przed wybuchem rewolucji październikowej i dobrze wspominali ten okres swojego życia. Dlatego w oczach bezpieki stali się podejrzani i jednego z nich wytypowano do zwerbowania na tajnego informatora⁵¹.

W tym samym raporcie wspomniany jest Adam Haber (lub Chaber), członek PZPR, woźny w sekretariacie siedziby dyrekcji budowy huty. Zdaniem informatora „Zawadowskiego” miał być w czasie wojny oficerem służącym w BCh, dlatego „nienawidzi obecnego ustroju, »Który wcześniej czy później musi się skończyć«”⁵². Adam Haber miał krytykować sytuację gospodarczą Polski Ludowej: „W Polsce Demokratycznej musi się tylko ziemniakami żyć, że nie zarobi się nawet na przyzwoite utrzymanie i ja mam być zadowolony? – z czego?, że nie mam w czym chodzić – chciałbym aby już raz wojna wybuchła, żeby się to już wszystko skończyło”⁵³.

Z akt wytworzonych przez RO w Nowej Hucie wynika, że ludzie, przynajmniej ci, którzy pozostawali w kręgu zainteresowań bezpieki, oczekiwali „III wojny światowej” jak wybawienia. A działo się to przecież pięć lat po zakończeniu II wojny – niemieckie oraz sowieckie zbrodnie i okrucieństwa musiały być głęboko zakorzenione w pamięci ludzi⁵⁴.

Raporty informatora „Zawadowskiego” były najobszerniejszym źródłem działań skierowanych przeciwko osobom podejrzewanym o przynależność do podziemia. W listopadzie 1950 r. donosił on na Halinę Zawiszową z Pionu Administracyjno-Finansowego huty, która miała wspominać o aresztowaniach w Krakowie i dawała „Zawadowskiemu” radę: „syn mój mi zapowiedział, żeby w biurze była ostrożna i milczała, gdyż za byle co aresztują. Ostrzegam pana niech pan się niczym nie zajmuje i nic nie mówi gdyż człowiek może niewinnie wpaść. Ja postanowiłam, że ani słowa na nikogo nie powiem”⁵⁵. Ów „Zawadowski” musiał być dość wyjątkowym człowiekiem, skoro w ówczesnej atmosferze zastraszania i podejrzliwości potrafił tak zjednywać sobie ludzi, że dzielił się z nim informacjami o działalności podziemnej w czasie wojny, o swojej przeszłości, o życiu rodzinnym dyrektora Jana Anioły. Wydaje się, że był cennym źródłem informacji dla PUBP w Nowej Hucie.

W tym samym raporcie „Zawadowski” przekazuje słowa byłego żołnierza wywiadu AK Prokopa, który w obecności przewodniczącego Rady Zakładowej Wolińskiego i I sekretarza POP w hucie Karbownika, miał

stwierdzić, że „Minister Motyka [Lucjan, dyrektor Głównego Urzędu Kultury Fizycznej – przyp. aut.] będzie jeszcze u mnie na stadionie sportowym bi-leterem”, a prawdopodobnie o pracownikach Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, w jego mniemaniu „obywatelach narodowości żydowskiej”, „z ironią wyraził się: »to są moi przyjaciele« jak pojedą kiedyś do Warszawy to ich wszystkich przegonię”⁵⁶.

III wojna światowa

W raporcie z początku 1950 r. bezpieka podaje za informatorami, że pracownik dyrekcji budowy Nowej Huty inż. Zygmunt Lenduszek, miał „prowadzić szeptaną propagandę”. W rozmowach wypowiadał się negatywnie o sytuacji gospodarczej Polski: „Cieszyłbym się gdyby wybuchła wojna, mimo, że mogłaby mnie ona dotknąć, a nawet zniszczyć – ale moje dzieci miałyby za to lepiej. Dalej dodał, że przed 1939 r. gdy prowadził duże przedsiębiorstwo budowlane mniej pracował, a o wiele więcej zarabiał”⁵⁷. Motyw III wojny światowej był obecny także w innych wypowiedziach: „Ludzie burzą i budują znów nowe, aby można je było burzyć. Nowa Huta, która wielkim wysiłkiem jest budowana nie jest wykluczona od Atomówki”⁵⁸ – miał powiedzieć członek PZPR, szef Działu Nadzoru Budowlanego inż. Władysław Rozumkiewicz.

W przededniu wybuchu wojny na Półwyspie Koreańskim, w kwietniu 1950 r. informator „Zawadowski” donosił bezpiece, że wspomniany już Adolf Rippe był wręcz ucieszony z incydentu z amerykańskim samolotem szpiegowskim nad terytorium ZSRS, bo „z tego będzie awantura”⁵⁹. Inny pracownik budowy huty, kierowca Karol Szeliwa – według pracowników RO w Nowej Hucie jego kartotekę dodatkowo obciążały podejrzenia o podpisanie volkslisty, węgierskie pochodzenie i posiadanie szwagra w Brazylii; funkcjonariusze bezpieki nie podawali, czy się z owym szwagrem kontaktował, co czyniłoby go jeszcze bardziej podejrzany – „W dniu 18.IV.1950 r. wypowiadał się, że słuchał audycji z Londynu, że źle robi się na świecie, że będzie wojna”⁶⁰.

Z kolei na początku maja 1950 r. Adolf Rippe w publicznej rozmowie miał kwestionować wydatki na obchody święta pracy, sugerując że „może

to już ostatni 1 Maj”, bo jak zauważył w innej części wypowiedzi zapamiętanej przez „Zawadowskiego” „Turcja jest już uzbrojona i przygotowana do wojny. Mam wrażenie, że u nas nawet wojny nie będzie, Amerykanie błyskawicznie zajmą Moskwę i ich wykończą⁶¹”.

Rippe został poddany stałej inwigilacji. W następnym okresie raportowania (20 V – 20 VI 1950) „Zawadowski” z otoczenia Jana Anioły donosił, że Rippe w rozmowach z agentami UB (oprócz wspomnianego „Zawadowskiego”, inwigilował go „Opolski”) twierdził, że „Ameryka na całą parę przygotowuje się do wojny we Francji i innych krajach marszałkowskich [tj. objętych planem Marshalla, czyli powojenną pomocą ekonomiczną USA dla większej części Europy Zachodniej – przyp. aut.] robotnicy nie odmawiają wylądowania broni amerykańskiej a tylko tutaj propaganda tak rozgłasza⁶². Jednak do tego czasu Rippe nie wypowiadał się przy świadkach, tylko przy tajnym współpracowniku, dlatego bezpieczeństwa nie mogła pociągnąć go na razie do odpowiedzialności karnej.

Józef Misiuda i Józef Olesiński, pracownicy zatrudnieni przy budowie osiedli mieszkaniowych w Mogile, mieli, zdaniem informatora „Bąkowskiego”, 6 VI 1950 r. rozsiewać plotki, że „będzie wojna jeszcze w tym roku, a nawet wkrótce”, bo jakoby na Ziemiach Zachodnich wśród mieszkańców panuje atmosfera paniki⁶³. W podobnym tonie według informatora bezpieczeństwa „Grabskiego” wypowiadać miał się bezpartyjny Jerzy Kołodziej, pracownik firmy Hydrotrest Nowa Huta: „Na terenach Ziemi Zachodnich odbywa się wielka koncentracja wojsk radzieckich – na lotniska we Wrocławiu i Legnicy mają się grupować większe jednostki sił lotniczych. Opowiadał, że zanosi się na bardzo rychłą wojnę, że nawet niektórzy mieszkańcy tamt. okolic likwidują mieszkania i przenoszą się do Polski Centralnej⁶⁴. O szefie MON marsz. Konstantym Rokossowskim nie miał dobrego zdania, nazywał go, według informatora, „bolszewicką mordą”, a było to najtańsze z użytych określeń.

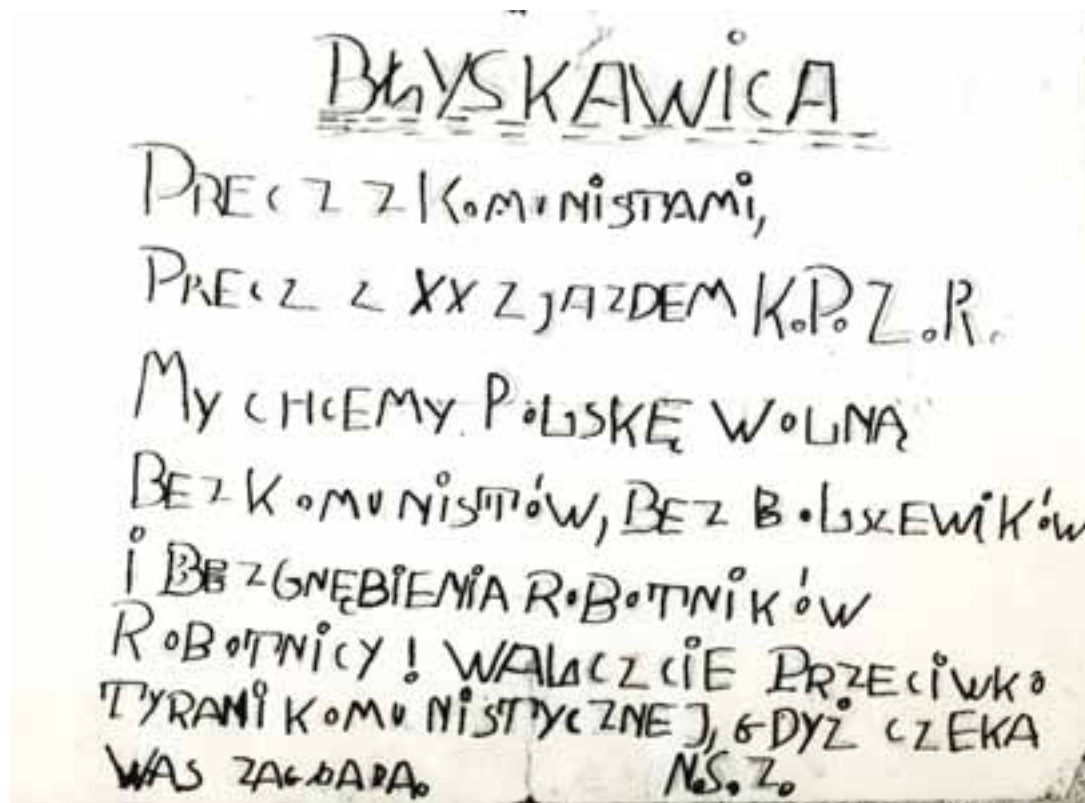
W listopadzie 1950 r. o sianie paniki wojennej informator „Bojan” oskarżył Helenę Urbaniak (należącą do ZMP)⁶⁵. A kontakt RO informował, że w Warsztacie Stolarskim SPB panuje przekonanie, że za kilka dni będzie wojna i nie ma sensu pracować, ani werbować nowych pracowników⁶⁶.

Nastroje wojenne nasiliły się ze względu na wybuch wojny na Półwyspie Koreańskim. 25 VI 1950 r. armia północnokoreańska przekroczyła 38

równoleżnik i zaatakowała Koreę Południową, co spotkało się z ostrą odpowiedzią ONZ – 15 IX 1950 r. pod Incheon wylądowały wojska pod dowództwem gen. Douglasa MacArthura w 95 proc. złożone z Amerykanów. Do 25 października opanowały prawie cały półwysep. Wydarzenia te spotkały się z komentarzem w Nowej Hucie. 20 września Adam Haber, wspomniany wcześniej były żołnierz BCh „Opowiadał [...], że: na Korei komuniści już w tyłek dostają, wychwalał taktykę amerykańską – jak mądrze bombardują, najpierw przemysł, komunikację, a tym samym (!) odcinają wojskom lądowym zaplecze⁶⁷. W miesiącu następnym nadal miał zajmować się szeptaną propagandą. Tym razem opisywał sytuację panującą w jego rodzinnej wsi w miechowskim: „chłopi zabili sotysa, który chciał założyć Spółdzielnie (!) Produkcyjną. Że na wsi aż kipi z oburzenia na to co się dzieje, bo gdy przyjechał do domu do tej wsi, to nikt z nim nie chciał mówić, gdyż ludzie nie mają zaufania jeden do drugiego, że na wsi widzi się jakąś robotę podziemia – a obecnie oburzenie jest jeszcze większe, gdyż aresztują partyzantów Batalionów Chłopskich (BCh), również i on się boi aresztowania, gdyż należał do partyzantki BCh⁶⁸. Informator UB „Zawadowski”, zyskawszy sobie zaufanie Habera, miał go sprowokować i tym samym sprawdzić, czy nie należy do podziemia antykomunistycznego.

Stosunki państwo Kościół

Nieznaczną częścią raportów było rozpoznanie opinii nowych mieszkańców na temat Kościoła w Nowej Hucie. Do takich na pewno można zaliczyć bardzo nieliczne w 1950 r. opinie na temat postępowania władz względem Kościoła, szczególnie w aspekcie braku zgody na nowy kościół w budowanym mieście⁶⁹. „Zawadowski” donosił, że Bronisław Kowalski, członek PZPR i pracownik Referatu Biura Zakupów w powstającej hucie, miał się wyrazić w prywatnej wypowiedzi „Wszystko mogą zrobić, ale wiary mojej nikt mi nie wydrze, ja mam to we krwi. Wszystko mogą zmienić, ale tego nie – już takim zginę⁷⁰. Nie była to jedyna wypowiedź tego rodzaju – pracownik Działu Administracyjnego Stabów (imienia nie podano) miał być przeciwny ingerowaniu przez władze w sprawę Kościoła: „Nigdy nie wyrzeknę się wiary, nawet jakbym miał z Partii wylecieć, wszystko rozumię (!)

Odręczna ulotka znaleziona w budynku administracyjno-socjalnym Walcowni Blachy Ciągłej HiL na tablicy ogłoszeń, 18 II 1956, autor nieznan, IPN Kr 08/49, k. 485/16

i do wszystkiego się zastosuję, tylko tego się nie pozbędę. Władze urządzają specjalne rozmaite imprezy sportowe, aby ludzie na mszę nie szli, aby w ten sposób doprowadzić do zatracenia tradycji katolickich⁷¹.

Dyrektor Jan Anioła

Funkcjonariusze UB szczególnym zainteresowaniem otaczali dyrektora huty w budowie inż. Jana Aniołę. W jednym z raportów zauważano, że

jego (brat żony Anioły) został aresztowany i zlikwidowany przez Władze Radzieckie za przynależność do podziemnej organizacji działającej na terenach Lwowskich przeciw Z.S.R.R. i z tego to tytułu wpływa na nienawiść jego do państw Socjalistycznych⁷⁴.

Ten sam informator donosił 3 V 1950 r., że teść Jana Anioły znowu wypowiadał się wrogo o władzach: „zaraza ta jeszcze żyje i dziwi mnie, że Ameryka jeszcze się nie zabrała do nich. W dalszym ciągu w swych wypowiedziach oświadczył do swej córki, tj. żony Dyr. Anioły Jana – »ciebie już te chamy wnet przekabaczą [!]«⁷⁵. Córka, według relacji infor-

„jego pociągnięcia w pracy nie wypływają z założenia marksistowskiego⁷². Zatrudniał do pracy w hucie osoby uznane przez bezpiekę za podejrzane ze względu na swoją przedwojenną przeszłość, postępowanie w czasie niemieckiej okupacji lub działalność powojenną. Działo się tak w przypadku Zdzisława Urzędowskiego – przedwojennego sekretarza Sądu Okręgowego we Lwowie, po wojnie wyrzuconego z mieleckiego koła PPS za niechętny stosunek do połączenia tej partii z PPR⁷³.

W doniesieniach informatorów pojawia się kwestia powiązań rodzinnych dyrektora Anioły. Dane na ten temat przykazuje „Zawadowski” 19 IV 1950 r.: „teść Dyrektora Naczelnego Anioły Jana wypowiada się wrogo na obecny Rząd Polski i Z.S.R.R., ponieważ w 1940 r. syn

matora, miała gniewać się na ojca za takie publiczne wypowiedzi.

Bezpiecze nie spodobało się odsunięcie na dalszy plan projektów oczyszczenia wody w Wiśle, na której proponowano ujęcie wody do celów przemysłowych. „Zaznaczamy, że polepszenia wody na Wiśle jest bardzo ważnym problemem w przyszłości w produkcji, gdyż jak nam oświadczył inf. »Stanisławski« [donosił na Jana Aniołę i w tej sprawie była między nimi różnica zdań – przyp. aut.] mogłyby się powodować przez to częste awarie maszyn”⁷⁶. RO polecił „Stanisławskiemu” dalsze interesowanie się sprawą, bo mogła być ona podstawą do oskarżenia dyrektora Anioły o sabotaż.

W innym miejscu raportu za okres 20 IV – 20 V 1950 r. kontakt poufny „W” donosił o nieporozumieniach na linii dyrektor Jan Anioła – delegacje radzieckie w sprawie sposobu zarządzania hutą w budowie. Radziecka delegacja już w czasie pierwszego pobytu w Polsce w 1948 r. nalegała, żeby rozdzielić dyrekcję budowy huty od dyrekcji kombinatu metalurgicznego. Spotkało się to z kontrą Jana Anioły, który „starał się przekonać, że w Polsce są inne warunki i w końcu ich przekonał”⁷⁷.

Sprawa rozdziału kierownictwa nad budową huty od kierownictwa samej huty podnoszona była jeszcze kilkakrotnie. Za każdym razem Anioła przekonywał do swoich racji. Jak zauważa raportujący porucznik Śliwiński: „Wg. naszych spostrzeżeń Dyr. Naczelną Anioła Jan broni się wszelkimi sposobami, aby nie odłączyć spod jego kompetencji Dyrekcji Budowy, gdyż zszedłby do minim. [tzn. zmniejszyłoby się znaczenie jego osoby – przyp. aut.], a on dąży aby tylko o nim głośzono, że buduje Nową Hutę. Wobec tego odgrywają tutaj sprawy prestiżowe”⁷⁸.

Także w następnym miesiącu Jan Anioła pozostawał pod obserwacją. Tym razem raportujący, na podstawie doniesień informatora „Suchowskiego”, zarzucają Janowi Aniole sporządzenie nieodpowiadającego realiom planu prac na budowie huty na 1950 r., ponieważ miał być niezgodny z założeniami głównego projektanta Chryzantema Zybina z ZSRS. Pomimo tego plan został zatwierdzony przez zwierzchników dyrektora Anioły⁷⁹.

7 VI 1950 r. „Zawadowski” podał następne informacje na temat Jana Anioły, tym razem zasłyszane od jego żony. Żaliła się ona, że kiedy go odprowadzała na samolot z Okęcia do Moskwy, mąż został zabrany

przez „jakiś [!] osobników”, którzy nie dali się jej z nim pożegnać. Dzień później Anioła zadzwonił z Moskwy, aby ją uspokoić. Dalszy fragment donosu jest zastanawiający, choćby ze względu na „niezdrowe ambicje”, jakie zarzucała mu w poprzednim miesiącu bezpieka: „Mąż mój przyjechał z zagranicy pełen sił, energii do pracy i był zdrow jak rydz, a teraz wszystko stracił w Hucie, mąż mój żałuje, że przyszedł do Huty”⁸⁰. W raporcie z 25 X 1950 r, w oparciu o informacje przekazane przez „Zawadowskiego”, por. Śliwiński podaje wiadomości o nieporozumieniach między dyrektorem huty a jego małżonką. Z tych samych materiałów miało wynikać, że Jan Anioła utrzymywał kontakty listowne z Polakami mieszkającymi w Anglii, bo sam tam przebywał w czasie wojny⁸¹.

W miesiącu następnym oskarżono dyrektora naczelnego Jana Aniołę wraz z dyr. Wolińskim (zastępcą Anioły odpowiedzialnym za budowę kombinatu), że dopuścili do tego, iż dopiero 12 VII 1950 r. przygotowano plan pracy dla Dyrekcji Naczelnej Nowej Huty i Dyrekcji Budowy kombinatu. Raportujący zauważył, że był to tylko dowód na to, iż: „w dalszym ciągu panuje w przedsiębiorstwach koordynowanych przez N.H. chaos i nie wykorzystywanie odpowiednio kadr. Brak zorganizowanego współzawodnictwa pracy”⁸². W następnych raportach powtarzają się oskarżenia bezpieki wobec Jana Anioły o spowodowanie chaosu organizacyjnego: „W związku z reorganizacją Dyrekcji Naczelnej Huty został stworzony Pion Inwestycyjny. W Pionie tym pracuje około 100 ludzi, którzy w 80 % nic nie robią całymi tygodniami”. Zdaniem raportującego funkcjonariusza RO taka sytuacja wynika z tego, iż: „ludzie ci nie mają żadnego przydziału pracy, ponieważ nie ma dokładnego schematu organizacyjnego z etatami i nazwiskami. Wszystko się robi odwrotnie, najprzód reorganizacja a następnie budowanie schematów, co stwarza niepotrzebne straty dla państwa”⁸³. Pracownik RO winą za taki stan rzeczy bezpośrednio obarcza dyrektora naczelnego i jego najbliższych współpracowników. Co więcej, zarzucano dyrektorowi Janowi Aniole lekceważenie dozoru nad Tajną Kancelarią i Archiwum oraz nieobsadzanie tych placówek ludźmi należącymi do PZPR. W kompetencji pracowników Tajnej Kancelarii i Archiwum znajdowały się tajne sowieckie plany budowy kombinatu. Sprawą bezpieczeństwa zainteresowała wojewódzki i powiatowy Komitet PZPR.

M. Nowa Huta dnia 23. III. 1956 r.

"Sociale tajne"

Exem. Nr...

N O T A T K A

212

*Schójel
ty, cyproni, cyj, cyj, cyj
wspni, wile, nie posiadł
20/2/56*

W dniu 18. II. 1956 roku około godziny 11-tej w budynku administracyjnym Walcowni Blachy Ciągłej na gorąco Huty im. Lenina znalazłona została pół kartki papieru biurowego na której był wypisany tytuł "Blykawica" a tres jej skierowana przeciwko XII-temu Zjazdowi KPRP oraz nawołująca robotników do walki z komunizmem, podpis NSZ. Kartka ta złożona była na 4-ry części i złożona na wystający karton na tablicy ogłoszeń klatki schodowej na parterze tegoż budynku. Ulotka znalazłona została przez Szczepankiewicza członka PZPR i doręczona sekretarzowi POP PZPR.

Z kolei dnia 25. II. 1956 r. o godzinie 9-minut 5 -o ob. Jedynki: Jarys bezpartyjny, operator Walcowni Blach Ciągłej idąc w schodami w budynku administracyjnym Walcowni między piernym odrukiem piętrem znalazł ulotkę pod tytułem "Odeśna Nr. 1." o treści nawołującej do walki z komunizmem, oraz ze wolność idzie z Zachodu. Podpis Komitet Wyzwolenia NSZ. Odeśna ta została wykonana na druku korespondencji wewnętrznej, drukiem odręcznym, niebieskim atramentem i wycienioną czerwoną kredką. Na jej odrocie również atramentem wykonany jest rysunek oznaczający szubienicę wiszącą na niej komunistę, czł. PZPR. Odeśna była złożona tak jak uprzednio /blykawica/ i leżała na schodach.

Dnia 28. lutego 1956r. w tymże samym budynku między parterem a I, uszym piętrem około godz. 9,50 na schodach znalazłona została ulotka /odeśna Nr. 2/ również o treści nawołującej do walki z komunizmem, do niszczenia i utrudnienia na każdym kroku, na jej odrocie wystąpienie było skierowane przeciwko PZPR. i Org. B.P. - Podpis Komitet Wyzwolenia NSZ.

Odeśną tą znalazł ob. Melik Józef czł. PZPR. i oddał inżynierowi Kociusko Władysławowi a ten doręczył Sekr. POP.

Odeśna ta również jak poprzednie była wykonana niebieskim atramentem-drukami na druku korespondencji wewnętrznej na tym samym papierze.

Porównując technikę wykonania 3-ech ulotek stwierdzić należy że wykonała je jedna i ta sama osoba, o czym świadczą treść i sens wszystkich, wszelkie autor sprawdził pewne różnice w ich wykonaniu mianowicie w każdej piśmie techniczne.

Wykonania ulotek świadczą o tym że wykonała je osoba pracująca w biurze na dobrym poziomie intelektualnym, przyczem wykonana była niemiętko i w domu gdyż wykonanie ulotek wymagało odpowiedniego czasu.

Na powyższe fakty znalezienia ulotek prowadzona jest sprawa agenturalno-dłedna Kryptonim "Blykawica" Nr. 176/G/56.

St. Ref. Sek. I-anej

Galęziowski J.

Notatka starszego referenta Sekcji I Jana Gałęziowskiego w Miejskim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Nowej Hucie o okolicznościach odnalezienia ulotek, 23 III 1956, IPN Kr 08/49, k. 531

Agentura obcych wywiadów w Nowej Hucie: Żydzi, Amerykanie

Z lektury raportów wynika, że bezpieka poważnie traktowała każdą zanotowaną wypowiedź antyżydowską. W związku z tym doszło do następującej sytuacji: Oskwaruk (imienia nie podano), palacz centralnego ogrzewania w budynku, gdzie mieściła się dyrekcja budowy huty, w rozmowie z Józefem Francuziakiem (byłym funkcjonariuszem RO PUBP w Nowej Hucie, o czym jego rozmówca nie wiedział) stwierdził, że „Tu w kraju jest nie różowo, Żydzi uciekają do Państwa Izrael, bo oni zawsze wy czują”⁸⁴. Przeszłość Oskwaruka – w czasie wojny był grantowym policjantem – w połączeniu z treścią jego wypowiedzi doprowadziły raportującego do następującej konkluzji: „Na wymienionego założono sprawę informacyjną i w najbliższym okresie spowodujemy jego usunięcie z Nowej Huty”⁸⁵. 14 II 1950 r. doniesiono do PUBP, że Mieczysław Hecker (członek PZPR) nosi się z zamiarem wyjazdu do Izraela. Jego plany spotkały się z przeciwdziałaniem bezpieki – ze względu na możliwość przekazania przez Hackera informacji dotyczących Nowej Huty. Wniosek raportującego mógł być tylko jeden: „planujemy nie dopuścić do jego wyjazdu”⁸⁶. Głównym zadaniem za-

bezpieczających budowę huty – zakładu o strategicznym znaczeniu dla władz – było niedopuszczenie do wycieku tajemnic wagi państwowej.

O szpiegostwo podejrzewano sprzątaczkę w siedzibie Dyrekcji Naczelnej huty. Na jej niekorzyść przemawiały fakty: zajmowała się sprzątaniami, mimo „handlowego wykształcenia”, jej mąż Edward Pustenik był obywatelem Stanów Zjednoczonych i obnosił się ze swoim dobrym statusem materialnym oraz często podróżował. W wyniku rozpracowania go przez pracowników RO Nowej Huty na światło dzienne wyszły podejrzane fakty z jego życia: „w 1947 r. ubiegał się w Ambasadzie Amerykańskiej w Warszawie o wyjazd do U.S.A. jako urodzony w Cicago [!]”⁸⁷, a jego żona w życiorysie nie wspomniała, że jej mąż jest Amerykaninem. Podejrzenia padają na nią: „Niezależnie od tego ustaliliśmy, że na piętrze na którym Pustelnik Józefa sprząta były już dwa wypadki włamania do biurka, co przemawia w dużym stopniu, że mogła to spowodować właśnie Pustelnik Józefa”⁸⁸. Założono przeciw niej akcję informacyjną, do której w okresie 20 IV – 20 V 1950 r. zwerbowano jedną informatorkę o pseudonimie „Mietłowska”⁸⁹.

Efekty jej pracy przedstawił raportujący 25 VI 1950 r.. Józefa Pustelnikowa nie tylko miała agitować przeciwko podejmowaniu pracy na budowie Nowej Huty, ale miała także, co „Mietłowska” zauważyła z sąsiedniego budynku [!] „przeoglądać rysunki na tablicy (niezabezpieczone), a za małą chwilę później pisała na maszynie”⁹⁰. Pracownik RO wyciągnął z doniesienia jednoznaczne wnioski: „jest to bardzo charakterystyczne, że po przeglądnięciu rysunków zaraz zabrała się do pisania, mając w dodatku na uwadze, że Pustelnik Józefa, jako sprzątaczką nie wolno jej używać maszyny do pisania”⁹¹. Wydaje się, że były to absurdalne wnioski oparte na bezsensownych spostrzeżeniach. Można przypuszczać, że raportujący nie próbował nawet przypuścić, że z odległości, jaka musiała dzielić obydwa budynki, trudno było zauważyć, czy sprzątająca pisała na maszynie, czy robiła wokół niej porządek.

Inwigilacja Józefy Pustelnikowej przyniosła efekty 4 X 1950 r., kiedy to miała powiedzieć „Mietłowskiej”, że widziała ulotkę organizacji podziemnej. Dla RO był to dowód, że obserwowana sprzątaczką interesuje się działalnością podziemia. Swoją tezę funkcjonariusz opierał dodatkowo na zachowaniu męża inwigilowanej, który miał przebywać u brata w Rajsku

koło Oświęcimia. Jak zauważył raportujący: „Teren tam jak nam wiadomo jest dość bandycki [tzn. działały tam organizacje podziemia niepodległościowego – przyp. aut.]”⁹².

Przy okazji przytaczanego doniesienia o audycji o Nowej Hucie w Radiu Madryt informator „W” stwierdzał, że w dyrekcji administracyjnej budowanego kombinatu pracuje Emilian Szatten (narodowości żydowskiej), którego brat Bronisław w 1946 r. pracował w WUBP w Krakowie, potem został przeniesiony na placówkę dyplomatyczną do Berlina, skąd zbiegł do Ameryki Południowej. „Wymieniony [Emilian Szatten – przyp. aut.], jak nam wiadomo złożył akces na wyjazd do Państwa IZRAEL”⁹³. Doniesienie okazało się prawdziwe, w krakowskim WUBP pracował Bronisław Szatten. W opracowaniu *Twarze bezpieki...* (w wydaniu drugim poprawionym z 2009 r.) znajduje się informacja, o przywołanym tu Bronisławie (a właściwie Brunonie) Schattencie⁹⁴.

Przypadek Janusza Rogatki

Janusz Rogatko (ur. w 1924 r. w Lublinie) był w 1953 r. kierownikiem Sekcji Zatrudnienia Zarządu Budowy Pieców Przemysłowych (ZBPP). Przedsiębiorstwo zajmowało się budową między innymi wielkich pieców i baterii koksowniczych, a więc było niezwykle ważne w czasie budowy kombinatu metalurgicznego. W czasie okupacji niemieckiej Janusz Rogatko miał służyć w stopniu sierżanta w AK i używać pseudonimu Konrad⁹⁵. W obszarze zainteresowania PUBP w Nowej Hucie znalazł się dlatego, że zdaniem starszego referenta Sekcji IV A Mariana Rosnera „obecnie obsadza stanowiska ludźmi wywodzącymi się z wrogich środowisk”⁹⁶. Rogatko był od 2 I 1954 r. rozpracowywany przez bezpieczeństwo, sprawa nosiła kryptonim Sanacja. Oprócz niego inwigilacji zostały poddane trzy osoby z ZBPP:

Kierownik sekcji zatrudnienia, doktor praw Ignacy Izdebski. Według PUBP miał przed wojną służyć w stopniu pułkownika w oddziale Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. W czasie wojny przebywał w niemieckim obozie jenieckim, gdzie miał kontaktować się z wywiadem brytyjskim. Ostatecznie wrócił do Polski w 1946 r. Według bezpieczeństwa miał działać pod pseudonimem Dorskoczalski⁹⁷.

Starszy kalkulator (księgowy) inż. Bolesław Wasilewski (ur. w 1904 r. w Warszawie) – kapitan Wojska Polskiego przed 1939 r., w czasie niemieckiej okupacji należał do Polskiej Armii Ludowej (PAL)⁹⁸, pseudonim Chrobry, dosłużył się stopnia majora.

Władysław Wójcik (ur. w 1917 r. w Krakowie). Przed wojną miał służyć jako zawodowy oficer w Wojsku Polskim⁹⁹. W czasie okupacji niemieckiej pod pseudonimami Żegota, Czernski, Tomczyński służył w Gwardii Ludowej – militarnej organizacji PPS-Wolność, Równość, Niepodległość – która weszła w skład AK. W 1952 r. miał przebywać sześć miesięcy w areszcie, ponieważ zamieszany był w sprawę ks. Józefa Lelity „Szymona”¹⁰⁰.

W uzasadnieniu podjęcia śledztwa starszy sierżant Rosner napisał: „Biorąc pod uwagę, że w/w osoby wywodzą się z różnych środowisk, są wrogo ustosunkowani do obecnej rzeczywistości i zachodzących zmian społecznych, mogą prowadzić wrogą działalność mającą na celu szkolenie i opóźnianie budownictwa oraz inną szkodliwą działalność, dlatego też by stwierdzić ewentualną wrogą działalność [podkreślenie szefa PUBP w Nowej Hucie mjr. Józefa Siemka zatwierdzającego „Sanację” – przyp. aut] uprawianą przez te osoby, postanowiłem na te osoby założyć sprawę środowiskowego rozpracowania”¹⁰¹. Sprawę nadzorował funkcjonariusz RO Nowa Huta ppor. Józef Francuziak.

W teczce Janusza Rogatki znajdują się dokumenty jeszcze sprzed założenia sprawy o kryptonimie Sanacja. I tak 19 III 1953 r. I sekretarz POP ZBPP Buś oskarżył Janusza Rogatkę o zaniedbania w pracy, przez co podlegli mu pracownicy mieli otrzymywać premie z kilkumiesięcznym poślizgiem. Poważniej brzmiało oskarżenie o obsadzanie swoimi ludźmi stanowisk, mimo że wcześniej uzgodnił sprawy kadrowe z POP i Radą Zakładową¹⁰². Informator bezpieczeństwa „Jerzyk” donosił z kolei 7 XI 1953 r., że Rogatko przyznawał sobie i swoim kolegom premie¹⁰³, a dzień później oskarżał go o to, że sam w przedsiębiorstwie decyduje o przyznawanej wysokości pensji i że był nieszczerzy w swoim postępowaniu, „choć będąc członkiem Z.M.P. wygłasza referaty i stara się chwalić za aktywnego członka, a [w] rzeczywistości tak nie jest, znana mi jest jego wypowiedź »że nie dostałem się na W.S.J. [?] mówiąc powiedział, że niepotrzebnie podawałem w życiorysie że byłem w A.K.«”¹⁰⁴. Innym razem informator „Jabłoński” (4 IX 1954) doniósł, że Janusz Rogatko miał wykorzystać służbowy

samochód do przewiezienia szafki kuchennej, którą wykonać dla niego mieli cieśle pracujący na budowie huty¹⁰⁵.

Od momentu, kiedy sprawa o kryptonimie Sanacja została założona, w teczce Janusza Rogatki nie ma żadnych dokumentów, jest za to ankieta personalna Władysława Wójcika wypełniona w 1952 r.¹⁰⁶. Nazwisko Rogatki pojawia się dopiero 28 VIII 1955 r. w prośbie o zarejestrowanie go w „ewidencji ogólnoinformacyjnej, w kategorii oficer A.K.”. Z tego dokumentu dowiadujemy się, że Janusz Rogatko służył w czasie okupacji niemieckiej w 106. Dywizji Piechoty AK, gdzie miał być szefem kancelarii kompanii batalionu „Kalina”¹⁰⁷. Inwigilowany był co najmniej do 1966 r.¹⁰⁸.

Ulotki w 1956 roku

Do tej pory jedynymi znanymi śladami opozycji lat 50. XX w. w Nowej Hucie są ulotki z 1956 r. Sygnowane były skrótem „N.S.Z.” (Narodowe Siły Zbrojne?). Oczywiście nie ma pewności, czy nie były fałszywkami wykonanymi przez bezpiekę, ale okoliczności pojawienia się każdej z nich były przedmiotem dociekliwego śledztwa.

Pierwsza z ulotek pojawiła się na parterze budynku administracyjnego Walcowni Blachy Ciągłej na Gorąco 18 II 1956 r. Znalazł ją członek PZPR Szczepankiewicz. Odręcznie wykonana na kartce złożonej na cztery części, ulotka włożona była za wystający karton powieszony na tablicy ogłoszeń¹⁰⁹. Napis na ulotce głosił: „BŁYSKAWIACA/ PRECZ Z KOMUNISTAMI,/ PRECZ Z XX ZJAZDEM K.P.Z.R./MY CHCEMY POLSKĘ WOLNĄ/ BEZ KOMUNISTÓW, BEZ BOLSZEVIKÓW/ I BEZ GNĘBIENIA ROBOTNIKÓW/ ROBOTNICY! WALCZCIE PRZECIWKO/ TYRANII KOMUNISTYCZNEJ GDYŻ CZEKA/ WAS ZAGŁADA/ N.S.Z.”¹¹⁰.

Tydzień później – 25 II 1956 r., w tym samym budynku, ale nie na tablicy ogłoszeń jak poprzednio, lecz na klatce schodowej między pierwszym a drugim piętrem – operator na Walcowni Blachy Ciągłej Józef Jadynek (bezpartyjny) znalazł dwustronną ulotkę zatytułowaną „Odezwa nr 1”. Była wykonana na druku przeznaczonym do korespondencji wewnętrznej w kombinacie¹¹¹. Na awersie napisano: „ODEZWA NR 1/ ROBOTNICY I BRACIA!!!/ JEŻELI CHCECIE/ NAPRAWDĘ WOLNEJ POLSKI/ BEZ UCISKU

KOMUNIZMU/ I BOLZEWIZMU SOWIECKIEGO/ TO WALCZCIE P-KO NIEMU/ NA KAŻDYM KROKU, GDYŻ WOLNOŚĆ/ IDZIE Z ZACHODU/ KOMITET WYZWOLENIA N.S.Z.”¹¹². Na rewersie narysowana była szubienica, na jej belce pionowej widniał napis: „SZUBIENICA DLA KOMUNISTÓW”, a obok wiszącego na stryczku człowieka napisano: „KOMUNISTA CZŁ. PZ.PR.”¹¹³.

28 II 1956 r. podobną ulotkę położono między parterem a pierwszym piętrem wspomnianego budynku. Wykonana była, tak jak poprzednie, odręcznie na papierze do korespondencji wewnętrznej kombinatu, piórem, niebieskim tuszem. *Odezwa nr 2* głosiła na awersie: „ODEZWA NR 2/ DRODZY RODACY!!/ KOMUNIZM JUŻ SIĘ/ KOŃCZY I NADCHODZI/ DLA WAS WYZWOLENIE/ CZEKAJCIE I WALCZCIE/ WYTRWALE NISZCZCIE I UTRU/ DNIAJACIE PACHOŁKOM KOMUNY/ NA KAŻDYM KROKU/ KOM. WYZW. N.S.Z.”. Na drugiej zaś stronie widniało hasło: „PRECZ Z ROSJĄ,/ PRECZ Z KOMUNĄ/ PRECZ Z P.Z.PR./ PRECZ Z BEZPIEKĄ/ KOMUNISTÓW NA SZUBIENICĘ/ I POD MUR.”¹¹⁴.

Jak zauważył w ściśle tajnej notatce służbowej szef Referatu Sekcji I UB Jan Gałęziowski, ulotki zostały wykonane przez jedną osobę, ponieważ ich treść i sens były do siebie bardzo podobne, choć „autor wprowadził pewne różnice w ich wykonaniu zmieniając w każdej pismo techniczne”¹¹⁵. Oprócz szczegółów technicznych wykonania ulotek, funkcjonariusz bezpieczeństwa podaje także coś w rodzaju charakterystyki autora: „wykonała je osoba pracująca w biurze na dobrym poziomie intelektualnym, przy czym wykonała niewątpliwie w domu, gdyż wykonanie ulotek wymagało odpowiedniego czasu”¹¹⁶.

Autora lub autorów nie odnaleziono, mimo zakrojonego na szeroką skalę śledztwa.

***

W czasie budowy Huty im. Lenina i miasta Nowa Huta w przedsiębiorstwach zajmujących się realizacją tej ogromnej inwestycji niewątpliwie pracowali ludzie o przeszłości w Armii Krajowej, Narodowych Siłach Zbrojnych, przedwojennym Wojsku Polskim lub w organizacjach politycznych – jak PPS WRN czy mikołajczykowski PSL, które były uznane przez komunistów za wrogie i zwalczane przy użyciu wojska, milicji oraz służb specjalnych, przy niemałej pomocy Armii Czerwonej i NKWD.

Jak wynika z raportów szefa Referatu Ochrony w Nowej Hucie tylko z dwóch lat (1949 i 1950, przy czym z tego pierwszego roku sporządzono tylko jeden raport), na terenie Nowej Huty mogło przebywać kilkaset osób o wrogich poglądach wobec komunistów. Poglądy te artykułowali na różne sposoby, prawie nigdy jawnie, przekazując sobie informacje zasłyszane w zagranicznych, nieobjętych cenzurą rozgłośniach radiowych, jak Radio Madryt, Sekcja Polska Radia BBC czy (w latach późniejszych) Radio Wolna Europa.

Jak pokazuje bardzo reprezentatywny przykład Janusza Rogatki, oficera 106. Dywizji Piechoty AK, ludzie ci pracowali na stanowiskach kierowniczych, lecz zgodnie z sowieckim powiedzeniem „ufaj, ale kontroluj” byli obserwowani, a ich inwigilacja niejednokrotnie trwała latami, aż do zakończenia pracy w kombinacie.

Jedynymi zaś materialnymi śladami najwcześniejszej opozycyjnej działalności w Nowej Hucie były ulotki z lutego 1956 r. Trudno jednak wierzyć, że zostały wykonane przez byłych członków Narodowych Sił Zbrojnych, a więc żołnierzy wyklętych. Przekonywających śladów ich aktywności w Nowej Hucie autor tego artykułu nie odnalazł.

- ¹ Wśród prac tych przede wszystkim należy wymienić: pracę zbiorową *Huta im. Tadeusza Sendzimiry S.A. w Krakowie 1949–1999* (Kraków 1999), Jacka Salwińskiego *Powstanie i rozwój Nowej Huty w drugiej połowie XX w.* w wydawnictwie Kraków. *Nowe studia nad rozwojem miasta* (Kraków 2007), *Dziedzictwo kulturowe Nowej Huty w rozwoju obszaru strategicznego Kraków-Wschód. Materiały konferencyjne* (Kraków 1997), *Narodziny Nowej Huty, materiały sesji naukowej odbytej 25 kwietnia 1998* – pod red. J. M. Maleckiego (Kraków 1999). Wspomnieć też należy wydawnictwa Muzeum Historycznego Miasta Krakowa: *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta idealnego. Niezrealizowane projekty* (Kraków 2006); *Kryptonim „Gigant”. Dzieje nowohuckiego kombinatu w latach 1949–1958* (Kraków 2008) oraz *Nowa Huta. Przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego* – pod red. J. Salwińskiego i L.J. Sibili – Biblioteka Krzysztoforska nr 2 (Kraków 2008). Dotychczas jeden tylko artykuł poświęcony był początkom Nowej Huty w aktach aparatu bezpieczeństwa – Marii Christian *Początki Nowej Huty w prasie i w sprawozdaniach Referatu Ochrony Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie* opublikowany w: *Narodziny Nowej Huty, materiały sesji naukowej odbytej 25 kwietnia 1998*, pod red. J. M. Maleckiego, „Rola Krakowa w Dziejach Narodu”, Kraków 1999.
- ² Cyt. za: Christian M.: *Początki Nowej Huty w prasie i w sprawozdaniach Referatu Ochrony...*, s. 143; *Dokumenty do dziejów PRL. Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956*, cz. 2, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1996, z. 9, s. 23 i 24.
- ³ Więcej na jego temat w: Frazik W., Musiał F., Szpytma M., Wenklar M.: *Ludzie bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990. Informator personalny*. Kraków 2007, s. 506–507.
- ⁴ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne, kwartalne i roczne SB*, sygn. IPN Kr 021/1, rok 1950, k. 83.
- ⁵ Tamże, k. 141.
- ⁶ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne...*, rok 1950, k. 38.
- ⁷ Tamże, k. 166. W cytowanych fragmentach sprawozdań zachowana została pisownia oraz interpunkcja oryginału. Najbardziej rażące błędy oznaczono znakiem: [!].
- ⁸ Tamże, k. 166.
- ⁹ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne, kwartalne i roczne SB*, sygn. IPN Kr 021/1, rok 1949, k. 5 i 6. Na początku listopada 1949 r. Rokossowski został mianowany szefem MON i marszałkiem Polski.
- ¹⁰ Tamże, k. 6 i 7.
- ¹¹ Tamże, k. 7.
- ¹² Radio Madryt – rozgłośnia stworzona przez polskie poselstwo rządu RP w Lon-

dynie przy poparciu gen. Francisco Franco. Zaczęło nadawać 12 I 1949 r. na falach krótkich 32.02. Były to początkowo półgodzinne audycje nadawane o 18.30. Pierwszym kierownikiem rozgłośni był Karol Wagner, przedwojenny pracownik Polskiego Radia. Podlegał on bezpośrednio MSW rządu RP w Londynie. Za: Libera P.: *Józef Łobodowski i polska audycja Radia Madryt (1949–1975)*. W: *Polska a Hiszpania. Z dziejów koegzystencji dwóch narodów w XX wieku*, pod red. M. Białokur, P. Jakóbczyk-Adamczyk, Opole–Toruń 2011, s. 156–187.

Sekcja Polska radia BBC powstała 7 IX 1939 r., nadawała do 23 XII 2005 r. Pierwszą jej audycją było przemówienie Edwarda Raczyńskiego (ambasadora RP w Londynie). Była jedną z pierwszych obcojęzycznych sekcji BBC (w czasie II wojny światowej liczba sekcji w ramach Serwisu Światowego BBC osiągnęła liczbę 45). W czasie niemiecko-sowieckiej okupacji Polski w latach 1939–1945 nadawano audycje informacyjne przełamujące niemiecki monopol informacyjny. Podobnie działało się w okresie powojennym, a rządzący komuniści zagłuszali audycję radia BBC, ponieważ często nadawano informacje o wydarzeniach, które miały nie wyjść na światło dzienne. Za: http://www.bbc.co.uk/polish/aboutus/story/2005/12/051206_polish_history_end.shtml. Dostęp 22 I 2014.

¹³ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne...*, rok 1950, k. 49.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże, k. 51.

¹⁶ Tamże, k. 79.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, k. 93.

¹⁹ Tamże, k. 96.

²⁰ Tamże, k. 109.

²¹ Tamże, k. 128. Chodziło o gen. dyw. Franciszka Jóźwiaka ps. Witold (1895–1966). W 1950 r. był prezesem NIK. Wcześniej komendantem głównym MO i wiceministrem bezpieczeństwa publicznego. Członek KPP, PPR, PZPR, w czasie okupacji niemieckiej szef sztabu głównego GL, potem AL.

²² Tamże, k. 136.

²³ Tamże, k. 146.

²⁴ Pojęcia używane przez bezpiekę umownie – kryły się pod nimi wszelkie możliwe zaangażowania w podziemiu niepodległościowe po II wojnie światowej.

²⁵ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne...*, rok 1950, k. 12.

²⁶ Tamże, k. 23.

²⁷ Tamże, k. 23.

²⁸ Tamże, k. 32.

²⁹ Tamże.

- ³⁰ Tamże.
- ³¹ Tamże, k. 70.
- ³² Tamże, k. 70–73.
- ³³ Tamże, k. 88–90.
- ³⁴ Tamże, k. 106.
- ³⁵ Tamże, k. 92.
- ³⁶ Tamże, k. 98.
- ³⁷ Tamże, k. 98.
- ³⁸ Tamże, k. 131.
- ³⁹ Tamże, k. 151. KPP – Komunistyczna Partia Polski działająca na terenie II RP od 1918 do 1938 r. Była zdelegalizowana, bo nie uznawała Państwa Polskiego i dążyła do przyłączenia Polski do ZSRS. Rozwiązana przez Komintern, a de facto przez Józefa Stalina w czasie „wielkiej czystki”, w trakcie której wielu jej członków zostało zamordowanych.
- ⁴⁰ Tamże, k. 170.
- ⁴¹ Tamże, k. 98.
- ⁴² Tamże, k. 109.
- ⁴³ Jan Gajoch (1900–1968) – urodzony w Pleszowie działacz ludowy, organizator – pseudonim Krzemień – Batalionów Chłopskich w Pleszowie i Mogile. 2 XI 1945 r. na pogrzebie Wincentego Witosa wygłosił mowę pożegnalną w imieniu krakowskich chłopów. Represjonowany przez NKWD i UB za swoją działalność. Ulica między os. Ogrodowym a os. Centrum A w Nowej Hucie nosi jego imię od 1989 r. i prowadzi do ulicy Stanisława Mierzwy, także działacza ludowego. Za: Szpytma M.: Jan Gajoch. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. T. 3.* Kraków–Warszawa–Wrocław 2007, s. 157-161.
- ⁴⁴ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne...*, rok 1950, k. 109.
- ⁴⁵ Tamże, 110.
- ⁴⁶ Tamże, k. 128.
- ⁴⁷ Tamże, k. 137.
- ⁴⁸ Tamże, k. 148.
- ⁴⁹ Tamże, k. 167.
- ⁵⁰ Tamże, k. 134. Józef Kuraś „Orzeł” „Ogień” (1915–1947) – żołnierz Wojska Polskiego, służył w Korpusie Ochrony Pogranicza, brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r., służył w ZWZ-AK, BCh, po wojnie był zastępcą szefa PUBP w Nowym Targu (krótką służbę w resorcie pełnił na polecenie władz konspiracyjnego Stronnictwa Ludowego), skąd zdezerterował i założył na Podhalu zgrupowanie zbrojne Błyskawica walczące z reżimem komunistycznym o niepodległą Polskę. Otoczony przez oddziały KBW w Ostrowsku koło Nowego Targu próbował popełnić samobójstwo. Zmarł 22 II 1947 r. w Nowym Targu. Za: Dereń B.: *Józef Kuraś „Ogień”. Partyzant Podhala.* Warszawa 2007 i Korcuć M.: *Józef Kuraś „Ogień”. Podhalańska wojna 1939–1945.* Kraków 2011.
- ⁵¹ Tamże, k. 136.
- ⁵² Tamże, k. 135.
- ⁵³ Tamże, k. 146.
- ⁵⁴ Więcej na ten temat: Zaremba M.: *Wielka twoga. Polska 1944–1947. Ludowa reakcja na kryzys.* Kraków 2012.
- ⁵⁵ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne...*, rok 1950, k. 165.
- ⁵⁶ Tamże, k. 165. Lucjan Motyka (1915–2006) – urodzony w Krakowie działacz związkowy, polityk PPS i PZPR. Był sekretarzem generalnym ZMP, w 1950 r. sprawował funkcję dyrektora Głównego Urzędu Kultury Fizycznej.
- ⁵⁷ Tamże, k. 13.
- ⁵⁸ Tamże.
- ⁵⁹ Tamże, k. 50. Najprawdopodobniej chodziło o sam fakt wykrycia takich lotów przez radary na terytorium ZSRS. Takie loty odbywały się od 10 V 1949 r. Dopiero w 1950 r. lotnictwo sowieckie próbowało osiągnąć odrzutowce amerykańskie, ale bez pozytywnych rezultatów.
- ⁶⁰ Tamże, k. 50.
- ⁶¹ Tamże, k. 77.
- ⁶² Tamże, k. 92.
- ⁶³ Tamże, k. 94.
- ⁶⁴ Tamże, k. 164.
- ⁶⁵ Tamże.
- ⁶⁶ Tamże, k. 165.
- ⁶⁷ Tamże, k. 136.
- ⁶⁸ Tamże, k. 147.
- ⁶⁹ W latach 1950–1955 PZPR systematycznie usuwała naukę religii ze szkół, zamykała szkoły zakonne i niższe seminaria duchowne; aresztowano księży i hierarchów kościelnych. 25 IX 1953 r. uwięziono prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, w styczniu 1953 r. odbył się w Krakowie proces współpracowników niezującego już ks. kard. Adama Sapiehy, tzw. proces kurii krakowskiej. 4 XII 1952 r. internowano abp. krakowskiego Eugeniusza Baziaka w jego mieszkaniu, potem uwięziono go na Montelupich. Ze względu na stan zdrowia zwolniono go z nakazem opuszczenia diecezji. 9 II 1953 r. rząd wydał dekret o obsadzaniu i znoszeniu wszystkich stanowisk w Kościele (od wikarego po biskupa). Ruszyła fala rugowania najbardziej nieprzychylnych komunistom księży.
- ⁷⁰ AIPN Kraków, *Sprawozdania miesięczne...*, rok 1950, k. 16.

- ⁷¹ Tamże.
- ⁷² Tamże, k. 20.
- ⁷³ Tamże.
- ⁷⁴ Tamże, k. 16.
- ⁷⁵ Tamże, k. 76.
- ⁷⁶ Tamże, k. 77.
- ⁷⁷ Tamże, k. 81.
- ⁷⁸ Tamże.
- ⁷⁹ Tamże, k. 84.
- ⁸⁰ Tamże, k. 92.
- ⁸¹ Tamże, k. 147.
- ⁸² Tamże, k. 113.
- ⁸³ Tamże, s. 142.
- ⁸⁴ Tamże, k. 23.
- ⁸⁵ Tamże.
- ⁸⁶ Tamże, s. 32.
- ⁸⁷ Tamże, s. 51.
- ⁸⁸ Tamże.
- ⁸⁹ Tamże, k. 69.
- ⁹⁰ Tamże, k. 92.
- ⁹¹ Tamże.
- ⁹² Tamże, k. 150.
- ⁹³ Tamże, k. 79.
- ⁹⁴ Frazik W., Musiał F., Szpytma M., Wenklar M.: dz. cyt.
- ⁹⁵ AIPN Kraków, Rogatko Janusz, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, sygn. IPN Kr 010/1562, k. 32.
- ⁹⁶ Tamże, k. 4.
- ⁹⁷ Tamże, k. 9.
- ⁹⁸ Polska Armia Ludowa – założona w Warszawie w 1943 r. organizacja zbrojna Robotniczej Partii Polskich Socjalistów (RPPS). Komendantem był Henryk Borucki „Czarny”. Żołnierze PAL uczestniczyli w powstaniu warszawskim. Po rozwiązaniu w styczniu 1945 r. część jej żołnierzy i oficerów wstąpiło do Ludowego Wojska Polskiego.
- ⁹⁹ Wątpliwe, by rzeczywiście miał on być zawodowym oficerem w WP przed 1939 rokiem. Nie ma takiej osoby wśród awansowanych na stopnie oficerskie w latach

1935–1939 (zob.: Rybka R., Stepan K.: *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*. Kraków 2003), nie wydaje się natomiast prawdopodobne by mógł zostać oficerem przed ukończeniem 18 roku życia. Był raczej podoficerem rezerwy, względnie podoficerem zawodowym.

¹⁰⁰ AIPN Kraków, Rogatko Janusz ..., k. 4. Ks. Józef Lelito był kapelanem Narodowej Organizacji Wojskowej, w procesie pokazowym skazany pod zarzutem szpiegostwa na karę śmierci w 1953 r. (współpracował z polską emigracyjną Radą Polityczną). Proces był próbą uderzenia w metropolitę krakowskiego abp. Eugeniusza Baziaka. Za: Musiał F., Lasota M.: *Kościół zraniony. Pproces ks. Lelity i sprawa kurii krakowskiej*. Kraków 2003 oraz Musiał F.: *Kulisy „Procesu Kurii krakowskiej”*. „Dziennik Polski”, 17 I 2003 oraz http://www.krakowskie.nazwa.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=121:filip-musial-qkulisy-procesu-kurii-krakowskiej&catid=10:studia&Itemid=7. Dostęp 1 XI 2013.

¹⁰¹ AIPN Kraków, Rogatko Janusz, ..., k. 5.

¹⁰² Tamże, k. 13.

¹⁰³ Tamże, k. 14.

¹⁰⁴ Tamże, k. 15.

¹⁰⁵ Tamże, k. 16.

¹⁰⁶ Tamże, k. 17–23.

¹⁰⁷ Tamże, k. 26 i 37–38.

¹⁰⁸ Tamże, k. 41.

¹⁰⁹ AIPN, *Sprawa obiektowa – Kombinat Huty im. Lenina (Kraków 1955–1956)*, notatka starszego referenta Sekcji I Jana Gałęziowskiego w Miejskim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Nowej Hucie o okolicznościach odnalezienia ulotek, 23 marca 1956 roku, IPN Kr 08/49, k. 531.

¹¹⁰ Tamże, k. 485/16

¹¹¹ AIPN, *Sprawa obiektowa – Kombinat Huty im. Lenina (Kraków 1955–1956)*..., k. 531.

¹¹² Fotokopia odręcznie wykonanej ulotki znaleziona na schodach w budynku administracyjnym Walcowni Blachy Ciągłej na Gorąco, 25 lutego 1956 roku, AIPN, *Sprawa obiektowa – Kombinat Huty im. Lenina (Kraków 1955–1956)*..., k. 485/15.

¹¹³ Tamże, k. 485/17.

¹¹⁴ Tamże, k. 485/28.

¹¹⁵ Tamże, k. 531.

¹¹⁶ Tamże, k. 531.

Paweł
Jagło

*Obrona krzyża na
os. Teatralnym 27 IV 1960 r.
Aspekty prawne i przebieg
konfliktu*

Wydarzenia nowohuckiej obrony krzyża doczekały się kilku już opracowań. Należy wymienić wśród nich reżysera filmowego i dokumentalistę z Nowej Huty Jerzego Ridana, który jako pierwszy przywrócił pamięć o obrońcach krzyża. W 1995 r. nakręcił film dokumentalny *Róg Marksa i Obrońców Krzyża*, którego scenariusz powstał we współpracy z Adamem Macedońskim, uczestnikiem opisywanych wydarzeń. Reżyser dotarł do kilkudziesięciu świadków – uczestników walki o krzyż oraz do dokumentów bezpieki. Oprócz filmu dokumentalnego Jerzy Ridan napisał książkę *Krzyż Nowohucki. Dzieje walk o wiarę i wolność* (Krzeszowice 2006). Warto wspomnieć także wydawnictwo o fundamentalnej wartości dla poznania całej historii Nowej Huty – monografię dziejów Kościoła w Nowej Hucie autorstwa Jana L. Franczyka *Na fundamentach Krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989* (Kraków 2004).

Właśnie pamięć o obrońcach krzyża i ich losach, a właściwie wysiłki na rzecz jej przywrócenie, są pojęciami kluczowymi dla zrozumienia wpływu wydarzeń z kwietnia 1960 r. na historię opozycji w Nowej Hucie. Należy zdać sobie sprawę z faktu, że w momencie tego pierwszego wystąpienia przeciw władzom komunistycznym Nowa Huta istniała od 11 lat, większość z osób występujących w obronie krzyża na os. Teatralnym mieszkała tu stosunkowo niedługo – kilka, góra 10 lat, wielu z nich dzięki pracy w kombinacie metalurgicznym osiągnęło awans społeczny, otrzymało mieszkanie.

Nikt dokładnie nie zajmował się dotychczas prawnymi aspektami obrony krzyża w Nowej Hucie, a konkretnie mechanizmami prawnymi państwa totalitarnego, jakim była Polska Rzeczpospolita Ludowa, które doprowadziły do walk przed krzyżem. A stało się tak, gdyż mimo formalnoprawnej zgody na budowę kościoła na os. Teatralnym, decyzja została cofnięta „w białych rękawiczkach”, a teren przekazano kuratorium oświaty z przeznaczeniem pod budowę szkoły podstawowej.

Kiedy spojrzymy na generalny plan Nowej Huty z 1951 r. przygotowany przez zespół architektów pod kierownictwem Tadeusza Ptaszyckiego, nie zauważymy na nim kościoła. Bo w istocie do 1956 r. nie planowano jego budowy. W Polsce było to podejście rewolucyjne – zaplanowano wielkie miasto bez tradycyjnie występującej w tutejszym pejzażu świątyni. A jako że z pewnością większość obrońców krzyża wywodziła się z tradycyjnie

katolickich wsi, to brak kościoła w najbliższym sąsiedztwie był dla nich palącym dla nich problemem. Skądinąd stwierdzenie, że „Nowa Huta to było miasto bez Boga”, nie było do końca słuszne, bowiem w bezpośrednim sąsiedztwie budującej się Nowej Huty istniały kościoły: w Mogile – klasztorny cystersów i parafialny św. Bratomięja Apostoła, w Czyżynach św. Judy Tadeusza, a nieco dalej – św. Wincentego w Pleszowie i św. Grzegorza Wielkiego w Ruszчы. Stosunkowo najdalej od powstającego miasta był ulokowany kościół św. Małgorzaty w Raciborowicach. Monika Golonka-Czajkowska tak opisuje to określenie: „miasto bez Boga» wskazuje przede wszystkim na represyjny charakter nowej władzy, która najpierw podstępem, a później siłą chciała zmusić osadników do rezygnacji z praktyk religijnych, by w ten sposób zrealizować swój plan całkowitej laicyzacji społeczeństwa. Zauważamy, że w drugiej wersji radykalnie zmienia się charakter samej społeczności Nowej Huty – z biernej i bezmyślnej masy przestawia się na początku w ofiarę, a potem aktywnego przeciwnika despotycznego systemu”¹. Dlatego można twierdzić, że właśnie podczas obrony krzyża narodziła się opozycyjna, przeciwstawiająca się z władzy Nowa Huta. 27 IV 1960 r. w Nowej Hucie stał się początkiem jawnej niezgody na gwałcenie praw obywatelskich i wolności religijnej.

Robotnicy – budowniczy Nowej Huty, wywodzący się przeważnie z tradycyjnie katolickich wiejskich środowisk, od samego początku objęci byli opieką krakowskiej kurii – w październiku 1949 r. na budowie nowego miasta pojawił się ks. kard. Adam Stefan Sapieha (1867–1951). Pierwszą parafię w Bieńczykach, obejmującą powstające miasto, 15 VI 1952 r. erygował jego następca, ks. abp Eugeniusz Baziak (1890–1962). Rozpoczęto starania o budowę kościoła parafialnego. Oficjalnie od 1955 r., choć już 4 X 1953 r., wizytując bieńczycką parafię, ks. bp Franciszek Jop (1897–1976) w wygłoszonym kazaniu zwrócił uwagę na ciasnotę kaplicy i niewygodę parafian.

W tym czasie Kościół był przez komunistów prześladowany². Kierujący od 1953 r. diecezją krakowską ks. bp Franciszek Jop słał do premiera Józefa Cyrankiewicza (1911–1989) prośby o wydanie pozwolenia na budowę kościoła w Nowej Hucie. Pozostały one bez odpowiedzi.

W 1956 r. w Polsce zostały zapoczątkowane zmiany polityczne³. Nikita Chruszczow (1894–1971) wygłosił tzw. tajny referat potępiający „kult jed-

Poświęcenie miejsca pod budowę kościoła w obecności abp Eugeniusza Baziaka, 17 III 1957, autor nieznan, wł. MHK

nostki" Józefa Stalina i zbrodnie z okresu jego rządów w Związku Sowieckim. W październiku 1956 r. do władzy powraca Władysław Gomułka (1905–1982), do 1954 r. osadzony w areszcie. W Polsce nastąpiła odwilż, także w stosunkach państwo – Kościół⁴. Także w październiku 1956 r. uwolniono prymasa Stefana Wyszyńskiego. Nastąpił również zwrot w sprawie pozwolenia na budowę kościoła w Nowej Hucie.

Na początku listopada 1956 r. grupa bieńczyckich parafian pojechała do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułka. W imieniu Gomułki przyjął ich minister Jerzy Sztachelski, który kierował Urzędem ds. Wyznań, i przychylił się do prośby o pozwolenie na budowę nowego kościoła w Nowej Hucie. Zgodę wyrażoną ustnie podparł pismem: „W związku z wniesionymi prośbami w sprawie budowy kościoła w Nowej Hucie-Bieńczykach, Urząd ds. Wyznań komunikuje, że nie ma zastrzeżeń w sprawie budowy tegoż kościoła. Formalności dotyczące zezwolenia na budowę prosimy załatwiać w ramach własnych kompetencji”⁵. 2 XII 1956 r. analogicznej treści pismo wydał Wydział ds. Wyznań przydzium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie.

Wymienione decyzje władz szczebla centralnego i wojewódzkiego 23 I 1957 r. umożliwiły wydanie przez przedsiębiorstwo projektujące miasto Nowa Huta – Radę Techniczną Miastoprojektu Kraków – dokumentu o lokalizacji kościoła⁶. Jednocześnie przydzium Dzielnicowej Rady Narodowej (DRN) w Nowej Hucie pozytywnie zaopiniowało Miejskiemu Zarządowi Architektoniczno-Budowlanemu w Krakowie lokalizację kościoła na działce przy Teatrze Ludowym, obok skrzyżowania ulic: Majakowskiego i Marksa. Spowodowało to wydanie pozwolenia na budowę kościoła we wskazanym przez Miastoprojekt miejscu przez Miejski Zarząd Architektoniczno-Budowlany w Krakowie 14 II 1957 r.⁷.

Inwestor budowy dzielnicy Krakowa-Nowej Huty, a więc zarządca parceli z ramienia Skarbu Państwa – Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych przekazała 2 III 1957 r. parafii bieńczyckiej wyznaczony teren pod budowę kościoła⁸.

Następnie: „17 marca 1957 na miejsce przeznaczone pod budowę kościoła udała się z kaplicy parafialnej procesja i tam Ksiądz Arcybiskup Eugeniusz Baziak Ordynariusz Archidiecezji Krakowskiej dokonał uroczystego poświęcenia terenu pod kościół i wzniesionego na tym miejscu Krzyża.

Uroczystość powyższa została nagrana na magnetofon przez Polskie Radio i była transmitowana w audycji dla zagranicy (» Kraj«)⁹.

W tym samym czasie krakowski oddział Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP) ogłosił ogólnopolski konkurs na projekt kościoła¹⁰. Zwyciężyła koncepcja architekta Zbigniewa Solawy – z kościoła miała wyrastać wieża zwieńczona trzema krzyżami (Golgota)¹¹.

Kiedy odbywał się konkurs, dokonano próbných odwiertów na działce celem uzyskania danych techniczno-geologicznych o gruncie, na którym bieńczycka parafia planowała budowę. Zawarła ona umowę ze Zjednoczeniem Budownictwa Miejskiego na realizację pierwszego etapu budowy – przygotowawcze prace ziemne. Od 26 V 1958 r. obowiązywało pozwolenie na wykopy pod główną bryłę kościoła i budowę szopy – składu narzędzi i materiałów budowlanych¹².

Równoległe z procesem uzyskiwania pozwoleń przez parafię w Bieńczykach, wierni stworzyli Komitet Budowy Kościoła, który został zarejestrowany przez władze. Komitet zbierał datki na terenie Polski, a w latach 1957 i 1958 odbywały się na placu budowy uroczystości kościelne – np. procesje Bożego Ciała¹³.

Władze lokalne już w 1958 r. zaczęły mnożyć przeszkody przed budowniczymi kościoła. Kierownik Urzędu ds. Wyznań przy przydzium Miejskiej Rady Narodowej (MRN) Leon Król, jak i sam Przewodniczący przydzium MRN w Krakowie głośno wypowiadali się, że w wyznaczonym miejscu kościół jednak nie powstanie. I to pomimo uzyskanych przez parafię pozwoleń. Przydzium DRN zabroniło Komitetowi Budowy Kościoła w Nowej Hucie zbierania datków w zakładach pracy¹⁴.

Z dużym prawdopodobieństwem można ustalić datę, kiedy organy władzy lokalnej zaczęły stawiać zdecydowane przeszkody budowie kościoła na os. Teatralnym. 13 XII 1958 r. przedstawiciele parafii złożyli projekt techniczny budowy kościoła do zatwierdzenia przez Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego przydzium MRN w Krakowie¹⁵. Termin złożenia dokumentacji zgodnie z prawem budowlanym miał 3 I 1959 r.¹⁶. Bez tego zezwolenia nie można było zacząć budowy kościoła. W ostatnim przewidzianym prawem terminie Wydział ds. Wyznań – 3 stycznia właśnie – wniósł zastrzeżenie co do elementu przedstawionego projektu kościoła – chodziło o przyziemie świątyni przeznaczone na cele kulturalno-społeczne

(sala na 300 osób z zapleczem). Była to typowa akcja obstrukcyjna Wydziału ukierunkowana na przeciwnięcie procesu wydania pozwolenia na budowę kościoła, ponieważ tego typu zastrzeżenia należało zgłaszać na etapie konstruowania zapytania konkursowego (zawierającego sformułowanie wymogów stawianych przed architektem co do założeń, jakie jego projekt powinien spełniać), a nie w momencie, kiedy przedstawiano projekt wykonawczy¹⁷.

W okresie, kiedy kuria metropolitalna starała się uzyskać decyzję o budowie kościoła, 10 IV 1959 r. w Krakowie odbyło się spotkanie przewodniczącego prezydium MRN Wiktora Bonieckiego z: Janem Lechem – zastępcą dyrektora Urzędu ds. Wyznań w Warszawie, Janem Antoniszczakiem – sekretarzem prezydium MRN, Ryszardem Karwickim – sekretarzem Komitetu Krakowskiego PZPR oraz Leonem Królem – kierownikiem Wydziału ds. Wyznań prezydium MRN. Postanowili oni uchylić decyzję o lokalizacji kościoła na os. Teatralnym (C-1), powołując się na to, że działka stanowiła własność Skarbu Państwa. Dalej w notatce służbowej z tej konferencji zapisano: „Na parceli tej gdzie został zlokalizowany kościół zostanie natychmiast zlokalizowana szkoła podstawowa (zaznaczyć należy, że na cele szkolne w dniu 11 kwietnia 1959 r. dyrekcja Kombinatów im. Lenina przeznaczyła 1 milion złotych)”¹⁸. Dni między 10 a 12 IV 1959 r. były decydujące dla usunięcia lokalizacji kościoła z wskazanej w 1957 r. parceli. W świetle tej decyzji dalsza korespondencja między jednostkami podległymi MRN a kurią były ze strony władz lokalnych grą na zwłokę.

Proces wydania decyzji przeciągnął się aż do 3 VI 1959 r. Tego dnia kuria metropolitalna zwróciła się do Biura do Spraw Prezydów Rad Narodowych przy Urzędzie Rady Ministrów w Warszawie o wydanie nakazu zakończenia formalności uzyskiwania pozwolenia na budowę¹⁹.

Jak się okazało, parafia bieńczycka nie była w świetle prawa właścicielem działki przeznaczonej pod budowę kościoła, co stało się powodem odmowy wydania pozwolenia przez Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego prezydium MRN w Krakowie. W poufnym piśmie prezydium MRN skierowanym do Zbigniewa Skibniewskiego – prezesa Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury w Warszawie, negatywnie opiniowano projekt kościoła i niejako proszono o podtrzymanie tego twierdzenia w spra-

Robotnicy
wykopują krzyż,
IPN Kr 010/9467/2
k. 0137/39

wie budowy świątyni na działce zlokalizowanej na os. Teatralnym. W piśmie argumentowano, że działka w drodze wywłaszczenia w 1949 r. stała się własnością Skarbu Państwa, a „Lokalizacja [kościół – przyp. aut.] (...) stała się niesłuszną i niecelową. W związku z prowadzoną akcją »1000 szkół na Tysiąclecie« stwierdzono mianowicie, że na terenie dzielnicy Nowa Huta brak jest odpowiednich terenów pod budowę szkół, teren zaś na którym zlokalizowano wstępnie budowę kościoła na ten cel doskonale się nadaje. Dlatego też z punktu widzenia gospodarki miejskiej wydaje się ze wszech miar słusznym i celowym przeznaczenie tego terenu pod budowę szkoły, a nie kościoła”²⁰. Stanowisko to podtrzymał prezes Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury w Warszawie 29 VIII 1959 r.²¹. Podkreślić należy, że przez trzy lata odpowiedzialne za wydanie pozwolenia na budowę kościoła w Nowej Hucie urzędy centralny i lokalny nie dostrzegły, że parafia bieńczycka nie jest de iure właścicielem działki na os. Teatralnym – mimo przeprowadzonego konkursu architektonicznego, budowlanych prac przygotowawczych oraz wydanych zezwoleń, włącznie z przekazaniem parceli przez Dyрекcję Budowy Osiedli Robotniczych 2 III 1957 r.

Jak zauważył kierownik Działu Prawnego prezydium MRN dr Kazimierz Gonderek, w opinii prawnej dotyczącej wydania pozwolenia na budowę kościoła w Nowej Hucie z 12 III 1959 r., „Rady narodowe (...) nie są upoważnione do działania, zaś umowy o przeniesienie własności nieruchomości zawarte przez rady narodowe lub ich organa są nieważne. Obecnie jest w przygotowaniu projekt ustawy o gospodarce terenami miejskimi, który istniejącą w tym zakresie lukę ma uzupełnić. Do czasu jednak wydania tej ustawy rady narodowe mogą w podobnych wypadkach jedynie wydzierżawić nieruchomości z równoczesnym wyrażeniem zgody na wzniesienie na wydzierżawionej nieruchomości budynku. Szczegółowe warunki takiej umowy dzierżawy wymagają osobnego ustalenia”²². Tylko ustawa sejmowa mogła być podstawą do przekazania ziemi z zasobów Skarbu Państwa Kościołowi. Zatem powstaje pytanie: dlaczego Rada Narodowa w Krakowie i podległe jej jednostki dysponowały działką, de facto obiecując przekazać ją Komitetowi Budowy Kościoła, skoro działały niezgodnie z ówczesnym prawem? Można sądzić, że stosując kruczki prawne, władze PRL usiłowały wycofać się z obietnic, które złożyły nowohucianom w momencie, gdy dopiero przejmowały kontrolę nad państwem w 1956 r.

Kuria metropolitalna złożyła wnioski o przekazanie aktu własności działki na rzecz parafii bieńczyckiej do Urzędu Rady Ministrów (29 IX 1959) oraz do Dyrekcję Budowy Osiedli Robotniczych (dzień wcześniej)²³. W odpowiedzi przewodniczący Urzędu Rady Ministrów 31 XII 1959 r. powiadomił krakowską kurię że „wobec nieuzyskania przez parafię Nowa Huta-Bieńczyce w sposób prawem przepisany tytułu własności tej nieruchomości (terenu wyznaczonego pod budowę kościoła) Prezydium Rady Narodowej w m. Krakowie wydało decyzję, przyznającą powyższą parcelę na cele budownictwa szkolnego. W tym stanie rzeczy sprawa ta nie może być przedłożona Radzie Ministrów”²⁴. Zwrócić należy uwagę na następujące po sobie fakty: pod koniec września 1959 r. kuria krakowska zwróciła się z prośbą do Urzędu Rady Ministrów o nadanie prawa własności do działki, na której miał powstać kościół, a dwa tygodnie później, 14 X 1959 r. przewodniczący MRN w Krakowie uchylił ze skutkiem natychmiastowym²⁵ decyzję Głównego Architekta Krakowa z 14 II 1957 r. o lokalizacji kościoła w Nowej Hucie²⁶. Tym samym postanowienie Urzędu Rady Ministrów o nierozpatrzeniu prośby krakowskiego Kościoła było co najmniej niesłuszne, ponieważ uwzględniło decyzję prezydium MRN w Krakowie, a nie brało pod uwagę wcześniej złożonego pisma kurii. Być może URM postąpił tak specjalnie, żeby nie wydać jedynej zgodnej z prawem decyzji, która byłaby po myśli krakowskiej kurii, i zainspirował prezydium krakowskiej MRN do cofnięcia decyzji o lokalizacji kościoła i wydania pozwolenia na budowę szkoły.

12 XI 1959 r. kuria zaskarżyła do Biura do Spraw Prezydiów Rad Narodowych przy Urzędzie Rady Ministrów decyzję MRN jako wydaną z jawnym pogwałceniem prawa. Jednakże nie uzyskała odpowiedzi. Kuria proponowała Skarbowi Państwa polubowne rozwiązanie: przekazanie na potrzeby budowy kościoła w Bieńczykach działki o powierzchni 96 arów w zamian za rezygnację z roszczeń finansowych do części odszkodowania przewidzianego za wywłaszczane właśnie grunty kościelne w Ruszcy o powierzchni 14 hektarów 54 arów i 89 m² pod rozbudowę linii kolejowej do Nowej Huty lub wymianę znacznie większej działki w Ruszcy na sporną działkę na terenie os. Teatralnego²⁷. Ta polubowna propozycja z punktu widzenia ekonomicznego była dla krakowskiego Kościoła bardzo niekorzystna. W państwie, gdzie przestrzegano prawa, taka propozycja

mogłaby spotkać się z aprobatą rządzących. Ale władze centralne noszące cechy totalitarne PRL oraz podległe im jednostki władzy lokalnej zdecydowały się na konfrontację.

Przedstawiciele Komitetu Budowy Kościoła: Romuald Śliwiński, Mieczysław Sobiech, Janusz Baziuk, Stanisław Drózdź, Franciszek Firszt i Antoni Musiał zostali przyjęci 8 VI 1959 r. w Wydziale Ekonomicznym KC PZPR. Złożyli zażalenie na krakowskie prezydium MRN za przewlekły proces wydawania pozwoleń na budowę kościoła. Swoją skargę uzasadniali tym, że: „a) brak kościoła w Nowej Hucie, stąd konieczność dochodzenia do małego kościółka wiejskiego, który nie mieści wiernych względnie ponoszenie kosztów dojazdu do Krakowa. b) wykonanie wykopu, który niszczy i włożenie w prace przygotowawcze 450,000 zł zebranych ze składek”²⁸. Autor notatki, która pozostała po tym spotkaniu, informuje że pod zażaleniem podpisało się 10 tys. nowohucian. Na pytanie urzędnika, dlaczego aż tyle podpisów znalazło się pod zażaleniem, padła odpowiedź wskazująca, że parafianie bieńczyccy nie znali postanowień, które już w kwietniu 1959 r. zapadły w prezydium krakowskiej MRN: „wierni czują się zaniepokojeni nieoficjalnymi oświadczeniami, które miał złożyć jakiś pracownik urzędu do spraw wyznań, że lokalizacja i pozwolenie na budowę będą cofnięte”²⁹. Najciekawsze są wnioski jakie po spotkaniu wyciągnął urzędnik KC PZPR. Oprócz podnoszonych przez niego technicznych i finansowych trudności, które w jego przekonaniu miały wpływ na zmianę lokalizacji i projektu kościoła, przedstawia uwagę będącą w istocie wskazaniem, że organa władzy lokalnej łamią prawo: „Dalsze formalne przewlekanie zatwierdzenia projektu wbrew przepisom może być wykorzystane dla jątrzenia wiernych i dalszych nielegalnych akcji w formie zbierania podpisów czy innych demonstracji, których należałoby uniknąć”³⁰. Urzędnik w KC PZPR przyznał, że nie można wybudować kościoła na os. Teatralnym, ale jednocześnie zauważał, że niewydawanie pozwolenia na budowę, pomimo wypełnienia wszelkich formalności przez parafię bieńczycką, jest niezgodne z prawem.

W kwietniu 1960 r. administrator parafii bieńczyckiej ks. Mieczysław Satora³¹ został wezwany do prezydium DRN oraz do przewodniczącego Urzędu ds. Wyznań w Krakowie. Na obu spotkaniach zażądano od niego usunięcia krzyża, który w 1957 r. ustawiony został na działce przeznaczo-

nej pod pierwszy nowy kościół w Nowej Hucie. Ks. Satora odpowiedział, że usunięcie krzyża nie jest możliwe z co najmniej dwóch powodów: po pierwsze – Urząd Rady Ministrów nie wypowiedział się ostatecznie na temat przyszłości działki przeznaczonej pod budowę kościoła/ szkoły, po drugie „usunięcie Krzyża z miejsca, na którym według uzasadnionych przewidywań wielu tysięcy ludzi wierzących z Nowej Huty miał stanąć kościół i którzy niecierpliwie czekają na jego zbudowanie przez księdza wywołałoby zgorzsenie”³². Podczas tych samych rozmów administrator parafii bieńczyckiej zaproponował ugodowe rozwiązanie sporu³³ – oświadczył, że jeśli odpowiednie władze wydadzą zgodę na inną lokalizację kościoła, ewentualnie pozwolą na wybudowanie baraku (powiększonej kaplicy obok już istniejącej w Bieńczykach – dziś znajduje się tam kościół Arka Pana), to on przekona parafian do przenosin krzyża z os. Teatralnego na nowe miejsce budowy kościoła bądź baraku. Na taką propozycję Leon Król, szef Urzędu ds. Wyznań, miał według ks. Satory negatywnie zareagować słowami: „my usuniemy krzyż, a najwyżej kilkanaście babek pokrzyżczy”³⁴.

Nie była to pierwsza, co najmniej niestosowna wypowiedź Leona Króla w sprawie kościoła w Nowej Hucie. 7 X 1959 r. na spotkaniu z pięcioma przedstawicielami Komitetu Budowy Kościoła oraz ks. proboszczem parafii bieńczyckiej stwierdził, że „gdyby był budowany dom modlitwy, a nie cyrk, pałac, teatr lub tp. [tym podobne – przyp. aut.], to kościół mógłby już stanąć”³⁵. Na uwagę delegatów, że kościół projektowali specjaliści wyłonieni w ogólnopolskim konkursie architektonicznym, a jurorem był m.in. architekt Tadeusz Ptaszycki (projektant Nowej Huty, szef krakowskiego oddziału SARP), odparł, że „Robili to fantaści, architekci, którzy chcieli tylko zarobić i upiec pieczęć polityczną, dla których ważniejsza jest propaganda i wystawienie się na forum pierwszeństwa w społeczeństwie”³⁶. Podważał autorytet architektów zrzeszonych w SARP, nazywając ich kosmopolitami.

Takie wypowiedzi nie przeszły bez echa. Krakowski oddział SARP ostro zaprotestował i w oficjalnym piśmie poprosił o wyjaśnienia przewodniczącego prezydium MRN Wiktora Bonieckiego³⁷. Prezydium MRN odpowiedziało wymijająco. Z jednej strony poinformowało SARP o błędnej interpretacji słów Leona Króla przez przedstawicieli Komitetu Budowy Kościoła, ale zawiadomiło, że przewodniczący Wydziału ds. Wyznań został pouczony, żeby precyzyjniej formułował swoje wypowiedzi³⁸.

Ujęcie ogólne na
zgrupowanych
pod krzyżem,
w tle Teatr Ludowy,
IPN Kr 010/9467/8, k. 83/10

Spotkania w Urzędzie ds. Wyznań przyspieszyły bieg wydarzeń prowadzących do walk w obronie krzyża. Już 19 IV 1960 r. Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych wydała nakaz usunięcia krzyża do 26 kwietnia³⁹, na co pisemnie kuria i parafia bieńczycka nie wyraziły zgody. Kuria i ks. Mieczysław Satora jednocześnie odrzucili ultimatum jako przedwczesne z racji tego, że Urząd Rady Ministrów nie wydał jeszcze decyzji w sprawie własności terenu.

O decyzji urzędników i swojej odmowie ks. Satora poinformował wiernych w czasie niedzielnej mszy św. 24 kwietnia. Dwa dni wcześniej obok stojącego krzyża rozpoczęły się prace ziemne przy budowie szkoły, które kontynuowane były w dniach następnych⁴⁰. Budowa była zresztą zgodna

Plakat, który zawisł na tablicy orientacyjnej na terenie budowy szkoły 26 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467/2, k. 136/6

z harmonogramem prac wydanym przez dyr. Bogumiła Korombła z Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych.

26 IV 1960 r. o godz. 12.00 odbyła się narada w sprawie krzyża w Komitecie Miejskim PZPR. Uczestniczyli w niej przedstawiciele Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych, Komitetu Wojewódzkiego PZPR i prezydium Rady Narodowej miasta Krakowa. Na spotkaniu przedstawiciel Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych Adam Koczur stwierdził, że krzyż nie przeszkadza w realizacji budowy szkoły. Pomimo tego przedstawiciele PZPR oraz Leon Król zdecydowali o natchmiastowym usunięciu krzyża. Prace te wykonać mieli w dzień robotnicy z trwającą właśnie budową szkoły. Ich dobór miał

być ustalony z przedstawicielem Podstawowej Organizacji Partyjnej wykonawcy szkoły. Tego samego dnia około godziny 21.30 Tadeusz Górski z Komitetu Krakowskiego PZPR telefonicznie wydał polecenie zastępcy dyrektora Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych Adamowi Koczurowi: „a) Inspektor nadzoru na budowie szkoły z ramienia DBOR Kraków-Miasto winien być w dniu 27 kwietnia 1960 r. obecny na placu budowy od godz. 7.00 do 15.00, z tym że nie wolno mu opuszczać terenu budowy. / b) inspektor nadzoru winien wpisać rano do dziennika budowy polecenie wykonawcy usunięcia krzyża./ c) inspektor nadzoru winien osobiście nadzorować oraz odwieźć wykopany Krzyż do parafii w Bieńczycach”⁴¹. Dla pewności zrozumienia i podkreślenia wagi polecenia Górski kazał po-

wtórzyć Koczurovi polecenie wydane przez Komitet Krakowski PZPR. Poinformował go, że zostało ono uzgodnione z „odpowiednimi władzami”, zatem kto faktycznie wydał ten nakaz można się tylko domyślać.

Obrona krzyża

27 IV 1960 r. dopiero około godz. 8.00 rano, a więc z godzinnym opóźnieniem, dyrektor Koczur polecił Mieczysławowi Kosoli, inspektorowi nadzoru, usunięcie krzyża. W notatce Kosoli znajduje się informacja, że został ściągnięty o godz. 7.40 z budowy w Krzesławicach do budynku Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych. O godz. 8.20 udał się na budowę szkoły, gdzie zastał kierownika budowy Zbigniewa Klimka oraz majstra Moryła wraz z ekipą robotników, którzy byli już przygotowani do wykopania krzyża. O godz. 8.30 Mieczysław Kosola udał się do Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych. Następnie odnotowuje, że po powrocie „zastąpiłem już zgromadzone tłumy kobiet wokół Krzyża”⁴².

Według relacji Janiny Kotarby około godz. 8.00 robotnicy zaczęli rozbierać płotek wokół krzyża⁴³, inny świadek wydarzeń – Zofia Gaworek podaje informację, że w tym czasie przywieziono stelaż do podtrzymania wykopywanego krzyża⁴⁴. Jako pierwsze do krzyża podeszły Helena Misiąg i Zofia Gaworek, objęły go, jednocześnie podtrzymując. Jednak nie zdołały utrzymać krzyża, który się przechylił. W pionie ponownie ustawili go mężczyźni z okolicznych bloków. Kobiety w tym czasie obrzuciły ziemią robotników, którzy uciekli spod krzyża. Kiedy do zgromadzonych ludzi podeszli przedstawiciele DRN, jeden z nich został uderzony w twarz⁴⁵. O godz. 8.45 zebrali się pod krzyżem około 300 osób. Pojawiała się milicja, szykowano dwa plutony Zmechanizowanych Oddziałów Milicji Obywatelskiej (ZOMO). Janina Drąg przybiła do krzyża wypisy z konstytucji PRL o gwarancji wolności wyznania, sumienia, słowa, druku, zgromadzeń, wieców, pochodów i manifestacji (art. 70 pkt 1 i art. 71 pkt 1). Około godz. 11.00 na krzyżu zawisł napis wykonany przez brata Janiny Drąg: „*Żądamy wolności wyznania wian*”⁴⁶.

O godz. 11.15 pod krzyżem było już około 1 tys. osób. Przed godz. 12.00 Sylwestra Korfel zadzwoniła do Urzędu ds. Wyznań w Warszawie,

ale zbyt ją pytaniami. Po tym zdarzeniu wyłączono telefony w Nowej Hucie⁴⁷. Przy krzyżu paliły się znicze, świeczki, ludzie modlili się, intonowali pieśni religijne, milicjanci w mundurach ustawiali się po drugiej stronie ulicy. Jak się można domyśleć w oparciu o zdjęcia operacyjne wykonane przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa (SB), tajniacy stali po stronie os. Uroczego (przy ulicy Marksa), na os. Teatralnym przy blokach bezpośrednio przylegających do placu budowy, a także w mieszkali się w tłum tuż obok krzyża⁴⁸.

Wczesnym popołudniem zaczęły się interwencje milicjantów: „Nagle stanął przy mnie milicjant: Co pani tu robi? Niech pani dzieci pilnuje, a nie tu pod krzyżem”⁴⁹. A w innej relacji: „Milicjanci zaatakowali matkę z dzieckiem na rękę. Kobieta rozpaczliwie broniła dziecka małą łopatką od piasku. Nie wiedziałem czy się śmiać, czy płakać”⁵⁰.

Liczba zgromadzonych przy krzyżu powiększyła się o ponad połowę, gdy poranna zmiana robotników wyszła z pracy w kombinacie o godz. 14.00. Milicjanci próbowali wyciągać ludzi z tłumy. O godz. 15.45 demonstranci otoczyli funkcjonariuszy ZOMO obok budynku straży pożarnej (100 metrów od krzyża, na os. Zgody). W kinie Świt gromadzili się funkcjonariusze ZOMO i SB⁵¹. O godz. 16.25 funkcjonariuszy ZOMO wycofujących się przed budynkiem straży pożarnej otoczyli demonstranci i obrzucili kamieniami⁵². Około godz. 16.40 milicja użyła patek i rozproszyła ludzi zgromadzonych przez budynkiem DRN na os. Zgody (150 metrów od krzyża). Ludzie rozbiegli się po okolicznych osiedlach i ulicach.

W tym czasie przy krzyżu zgromadzonych było około 4 tys. ludzi. Zdarzały się pobicia cywili wziętych za tajniaków. Oddziały milicyjne i armatka wodna kierowały się na zgromadzonych przed krzyżem od strony Teatru Ludowego⁵³. Tam o godz. 18.55 grupa ludzi zaczęła gromadzić się wokół spychacza (widocznego na zdjęciach dostępnych w archiwach IPN) i go rozmontowywać – chodziło o beczkę z paliwem znajdującą się z tyłu pojazdu. Walki toczyły się także obok kina Świt oraz na pl. Centralnym, gdzie o godz. 19.10 było około 2 tys. ludzi. Godzinę później oddziały ZOMO przystąpiły do pacyfikacji tłumy zgromadzonego na pl. Centralnym. Wypychali ich w stronę siedziby DRN i krzyża. Tam zomowcy zostali obrzuceni kamieniami. O godz. 20.50, jak zanotowano w raporcie na podstawie nasłuchu radiostacji Wydziału B Służby Bezpieczeństwa, „słychać dwa strzały od

strony pkt. głównego [okolice między krzyżem a budynkiem DRN – przyp.aut.], pojedyncze⁵⁴.

Działania ZOMO oraz zapadający zmierzch doprowadziły do eskalacji zamieszek. O godz. 21.10 demonstranci kamieniami wybili okna w budynku DRN i obrzucili stojących tam funkcjonariuszy ZOMO – tam trwały najcięższe walki. W całej dzielnicy o godz. 21.30 wyłączone światło – zgasyły latarnie uliczne, po 15 minutach uliczne oświetlenie przywrócono. Minutę później do Nowej Huty przyjechały wozy Wojskowej Służby Wewnętrznej (kontrwywiadu). O godz. 21.50 płonął wóz milicyjny obok DRN, a kilkadziesiąt minut później podpalono kiosk ruchu – część demonstrantów miała ze sobą butelki z benzyną. Demonstranci zabarykadowali za pomocą ławek i betonowych słupów ulicę między krzyżem a DRN.

Ponieważ o godz. 22.00 z Huty im. Lenina wychodzili robotnicy po drugiej zmianie, wstrzymano kursowanie tramwajów między bramą główną kombinatu a pl. Centralnym, aby ludzi nie mogli szybko dostać się w rejon walk. O godz. 22.40 ZOMO przystąpiło do ostatecznej rozprawy z obrońcami krzyża – usunięto barykady, padły strzały z broni palnej. Okolice krzyża milicjanci ostrzeliwali petardami i o godz. 22.45 ludzie tam zgromadzeni rozprzeczli się po okolicznych bramach i ulicach. 40 minut później ludzie wrócili przed krzyż. O godz. 23.13 funkcjonariusz SB zanotował: „Prezydium [Dzielnicowej] Rady [Narodowej] zdemolowane⁵⁵. Kilka minut później milicjanci wyparli demonstrantów z pl. Centralnego, dlatego powrócili oni przed DRN i krzyż. O godz. 23.30 ponownie obrzucili ZOMO kamieniami. Pięć minut później milicjanci używając broni palnej i pałek wyparli demonstrantów sprzed krzyża. Padli ranni: „Była godzina 23.20. Myślałem, że zwyciężymy. Przebiegłem na drugą stronę ulicy. Nagle lekko szarpnęło mnie z lewej strony klatki piersiowej. Po chwili poczułem w ustach krew, zakrwawiony był też płaszcz. W oczach pojawiły mi się ciemne plamy, zacząłem charczeć. Ostatkiem sił zdołałem krzyknąć: » Koledzy ratujcie!« Przynajmniej mężczyźni chwycili mnie pod ręce i zatrzymali przejeżdżającą karetkę. Uratowali mi życie. Gdybym się przewrócił, zostałbym stracony⁵⁶. Kwadrans przed północą sytuacja przed krzyżem się uspokoiła. W tym samym czasie do Nowej Huty wkroczyły wojsko oraz posiłki MO z innych miast i usunęły barykady⁵⁷.

Następnego dnia (28 IV 1960) rano funkcjonariusz SB zapisał: „Od 0.32

do 7.35 ciekawszych momentów nie zanotowano⁵⁸. Nie była to prawda. Janina Drąg wspomina, że „dobrze po północy” od świeczek zajął się krzyż, na co zwrócił ludziom uwagę jeden z milicjantów⁵⁹. Nocą oddziały milicyjne i Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO) wyłapywały i aresztowały uczestników walk w Nowej Hucie.

Rankiem o godz. 7.35 przed krzyżem zgromadziła się znowu grupa około 20 osób – zapalono świece. Z większej odległości przyglądali się temu inni ludzie. O godz. 8.04 oddziały MO rozpedziły duże, ale rozproszone grupy nowohucian, którzy nie znajdowali się bezpośrednio przy krzyżu. Do godz. 10.30 ponownie zgromadził się w tym miejscu tłum ludzi, dlatego milicja rozproszyła ich za pomocą pałek i obstawiła teren przy krzyżu tak, że nikt nie mógł podejść w jego pobliże. Ludzie przenieśli się przed DRN, skąd oddziały milicyjne także usunęły ich siłą. O godz. 13.25 z krzyża usunięto przyczepione plakaty. Przez cały dzień milicja rozpedzała wszelkie grupy ludzi zbierające się przed krzyżem i DRN. O godz. 18.55 przed krzyżem odbył się pokaz siły – odprawa ormowców z Katowic, po czym we wzmocnionych grupach (pięciu ormowców i jeden milicjant) zaczęli oni patrolować teren Nowej Huty⁶⁰.

29 IV 1960 r. robotnicy postawili drewniane ogrodzenie wokół placu budowy szkoły. Grupy ludzi przypatrujących się ich pracy rozganiali zomowcy. O godz. 16.00 na parkanie zawisł plakat z hasłem „Niech żyje 1 maja⁶¹”.

Bilans walk 27–28 IV 1960 r. w Nowej Hucie, które przeszły do historii jako obrona krzyża, przedstawiał się następująco: 493 aresztowanych, 87 osób skazanych na kary od 6 miesięcy do 5 lat więzienia, 119 ukaranych grzywnami, 4 – kilkumiesięcznym aresztem, kilkadziesiąt osób zwolnionych z pracy. Według ks. Antoniego Pawlity (wikarego w parafii bieńczyckiej w latach 1958–1964) mogły paść dwie ofiary śmiertelne. Kilka dni po 27 IV 1960 r. ksiądz uczestniczył na cmentarzu Rakowickim w dwóch nocnych pochówkach robotników z Nowej Huty, towarzyszyły mu osoby z rodzin zmarłych oraz kilku milicjantów⁶².

W 1962 r. na os. Teatralnym w miejscu, gdzie pierwotnie miał stanąć kościół, wzniesiono szkołę, tzw. tysiąclatkę⁶³. Około 850 metrów w linii prostej od miejsca, w którym stał krzyż, idąc w kierunku północno-wschodnim ul. Władimira Majakowskiego (dzisiaj – ul. Obrońców Krzyża), znajdowała się w Bieńczykach kaplica. Była ona używana od 1952 r. jako siedziba

parafii. Po obronie krzyża władze nie tylko usunęły z Bieńczyk ks. Mieczysława Satorę, ale też przez długi czas Urząd ds. Wyznań nie wyrażał zgody na obsadę nowego proboszcza, co więcej prezydium MRN w Krakowie rozważało likwidację parafii i rozdzielenie jej po połowie między parafie w Czyżynach i Mogile⁶⁴. Dopiero w 1965 r. Urząd ds. Wyznań zgodził się, żeby funkcję administratora parafii objął ks. Józef Gorzelany (1916–2005)⁶⁵ i wraz z metropolitą krakowskim ks. abp. Karolem Wojtyłą⁶⁶ przystąpił do budowy kościoła. Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Powiatowej Rady Narodowej wydał zgodę na rozbudowę kaplicy i budowę plebanii 13 IX 1965 r. Jeszcze w tym samym miesiącu kuria zaakceptowała projekt architekta. Wojciecha Pietrzyka. Swoją kościół parafianie wznosili dziesięć lat, a władze nie zezwalały państwowym przedsiębiorstwom na wypożyczenie ciężkiego sprzętu na budowę świątyni. Ale dzięki talentom organizacyjnym ks. Gorzelanego (od 1966 r. proboszcza parafii bieńczyckiej), dyplomacji ks. kard. Wojtyły, pracowitości parafian oraz ogromnym datkom pieniężnym od Polonii i katolików z Zachodu, powstała imponująca Arka Pana⁶⁷. W obecności około 70 tys. wiernych ks. kardynał Karol Wojtyła 15 V 1977 r. konsekrował pierwszy nowy kościół w Nowej Hucie – pw. Matki Bożej Królowej Polski.

Krzyż z os. Teatralnego nie został usunięty. Dwukrotnie odnawiany w późniejszym czasie, stał się fundamentem nowohuckiego Kościoła, a w rogu działki, gdzie miała stanąć pierwsza świątynia w Nowej Hucie, 40 lat później został zbudowany kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa⁶⁸.

Fragment krzyża
ze sporządzonymi
odręcznie i przy-
twierdzonymi plaka-
tami nawołującymi
do obrony krzyża,
IPN Kr 010/9467/2
k. 0137/68

- ¹ Golonka-Czajkowska M.: *Nowe miasto nowych ludzi. Mitologie nowohuckie*. Kraków 2013, s. 235.
- ² W latach 1950–1955 komunistyczne władze PRL systematycznie usuwały naukę religii ze szkół, zamykały szkoły zakonne i niższe seminaria duchowne, aresztowały księży i hierarchów kościelnych. 25 IX 1953 r. uwięziono prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, w styczniu 1953 r. odbył się w Krakowie proces współpracowników nieżyjącego już kard. Adama Sapiehy, tzw. proces kurii krakowskiej. 4 XII 1952 r. internowano ks. abp. krakowskiego Eugeniusza Baziaka w jego mieszkaniu, potem osadzono w więzieniu na ul. Montelupich. Ze względu na stan zdrowia zwolniono, z nakazem opuszczenia diecezji. 9 II 1953 r. rząd PRL wydał dekret o obsadzaniu i znoszeniu wszystkich stanowisk w Kościele (od wikarego po biskupa). Rozpoczęło się usuwanie księży najbardziej nieprzychylnych komunistom.
- ³ Bolesław Bierut zmarł 12 III 1956 r. W marcu tego roku można mówić o rozpoczęciu odwilży obejmującej polityczną sferę życia – od końca tego miesiąca rozpoczyna się ferment związany z upublicznieniem tekstu tzw. tajnego referatu Nikity Chruszczowa na XX Zjeździe Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego.
- ⁴ Odwilż, choć przyniosła pewne efekty – jak: uwolnienie kard. Wyszyńskiego, uwolnienie więźniów politycznych z podziemia niepodległościowego, czy skazanie kilku osób zajmujących najwyższe stanowiska w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego i Departamencie Śledczym i dpowiedzialnych bezpośrednio za represje okresu stalinowskiego (co było działaniem o charakterze pozornym, jako że wielu stalinowskich oprawców nie niepokojonych przez nikogo nadal pracowało w resorcie spraw wewnętrznych albo zostało przeniesionych do innej pracy) – była zabiegiem politycznym Gomułki i jego ekipy, wspomagającym przejście pełni władzy w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a przez to w PRL. Szybko postępująca liberalizacja życia publicznego w Polsce – czego symbolem było czasopismo „Po prostu”, wraz z zamknięciem tego tygodnika przez władze w 1957 r. została zastopowana.
- ⁵ AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Episkopatem, kościołem krakowskim w sprawie budowy kościoła w Nowej Hucie w parafii Bieńczyce i wydarzeń dotyczących obrony krzyża w 1960 r.*, sygn. IPN Kr 553/38, k. 4.
- ⁶ Tamże.
- ⁷ Tamże, k. 14. „Prezydium Rady Narodowej miasta Krakowa Miejski Zarząd Architektoniczno-Budowlany działający na podstawie pisma Urzędu do Spraw Wyznań z listopada 1956 r. (...) w porozumieniu z Miejską Komisją Planowania Gospodarczego (...) wyraża zgodę na budowę kościoła rzymsko-katolickiego parafial-

nego na terenie położonym w Krakowie dzielnica Nowa Huta między ulicami Majakowskiego – Marksa, a budynkiem teatru (...), a stanowiącym własność Skarbu Państwa”. Jednak prezydium MRN w Krakowie zastrzegало: „Przed przystąpieniem do robót należy uzyskać zatwierdzenie projektu i pełną dokumentację prawną zgodnie z obowiązującymi przepisami, z tym że sytuacja kościoła zostanie ustalona przy zatwierdzaniu projektu”.

- ⁸ AIPN Kr, sygn. IPN Kr 553/38, k. 18. „Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych Kraków-Miasto przekazuje teren między ulicami Majakowskiego – Marksa – budynkiem teatru kameralnego [Teatr Ludowy – przyp. aut.] – zabudową wschodniej granicy osiedla C1, jako wyznaczony przez Gł. Architekta Miasta Krakowa [Witolda Cęckiewicza – przyp. aut.] na lokalizację kościoła parafialnego. Lokalizacja szczegółowa wydana będzie po rozwiązaniu usytuowania kościoła w wyniku konkursu ogólnopolskiego, organizowanego przez SARP”.
- ⁹ Tamże, k. 5.
- ¹⁰ Tamże, k. 14. „Zgodnie z zaleceniem Miejskiej Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej i S.A.R.P. projekt kościoła winien się stać ogólnopolskiego konkursu”.
- ¹¹ „Zdarzenia – Ilustrowany Magazyn Tygodniowy” 1957, nr 18, s. 5. AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Episkopatem...*, k. 27-28: „Program kościoła ustalony w warunkach konkursu – poza nieodzownymi elementami, a więc ołtarzem głównym i przestrzenią dla zgromadzenia 4 – 5000 wiernych – obejmował: 1. baptysterium, kaplicę przedpogrzebową, jedną lub dwie kaplice dodatkowe. 2. grupę zakrystii i pomieszczenia dodatkowe. 3 zespół kulturalno-społeczny (sala zebrań na 300 osób, jej zaplecze, salki lekcyjne, część gospodarcza). 4. plebania. Na konkurs zgłoszono 105 prac”.
- ¹² AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Episkopatem...*, k. 16.
- ¹³ Tamże, k. 5.
- ¹⁴ Tamże, k. 21.
- ¹⁵ Tamże, k. 26.
- ¹⁶ Zgodnie z Uchwałą nr 817 Prezydium Rządu z 1 XII 1951 r. w sprawie zatwierdzenia projektów urbanistycznych i architektonicznych [„Monitor Polski” 1951, Nr A-102, poz. 1481 i „Monitor Polski” 1955, Nr 51, poz. 988] oraz Rozporządzeniem Rady Ministrów z 5 I 1957 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury [„Dziennik Ustaw” 1957, Nr 4, poz. 16].
- ¹⁷ AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Episkopatem...*, k. 29.
- ¹⁸ Tamże, k. 36.
- ¹⁹ Tamże, k. 6.

- ²⁰ Tamże, k. 47–48.
- ²¹ Tamże, k. 6.
- ²² Tamże, k. 30.
- ²³ Tamże, k. 59.
- ²⁴ Tamże, k. 6–7.
- ²⁵ Tamże, k. 82.
- ²⁶ Tamże, k. 57–58, 83. W uzasadnieniu cofnięcia decyzji o lokalizacji kościoła na działce na os. Teatralnym prezydium MRN powołano się na fakt, że Komitet Budowy Kościoła nie był jednostką gospodarki uspołecznionej (używając dzisiejszych pojęć można by go nazwać „inwestorem prywatnym”), a tylko dla takich jednostek Główny Architekt mógł wydać pozwolenie lokalizacyjne.
- ²⁷ Tamże, k. 7 i 69–74. „Kuria Metropolitalna, jako w sprawie interesowana, zaskarża powyższą uchwałę, będącą jawnym pogwałcenie obowiązującego w Polsce Rzeczypospolitej Ludowej prawa i wnosi o jej uchylenie”. I dalej w tej samej opinii prawnej przygotowanej przez kurię czytamy: „Jeżeli zaś wbrew powyższemu [wydanemu pozwoleniu na lokalizację kościoła, wykonane na koszt parafii prace przygotowawcze, faktyczne użytkowanie terenu przez okres dwóch lat, poświęcenie miejsca – przyp. aut.] Prezydium Rady Narodowej Miasta Krakowa podjęło w dniu 14 października 1959 roku Uchwałę (...), którą uchyliło prawomocną i przez okres przeszło dwóch lat wykonywaną decyzją Głównego Architekta m. Krakowa (...) w sprawie budowy kościoła w Nowej Hucie, ustalając lokalizację kościoła rzymsko-katolickiego parafialnego w Dzielnicy Nowa Huta w Krakowie na terenie położonym między ulicami Marksa i Majakowskiego a budynkiem Teatru Ludowego, nie oglądając się w zupełności na konsekwencje prawne i ekonomiczne, a również i prestiżowe tej władzy, to jawnie pogwałciło prawo w Polsce Ludowej obowiązujące, w szczególności postanowienia art. 55 ustawy o radach narodowych [decyzja Głównego Architekta miasta Krakowa z 14 II 1957 r. ustalająca lokalizację kościoła spowodowała nadanie praw podmiotowych parafii bieńczyckiej w tej sprawie, dlatego prezydium Rady Narodowej miasta Krakowa nie mogło uchylić decyzji podległej jej jednostki, czyli Głównego Architekta – przyp. aut.] i postanowienia art. 100 i 101 rozp. Prez. Rzeczypospolitej o postępowaniu administracyjnym [parafia bieńczycka musiała wyrazić zgodę na zmianę decyzji Głównego Architekta miasta Krakowa o lokalizacji kościoła, a takiej zgody nie wyraziła, zaś decyzja wydana była zgodnie z przepisami, poza tym realizacja decyzji o lokalizacji nie prowadziła do przestępstwa sędowo-karnego, była przez dwa lata wykonywana – prace ziemne i budowa baraku za kwotę 800 tys. zł – i co ważne decyzja Głównego Architekta nie była wadliwa prawnie, co w przeciwnym razie mogło prowadzić do nieważności postanowienia – przyp. aut]”.
- ²⁸ Tamże, k.51.
- ²⁹ Tamże.
- ³⁰ Tamże.
- ³¹ O dwuznacznej roli ks. Mieczysława Satory (w momencie opisywanych wydarzeń będącego od 10 lat informatorem bezpieki o pseudonimie Kolejarz, a następnie tajnym współpracownikiem – TW Dyrektor, Marecki i Tukan) w sprawie budowy kościoła na os. Teatralnym szeroko pisała Roksana Szczęch: Tajne życie „Mareckiego”. W: *Czerwona zaraza*. Red. Filip Musiał, Jarosław Szarek. Kraków 2010, ks. Jan Szczepaniak: „Wierny” aż do śmierci. Tajemna historia ks. Mieczysława Satory. W: *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą. T 1*. Red. Ryszard Terlecki, Jan Szczepaniak. Kraków 2007 oraz ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski: *Księża wobec bezpieki*. Kraków 2007, s. 257.
- ³² AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Episkopatem...*, k. 8.
- ³³ Tamże, k.9. Nie było to pierwsze przedstawienie ugodowego stanowiska parafii bieńczyckiej przez ks. Satorę. W październiku i grudniu 1959 r. w rozmowach z ministrem Jerzym Sztachelskim proponował inną lokalizację nowego kościoła lub budowę baraku obok już istniejącej kaplicy w Bieńczykach. Pomimo obietnic, minister nie udzielił pisemnej odpowiedzi, choć ustnie zapewniał, że wskazana jest raczej rozbudowa kaplicy w Bieńczykach.
- ³⁴ Tamże, k. 8.
- ³⁵ Tamże, k.55.
- ³⁶ Tamże.
- ³⁷ Tamże, k. 61.
- ³⁸ Tamże, k. 80.
- ³⁹ Podpisał się pod nim dyrektor Bogumił Korombel.
- ⁴⁰ Decyzję przedstawił wiernym bezpośrednio po rozwiązaniu w lutym 1960 r. Komitetu Budowy Kościoła, który do tego czasu reprezentował parafię w sprawie budowy świątyni. 28 IV 1960 r. przewodniczący MRN w Krakowie w rozmowie z ks. bp. Karolem Wojtyłą uznał fakt przekazania wiernym przez ks. Satorę tej informacji w czasie niedzielnej mszy świętej za bezpośrednią przyczynę zamieszek.
- ⁴¹ AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Episkopatem...*, k. 89.
- ⁴² Tamże, k.99. 29 IV 1960 r. ks. bp Karol Wojtyła relacjonował ks. prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu wydarzenia w Nowej Hucie: „Dopiero, gdy w środę 27 b.m w godzinach porannych wykopywano Krzyż, aby go wywieźć, ludność nie pozwoliła na to – i wtedy rozpoczęły się owe pożalowania godne wydarzenia”. AIPN Kr, *Korespondencja między centralnymi i terenowymi organami władzy PRL a Epi-*

skopatem...., k. 6.

⁴³ Ridan J.: *Krzyż Nowohucki. Dzieje Walk o wiarę i wolność*. Krzeszowice 2006, s. 25.

⁴⁴ Tamże, s. 25.

⁴⁵ Tamże, s. 27. Relacja Mieczysława Dyszy.

⁴⁶ Tamże, s. 30. Relacja Zofii Głowackiej.

⁴⁷ Tamże, s. 33–34. Relacja Sylwestry Korfel.

⁴⁸ AIPN Kr, *KARŁY – dot. tzw. sprawy krzyża w Nowej Hucie 27-04-1960*, sygn. IPN Kr 010/9467 t.8.

⁴⁹ Ridan J., dz. cyt., s. 34. Relacja Genowefy Naróżnowskiej.

⁵⁰ Tamże, s. 36. Relacja Antoniego Bochenka.

⁵¹ Tamże, s. 38. Na terenie Nowej Huty pojawiły się wzmocnione patrole MO.

⁵² Tamże, s. 40.

⁵³ Tamże, s. 42. Relacja Jerzego Olczyka.

⁵⁴ AIPN Kr, *KARŁY...*, sygn. IPN Kr 010/9467 t.7, k. 106.

⁵⁵ Tamże, k. 106–108.

⁵⁶ Ridan J., dz. cyt., s. 57. Relacja Jana Lisa. O użyciu broni palnej (pistoletów pw wz. 33) świadczą meldunki przynajmniej 36 funkcjonariuszy MO. Ich lektura pozwala się domyślać, że raporty milicjantów pisane były zgodnie z ogólnymi wytycznymi, bowiem użyto w nich podobnie brzmiących sformułowań. Powstały one prawdopodobnie, aby ochronić funkcjonariuszy MO przed ewentualnymi zarzutami o bezprawnym użyciu ostrej amunicji. AIPN, *Dokumentacja dotycząca zająć w Nowej Hucie w dn. 27 IV 60*, sygn. IPN BU 1044/4, k. 295–325.

⁵⁷ AIPN Kr, *KARŁY...*, sygn. IPN Kr 010/9467 t.7, k. 106–108.

⁵⁸ Tamże, s. 108.

⁵⁹ Ridan J., dz. cyt., s. 58. Relacja Janiny Drag.

⁶⁰ AIPN Kr, *KARŁY...*, sygn. IPN Kr 010/9467 t.7, k. 106–109.

⁶¹ Tamże, k. 110.

⁶² Franczyk J.L.: *Na fundamencie krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie 1949–1989*. Kraków 2004, s.100–132.

⁶³ Szkołę zbudowano wg projektu architekta Józefa Gołębia.

⁶⁴ Franczyk J. L., dz. cyt., s.126.

⁶⁵ Jego kandydaturę Urząd ds. Wyznań zaakceptował, ponieważ należał do Zrzeszenia Katolików Caritas i był związany z ruchem księży patriotów (organizacji księży kontrolowanej przez władze PRL). Ks. Józef Gorzelany został zwerbownym przez UB w 1953 r.(informator o pseudonimie Turysta), jednak współpraca została zerwana w połowie lat 60. XX w. ze względu na nieprzydatność TW. Kiedy został proboszczem parafii w Bieńczykach wystąpił z Caritasu. Z pozycji duchownego współpracującego z reżimem przeszedł na pozycje nieprzejednanego obrońcy niezależności Kościoła i organizatora życia parafialnego w Nowej Hucie. Jego działalność duszpasterska spowodowała, że SB wszczęła przeciwko niemu sprawę operacyjnego rozpracowania o kryptonimie Głaz. Zob. Katarzyna Wordliczek: *Od „Turysty” do „Głaza”: podwójna rola ks. Józefa Gorzelanego*. W: *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury... T. 2*. Kraków 2008 lub ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, *Księża...*, s. 255–269.

⁶⁶ Od 1967 r. – kardynał, od 1978 r. – papież Jan Paweł II.

⁶⁷ Kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski – od kształtu dachu przypominającego dno łodzi nazwano go Arką Pana.

⁶⁸ Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ul. Ludźmierskiej 2, zaprojektowany przez Krzysztofa Ingardena i Przemysława Gawora przy współpracy Jacka Ewy, zrealizowany w latach 1998–2002.

Jan L.
Franczyk

*Rodząca się
nowohucka
opozycja*

**LITERACI
DO PIÓRA
STUDENCI
DO NAUKI**

**LITERACI
DO PIÓRA
STUDENCI
DO NAUKI**

NIECH ŻYJE

**ŻYJĄCY
IZRAELA**

**NIECH ŻYJE
WŁADYSŁAW
GOMUŁKA**

**NIECH ŻYJE
WŁADYSŁAW
GOMUŁKA**

**CZYNYM PRODUKCYJNYM
BANKRUĆCI
POLITYCZNI
DECE...
DOKUME...
NIECH
ŻYJE
PZPR**

**NIECH ŻYJE
WŁADYSŁAW
GOMUŁKA**

**HUTNICY STOJĄ
INTERNE**

**PEDAGOGICZNE
MASZE DZIECI W
MIŁOŚCI**

**TOJA
WOKOL
PARTII**

**CY
NIE
EJ P**

Przez cały okres trwania w Polsce komunizmu w latach 1944–1989 istniały grupy ludzi kontestujących narzuconą Polakom zależność od Związku Sowieckiego. Jednak po rozbiciu przez władze komunistyczne na przełomie lat 40. i 50. XX w. ostatnich struktur WiN jedyną realną siłą opozycyjną były struktury Kościoła katolickiego. Po przełomie politycznym w październiku 1956 r. pojawiły się co prawda środowiska sprzeciwiające się komunizmowi w wersji stalinowskiej, ale trudno nazwać je opozycyjnymi wobec panującego w PRL ustroju. Po protestach studenckich w 1968 r. pojawiły się z kolei grupy kontestujące system, a niektóre z tych osób zajęły się m.in. nielegalnym przetrzymywaniem do Polski literatury wydawanej przez środowiska emigracyjne na Zachodzie.

Zaczątki jawnej opozycji o szerszym zasięgu miały związek z podpisaniem przez władze PRL w 1975 r. w Helsinkach Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), ale zorganizowana polska opozycja demokratyczna rozwinęła się i nabrała rozmachu dopiero po protestach robotniczych w Ursusie i Radomiu w 1976 r., kiedy to powstał Komitet Obrony Robotników (KOR), przekształcony następnie (1977) w Komitet Samoobrony Społecznej KOR (KSS KOR).

Innymi organizacjami opozycyjnymi były:

– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO), który powstał w 1977 r.,

– Studenckie Komitety Solidarności (SKS), z których pierwszy powstał w 1977 r. w Krakowie po zamordowaniu Stanisława Pyjasa, studenta UJ współpracującego z KOR

– Ruch Młodej Polski (RMP) utworzony w lipcu 1979 r. przez młodszych uczestników ROPCiO

– Konfederacja Polski Niepodległej (KPN), polska partia opozycyjna, której powstanie proklamowano 1 IX 1979 r.

***

Działacze KOR – oprócz obserwacji przebiegu procesów sądowych wytaczanych robotnikom Ursusa i Radomia oraz organizowania ich obrony przez adwokatów związanych z KOR – dość szybko zaczęli wydawać pismo „Robotnik” adresowane do środowisk robotniczych w Polsce. Jednym ze współpracowników „Robotnika” został pracownik Huty im. Lenina

inż. Franciszek Grabczyk. Jego nazwisko pojawiło się w stopce wydawanego nielegalnie pisma. W ten sposób Grabczyk stał się pierwszym oficjalnym nowohuckim opozycjonistą. Przez dłuższy czas samotnym.

Pod koniec 1979 r. w „Robotniku” nr 35 (był to numer specjalny) ukazała się Karta Praw Robotniczych, podpisana przez członków oraz współpracowników KOR. Wśród sygnatariuszy Karty znalazł się również Franciszek Grabczyk. W Karcie Praw Robotniczych znalazło się wiele postulatów dotyczących pracowników (m.in. kwestia godziwych zarobków). Przypomniano w niej również, że „Ratyfikując Międzynarodowy Pakt Praw oraz konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy władze PRL uznały tym samym: I. Prawo pracowników do zrzeszania się (...). II. Prawo do strajków”¹.

Franciszek Grabczyk był absolwentem Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Od 1960 r. pracował w Hucie Batory w Chorzowie, w latach 1962–1977 był mistrzem energetyki w Hucie im. Lenina (HiL) w Nowej Hucie, a następnie mistrzem odlewania stali. Już w latach 60. na naradach w HiL występował o poprawę warunków socjalnych pracowników Stalowni Martenowskiej; w 1965 r. publicznie opowiadał się za budową kościoła w Nowej Hucie, w obronie Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich, w sprawie zwrotu ziem polskich zagarniętych po II wojnie światowej przez ZSRS. W 1966 r. przeniesiony został do Działu Głównego Technologa HiL (bez kontaktu z robotnikami). Pod koniec 1976 r. napisał petycję do I sekretarza KC PZPR, Rady Państwa, ks. kard. Stefana Wyszyńskiego i ks. kard. Karola Wojtyły, redakcji ważniejszych gazet oraz KOR w sprawie amnestionowania uczestników demonstracji w czerwcu 1976 r. w Radomiu i Ursusie. W styczniu 1977 r. napisał list do Sejmu PRL i Rady Państwa w sprawie powołania komisji do zbadania prawdziwości zarzutów stawianych aresztowanym w Radomiu i Ursusie (list ten podpisało dwóch inżynierów z HiL i dwóch inżynierów z Huty Katowice). Wśród wielu napisanych przez niego listów i pism znalazła się także petycja z 18 IV 1977 r. do sekretarza generalnego ONZ Kurta Waldheima w sprawie systematycznego pozbawiania społeczeństwa polskiego prawa do prawdy przez fałszerstwa w środkach masowego przekazu i nieprzestrzegania przez PRL gwarancji konstytucyjnych. W czerwcu 1977 r. został zwolniony z pracy. Ponad rok pozostawał bez pracy. W listopadzie 1978 r. zatrudniony został w Hucie Aluminium w Skawinie, skąd się zwolnił w proteście przeciwko

Reżyserowane masówki –
wiece poparcia dla I sekretarza
PZPR Władysława Gomułki
w marcu 1968 r. w Hucie im.
Lenina, autor i wł. Stanisław
Gawliński

próbie narzucenia mu przez dyrekcję pracy niezgodnej z kwalifikacjami. Od sierpnia 1979 r. pracował jako robotnik w Krakowskim Przedsiębiorstwie Ceramiki Budowlanej Zakład Ceramiki Budowlanej Zestawice Nowa Huta. W latach 80. zatrudniony był przy załadunku samochodów w Cementowni Nowa Huta i jako wychowawca w internacie. W zainteresowaniu Służby Bezpieczeństwa (SB) pozostawał od 1962 r. Wydział III A Komendy Wojewódzkiej MO w ramach Sprawy Operacyjnego Rozpracowania nadał mu kryptonim Naprawiacz.

„Aktywność Grabczyka sprawiła, że SB uruchomiła wszystkie posiadane środki i metody dla uzyskania kontroli nad »figurantem«. Otoczono go »tajnymi współpracownikami« (wprowadzając nawet jednego z nich do domu jako lokatora), zastosowano podsłuch pokojowy (»PP«) i podsłuch telefoniczny (»PT«), objęto – wraz z 14 innymi osobami z jego otoczenia – kontrolą korespondencji (»W«), drogą kombinacji operacyjnej dorobiono klucze do mieszkania, co umożliwiło częste »tajne przeszukania« (»TP«), śledzono go i identyfikowano osoby, z którymi się spotykał. System tych poczynań sprawił, że funkcjonariusze uzyskali pełny wgląd w życie prywatne i działalność inżyniera”².

W tym czasie kontakty ze środowiskami krakowskiej opozycji (SKS) mieli także Jan L. Franczyk – wówczas student pierwszego roku filozofii UJ, Wojciech Sukiennik – student AGH, Jan Polkowski – student polonistyki UJ, Henryk Karkosza³ oraz dwaj inni mieszkańcy Nowej Huty: Adam Jastrzębski i Janusz Majcherek (studenci filozofii UJ). Wojciech Sukiennik współpracował z Różą Woźniakowską, od której otrzymywał wydawnictwa ukazujące się poza cenzurą, komunikaty i biuletyny KOR. Publikacje te rozprowadzał następnie wraz z Franczykiem wśród mieszkańców Nowej Huty (studentów, księży i robotników). Jednak żadna formalna nowohucka grupa opozycyjna wówczas jeszcze nie istniała.

Z inicjatywą powołania takiej grupy, odwołującej się do społecznej nauki Kościoła, wyszedł Adama Macedoński, krakowski opozycjonista i plastyk, w latach studenckich uczestnik obrony krzyża w Nowej Hucie w kwietniu 1960 r. Spotkanie inauguracyjne powstania grupy odbyło się 28 IV 1979 r. w mieszkaniu Wojciecha Sukiennika. Jego uczestnikami byli: Adam Macedoński, Jan L. Franczyk i Wojciech Sukiennik. Nie dotarł Franciszek Grabczyk, który jednak zadeklarował gotowość przystąpienia do grupy,

która przyjęła nazwę Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy (ChWLP).

Uzgodniono wówczas treść ulotki – manifestu grupy, która następnie była kolportowana wśród pracowników HiL i mieszkańców Nowej Huty:

„Do wszystkich ludzi pracy

28 kwietnia 1979 roku, w 19-tą rocznicę walki robotników Nowej Huty w obronie Krzyża, powołana została Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy, której celem stała się praktyczna realizacja chrześcijańskich ideałów wśród wszystkich pracujących. ChWLP dąży do:

- upowszechnienia chrześcijańskich ideałów i zasad życia,
- pogłębienia życia duchowego i religijnego wśród pracujących,
- rozwijania życia społecznego i kulturalnego,
- obrony i rozpowszechniania Praw Człowieka,
- ukształtowania postawy uznania i szacunku dla tysiącletniej tradycji chrześcijaństwa w Polsce wśród całego społeczeństwa,
- dostarczania pełnej i obiektywnej informacji dla środowisk ludzi pracy,
- realizacji sprawiedliwego podziału dóbr duchowych, kulturalnych i materialnych, zgodnie ze wskazaniami chrześcijańskiej nauki społecznej.

ChWLP nie jest partią polityczną, związkiem czy stowarzyszeniem. Jest wspólnotą ludzi pragnących służyć duchowi Ewangelii i w tym duchu pojmować i realizować codzienną pracę – odpowiadając tym samym na wezwanie Boga, przekazane ludzkości u zarania jej dziejów, aby czyniła sobie ziemię poddaną (por. Rdz 1, 28).

Bronimy i zawsze będziemy bronić wielkiej godności człowieka pracującego i nie dopuścimy, aby został on sprowadzony do roli automatu, do bezwolnego wykonawcy ustalanych odgórnie planów produkcyjnych. »Chrystus nie zgodzi się nigdy z tym, aby człowiek był uznany – albo: aby siebie samego uznawał – tylko za narzędzie produkcji. Nie zgodzi się z tym, żeby tylko wedle tego był oceniany, mierzony, wartościowany, Chrystus nigdy się z tym nie zgodzi« (Jan Paweł II).

Zwracamy się do wszystkich wierzących ludzi pracy, by zjednoczyli z nami swe siły”⁴.

Uczestnicy spotkania inicjującego powstanie ChWLP postanowili również, że grupa będzie wydawać niezależne od władz (poza zasięgiem cenzury) pismo „Krzyż Nowohucki”. Już w pierwszym numerze „Krzyża Nowohuckiego” podane zostały – na wzór działających jawnie członków

KOR, –nazwiska i adresy Franciszka Grabczyka, Adama Macedońskiego i Jana L. Franczyka. Za radą Macedońskiego i Franczyka swojego nazwiska i adresu nie upubliczniał student Wojciech Sukiennik (pisał w „Krzyżu Nowohuckim” pod pseudonimem Andrzej Walczyk). Podobnie kilka miesięcy później postąpił alumn krakowskiego seminarium duchownego Tadeusz Zaleski, który po nawiązaniu współpracy z ChWLP i redakcją „Krzyża Nowohuckiego” pisywał pod pseudonimem Jacek Partyka. Redaktorem naczelnym czasopisma został Jan L. Franczyk.

Pierwsze cztery numery „Krzyża Nowohuckiego” wydane zostały w formie klasycznych „samizdatów”. Okładki formatu A4 przygotowywane były ręcznie, a środek przepisywany był na maszynie do pisania. Używano cienkiego, tzw. przebitkowego papieru, który pozwalał na jednorazowe uzyskanie pięciu, sześciu czytelnych odbitek. Każdy numer przygotowywano w ilości ok. 100 egzemplarzy.

Zmianę przyniósł rok 1980. Piąty numer „Krzyża Nowohuckiego” wydrukowano po raz pierwszy w technice offsetowej, w nakładzie 1 tys. egzemplarzy. Taki sposób druku stosowano do chwili wprowadzenia stanu wojennego. Kolejne numery drukowano nielegalnie w zakładach małej poligrafii w Krakowie i we Wrocławiu.

Członkowie ChWLP włączali się w działania krakowskich ugrupowań opozycyjnych. Brali czynny udział w nielegalnych wówczas obchodach ustanowienia konstytucji 3 maja na Rynku Głównym pod wieżą Ratuszową i Święta Niepodległości pod pomnikiem Grunwaldzkim na pl. Jana Matejki. 13 IV 1980 r. wzięli udział w mszy św. za pomordowanych w Katyniu (w 40. rocznicę mordu), która odprawiona została w kościele Mariackim. Po wyjściu z nabożeństwa SB zatrzymała wówczas na Rynku Głównym Jana L. Franczyka i Wojciecha Sukiennika. Franczyk po przesłuchaniu został przewieziony na komisariat w Nowej Hucie (os. Zgody), gdzie został zatrzymany na 48 godzin⁵.

Pierwszą większą nowohucką akcją ChWLP było zorganizowanie manifestacji, której uczestnicy przeszli z kościoła Arka Pana pod historyczny krzyż znajdujący się na os. Teatralnym. Datę manifestacji wyznaczono na niedzielę 27 IV 1980 r. Tydzień wcześniej członkowie ChWLP rozlepili w Nowej Hucie nielegalne plakaty informujące o planowanym przedsięwzięciu.

Rośnie makieta
pomnika Lenina
w skali 1:1,
wiosna 1972,
Janusz Podlecki,
MHK-985/XI f/7

Ks. kard. Karol Wojtyła,
metropolita krakowski
na budowie Arki Pana,
9 V 1971, autor nieznany,
wł. MHK-923/XI f/2

Znając praktykę SB w zakresie tzw. zatrzymań profilaktycznych, inicjatorzy akcji postanowili trzy dni poprzedzające manifestację spędzić poza domami. Spotkać mieli się w Arce Pana na mszy św. poprzedzającej rozpoczęcie manifestacji. Jan L. Franczyk i Wojciech Sukiennik wyjechali do opactwa benedyktynów w Tyńcu. Tam, korzystając z wolnego czasu, przygotowali duży transparent z napisem „Nie można oddzielić Krzyża od ludzkiej pracy. Jan Paweł II”. Cytat pochodził z homilii wygłoszonej przez papieża w Mogile 9 VI 1979 r.

W Arce Pana niedzielą sumę odprawiał proboszcz bieżącej parafii ks. Józef Gorzelany. Po zakończeniu mszy św. zostawił włączony mikrofon, do którego podszedł Adam Macedoński. Macedoński przypomniał walkę o krzyż sprzed dwudziestu lat i poprosił zebranych w kościele, by w uroczystym pochodzie przeszli pod historyczny krzyż, pod którym złożone zostaną kwiaty i zapalone znicze. Pod kościołem uformował się pochód, który ruszył w kierunku os. Teatralnego. W pochodzie szło ponad tysiąc osób. Na jego czele Jan L. Franczyk i Wojciech Sukiennik nieśli przywieziony przez siebie transparent ze słowami Jana Pawła II. Zaintonowano religijną pieśń „W Krzyżu cierpienie, w Krzyżu zbawienie...”. Gdy czoło pochodu doszło do skrzyżowania z ul. Kocmyrzowską, jego uczestnicy zobaczyli, że zostało ono wyłączone z ruchu. Stały tam tylko trzy cywilne samochody osobowe funkcjonariuszy SB. Esbecy próbowali zatrzymać pochód, ale determinacja idących sprawiła, że pochód minął skrzyżowanie i nadal podążał w kierunku historycznego krzyża. Atak na manifestantów nastąpił na wysokości Teatru Ludowego. Grupa cywilnych funkcjonariuszy SB złapała Adama Macedońskiego i próbowała na siłę wcisnąć do milicyjnej nysy. Macedońskiego uratowały nowohuckie kobiety, które zaczęły odciągać esbeków od samochodu i wyrwać z ich rąk Macedońskiego. Kolejnej próby rozbicia manifestacji już nie było i pochód dotarł pod drewniany krzyż. Na okalającym go drewnianym płocie rozwieszono transparent. U stóp krzyża złożono wieniec i zapalono znicze, a Adam Macedoński jeszcze raz przypomniał nowohuckie wydarzenia z 27 IV 1960 r. Po zakończeniu spotkania pod krzyżem członkowie ChWLP zwrócili się do zebranych, by ci nie zapominali o krzyżu na os. Teatralnym, by pod tym krzyżem zawsze paliły się świece. Poprosili

też, by zebrani – z powodu licznej obecności esbeków – odprowadzili ich z powrotem do kościoła. Zwarta grupa ruszyła w kierunku Arki Pana, a po kilkunastu minutach Franczyk, Macedoński i Sukiennik wmięszali się w tłum wiernych uczestniczących w kolejnej mszy św.

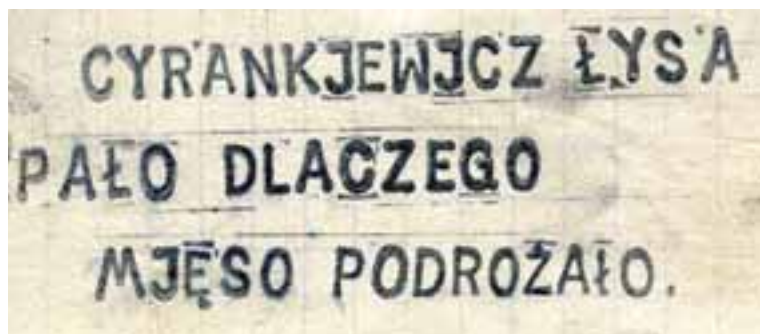
Decyzja, by poprosić uczestników manifestacji o ochronę w drodze powrotnej była słuszna. Jak się wkrótce okazało, bezpośrednio po manifestacji w rejonie krzyża zatrzymany został krakowski student Jerzy Budyń, członek SKS, który również przybył na nowohucką manifestację. O jego zatrzymaniu poinformowało Radio Wolna Europa w swoich wieczornych wiadomościach. Decyzja o opuszczeniu domu na kilka dni przed planowaną manifestacją również była słuszna – zarówno Franczyk, jak i Sukiennik, po powrocie do swoich domów dowiedzieli się, że w piątek i sobotę kilka razy była u nich milicja i dopytywała rodziny o miejsce ich pobytu.

W związku z próbami rozbicia pochodu podejmowanymi przez funkcjonariuszy SB, 4 V 1980 r. Jan L. Franczyk i Adama Macedoński w imieniu ChWLP skierowali skargę do prokuratora wojewódzkiego w Krakowie. W przesłanym prokuraturze dokumencie napisali m.in.: „27 kwietnia 1980 roku, po Mszy św. odprawionej o godz. 11.00 1 kościele Matki Bożej Królowej Polski w Nowej Hucie-Bieńczykach, udaliśmy się, a wraz z nami wielu mieszkańców Nowej Huty pod krzyż znajdujący się u zbiegu ulic K. Marksa, W. Majakowskiego i S. Żeromskiego. Celem naszym było oddanie hołdu Krzyżowi oraz uczczenie pamięci tych wszystkich, którzy oddali swoje Życie w obronie wiary i znaku tej wiary – tj. Krzyża w Polsce, w krajach słowiańskich i na całym świecie oraz tych, którzy przed 20-tu laty w Nowej Hucie stanęli w obronie tego co najświętsze. Udając się pod krzyż zachowaliśmy wszystkie przepisy dotyczące ruchu pieszych. Przejście miało charakter wyłącznie religijny.

Z ubolewaniem musimy jednak donieść, że podczas tego przejścia zostaliśmy kilkakrotnie, w brutalny sposób zaatakowani przez nieznaną osobników próbujących wydrzeć nam niesiony wieniec z napisem: »Obróćcom Krzyża – ChWLP« i datami »1960–1980« oraz transparent ze słowami Ojca Świętego Jana Pawła II, które wygłosił do nas przebywając z pielgrzymką w Nowej Hucie-Mogile: »nie można oddzielić krzyża od ludzkiej pracy«. Napaść ta miała wszelkie znamiona chuligańskiego ataku na ludzi udających się do miejsc kultu religijnego. W/w osobnicy, przy użyciu siły,

Odręcznie wykonana ulotka znaleziona na tablicy ogłoszeń w III Liceum Ogólnokształcącym na os. Wysokim, 19 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 13

czynili próby wciągnięcia ludzi do cywilnych samochodów. Niepokoił nas szczególnie fakt, że na nasze wołanie o pomoc nie zareagował umundurowany funkcjonariusz MO, który przyjechał milicyjnym radiowozem.

Jako członkowie społeczności katolickiej w naszej Ojczyźnie, jesteśmy dogłębnie oburzeni tym incydentem i liczymy na przeprowadzenie śledztwa w tej sprawie oraz ukaranie winnych chuligańskiej napaści na transparent ze słowami Ojca św., na wieniec i na nas – katolików polskich”. Kopie skargi zostały przesłane episkopatowi Polski, ministrowi Jerzemu Kuberskiemu – kierownikowi Urzędu ds. Wyznań oraz KSS KOR⁶.

Manifestacja zorganizowana w 20. rocznicę obrony krzyża była momentem przełomowym. „Powoli świadomość, że w Nowej Hucie z taką determinacją walczone kiedyś o krzyż, zaczęła docierać do ludzi. Od tego czasu pod nowohuckim krzyżem już zawsze paliły się znicze”⁷.

W maju 1980 r. ukazała się pierwsza publikacja książkowa Wydawnictwa „Krzyża Nowohuckiego”. Były nią *Raporty katyńskie ambasadora O`Malleya* wydane na offsecie w nakładzie kilkuset egzemplarzy. Wydawnictwo „Krzyża Nowohuckiego” opublikowało je na prośbę Adama Macedońskiego, który był równocześnie założycielem i działaczem Instytutu Katyńskiego w Polsce⁸. Od tej pory, obok wydawanego regularnie miesięcznika, ChWLP rozpoczęła wydawanie broszur i książek. Większość z nich poświęcona była nieobecny w oficjalnym obiegu, a często zafat szowanym faktom i wydarzeniom z najnowszej historii Polski. Szczególną popularnością cieszyły się: przedrukowana z wydania londyńskiego *Zbrod-*

Ulotka naklejona na filarze obok kwaciarni przy pl. Centralnym
znaleziona przez patrol MO, 19 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 130

nia katyńska w świetle dokumentów z przedmową gen. Władysława Andersa oraz *Najlepszy sojusznik Hitlera* Aleksandra Bergmana, książka opisująca przebieg współpracy Hitlera ze Stalinem i prezentująca tajne dokumenty dotyczące rozbioru Polski podpisane przez ministrów Rzeszy i Związku Sowieckiego, Ribbentropa i Mołotowa. Szczególną pozycją (przygotowano aż trzy jej wydania, w łącznym nakładzie kilkunastu tysięcy egzemplarzy) było opracowanie *Czego nie ma w podręcznikach?*, którego autorami byli: Waldemar Czyż, Janusz T. Nowak, Zbigniew Solak i Ryszard Terlecki (część poświęcona historii) oraz Adam Zagajewski (część poświęcona literaturze polskiej)⁹. Do dnia wprowadzenia stanu wojennego w Wydawnictwie „Krzyża Nowohuckiego” opublikowano blisko 20 książek w łącznym nakładzie kilkudziesięciu tysięcy egzemplarzy¹⁰.

Ważnym wydarzeniem dla ChWLP stała się głódówka solidarnościowa w Arce Pana będąca aktem solidarności ze strajkującymi robotnikami Wybrzeża, zorganizowanaw dniach 26–30 VIII 1980 r. Tak wspomina ją jeden z jej uczestników, Adam Macedoński: „Wiadomo było w Krakowie, że już na Wybrzeżu trwają strajki. Kombinat miał swoje żądania. Kiedy dyrekcja je przyjęła, protest zaczął wygasać. Chcieliśmy doprowadzić do tego, by wielki zakład, jakim była huta, stanął, popierając postulat z Gdańska. Jeździłem ciągle do Gorzelanego [ówczesnego proboszcza w Bieńczycach – przyp. aut.], ale nigdy go nie było. Musieliśmy więc zrobić coś jak najszybciej – u Tora w Przegorzalach wymyśliliśmy, że Tor, Majdzik, Łenyk, Franczyk i ja urządzimy głódówkę. (...) Umówiliśmy się na 26 sierpnia. Mieliśmy nadzieję, że każdy jakoś się wyrwie, mimo, że nas wtedy obserwowali. Ostatnią noc spędziłem poza domem. Dojechałem, ciemno się robiło. Przy kościele jest biuro, tamtędy się wchodzi po schodkach do stołówki księży, tam są też pokoje gościnne. Wejście było zawsze otwarte, wszedłem na dół, siedział tam już Zygmunt Łenyk z plecakiem. (...) Wieczorem przyszedł do nas stróż i mówi: »Panowie, musicie wyjść, bo ja tu wszystko zamykam, a ksiądz Gorzelanego już nie będzie«. Upierałem się, że będzie, bo obiecał i kazał nam tu czekać. A my modlimy się. Przyszła zakon-

Ks. kard. Karol Wojtyła przemawia do wiernych zgromadzonych przed Arką Pana podczas jej poświęcenia, 15 V 1977, autor nieznany, wł. Mariana Kordaszewskiego

nica, starsza, z Wołynia, i powiedziała: »Nic się nie bójcie, ja jestem z wami. Macie czekoladki«. Jak tu brać czekoladki, kiedy przyszliśmy głodować? Poprosiliśmy tylko o wodę mineralną. (...) W nocy wrócił wreszcie ksiądz Gorzelany i powiedział: »Trudno zostać na noc«. Mieliśmy ze sobą kartkę z przepisami na maszynie postulatami gdańskimi. Siedzieliśmy w przejściu do kościoła, więc wszyscy wchodzący widzieli nas, kartkę z postulatami i transparent »Głodówka solidarnościowa«. Sprawa zrobiła się w Nowej Hucie głośna”¹¹.

Bezpośrednio po podpisaniu Porozumień Gdańskich działacze opozycji demokratycznej na terenie Krakowa – przede wszystkim członkowie SKS oraz członkowie i współpracownicy ChWLP – przystąpili do organizowania pierwszych w mieście punktów informacyjno-konsultacyjnych dla osób, które były zainteresowane niezależną działalnością związkową. Punkty takie powstały w pierwszych dniach września m.in. w mieszkaniach Henryka Karkoszy na Wzgórzach Krzesławickich, Andrzeja Mietkowskiego – działacza SKS, Franciszka Grabczyka w Mistrzejowicach, Ryszarda Majdzika w Skawinie oraz w mieszkaniu Jana L. Franczyka w starej części Nowej Huty (os. Na Skarpie)¹². Zainteresowani mogli otrzymać w takich punktach m.in. wzory pism i dokumentów dotyczących powoływania niezależnych, samorządnych związków zawodowych oraz instrukcje, jak takie instytucje powoływać i organizować. Przez wszystkie dni funkcjonowania punktu w mieszkaniu Franczyka przed klatką schodową prowadzącą do jego mieszkania stał milicyjny radiowóz. Milicjanci nie zatrzymywali wchodzących do budynku, ani nie nachodzili mieszkania Franczyka. Można przypuszczać, że ich zadaniem było jedynie odstraszenie mniej zdecydowanych osób, które były zainteresowane tworzącym się nowym ruchem związkowym. W połowie września utworzony został regularny punkt informacyjno-konsultacyjny w siedzibie krakowskiego

Klubu Inteligencji Katolickiej przy ul. Siennej, a punkty informacyjno-konsultacyjne w mieszkaniach osób prywatnych zostały zlikwidowane.

Okres tzw. pierwszej Solidarności przyniósł rozkwit działalności wydawniczej prowadzonej przez ChWLP. „Krzyż Nowohucki” wydawany był w nakładzie ok. 2 tys. egzemplarzy i rozprowadzany m.in. przez punkt sprzedaży wydawnictw niezależnych mieszczący się w siedzibie regionalnych władz Solidarności – najpierw przy ul. Karmelickiej, a następnie przy al. Krasińskiego. W kilkutyśnicznym nakładach drukowane były też książki rozprowadzane zarówno przez niezależnych kolporterów, jak i działaczy związkowych. Były też dostępne we wspomnianym punkcie sprzedaży w siedzibie Solidarności¹³.

Rozwijającą się dynamicznie działalność wydawniczą przerwało wprowadzenie w nocy z 12 na 13 XII 1981 r. stanu wojennego. Cała redakcja „Krzyża Nowohuckiego” i związane z nim wydawnictwa (poza osobą kłeryka Tadeusza Zaleskiego) została aresztowana i internowana, najpierw w Zakładzie Karnym w Wiśniczu Nowym, a później w budynku Wojewódzkiego Aresztu Śledczego w Załężu koło Rzeszowa¹⁴.

- ¹ *Karta Praw Robotniczych*. Robotnik, 1979, nr 35.
- ² „*Jednoosobowy opozycjonista*” Franciszek Grabczyk. Opr. Marian Hanik. Kraków 2004, s. 14.
- ³ Henryk Karkosza w zachowanych aktach SB odnotowany jest jako tajny współpracownik o pseudonimie Monika. Więcej na ten temat zob.: „*Ketman*” i „*Monika*” – *życiorys równoległy*. Wstęp Ewa Zając i Henryk Głębocki, wybór i oprac. dokumentów Henryk Głębocki. W: „*Aparat represji Polski Ludowej*” 2005, , nr 1/2.
- ⁴ *Do wszystkich ludzi pracy*. „*Krzyż Nowohucki*” 1979, nr 1, mps.
- ⁵ Kronika represji – marzec – kwiecień – maj – czerwiec 80. W: *Opozycja małopolska w dokumentach 1976–1980*. Opr. Adam Roliński. Kraków 2003, s. 489–491.
- ⁶ Skarga do Prokuratora Wojewódzkiego w Krakowie wystosowana przez Chrześcijańską Wspólnotę Ludzi Pracy w związku z napaścią funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa na uczestników manifestacji zorganizowanej z okazji 20 rocznicy obrony Krzyża w Nowej Hucie. W: *Opozycja małopolska w dokumentach...*, s. 520–521.
- ⁷ Szarek J.: *Miasto krzyża i pracy*. „*Źródło*”, nr 17, 2002.
- ⁸ Więcej na ten temat zob. np. Szarek J.: O pamięć Katynia (Adama Macedoński). W: Maciej Korcuć, Filip Musiał, Jarosław Szarek: *Po dwóch stronach barykady PRL. Towarzysze, zdrajcy, bohaterowie, niezłomni*. Kraków 2007.
- ⁹ Terlecki R.: Wydawnictwa niezależne w Krakowie w latach 1976–1980. W: *Wydawnictwa podziemne w powojennym Krakowie. Materiały z sesji naukowej odbytej 26 czerwca 1992 roku*. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1993, s. 28.
- ¹⁰ Pełny opis bibliograficzny wszystkich książek wydanych przez Wydawnictwo „*Krzyża Nowohuckiego*” znaleźć można w: *Katalog druków zwartych drugiego obiegu wydawniczego 1976–1990 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej*. Opr. Jan Brzeski, Adam Roliński. Biblioteka Jagiellońska. Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2001.
- ¹¹ *Pod czerwoną okupacją*. Adam Macedoński w rozmowie z Anną Zechenter. Kraków 2013, s. 344-345.
- ¹² Zając E.: Pierwsze miesiące „*Solidarności*”. W: *Solidarność. Kruszenie muru*. Red. Tomasz Gąsowski, Adam Roliński, Wojciech W. Wiśniewski. Kraków 2000, s. 175.
- ¹³ Szarek J.: Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy (1979–1980) i jej założyciele w dokumentach Służby Bezpieczeństwa. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*. Red. Ryszard Terlecki, Marek Lasota, Jarosław Szarek. Kraków 2002, s. 82.
- ¹⁴ Lista internowanych w stanie wojennym w Małopolsce. Opr. Zbigniew Solak, Ewa Zając. W: *W noc grudniową nas zabrali... Internowana Solidarność Małopolski*. Red. Lech Dziewulski, Jakub Meissner, Andrzej Stawiarski. Kraków 2011.

Andrzej
Malik

*Solidarność
w Nowej Hucie –
kombinat metalurgiczny
i inne zakłady pracy*

Protesty w sierpniu 1980 r. w Nowej Hucie rozpoczęły się stosunkowo późno, szczególnie w porównaniu z północną i centralną częścią Polski. Akcja strajkowa w Krakowie i jego najmłodszej dzielnicy – Nowej Hucie – nie rozwinęła się też tak szeroko jak w innych częściach kraju. Do Krakowa z przybywały pociągi towarowe z różnego rodzaju napisami na wagonach o treści m.in. „Krakowiacy i Ślązacy to są ch.. nie Polacy” czy „Kraków – Śląsk łamistrajki”¹. Jednak pomimo tak ostrych sformułowań wzywających do rozpoczęcia protestu, zarówno w Nowej Hucie, jak i w całym Krakowie było dość długo stosunkowo spokojnie. Jak wynika z jednego z raportów dziennych Służby Bezpieczeństwa (SB), w pierwszej dekadzie sierpnia 1980 r. w dzielnicy Nowa Huta odnotowano jedynie żądania płacowe i socjalno-bytowe w dwóch zakładach pracy: Prefabet i Transbud, które pracownicy przedstawili podczas rozmów z administracją zakładów pracy². W swoich raportach funkcjonariusze SB stwierdzali, że działacze Studentckiego Komitetu Solidarności (SKS) skoncentrowali się na zbieraniu bieżących informacji o sytuacji strajkowej w Krakowie i okolicach oraz przekazywaniu ich do Warszawy. Natomiast działalność krakowskiej Konfederacji Polski Niepodległej (KPN) została zdeorganizowana poprzez akcję SB, która skonfiskowała w mieszkaniu Krzysztofa Gąsiorowskiego cały nakład ulotek przygotowanych do kolportażu, wskutek czego członkowie tej struktury oczekiwali „wytycznych i decyzji Rady Politycznej KPN”³.

Sytuacja ożywiła się dopiero pod koniec drugiej dekady sierpnia 1980 r. Już 18 sierpnia funkcjonariusz SB odnotował w swoim raporcie atmosferę niezadowolenia wśród pracowników stacji PKP w Ruszycy, gdzie dyżurny ruchu Stanisław Bant koordynował akcję zbierania postulatów⁴. Podobną sytuację zaobserwowano w Elektrociepłowni Łęg, gdzie pracownicy domagali się wprowadzenia ruchu IV-brygadowego⁵.

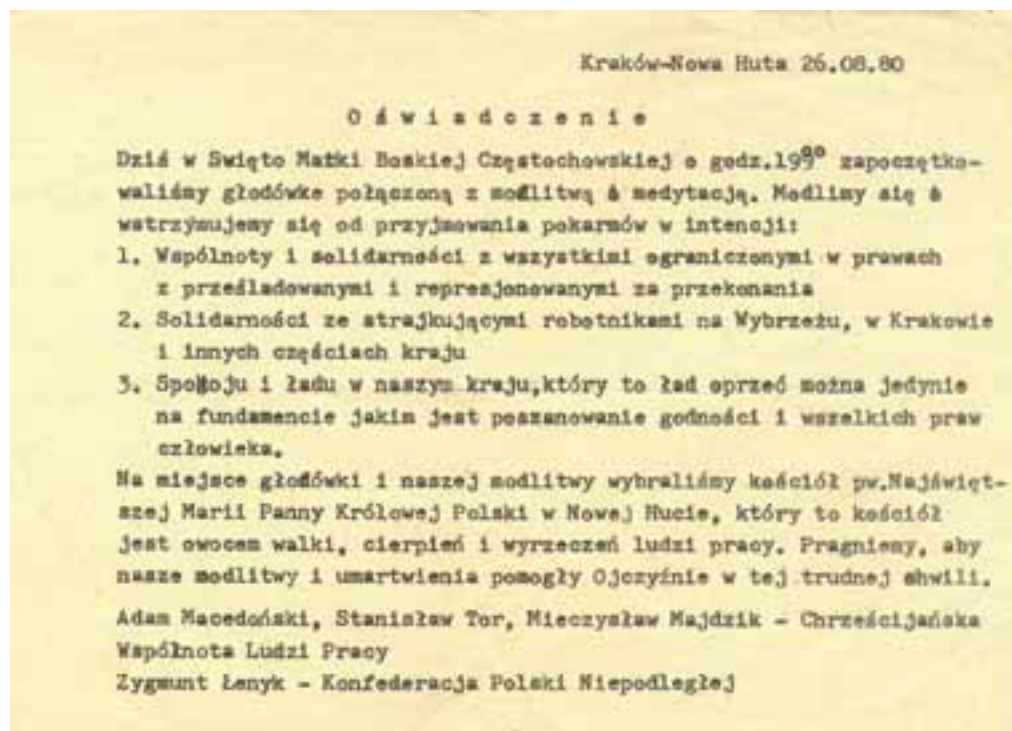
Jednak nadzieja na wsparcie strajkujących stoczniowców przede wszystkim pokładana była w pracownikach jednego z największych zakładów pracy w Polsce, czyli w nowohuckim kombinacie metalurgicznym Huta im. Lenina (HiL). Hutnicy byli pod potężną presją, a zarazem obawiali się dobrze rozwiniętej siatki informatorów SB i konsekwencji, jakie im groziły za próbę wszczęcia strajku. Dotychczas w przypadku najmniejszych przestoju czy awarii pojawiał się w HiL prokurator przeprowadzający dochodzenie w celu wyjaśnienia, czy nie doszło do aktu sabotażu. SB pro-

wadziła w ramach tzw. ochrony zakładu sprawę obiektową o kryptonimie Stal, w której informowano o najmniejszych incydentach w zakładzie, napisach na murze, czy też wygłaszanych niepocholebnych opiniach⁶. Pracownicy oskarżani o takie czyny byli szykanowani, włącznie ze zwolnieniem z pracy (m.in. w czerwcu 1977 r. zwolniono z pracy inż. Franciszka Grabczyka, który jesienią 1976 r. w liście do KC PZPR żądał amnestii dla uczestników zajść Czerwca'76 w Radomiu). Hutnicy mogli obawiać się nawet podejmowania rozmów na tematy polityczne, wszak HiL była mocno upartyjnionym zakładem pracy. Jeszcze w czerwcu 1980 r. organizacja partyjna w HiL liczyła 9442 członków na ponad 38 tys. pracowników⁷.

Jednak pomimo tych obaw także w HiL wybuchły strajki. Wśród protestów, jakie wówczas kolejno wybuchły w poszczególnych zakładach i wydziałach HiL, SB za szczególnie niebezpieczne uznała trzy strajki, dla których zostały założone Sprawy Operacyjnego Rozpracowania (SOR). Pierwszy z protestów odbył się w Warsztatach nr 1 i 2 Zakładu Mechanicznego, gdzie 19 VIII 1980 r. o godz. 22.35 po uruchomieniu wydziału po przerwie technologicznej ok. 150 pracowników nocnej zmiany nie przystąpiło do wykonywania pracy. Po przybyciu przedstawiciela dyrekcji, komitet strajkowy przedstawił dwie listy z postulatami. Pierwszą listę liczącą 14 postulatów, głównie płacowych i socjalno-bytowych, skierowano do dyrekcji kombinatu. Natomiast w drugiej hutnicy solidaryzowali się ze strajkującymi stoczniowcami i domagali się spełnienia ich żądań⁸. Do strajku przyłączyło się 300 pracowników I zmiany, którzy przybyli do pracy o godz. 6.00. Dyrekcja, obawiając się rozszerzenia strajku na inne wydziały, spełniła znaczną część żądań płacowych i socjalno-bytowych strajkujących, zaś w kwestii postulatów skierowanych do władz centralnych uzgodniono, iż hutnicy otrzymają odpowiedź do 22 sierpnia. Pod takim warunkiem pracę w tym zakładzie podjęła II zmiana – popołudniowa.

Aktywnością w wygaszaniu strajku wykazali się działacze partyjni tego zakładu, którzy w celu zniechęcenia i odstraszenia od przyłączenia się do protestu pracowników zmiany popołudniowej, pojawiali się w ich prywatnych mieszkaniach, przekonując ich do podjęcia pracy. Natomiast w celu wykrycia inspiratorów strajku, inwigilacji pracowników tego wydziału i uniknięcia ponowienia ich protestu, SB wszczęła SOR pod kryptonimem Warsztaty⁹. Wśród inicjatorów tego strajku znajdowały się osoby znane później

Spotkanie delegacji
Międzyzakładowego
Komitetu Założycielskiego
z Wybrzeża na stadionie
Hutnika z 10 tys.
nowohucian, 18 X 1980,
autor i wł. Stanisław Gawliński

z działalności związkowej, byli to m.in. Kazimierz Fugiel i Kazimierz Łapczyński¹⁰. Wiadomo także, iż jednym z figurantów tej sprawy operacyjnej był Józef Łukasik¹¹.

Kolejny strajk w HiL wybuchł jeszcze tego samego dnia (20 VIII 1980) na Wydziale Walcowni Zgniatacz, gdzie ok. godz. 16.00 strajk rozpoczął ok. 100 pracowników popołudniowej zmiany na Walcowni Wstępnej. Strajk rozpoczęło po przerwie technologicznej, kiedy po włączeniu się zielonego światła oznaczającego uruchomienie ciągu technologicznego kilku pracowników zdecydowało się nie wyjmować wsadu z pieca i w ten sposób unieruchomić cały wydział. Znaczącą rolę w rozpoczęciu strajku odegrał Jan Zaszczudłowicz, za pomocą aparatury głośnomówiącej wzywając współpracowników do przerywania pracy i zgromadzenia się przy I klatce

Oświadczenie-ulotka o początku solidarnościowego strajku głodowego w Arce Pana, 26 VIII 1980, 10 x 14 cm, wł. Duszpasterstwa Hutników

walcowniczej, gdzie poinformował o rozpoczęciu strajku i wezwał do przyłączenia się. Strajkujący zażądali przybycia na rozmowy przedstawicieli dyrekcji, Zakładowej Rady Kombinatu oraz Komitetu Fabrycznego PZPR. Ponieważ strajkujący dość długo nie powoływali komitetu strajkowego, SB błędnie uznała za głównych inicjatorów strajku grupę młodych pracowników Oddziału Wykańczalni z Tadeuszem Szczypczyńskim. Inicjatorami była grupa starszych pracowników, wśród których znajdował się Maciej Florczyk – pomysłodawca zatrzymania ciągu technologicznego.

Funkcjonariusze SB wszczęli w sprawie tego strajku SOR o kryptonimie Kęsy, której cele określili następująco: wykrycie inicjatorów strajku, eliminację z przywództwa strajku osób określanych w terminologii bezpieki, jako „elementy antysocjalistyczne” oraz neutralizację postulatów politycznych.

W tym celu funkcjonariusze SB uruchomili swoje osobowe źródła informacji, których zadaniem było doprowadzenie do ukształtowania komitetu strajkowego, w którym nie znajdują się osoby znane z krytycznego nastawienia do ustroju. Wśród postulatów strajkujących znalazły się zarówno kwestie polityczne, jak i placowe oraz socjalno-bytowe. Jak wynika z analizy SOR „Kęsy” w postulatach żądano m.in. podania do wiadomości pełnej informacji o sytuacji w kraju, poprawy zaopatrzenia rynku, jak również kiosków Oddziału Zaopatrzenia Robotniczego, podwyżki płac o 2 tys. złotych oraz podwyżki dopłat za pracę w święta i pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia. W miarę przyłączania się do strajku pracowników kolejnych zmian, lista postulatów zwiększała się – żądano m.in. likwidacji sklepów Pewex i talonów na artykuły luksusowe oraz obniżki wieku emerytalnego.

Wyrazy poparcia dla strajkujących na Wybrzeżu oraz postulaty załogi Wydziału P-65 (Walcownia Slabing) Huty im. Lenina, 21 VIII 1980, mps, 2 kartki, Biblioteka Jagiellońska (BJ) – FCDCN Arch. 1, t.3

Wśród postulatów, które funkcjonariusze SB mogli uznać za szczególnie niebezpieczne i polityczne, strajkujący żądali zlikwidowania sklepów dla milicji i wojska oraz przeprowadzenia wolnych wyborów do związków zawodowych. Strajkujący hutnicy stwierdzali zarazem, że popierają protestujących pracowników Zakładu Mechanicznego oraz że solidaryzują się ze strajkującymi robotnikami na Wybrzeżu. W strajku tym w sumie uczestniczyło 900 pracowników tego wydziału¹².

W kolejnym dniu strajku na Wydziale Zgniatacza, 21 sierpnia, zaistniała szansa na rozszerzenie się protestu na cały kombinat, gdyż w godzinach popołudniowych w wyniku braku wsadu zatrzymana została praca na sąsiednim Wydziale Walcowni Drobnej i Drutu. Natomiast na Wydziale Walcowni Slabing o godz. 18.00 strajk rozpoczęła grupa pracowników zmiany popołudniowej, do których przyłączyli się pracownicy zmiany nocnej, przedłużając czas protestu do godz. 2.50 dnia następnego. W sumie w strajku na tym wydziale brało udział ok. 150 pracowników, którzy poprzez 20-osobową delegację przekazali dyrekcji petycję, stwierdzając iż „solidaryzują się i popierają pracowników Wybrzeża” oraz przedstawiając 23 postulaty, wśród których znalazło się już żądanie utworzenia niezależnych związków zawodowych. Dyrekcji udało się chwilowo zażegnać ten strajk obietnicą pozytywnego rozpatrzenia części żądań i przekazania pozostałych postulatów do władz centralnych. Jeszcze przed wygaszeniem tego strajku wybuchł strajk na Wydziale Walcowni Gorącej Taśm, gdzie 22 sierpnia o godz. 2.00 pracę zatrzymał pracownik zmiany C – Władysław Sasulski. Strajk ten jednak trwał stosunkowo krótko, bowiem do godz. 3.45. W tym czasie został powołany na tym wydziale komitet strajkowy, do którego przyłączyli się przedstawiciele kolejnych zmian. Sformułowano listę postulatów, która została następnie przekazana dyrekcji¹³.

W celu prowadzenia negocjacji z dyrekcją HiL strajkujący na Walcowni Zgniatacz pracownicy powołali 15-osobowy komitet strajkowy. Jednak SB, wykorzystując fakt rotacyjnego przebywania załogi na wydziale (po 16 godzinach przebywających na wydziale pracowników dwóch zmian zastępowali koledzy z pozostałych dwóch zmian) poprzez swoich agentów (TW „Stanisław” i TW „Stefan”) doprowadziła do powołania nowego 6-osobowego komitetu strajkowego¹⁴. Wykorzystując nieobecność uznanego za najgroźniejszego członka wcześniejszego komitetu strajkowego Edwarda

Petlica, doprowadzili do wyeliminowania go ze składu okrojonego komitetu. Udało im się wyeliminować z tego grona cieszącego się ogromnym autorytetem na wydziale Józefa Sawę pod absurdalnym pretekstem „kryminalnej przeszłości” (Józef Sawa był karany za obronę nowohuckiego krzyża w kwietniu 1960 r.). Nowy komitet strajkowy doszedł do porozumienia z dyrekcją, uzgadniając kwestie płacowe, natomiast w zakresie postulatów politycznych uzyskując zapewnienie przekazania ich władzom centralnym. W ten sposób najdłuższy strajk w sierpniu 1980 r. w HiL zakończył się 22 sierpnia o godz. 13.30¹⁵.

Jednak atmosfera w kombinacie w dalszym ciągu była gorąca, już 23 sierpnia o godz. 13.30 ponownie zastrajkowali pracownicy Wydziału Walcowni Slabing, którzy przedstawili dyrekcji swoją listę postulatów zwiększoną tym razem do 43. Ich protest trwał do godz. 20.00. W tym samym dniu strajkowała załoga Wydziału Walcowni Drobnej i Drutu, która poza kwestiami płacowymi zażądała od dyrekcji przekazanie do władz centralnych postulatu pracowników tego wydziału dotyczącego powstania wolnych związków zawodowych. Na wielu wydziałach kombinatu powoływano w trakcie wieców – czasem nawet nie powodujących przerwy w pracy – delegację załogi, która zajmowała się opracowaniem postulatów i negocjacjami z kierownictwem zakładu i przedstawicielami dyrekcji. W ten sposób 23 sierpnia sformułowano petycję załogi na Wydziale Walcowni Rur Zgrzewanych, gdzie wśród żądań płacowych i socjalno-bytowych także domagano się powołania niezależnych związków zawodowych. Radykalizm postulatów załogi Zakładu Stalowniczego skłonił funkcjonariusza SB do odnotowania ich fragmentu w swoim raporcie dziennym¹⁶. Autorem postulatów był Jerzy Kuczera, a żądano w nich m.in.: „zaprzestania wyścigu zbrojeń, kosmicznych badań meteorologicznych”, przeznaczenia zaoszczędzonych w ten sposób funduszy na „rozwój rolnictwa i regulację rzek”. Pracownicy domagali się także, by: „ograniczyć eksport towarów do ZSRR oraz zmniejszyć o 50 % stan rosyjskich wojsk stacjonujących na terenie naszego kraju, zaprzestać udzielania pomocy krajom rozwijającym się, zobowiązujemy również rząd PRL, do prowadzenia takiej polityki, aby ziemie wschodnie sprzed 1939 r. powróciły do macierzy, skończyć z dyktaturą partii”. Petycję od Kuczery przejął TW „Górnik” (Jan Krzyżostanek), któremu SB wyznaczyła zadanie zneutralizowania pracowników najbardziej aktywnych w nakłanianiu do wszczęcia strajku¹⁷.

Spotkanie delegacji
Międzyzakładowego
Komitetu Założycielskiego
z Wybrzeża na stadionie
Hutnika z 10 tys. nowohucian,
18 X 1980, Jacek Wcisło,
FCDCN F 0239

Przełomowym protestem mógł się okazać strajk, jaki wybuchł 25 sierpnia na nocnej zmianie D Wydziału Transportu Kolejowego (Wydział T-4, Stacja Stalownia). Grupa 140 pracowników – zirytowana zignorowaniem postulatów przekazanych przez zmianę popołudniową tego wydziału – przerwała pracę o godz. 23.00, żądając przybycia przedstawiciela dyrekcji. Przedstawiono mu listę 24 postulatów zawierających żądania zarówno ekonomiczne, jak i polityczne. Kiedy rozmowy nie przyniosły efektu, pracownicy wydziału ogłosili strajk, w wyniku którego stopniowo zmuszone brakiem zaopatrzenia zaprzestawały pracy kolejne wydziały: Walcownia Slabing, Walcownia Zgniatacz, Walcownia Drobna i Drutu, Walcownia Gorąca, Walcownia Taśm, Stalownia Konwertorowa, stopniowo zatrzymywano pracę kolejnych pieców martenowskich. Zagrożenie rozszerzenia się strajku na cały kombinat skłoniło SB do wszczęcia kolejnej SOR o kryptonimie Kolejjarze¹⁸. Jednak po spełnieniu przez dyrekcję żądań ekonomicznych pracownicy Wydziału Transportu Kolejowego powrócili do pracy 26 sierpnia o godz. 11.00, po czym uruchomiona została praca na kolejnych wydziałach kombinatu¹⁹.

W kolejnych dniach protesty strajkowe w HiL były sporadyczne, natomiast na wydziałach i w zakładach, na których powstały komitety strajkowe, przekształcano je w komitety robotnicze, które miały zająć się dopilnowaniem realizacji postulatów załogi. Jeszcze 25 sierpnia na Wydziale Walcowni Blach Karoseryjnych pracownicy wybrali swoich kandydatów do komitetu robotniczego tego wydziału²⁰. Podczas tego spotkania hutnicy opracowali petycję zawierającą 42 postulaty, wśród których domagali się m.in. niezależnych związków zawodowych, zniesienia cenzury oraz rzetelnej informacji o sytuacji w kraju, dopuszczenia strajkujących do swobodnego wypowiedzenia się w środkach masowego przekazu. Wybrany komitet 27 sierpnia chciał przedstawić dyrekcji zebrane postulaty, jednak kiedy na miejscu nie pojawili się przedstawiciele dyrekcji, o godz. 10.00 został ogłoszony strajk tego wydziału. Dopiero o godz. 23.00 po zapewnieniu przez dyrekcję o zaspokojeniu żądań płacowych pracownicy podjęli pracę. W sumie strajkowało 380 pracowników z dwóch zmian tego wydziału²¹. W Zakładzie Stalowniczym 26 sierpnia wyłoniony został komitet robotniczy, na czele którego stanął Jerzy Kuczera zaopatrywany w materiały informacyjne i instruktażowe przez Franciszka Grabczyka, działacza

nowohuckiej Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy (ChWLP)²². Natomiast trzy dni później wyłoniony został komitet robotniczy na Wydziale Walcowni Zimnej Blach, gdzie przewodniczącym został Sylwester Mlonek²³.

Sporadyczne strajki w tym czasie wybuchały także w innych zakładach pracy Nowej Huty. 25 sierpnia przez 4,5 godziny strajkowało ok. 450 kierowców i pracowników zaplecza I Oddziału Transbudu w Nowej Hucie, gdzie po pertraktacjach 8-osobowego komitetu strajkowego z dyrekcją załoga powróciła do pracy²⁴. Tego samego dnia petycje skierowane do kierownictwa swych zakładów zawierające żądania płacowe, jak również postulat utworzenia wolnych związków zawodowych, skierowały załogi: Zakładu Produkcji Pomocniczej Elektromontaż nr 2 w Nowej Hucie, Przedsiębiorstwa Produkcji Pomocniczej Budostal-9 w Nowej Hucie oraz Magazynu Centrum Fiata PP Polmozbyt²⁵. Natomiast dwa dni później, 27 sierpnia od godz. 6.00 do 14.00 strajkowało 250 pracowników I zmiany Przedsiębiorstwa Produkcji Betonu Prefabet²⁶. Także tego dnia od godz. 9.00 trwał strajk ok. 150–200 mechaników i kierowców autobusów w Zajezdni MPK Kraków-Czyżyny. Przewodniczącym komitetu strajkowego był działacz KPN Michał Żurek. Strajkujący zwolali zebranie, o którym powiadomili dyrekcję zakładu, radę zakładową i komitet zakładowy PZPR. Wskutek strajku ok. godz. 13.00 na trasach kursowało jedynie 13 autobusów spośród 130. Jednak po zakończeniu zebrania kierowcy powrócili do pracy. Również pracownicy zmiany popołudniowej w komplecie przystąpili do pracy²⁷. Petycje z postulatami kierownictwu swoich nowohuckich zakładów pracy przedstawiły w tym dniu także załogi: Przedsiębiorstwa Produkcji i Montażu Urządzeń Elektrycznych Budownictwa Elektromontaż nr 2, Stacji PKP Nowa Huta, Zespołu Osiedli Spółdzielczych Spółdzielni Mieszkaniowej Hutnik, Zakładów Przemysłu Tytoniowego²⁸.

29 sierpnia w godz. 6.00–9.00 przerwali pracę przewoźnicy cement z Cementowni Nowa Huta kierowcy Oddziału III PTSB Transbud Nowa Huta. Przekazali dyrekcji swojego przedsiębiorstwa listę 27 postulatów zawierających treści solidaryzujące się ze strajkującymi na Wybrzeżu. Zarazem stwierdzili, iż oczekują odpowiedzi na swoje postulaty do 2 września. Pracę na godzinne spotkanie przerwało także 30 pracowników Cementowni. Na zebraniu zażądali od dyrekcji podwyżki, poprawy stanu bhp w zakładzie pracy oraz powołania wolnych związków zawodowych. W Przedsiębior-

Konferencja prasowa delegacji Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego z Wybrzeża w budynku klubowym Hutnika po spotkaniu z 10 tys. ludźmi na stadionie. Siedzą od lewej: Mieczysław Gil, Stanisław Zawada, Lech Wałęsa, Andrzej Gwiazda, Anna Walentynowicz, 18 X 1980, Stanisław Gawliński, MHK-127 XI f/2

Strajk ostrzegawczy
w HiL, 28 X 1981, godz.
12.00–13.00, przed bramą
główną, Stanisław Gawliński,
MHK-137/XI f/5

stwie Instalacji Przemysłowych Montin o godz. 14.00 przerwało pracę ok. 200 pracowników. Podczas spotkania z dyrekcją przedstawiciele załogi przedłożyli listę postulatów. Spotkanie zostało przerwane, gdyż kierownictwo zakładu stwierdziło, iż nie jest w stanie spełnić żądań płacowych załogi²⁹.

Głośnym echem odbił się także protest głodowy, na jaki zdecydowali się 26 sierpnia członkowie ChWLP – Jan L. Franczyk i Adam Macedoński oraz działacze KPN – Stanisław Tor, Zygmunt Łenyk i Mieczysław Majdzik. Głodujący przebywali w dolnej kaplicy kościoła Arka Pana, gdzie zapoznawali przybywających tam ludzi z postulatami strajkujących na Wybrzeżu i rozdawali materiały informacyjne. Syn Mieczysława Majdzika – Ryszard – był przywódcą największego i najdłużej trwającego sierpniowego strajku w Krakowie w Zakładzie Konstrukcji Stalowych Elbud. Protest głodowy został zakończony w sobotę 30 sierpnia na prośbę proboszcza

bieńczyckiej parafii ks. Józefa Gorzelanego³⁰.

W tym dniu zostało podpisane pierwsze porozumienie, pomiędzy Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym (MKS) w Szczecinie, z Marianem Jurczykiem na czele³¹, a delegacją rządową, której przewodził wicepremier Kazimierz Barcikowski. Następnego dnia zostało podpisane porozumienie w

Gdańsku, pomiędzy tamtejszym MKS, któremu przewodniczył Lech Wałęsa³², a delegacją rządową z wicepremierem Mieczysławem Jagielskim na czele. Kolejne porozumienie zostało parafowane w dniu 3 września w Jastrzębiu, gdzie strajkujący górnicy porozumeli się z komisją rządową m.in. doprecyzowując kwestię wolnych sobót. Wreszcie 11 września w Hucie Katowice zostało zawarte porozumienie pomiędzy Międzyzakładowym Komitetem Robotniczym (MKR) z przewodniczącym Andrzejem Rozpłochowskim, a delegacją rządową z ministrem hutnictwa i przemysłu maszynowego Franciszkiem Kaimem na czele. Ostatnia z parafowanych umów miała szczególne znaczenie dla hutników z HiL, którzy współdziałali z MKR Huty Katowice (przedstawiciele HiL – wśród których znalazł się rzecznik prasowy Mieczysław Gil – byli obecni w Hucie Katowice podczas podpisywania porozumienia), ale także dla robotników w całym kraju, gdyż jeden z punktów porozumienia doprecyzowywało zawarte wcześniej umowy rozciągając ich postanowienia na obszar całego kraju³³.

Nowy związek zawodowy w nowohuckich zakładach pracy

Natychmiast po podpisaniu porozumień sierpniowych rozpoczęto przygotowania do przekształcenia dotychczasowych komitetów strajkowych w komitety założycielskie bądź – jak w HiL – w komitety robotnicze nowego związku. W Nowej Hucie w mieszkaniach działaczy ChWLP – Franciszka Grabczyka i Jana L. Franczyka – powstały punkty informacyjne, gdzie zorganizowano zarówno pomoc prawną dla działaczy nowych związków, jak również udostępniano i przekazywano wszelkiego rodzaju materiały instruktażowo-informacyjne³⁴.

W HiL, gdzie pod koniec sierpnia już na czterech wydziałach istniały komitety robotnicze (Walcowni Blach Karoseryjnych, Walcowni Zimnej Blach, Zakładzie Materiałów Ogniotrwałych i Zakładzie Stalowniczym) podjęto działania w celu powołania jednolitego komitetu założycielskiego nowego związku zawodowego³⁵. W trakcie dwóch zebrań, 3 i 6 września, 25 delegatów z 17 zakładów i wydziałów kombinatu HiL powołało Komitet Robotniczy Hutników (KRH) Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Kombinatu Metalurgicznego HiL. Na czele KRH stanął zarząd w składzie: przewodniczący – Sylwester Mlonek (pracownik Walcowni Zimnej Blach), wiceprzewodniczący – Jerzy Kuczera (Zakład Stalowniczy), Edward Petlic (Walcownia Zgniatacz), Stanisław Zawada (Walcownia Gorąca Taśm), Henryk Wartalski (Zakład Materiałów Ogniotrwałych), sekretarz – Krzysztof Naruszewicz (Walcownia Zimna Blach), członkowie – Witold Bawolski (Zakład Mechaniczno-Odlewniczy), Kazimierz Kubowicz (Zakład Transportu Kolejowego), Andrzej Hudaszek (Walcownia Drobną i Drutu), Zdzisław Kozień (Walcownia Slabing). Rzecznikiem prasowym KRH został dziennikarz „Głosu Nowej Huty” Mieczysław Gil. Do wyboru przewodniczącego doszło w dość kontrowersyjnych i do dnia dzisiejszego nie do końca wyjaśnionych okolicznościach, gdyż na pierwszym spotkaniu 3

września funkcję tę zaproponowano Jerzemu Kuczera. Istnieją dwie wersje, jak doszło do powołania na to stanowisko Mlonka. Według Jerzego Kuczery wybór przewodniczącego został przełożony na kolejne spotkanie, aby mógł naradzić się w kwestii przyjęcia tej funkcji z rodziną oraz kolegami na wydziale. Kuczera twierdzi, iż wyboru Mlonka dokonano przed zapowiadzianym zebraniem, za jego plecami, na jednym z zebrań Komitetu Fabrycznego PZPR. Natomiast Stanisław Handzlik i Mieczysław Gil stwierdzają, iż to Kuczera sam zrezygnował z proponowanej mu funkcji³⁶.

Ponieważ w Krakowie (zarazem w Nowej Hucie) nie został powołany MKS, zainspirowane zostały działania w kierunku powołania jednolitego przedstawicielstwa krakowskich zakładów pracy. Był z tym jednak pewien problem polegający na różnicach zdań pomiędzy poszczególnymi działaczami nowych związków co do charakteru ich struktury branżowej bądź regionalnej. Dla części działaczy KRH współpracujących na przełomie sierpnia i września 1980 r. z MKR Huty Katowice początkowo bliższa była wizja struktury branżowej. Mocno za strukturą branżową optował wiceprzewodniczący zarządu KRH Henryk Wartalski, który był już wówczas tajnym współpracownikiem SB o ps. Ceramik³⁷. Dla władz komunistycznych przybranie przez nowy związek charakteru regionalnego było dosyć niekorzystne nie tylko ze względu na mniejsze wówczas szanse skanalizowania zainteresowania związkowców sprawami jedynie swojej branży, ale także przez zwiększoną możliwość przeniknięcia do władz regionalnych i krajowych związku osób związanych z opozycją demokratyczną. Oczywiście osoby skłaniające się za opcją struktury branżowej nie mogły wówczas wiedzieć zarówno o współpracy wiceprzewodniczącego KRH z SB, jak również w większości nie kalkulowały swoich poglądów na temat przyszłej struktury związku z tym, co na ten temat sądziły struktury partyjne. Jednak także wśród hutników były osoby dążące do połączenia z przedstawicielami innych zakładów pracy Nowej Huty i Krakowa poprzez stworzenie wspólnego przedstawicielstwa. Taka też opcja została przez hutników wybrana jeszcze przed ostatecznym określeniem charakteru struktury nowego związku przez jego władze.

W tym kierunku działali już od początku września m.in. działacze SKS Anna Szwed i Bogusław Sonik oraz przedstawiciele kilku powstałych już zakładowych komitetów założycielskich – m.in. Andrzej Cyran z Biprostalu,

Ryszard Majdzik z Elbudu, Krzysztof Pakoński z CeBeA, Roman Hnatowicz i Ludomir Olkuśnik z MERA-KFAP. W prywatnym mieszkaniu przy ul. Strzeleckiej 7 odbyło się 12 września spotkanie, na którym delegacje pięciu krakowskich zakładów pracy powołały Tymczasowy Międzyzakładowy Komitet Założycielski (TMKZ) w Krakowie jako załączek regionalnego przedstawicielstwa nowych NSZZ. Zdecydowano tam, iż Międzyzakładowy Komitet Założycielski (MKZ) w Krakowie powinien zostać utworzony w zakładzie pracy przez przedstawicieli co najmniej dziesięciu Zakładowych Komitetów Założycielskich (ZKZ). Uczestnikiem spotkania był Jerzy Kuczera, który nie posiadając pełnomocnictw koniecznych do włączenia się NSZZ HiL do struktury regionalnej, zaprosił zgromadzonych na ul. Strzeleckiej przedstawicieli krakowskich zakładów pracy na rozmowy z zarządem KRH do HiL. Postanowiono, iż 13 września odbędzie się spotkanie w CeBeA, na którym (jeśli rozmowy z KRH nie przyniosą skutku) zostanie powołany krakowski MKZ. Dzień później w przedpołudniowych rozmowach w HiL delegację TMKZ reprezentowali: Anna Kawalec, Ludomir Olkuśnik i Andrzej Cyran. Rozmowy potoczyły się pomyślnie i na spotkaniu w CeBeA, w którym uczestniczyli przedstawiciele 70 zakładów pracy (w których zdążono powołać jedynie 27 ZKZ), KRH HiL reprezentowali wiceprzewodniczący Stanisław Zawada i członek zarządu Andrzej Hudaszek. Zawada w czasie spotkania dał się poznać jako dobry mówca, wygłaszając zabawny wierszyk poprosił o przesunięcie zebrania powołującego krakowski MKZ i zaproponował, aby spotkanie takie zorganizować w sali teatralnej HiL.

MKZ NSZZ w Krakowie został powołany 15 września 1980 r. w kombinacie HiL przez przedstawicieli 69 powołanych już ZKZ. W głosowaniu, w którym brało udział 54 delegatów, przewodniczącym krakowskiego MKZ został wybrany 44 głosami Stanisław Zawada. Spośród działaczy KRH w skład 17-osobowego zarządu weszli: wiceprzewodniczący – Mieczysław Gil oraz jako członkowie zarządu – Jerzy Kuczera i Stanisław Góral. Spośród przedstawicieli innych zakładów pracy Nowej Huty w skład zarządu MKZ weszli także jako członkowie: Józef Pilch (pracownik Montinu) oraz Michał Żurek (pracownik MPK w Czyżynach). KRH, jako Założycielski Komitet Zakładowy NSZZ Kombinatu Metalurgicznego Huty im. Lenina został zarejestrowany w krakowskim MKZ na pierwszej pozycji. Kolejnym zarejestrowanym przedsiębiorstwem z nowohuckiej dzielnicy był ZKZ NSZZ

Nowohuckiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych Montin, który został zarejestrowany na pozycji ósmej³⁸.

Sytuacja była bardzo dynamiczna, bowiem zmieniała się zarówno struktura, jak i sam skład z MKZ. Rejestrowane były kolejne ZKZ, ale przede wszystkim w grudniu 1980 r. z MKZ Kraków połączyły się komisje koordynacyjne z województw nowosądeckiego i tarnowskiego (wówczas nastąpiło formalne połączenie, natomiast rozmowy i dyskusje na ten temat trwały od września). W ten sposób MKZ Kraków został przekształcony w MKZ Małopolska, a w skład zarządu weszli także przedstawiciele z tych województw³⁹.

Zmiany we władzach nowego Związku następowały także w zarządzie KRH NSZZ Solidarność KM HiL. Wobec przejścia kilku działaczy do działalności w MKZ, na ich miejsce 17 września weszli: Adam Czechowski (pracownik Zakładu Stalowniczego), Władysław Hardek (Walcownia Zimna Blach), Stefan Jurczak (Zakład Przetwórstwa Hutniczego w Bochni), Tadeusz Sitkowski (Zakład Koksowniczy), Jerzy Włodarski (Aglomerownia Spiekalnia nr 2)⁴⁰. Wskutek wyroku w zawieszeniu, na jaki w 1979 r. został skazany Sylwester Mlonek, 26 września została także przeprowadzona zmiana na stanowisku przewodniczącego KRH. Dotychczas pełniącego tę funkcję Mlonka zastąpił Władysław Hardek⁴¹. Mlonek został przesunięty do czuwania nad informacją KRH, wkrótce jednak i od tej funkcji został odsunięty, wskutek kontrowersyjnych treści, jakie zamieszczał w materiałach informacyjnych KRH.

Zarówno władze komunistyczne, jak i działacze starych związków branżowych, wciąż utrudniali kształtowanie się nowego związku. Mnożyły się Niezależne Samorządne Związki Zawodowe, w których składzie znajdowali się starzy działacze skompromitowanych branżowych związków. Często nazwy tych imitacji wprowadzały w błąd robotników, którzy szukali możliwości dołączenia do „tego naszego, gdańskiego NSZZ”. Stąd też na spotkaniu przedstawicieli dotychczas powstałych MKZ, jakie odbyło się w Gdańsku 17 września, poza podjęciem ostatecznej decyzji (na wniosek doradcy Związku – mecenasa Jana Olszewskiego) o regionalnej strukturze nowego Związku, na wniosek Karola Modzelewskiego przyjęto nazwę Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Solidarność. Na tym spotkaniu wybrano także tymczasowe władze związku w postaci Krajowej Komisji Po-

rozumiewawczej (KKP), której przewodniczył Lech Wałęsa⁴². Jednak pomimo dokonanego wyboru struktury regionalnej, w Związku powstawały branżowe komisje (m.in. służby zdrowia, oświaty itp.), które pełniły charakter doradczy. Także KRH NSZZ Solidarność wraz z zakładami pracy branży hutniczej powołały 8 X 1980 r. Zespół Porozumiewawczy ds. Hutnictwa. Przedstawicielem KRH w tej strukturze został Witold Bawolski. Podczas I Zjazdu Komisji Zakładowych NSZZ Solidarność zrzeszonych w Zespole Porozumiewawczym ds. Hutnictwa, jaki odbył się w Hucie Warszawa w dniach 19–20 II 1981 r., zespół ten został przekształcony w Krajową Sekcję Hutnictwa NSZZ Solidarność, a Witold Bawolski został wybrany jej przewodniczącym⁴³.

Jedną z większych komisji w Nowej Hucie była Komisja Zakładowa NSZZ Solidarność Pracowników Oświaty i Wychowania. W skład tej komisji wchodziło 67 kół związkowych przy placówkach oświatowo-wychowawczych z terenu Nowej Huty. Komisja liczyła 3120 członków, a jej siedziba mieściła się na os. Handlowym 4. W wyniku wyborów przeprowadzonych 7 I 1981 r. przewodniczącym KZ NSZZ Solidarność Pracowników Oświaty i Wychowania w Nowej Hucie został Wiesław Kowalski. Dokonano wówczas również wyboru członków komisji oraz delegatów na I Walny Zjazd Delegatów (WZD) regionu Małopolska⁴⁴.

W Zakładzie Elektrociepłowni (ZEC) Łęg, pomimo gróźb, presji i problemów czynionych ze strony dyrekcji i starych branżowych związków do nowego NSZZ wstąpiło 720 osób na 760 zatrudnionych. W październikowych wyborach do KZ NSZZ Solidarność ZEC Łęg przewodniczącym został wybrany Adam Caban, jego zastępcami – Andrzej Koszka i Mikołaj Kisiel, sekretarzem Stanisław Chmielewski, skarbnikiem Andrzej Krzysik, zaś członkami – Józef Ćwiertnia, Bronisław Jankowski, Józef Kijania, Marian Kocot, Marian Kuchta, Ryszard Litworowski, Józef Radziszowski, Tadeusz Rojkowski, Michał Staliś i Ludwik Zieliński⁴⁵.

Pierwsza oficjalna
wizyta metropolity
krakowskiego ks.
kard. Franciszka
Macharskiego
w Hucie im. Lenina,
21 XI 1981,
Stanisław Gawliński,
MHK-135/XI f/4

Pierwsze problemy, pierwsze protesty

Pierwszy ogólnopolski protest zorganizowany przez działaczy NSZZ Solidarność odbył się 3 X 1980 r. Wybuchł on wobec ciągłego braku dostępu związku do ogólnopolskich środków masowego przekazu. Problem taki w lokalnych środkach masowego przekazu miały także struktury regionalne. W wielu miejscach w kraju mniejsze instancje związkowe spotykały się z różnego rodzaju problemami i szykanami

najczęściej natury administracyjnej. Związek miał także zastrzeżenia wobec sposobu, w jaki władze komunistyczne realizowały postulaty dotyczące podwyżek płac. Wobec tego KKP podjęła decyzję o strajku ostrzegawczym 3 X 1980 r. w godz. 12.00–13.00⁴⁶. Praktycznie do ostatniej chwili toczono były rozmowy pomiędzy KKP a komisją rządową, której

przewodził wicepremier Mieczysław Jagielski. Przygotowane było przemówienie telewizyjne Lecha Wałęsy odwołujące strajk. Przeciwników tego strajku nie brakowało w zarządzie KRH. Dotychczas bowiem działacze związkowi dość dobrze dogadywali się zarówno z dyrekcją HiL, która udostępniła hutnikom kolumnę w ukazującym się w całej dzielnicy zakładowym tygodniku „Głos Nowej Huty” oraz zwiększając jego nakład (częściowo realizując postulat KRH) do 20 tys. egz, jak również z przedstawicielami administracji rządowej, której delegacja pod przewodnictwem wicepremiera Barcikowskiego była w kombinacie 25 IX 1980 r. Część działaczy do tego stopnia była zadowolona z dotychczasowego przebiegu rozmów i uzgodnień, iż już w dzień po zapadnięciu decyzji o strajku ostrzegawczym na łamach „Głosu Nowej Huty” apelowała do załogi o „zwiększenie efektywności pracy w październiku”. Należy podkreślić, iż za informację wówczas jeszcze odpowiadał w KRH Sylwester Mlonek. Dopiero 24 listopada po uzgodnieniu z dyrekcją wydawania przez KRH „Biuletynu Informacyjnego Hutników” („BIH”) przejął od niego sekcję informacji będący zarazem redaktorem naczelnym „BIH” Andrzej Hudaszek⁴⁷.

Pierwsza msza św. na terenie Huty im. Lenina, hala Wydziału Mechanicznego, 27 III 1981, Stanisław Gawliński, MHK-85/XI f/2

Jednak zarówno większość działaczy KRH, jak i członków NSZZ Solidarność w kombinacie HiL solidaryzowała się z kolegami z mniejszych komisji zakładowych oraz mniejszych regionów i opowiadała się za strajkiem. 3 października o godz. 12.00 rozpoczęcie strajku zasygnalizowały syreny wydziałowe i gwizd lokomotyw. Zarząd KRH powołał straż robotniczą, która pilnowała zarówno przebiegu akcji, jak również porządku w zakładzie. Poprzez zakładowy radiowęzeł został nadany program, w którym wykorzystano nagraną na taśmę magnetofonową interpretację poezji patriotycznej w wykonaniu aktorów Starego Teatru (obecni byli m.in. Teresa Budzisz-Krzyżanowska, Anna Polony, Jan Nowicki i Jerzy Stuhr), którzy w czasie strajku gościli w kombinacie, rozmawiając na wydziałach z robotnikami. Program ten został rozpoczęty i zakończony hymnem narodowym.

Jak wynika z raportu opracowanego na podstawie meldunków z poszczególnych zakładów i wydziałów, w strajku w całości uczestniczyły załogi: Wydziału Obróbki Walców (P-67), Walcowni Drobnej i Drułu (P-64), Remontów Maszyn i Urządzeń (W-17), Zakładu Mechanicznego (ZM), Walcowni Gorącej Taśm (P-66), Wydziału Gazowego (W-26), Wydziału Remontów Elektrycznych (W-21), Walcowni Slabing (P-65), Wydziału Remontów Budowlanych (W-16), Walcowni Gorąca Blach (P-61), Walcowni Karoseryjnej (ZB-2), Walcowni Zgniatacz (P-60, gdzie pracowała jedynie obsługa pieców węglanych), Zakładu Materiałów Ogniotrwałych (ZMO) oraz pracownicy umysłowi z poszczególnych pionów zakładu należący do Solidarności, a także pracownicy Zakładowego Domu Kultury. Częściowo (pozostawiając w ruchu część maszyn, których natychmiastowe uruchomienie po godzinym przestoju, byłoby niemożliwe) uczestniczyły czynnie (przerwywając pracę) w strajku wydziały: Zakład Stalowniczy (ZH), Zakład Przetwórstwa Hutniczego w Bochni (ZPH), Wydział Automatykacji (TA), Wydział Ciepły (W-25), Wydział Walcowni Blach Zimnych (ZB-1). Pracowali natomiast (zgodnie z zarządzeniami MKZ i KRH) solidaryzując się ze strajkiem Zakład Koksochemiczny (ZK, pracowali pracownicy obsługujący bezpośrednio baterie koksownicze, pozostali przyłączyli się do strajku), Wydział Transportu Kolejowego (ZT), Wielkie Piece (ZS S-3, gdzie jednak nie pracowali pracownicy Utrzymania Ruchu), Wydział Siłownia (W-80), Wydział Wodny (W-29), Aglomerownia Spiekalnia nr 1 i 2 (S-1, S-2). Na wydziałach, gdzie podczas strajku nie przerywano pracy, załoga

solidaryzowała się ze strajkującymi poprzez oflagowanie i biało-czerwone opaski na ramionach członków związku⁴⁸.

Z pozostałych nowohuckich zakładów pracy w całości w strajku uczestniczyły załogi: PP Polmozbyt⁴⁹, Zakładów Konstrukcji Stalowych, Przedsiębiorstwa Budostal-9, Bazy Transportu Przedsiębiorstwa Budostal-2, Zakładów Konstrukcji i Budowy Urządzeń Przemysłu Tytoniowego, Zakładów Przemysłu Tytoniowego w Czyżynach, Przedsiębiorstwa Transportu Drogowego Transdróg, Zajezdni MPK (kierowcy zajezdni w Bieńczycach i Czyżynach w godzinie strajku pozostali na końcówkach tras, bądź nie wyjeżdżali z zajezdni, natomiast motorniczy tramwajów z zajezdni przy ul. Ujastek przerwali symbolicznie pracę na 10 minut). W strajku uczestniczyli także pracownicy PKO oraz sprzedawcy sklepów pasmanteryjnych DH Świat Dziecka i WPHW Ubiory⁵⁰.

W niedzielę 5 października o godz. 11.00 w kościele pw. Matki Bożej Królowej Polski odprawiono uroczystą mszę św. w intencji pracowników kombinatu HiL, ZPH w Bochni, HPR-3 oraz wszystkich członków Solidarności w tych zakładach pracy. Mszę św. celebrował proboszcz parafii ks. Józefa Gorzelanego, który w jej trakcie dokonał poświęcenia dwóch krzyży, przewiezionych następnie do lokali związkowych KRH NSZZ Solidarność w HiL i bocheńskiej filii huty⁵¹.

Ogromnym wydarzeniem dla członków nowego związku była wizyta w Krakowie i Nowej Hucie bohaterów strajku z sierpnia 1980 r. 18 października przybyła do Krakowa 17-osobowa delegacja z Wybrzeża z Anną Walentynowicz, Aliną Pieńkowską, Andrzejem Gwiazdą, Marianem Jurczykiem i Lechem Wałęsą. Centralnym punktem wizyty było spotkanie w Nowej Hucie na stadionie KS Hutnik, gdzie o godz. 15.00 zgromadziło się ok. 10–12 tys. osób. Goście witani owacyjnie przez mieszkańców Nowej Huty odpowiadali tam na część z 1232 pytań publiczności, które zostały zgromadzone na kartkach papieru. Wizyta ta była wielkim przeżyciem dla nowohucian, którzy wreszcie z bliska mogli zobaczyć i posłuchać osób, które w sierpniu 1980 r. wykazały się odwagą i walczyły we wspólnym interesie polskich robotników⁵².

W delegacji, która 24 września złożyła wniosek o rejestrację NSZZ Solidarność w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie 24, wzięli udział przedstawiciele krakowskiego MKZ: Stanisław Zawada, Andrzej Cyran i Mieczysław

Gil. Jednak moment rejestracji związku przesunął się, a władze komunistyczne wciąż piętrzyły problemy, z którymi mierzyć musieli się związkowcy Solidarności⁵³. Od działaczy NSZZ Solidarność żądano umieszczenia w statucie związku zapisu o nienaruszalności sojuszy międzynarodowych PRL oraz o uznaniu kierowniczej roli PZPR. Kiedy władze związku odrzuciły tego typu sugestie, prowadzący rozprawę 24 października sędzia rejestrując NSZZ Solidarność samowolnie wprowadził kontrowersyjne punkty do statutu. Związkowcy złożyli apelację do Sądu Najwyższego, prowadzono także dalsze negocjacje z władzami, zaś w całym kraju rozpoczęły się przygotowania do strajku generalnego. Na posiedzeniu KKP 2 listopada postanowiono, że jeżeli Sąd Najwyższy nie uzna apelacji związku do 12 listopada, to zostanie wówczas ogłoszony tzw. strajk kroczący. Koncepcja tego protestu polegała na tym, iż protest strajkowy miał przebiegać przez poszczególne regiony w kolejnych terminach i tak: między 12–13 listopada strajkować miały zakłady pracy Warszawy i Gdańska; 14–15 listopada Krakowa i Szczecina; 19–20 listopada Poznania, Jastrzębia i Lublina oraz 21–22 listopada Wałbrzycha, Łodzi i Katowic.

Nacisk na władzę próbowały wywierać podczas rozmów struktury związkowe największych zakładów pracy. Także przedstawiciele KRH w trakcie rozmów 5 listopada z delegacją rządową, której przewodził I sekretarz KC PZPR Stanisław Kania, poruszyli kwestię statutu NSZZ Solidarność. Jak wynika z relacji z tego spotkania, Kania dał wówczas odczuć, iż władza jest skłonna do ustępstw w tej sprawie. Tak też się stało podczas rozprawy w Sądzie Najwyższym 10 XI 1980 r. – Witold Formański, sędzia prowadzący tę sprawę, zmienił zaskarżone orzeczenie Sądu Wojewódzkiego, zaś pełnomocnik NSZZ Solidarność zgłosił poprawkę, uzupełniając statut o załącznik, w którym zamieszczono część spornych punktów mówiących „o przewodniej roli partii”⁵⁴.

Poważne konsekwencje dla działalności miejscowego MKZ miał konflikt, jaki rozgorzał w listopadzie pomiędzy częścią działaczy zarządu MKZ a przewodniczącym Zawadą. Obecnie wiadomo, iż konflikt ten był inspirowany przez SB, która założyła przeciwko krakowskiemu MKZ sprawę Obiektową (SO) o krytonimie Tygiel. Jednym z celów SB w tej sprawie było „osłabienie wpływów bądź wyeliminowanie z kierownictwa związku”: Stanisława Zawady, Józefa Okarmusa, Andrzeja Cyrana, Józefa Lassoty oraz

Jerzego Kuczery, jak również doprowadzenie w efekcie do rozbitcia MKZ Kraków i powstania separatystycznego nowohuckiego MKZ. Tajny współpracownik SB o pseudonimie Sowa, będący długoletnim współpracownikiem Zawady, zainspirował go do wysuwania absurdalnych zarzutów względem części członków MKZ Kraków o ich rzekomą przynależność do KPN. Pretekstem stała się patriotyczna manifestacja zorganizowana przez KPN w dniu Święta Niepodległości, w której uczestniczyli pomawiani przez Zawadę: Andrzej Borzęcki, Józef Lassota, Józef Okarmus i Maria Sierotwińska⁵⁵. Zawada szukał poparcia w swoim macierzystym kombinacie HiL, gdzie pojawił się 14 listopada na plenum KRH:

„(...) Zawada MKZ – (...) Przedstawił propozycję planu upoważnienia go do odcięcia się od linii KPN, które występują w MKZ.

Budzyński ZT – Popiera, ale aby MKZ informował Hutę – Ludzie pytają co to [jest] KPN i KOR?

Zawada – informuje, że nie zna linii KPN – zapoznał się z linią KOR, uważa, że KOR jest organizacją apolityczną i może zaprosić Jacka Kurońa do Huty na spotkanie (...)”⁵⁶.

Przewodniczący MKZ poprzez swoich popleczników agitował także w innych zakładach pracy. Na wspólnym posiedzeniu KRH i MKZ Kraków 21 listopada okazało się, że tymi agitatorami są przewodniczący KZ NSZZ Solidarność w MPK – Michał Karyczek oraz przewodniczący KZ NSZZ Solidarność w PKS – Tadeusz Chwastek. Zawada chciał wysunąć swoje oskarżenia względem członków Zarządu na I WZD MKZ Kraków, jednak przepychanki proceduralne spowodowane próbą powołania Komisji Rewizyjnej, poszerzenia składu zarządu oraz włączenia MKZ Nowy Sącz, MKZ Tarnów i MKZ Siemianowice spowodowały, że kwestia ta została przesunięta.

24 XI 1980 r. zostało zwołane nadzwyczajne posiedzenie w tej sprawie. Uczestniczyło w nim 15 członków zarządu MKZ. Dokładny przebieg spotkania nie jest do końca znany, gdyż jego uczestnicy złożyli przysięgę na krzyż, iż nie ujawnią szczegółów. Wiadomo, iż Zawadzie nie udało się skupić uwagi na pomawianych przez niego członkach zarządu, a sam został oskarżony przede wszystkim o knucie intryg przeciwko niektórym członkom zarządu oraz o utrzymywanie prywatnych kontaktów z I sekretarzem Krakowskiego Komitetu PZPR – Krystynem Dąbrową oraz prezydentem

Krakowa – Józefem Gajewiczem. Efektem tegoż posiedzenia było ustąpienie Zawady ze stanowiska przewodniczącego⁵⁷. Dalszym kierowaniem MKZ Kraków (a od 10 XII 1980 r. – MKZ Małopolska) początkowo wspólnie zajmowali się dwaj wiceprzewodniczący Andrzej Cyran (reprezentujący MKZ na zewnątrz m.in. podczas zebrań KKP) i Mieczysław Gil. Jeszcze 28 listopada popiecznicy Zawady próbowali podjąć próbę destabilizacji sytuacji i powołania odrębnego MKZ. Jednak uniemożliwili im to przedstawiciele MKZ i KRH, którzy przybyli na miejsce zwołanego przez nich zebrania i przekonali do swoich racji zebranych tam członków Solidarności. Zarówno Karyczek, jak i Chwastek złożyli w swoich komisjach zakładowych rezygnację z pełnionych funkcji.

SB nie udało się więc doprowadzić do rozbitcia krakowskiego MKZ i utworzenia separatystycznego MKZ w Nowej Hucie. Jednak nie do końca jasne meandry tej sprawy wśród części działaczy z Nowej Huty stworzyły mit Stanisława Zawady jako pokrzywdzonego robotnika, co pogłębiało wzajemne stereotypowe myślenie obu stron. Także wzajemna rywalizacja poszczególnych działaczy i kolejne wydarzenia w MKZ Małopolska (wybór Mieczysława Gila na p.o. przewodniczącego i usunięcie z Zarządu Józefa Lassoty na posiedzeniu w Tarnowie, powstanie tzw. komisji krakowskiej i przywrócenie Lassoty na stanowisko) pogłębiały różnice w tonie regionalnej struktury⁵⁸.

Następowały kolejne zmiany w składzie zarządu MKZ Małopolska i zarządu KRH. Spośród działaczy Solidarności z nowohuckich zakładów pracy w skład zarządu MKZ weszli: Kazimierz Kubowicz i Stefan Jurczak (aczkolwiek działacz ten był pracownikiem ZPH w Bochni – filii HiL). Jeszcze w wyniku konfliktu z Zawadą 21 listopada rezygnację z funkcji członka zarządu MKZ złożył Michał Żurek. Natomiast do składu zarządu KRH dokooptowany został Marian Mirowski (pracownik na wydziale Walcowni Slabing)⁵⁹.

Kolejny protest robotników wybuchł natychmiast po Nowym Roku w wyniku złamania przez władze komunistyczne punktu porozumień sierpniowych dotyczącego wolnych sobót. Decyzją władz, podjętą bez konsultacji z Solidarnością, od początku 1981 r. jedynie dwie soboty w miesiącu miały być wolne od pracy. Ponieważ było to złamanie porozumień zawartych w Szczecinie, Gdańsku, Jastrzębiu i Hucie Katowice – KKP zdecydo-

wała o zignorowaniu decyzji władz i wezwała członków Solidarności do nieprzychodzenia do pracy w sobotę w styczniu. Kolejnym punktem spornym w Regionie Małopolskim były interwencje milicji wobec protestujących w Nowym Sączu, Rzeszowie i Ustrzykach Dolnych.

W sobotę 10 I 1981 r. do pracy nie stawilo się ok. 60 proc. pracowników kombinatu HiL. Natomiast ci, którzy się stawili, albo pracy nie podejmowali, albo (pracując) nie odbijali kart potwierdzających obecność⁶⁰. W Nowej Hucie nie podjęły pracy także załogi wszystkich oddziałów przedsiębiorstw Budostal oraz PTSB Transbud oddział Nowa Huta⁶¹. W Zakładach Przemysłu Tytoniowego w Czyżynach nie przystąpiły do pracy w całości działy papierosów i pakowania⁶².

Podczas wyjazdowego posiedzenia MKZ Małopolska w Nowym Sączu 14 stycznia – w związku z bezprawną akcją milicji w ratuszu nowosądeckim oraz ze względu na złamanie punktu porozumień sierpniowych dotyczących wolnych sobót – proklamowano na 16 stycznia przeprowadzenie na terenie regionu Małopolski godzinnego strajku ostrzegawczego. Dzień później decyzję o przeprowadzeniu strajku ostrzegawczego zatwierdziło zwołane w trybie nadzwyczajnym plenum KRH. W piątek 16 stycznia początek strajku o godz. 12.00 obwieściły syreny fabryczne, gwizd lokomotyw i klaksony samochodów. W strajku w kombinacie uczestniczyli wówczas praktycznie wszyscy obecni na rannej zmianie pracownicy, czyli ok. 9 tys. osób. Wszystkie udekorowane flagami Polski i specjalnie na ten dzień przygotowanymi transparentami wydziały ubezpieczała straż robotnicza z charakterystycznymi biało-czerwonymi opaskami na rękawach. O godz. 13.00 syreny ogłosiły zakończenie strajku. Wobec krytyki, z jaką wystąpił przeciwny temu strajkowi Henryk Wartalski na łamach „Głosu Nowej Huty”, zarząd KRH wydał oświadczenie, którego potępiająca wiceprzewodniczącego wymowa sprawiła, iż Wartalski nie zdecydował się już na prasowe wystąpienia. W strajku uczestniczyły wszystkie jednostki gospodarki uspołecznionej w tym m.in. szkoły podstawowe i średnie. W przemyśle na 90 tys. zatrudnionych w strajku uczestniczyło 60 tys. W budownictwie strajkowało ok. 30 tys. pracowników na 45 tys. zatrudnionych. W transporcie budowlanym pracę przerwało 1 tys. pracowników (ok. 50 proc. zatrudnionych) w Transbudzie Kraków i Nowa Huta. W komunikacji miejskiej strajkowało ok. 5 tys. osób czyli prawie 100 proc. stanu za-

togi. Pracowało bez zakłóceń WSS Społem, natomiast strajkowało ok. 3 tys. pracowników WPHW na 4,5 tys. zatrudnionych⁶³.

Kolejna sobota określana przez władze komunistyczne jako sobota pracująca wypadła 24 stycznia. Również wówczas członkowie NSZZ Solidarność protestowali, nie przychodząc do pracy. W HiL do pracy nie stało się 7 tys. pracowników⁶⁴. W pozostałych zakładach pracy Nowej Huty: w PP Polmozbyt – pracowało ok. 60 proc. załogi Centrum Fiata przy Al. Pokoju, pozostałe stacje obsługi nie pracowały; PTSB Transbud – nie podjęto pracy; EC Łęg – pracowało 50 proc. załogi; w Wytwórni Pepsi-Cola – pracowało 12 proc. załogi; Zakład Produkcyjny nr 1 OPPMs – do pracy zgłosiło się jedynie 8 proc. załogi; ZPT Czyżyny – do pracy zgłosiło się 10 proc. załogi; Zakład Mleczarski nr 2 – do pracy zgłosiło się 70 proc. załogi; PPB Prefabet – na 1292 osoby zatrudnione do pracy zgłosiło się 273 pracowników; Kombinat Budownictwa Mieszkaniowego – do pracy zgłosiło się 30 proc. załogi⁶⁵.

Dopiero 30 stycznia została rozwiązana kwestia wolnych sobót, wówczas w Rzeszowie zawarto porozumienie pomiędzy KKP NSZZ Solidarność a stroną rządową, gdzie związkowcy zgodzili się, aby ze względu na ciężką sytuację gospodarczą jedna sobota w miesiącu była pracująca. Zarząd KRH doszedł także do porozumienia z dyrekcją kombinatu, iż pracownicy, którzy nie stawili się do pracy w dniach 10 i 24 stycznia nie będą mieć odnotowanych nieobecności nieusprawiedliwionych, tzw. bumelek, a nieobecność ta będzie traktowana jako „niezawiniona ze strony pracownika”⁶⁶.

Ponownie zaostrzyły się represje wobec środowisk opozycyjnych m.in. aresztowano kilku działaczy KPN (w Krakowie 6 grudnia został aresztowany Krzysztof Bzdyl), prokuratura wszczęła śledztwo przeciwko działaczom KSS KOR, których KRH kilkakrotnie gościło w związku z odczytami w ramach Wszechnicy Związkowej. Zarząd KRH postanowił powołać 5 lutego zespół doradców i ekspertów KRH w składzie: Halina Bortnowska⁶⁷ (publicystka miesięcznika „Znak”), o. Jan Andrzej Kłoczowski, Henryk Woźniakowski, Mirosław Dzielski oraz działacze KSS KOR – Adam Michnik, Jan Lityński i Konrad Bieliński. Podczas plenum KRH 13 lutego fakt powołania takiego gremium Władysław Hardek i Andrzej Hudaszek tłumaczyli koniecznością ochrony działaczy KSS KOR przed represjami ze strony władz.

Wkrótce także, odpowiadając nowemu premierowi PRL gen. Jaruzelskiemu na jego apel o „90 dni spokoju”, przewodniczący KRH Władysław Hardek pisał: „Solidarność» zawsze szukała rozwiązań konfliktów i problemów społecznych na drodze negocjacji i porozumień społecznych. W przemówieniu Pana Premiera chcemy widzieć zapowiedź zaniechania przez stronę rządową arbitralnych i jednostronnie podejmowanych decyzji, które jątrzą opinię publiczną i wywołują napięcia społeczne. Uważamy, że mieści się w tym również zapewnienie, że [porozumienia] będą wykonywane obustronnie, a NSZZ »Solidarność« będzie traktowany po partnersku. Zwracamy szczególną uwagę Rządu na pilną potrzebę ustawy o związkach zawodowych, uwzględniającej prawo rolników do zrzeszania się oraz na konieczność dostępu naszego Związku do środków masowego przekazu.

Sądzimy, że deklaracja Premiera przyniesie kres atakom przedstawicieli władz na działaczy i doradców naszego Związku, m.in. ze środowiska działaczy KSS »KOR«. Stwierdzamy, że KSS »KOR« jest elementem tradycji ruchu robotniczego i wśród doradców Komitetu Robotniczego Hutników są członkowie tej instytucji”⁶⁸.

W obronie represjonowanych działaczy opozycji demokratycznej 5 III 1981 r. Prezydium MKZ NSZZ Małopolska powołało Komitet Obrony Więzionych za Przekonania (KOWzP) w Krakowie. Pod deklaracją założycielską podpisali się także działacze związani z Nową Hutą m.in.: Jan Ciesielski (KRH NSZZ Solidarność Kombinatu HiL), Anna Gorazd (dziennikarka „Głosu Nowej Huty”, rzecznik prasowy KRH), Stanisław Handzlik, Andrzej Hudaszek (obaj KRH NSZZ Solidarność Kombinatu HiL), Stefan Jurczak, Jerzy Kuczera (obaj członkowie Zarządu MKZ Małopolska wywodzący się z Kombinatu HiL), Adam Macedoński (działacz ChWLP)⁶⁹. Przewodniczącym krakowskiego KOWzP od 5 X 1981 r. był Jerzy Kuczera, wówczas członek plenum KRH⁷⁰.

W dniach 17–18 marca odbyła się I Konferencja Wyborcza Komisji Kombinatu, w której brało udział 389 delegatów wyłonionych w trakcie zebrań wyborczych w komisjach zakładowych i wydziałowych. W związku z wyborem nowej komisji pierwszą uchwałą było rozwiązanie dotychczasowego Komitetu Robotniczego Hutników. W uchwale tej podziękowano osobom, które wchodziły w skład zarządu i plenum KRH i doprowadziły do pierwszych demokratycznych wyborów tej instancji związkowej. Od tego

Zawieszanie krzyża
w budynku Zgniatacza,
wiosna 1981,
Stanisław Gawliński,
MHK-91/XI f/2

DO MIESZKANCÓW KRAKOWA

Nowa Huta 26.08.80

Dzisiaj w dniu Matki Boskiej Częstochowskiej rozpoczęliśmy zbiórkę modlitwy i kolportaż, w czasie której wstrzymujemy się od przyjmowania żywności. Modlimy się i umartwiamy w intencjach:

1. Obrony wszystkich prześladowanych i represjonowanych za swoje przekonania, a w szczególności obrony niesprawiedliwie więzionych należących opozycji demokratycznej. Stanisła Zadrożyńskiego z Grudziądza, Marka Koszowskiego z Stupcka, Jana Kozłowskiego i Ryszarda Kozłowskiego z Sandomierza, i wielu innych osób aresztowanych w ostatnich dniach okres amnestii dla braci Kowalczaków z Opola.

2. Solidarności ze strajkującymi robotnikami na Wybrzeżu, w Krakowie oraz w innych miastach naszej Ojczyzny.

3. Wspólnoty z naszymi braćmi, którzy w dniu dzisiejszym rozpoczęli podłane głodówki w Stalowej Woli i Lublinie.

Na miejsce naszej głodówki i modlitwy wybraliśmy księżkę pod wezwaniem NMP Królowej Polski w Nowej Hucie-Białoczyźnie, który to księżka jest owocem walk, cierpienia i wyrzeczeń ludzi pracy.

Apelujemy do wszystkich mieszkańców Krakowa o poparcie naszych postulatów przez włączenie się do wspólnej modlitwy oraz o składowanie podpisów pod listem solidarnościowym do robotników Wybrzeża, który w list udostępniad będziemy na miejscu naszej głodówki.

Z Zarządu Miejskiej Wspólnoty Ludzi Pracy:

Adam Janczowski - plastyk, Mieczysław Majdzik - robotnik,
Stanisław Gor - robotnik i Jan Franczyk - student oraz
Konfederacji Polski Niepodległej - Wymunt Zenyk - psycholog.

9444 HAL 3/37

momentu komisję zakładową NSZZ Solidarność określano mianem Komisji Robotniczej Hutników (pozostał więc skrót KRH), bądź Komisją Kombinatu. Przeprowadzone zostały także wybory, w wyniku których przewodniczącym Komisji Robotniczej Hutników NSZZ Solidarność Kombinatu HiL został wybrany Mieczysław Gil. W składzie plenum KRH znalazły się 63 osoby, które zostały wybrane w trakcie walnych zebrań komisji zakładowych i wydziałowych oraz 30 osób wybranych podczas konferencji podczas wyborów uzupełniających do Komisji Kombinatu. Spośród tych 30 osób, osiem które uzyskało najlepszy wynik, uzupełniło skład delegatów

Apel Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy o udział w modlitwie podczas solidarnościowej głodówki prowadzonej w Krakowie przez działaczy opozycji demokratycznej, 26 VIII 1980, BJ – FCDCN akc. 373

na I Walne Zebranie Delegatów regionu Małopolska NSZZ Solidarność⁷¹.

19 marca podczas plenum KRH przeprowadzono wybory do prezydium KRH. Obok przewodniczącego Mieczysława Gila znalazło się w nim także 10 osób: I wiceprzewodniczący – Stefan Jurczak (kierował także pracami sekcji organizacyjno-programowej), II wiceprzewodniczący – Stanisław Handzlik (kierował pracami sekcji informacji), III wiceprzewodniczący – Witold Bawolski (kierował pracami sekcji hutniczej), sekretarz – Jerzy Włodarski, skarbnik – Teresa Nesterska (kierowała pracami sekcji ds. kobiet i rodziny), społeczny inspektor pracy – Edward Petlic (kierował pracami sekcji bhp oraz ochrony środowiska) oraz członkowie – Józef Łukasik (kierował pracami sekcji socjalno-bytowej), Andrzej Hudaszek (kierował pracami sekcji interwencji), Lech Przybyłowski (przejął pracę

sekretariatu KRH po Jerzym Włodarskim), Jan Ciesielski (kierował pracami sekcji sportu i turystyki). Aby dokooptować do przewodniczącego Gila 10 współpracowników, konieczne okazało się przeprowadzenie, aż dziesięciu tur głosowania⁷². Godny podkreślenia jest fakt, iż w skład prezydium KRH nie udało się dostać skompromitowanym poprzez swoje dotychczasowe poczynania działaczom – Henrykowi Wartalskiemu i Stanisławowi Zawadzie – którzy przepadli w głosowaniach. Funkcjonariusz SB w swoim raporcie odnotował, że na Konferencję Wyborczą nie zaproszono przedstawicieli KF PZPR, ZF ZSMP oraz ZRK ZZH. Zwracał także uwagę na ini-

cyjny Stanisława Górala, który przed wyborami uzupełniającymi do Komisji Kombinatu zaapelował, aby kandydaci podawali swoją przynależność partyjną. Jak wynikało z analizy esbeka, efekt był taki, iż na 30 wybranych członków nowej KRH jedynie jeden posiadał legitymację PZPR. Był nim wybrany następnie na stanowisko przewodniczącego Mieczysław Gil⁷³.

Nowo wybrany skład został natychmiast poddany mocnej próbie charakteru w okresie gotowości strajkowej ogłoszonej przez władze związku przeciwko tzw. prowokacji bydgoskiej, czyli pobiciu przez milicję trzech działaczy NSZZ Solidarność w budynku Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy. Na nadzwyczajnym posiedzeniu plenum KRH zwołanym 20 marca o godz. 12.00 podjęto uchwałę o natychmiastowym wprowadzeniu stanu gotowości strajkowej. Identyczną w skutkach uchwałę podjął MKZ Małopolska, który na okres gotowości strajkowej przemianowano na Międzyzakładowy Komitet Strajkowy Małopolska NSZZ Solidarność. Wszystkie instancje związkowe domagały się natychmiastowego wyjaśnienia prowokacji i ukarania winnych. Budynek zakładów pracy w Nowej Hucie, jak i w całym kraju, zostały udekorowane flagami narodowymi. MKS Małopolska opracował instrukcję strajkową, według której zobowiązano wszystkie komisje zakładowe do przekształcenia się w komitety strajkowe oraz zobowiązano do zadbania o porządek, zabezpieczenia zakładu i zapasów żywności. W przypadku przerwania łączności zakładu z MKS, instytucją koordynującą stawał się najbliższy zakład należący do grupy „A” systemu kolportażowego ABC (opracowanego przez inż. Bolesława Śliwińskiego). Grozy sytuacji dodawał fakt, iż na terenie kraju toczyły się manewry wojsk Układu Warszawskiego pod kryptonimem Sojuz-81. Początkowo miały trwać w dniach 15–25 marca, ale 24 marca ich termin został przedłużony⁷⁴.

MKS NSZZ Solidarność Małopolska na okres trwania gotowości strajkowej w dniach 23–24 marca przeniósł swoją siedzibę do największego zakładu w Małopolsce czyli do kombinatu HiL. W tym okresie krystalizował się nowy skład prezydium KRH, podczas plenum KRH 23 marca dokonano rozdziału zadań (przydzielone zostały konkretne sekcje) dla poszczególnych członków prezydium. Na wniosek członka plenum KRH inż. Edwarda Nowaka powołano zespół z nim oraz Stanisławem Handzlikiem i Marianem Kanią w składzie, który opracował system centrów informacyjno-strajkowych. Dokonano w nim podziału terytorialnego zakładów i wydzia-

łów kombinatu HiL na siedem dużych ośrodków skupionych wokół jednej największej komisji wydziałowej stanowiącej centrum dowodzenia, łączności i kolportażu. Podział ten był następnie wykorzystywany zarówno podczas kolejnych strajków, jakie miały miejsce w HiL, jak również w okresie kiedy związek przeszedł do działalności podziemnej⁷⁵.

Obradująca w Bydgoszczy 23 marca KKP NSZZ Solidarność postanowiła, iż 27 marca zostanie przeprowadzony 4-godzinny strajk ostrzegawczy w całym kraju, a w sytuacji jeżeli ten protest nie przyniesie pożądanego przez związek efektów, zapowiedziano od 31 marca ogłoszenie strajku generalnego⁷⁶. Interesującą kwestią jest fakt, iż protest NSZZ Solidarność spotkał się w wielu zakładach pracy z poparciem podstawowych organizacji partyjnych PZPR, m.in. w HiL POP przy Ośrodku Informacji i Propagandy wydała rezolucję, w której dostrzegano winę po stronie władz, domagając się „zaprzestania aktów przemocy” i „rzetelnej i pełnej informacji”. Niestety, w tekst rezolucji partyjnej opublikowanej w „Głosie Nowej Huty” zaingerował cenzor, co zaznaczono w tygodniku tekstem „pozostałe punkty rezolucji z przyczyn obiektywnych nie zostały zamieszczone”. Sekcja informacji KRH postanowiła tym razem przyjść z pomocą „towarzyszom” z POP i powieliła nieocenzurowaną rezolucję w 200 egzemplarzach, po raz pierwszy w historii działalności związku w kombinacie kolportując pismo organizacji partyjnej⁷⁷.

27 III 1981 r. od godz. 8.00 rozpoczął się strajk w wielu zakładach pracy Nowej Huty. W Zakładach Przemysłu Tytoniowego w Czyżynach strajkowała 1300-osobowa załoga (zmiana dzienna), jak pisał w swoim raporcie funkcjonariusz SB: „(...) straż strajkowa w ilości 100 osób wyposażona [jest] w krótkofalówki (...)”⁷⁸. Strajkowali pracownicy naukowcy, studenci oraz administracja Akademii Wychowania Fizycznego. Przez radiowęzeł odczytano tam „list otwarty Stefana Bratkowskiego”. Miały miejsce także strajki w szkołach podstawowych i średnich, gdzie albo zajęcia nie odbywały się przez 4 godziny, bądź na pierwszej godzinie nauczyciele prowadzili pogadanki z uczniami na temat sytuacji polityczno-społecznej i celów strajku⁷⁹. Jak stwierdzali w swoich raportach funkcjonariusze SB, w 64 przedsiębiorstwach budowlanych w województwie krakowskim na 50 tys. osób zatrudnionych na I zmianie w zasadzie pracowała jedynie dyrekcja. W przemyśle na 14 największych zakładów pracy zatrudniających na I

Składanie kwiatów przed
Krzyżem Nowohuckim na
os. Teatralnym, 30 VIII
1981, Stanisław Gawliński,
MHK-122/XI f/4

zmianie ok. 40 tys. osób pracowało ok. 6 tys., w gospodarce komunalnej na 9 tys. pracowało ok. 3,5 tys. (w tym MPEC – 1700, MPO – 1100, MPWiK – 600), w handlu na ok. 13 tys. zatrudnionych pracowało ok. 7 tys. (WSS Spółem i PTHW). Pracowali pracownicy EC Łęg, jednak solidaryzowali się ze strajkującymi poprzez organizację pikiet, oflagowanie i noszenie białoczerwonych opasek strajkowych⁸⁰.

W kombinacie HiL już tradycyjnie strajk o godz. 8.00 zainicjowały sygnały syren alarmowych oraz gwizd lokomotyw. W strajku uczestniczyła cała załoga kombinatu. Po raz pierwszy została przerwana praca wielkiego pieca nr 4, a jedną z taśm w Aglomerowni nr 2 co 15 minut unieruchamiano. Przez radiowęzeł zakładowy został nadany apel, który odczytała Halina Bortnowska, po której przemówił do pracowników kombinatu przewodniczący Komitetu Strajkowego HiL Mieczysław Gil. O

godz. 9.00 odtworzona została transmisja lutowej wizyty delegacji NSZZ Solidarność z Lechem Wałęsą i Anną Walentynowicz u papieża Jana Pawła II oraz jego słowa skierowane do rodaków na audiencji 25 marca. Z inicjatywy Haliny Bortnowskiej⁸¹, która 26 marca rozmawiała w tej sprawie z ks. kard. Franciszkiem Macharskim, podczas strajku po raz

pierwszy została w kombinacie HiL odprawiona msza św. Zgodnie z życzeniem działaczy KRH mszę św., która została odprawiona o godz. 10.00 w hali Zakładu Mechanicznego, koncelebrował proboszcz Arki Pana ks. Józef Gorzelany. Homilię wygłosił o. Niward Karsznia⁸¹. W nabożeństwie brało udział trzy tysiące pracowników Zakładu Mechanicznego oraz tysiąc hutników z innych wydziałów. Podczas mszy św. został odczytany list, jaki hutnicy skierowali w tych ciężkich chwilach próby do Ojca Świętego⁸². Jego fragment idealnie odzwierciedlający atmosferę tych dni:

„Ojcze Święty

(...) Mówią nam, że nasza postawa prowadzić może do walk bratobójczych.

Oświadczamy, że z nikim i przeciw nikomu nie chcieliśmy i nie chcemy walczyć. Pragniemy jedynie uznania naszej godności, chcemy pracować dla praworządnej Ojczyzny, domagamy się normalnego, ludzkiego traktowania. Dlatego też nie może być mowy o walkach bratobójczych. Świadcząc prawdę, jesteśmy przecież bezbronni. Nie znajdują się tacy, którzy

zdecydują się podnieść zbrodniczą broń przeciwko bezbronnym ojcom i matkom, braciom i siostram. Jeżeli jednak dojdzie do tego, to krew zaciąży jak morderstwo, jak ludobójstwo na tych, którzy ją niewinnie przelali.

Ojciec Święty, wiemy, że Jesteś z nami. My jesteśmy z Ojczyzną, Ojczyzna jest w nas. Kto podniesie broń, będzie strzelał do Naszej Ojczyzny”⁸³.

Przebieg mszy św. został zarejestrowany na taśmie magnetofonowej i następnie odtworzony przez radiowęzeł o godz. 11.00 na cały kombinat HiL. O godz. 12.00 zakończenie strajku i powrót do pracy zasygnalizowały syreny zakładowe⁸⁴. W dniu strajku do kombinatu przybyli przedstawiciele KZ NSZZ Solidarność Stoczni Gdańskiej z doc. Jerzym Milewskim na czele. Zaproponowali udział KRH w nowej strukturze poziomej związku – „Sieci wiodących zakładów pracy”. Charakterystyczny dla tej struktury był program zwiększenia roli samorządu pracowniczego i wprowadzenia koncepcji przedsiębiorstwa społecznego, gdzie współwłaścicielami zakładu pracy byłiby pracownicy i to oni dokonywaliby wyboru dyrektora przedsiębiorstwa. „Sieć” ostatecznie składała się z 18 „oczek” (komisji zakładowych, wraz z Ogólnokrajową Komisją Porozumiewawczą NSZZ Solidarność PAN). „Oczka” miały być liderami regionalnymi i inicjować projekty uzgodnione w ramach „Sieci” dotyczące samorządu pracowniczego. Przedstawicielem KRH w tej strukturze był początkowo Stanisław Handzlik, jednak błyskawicznie zastąpił go w tej funkcji Edward Nowak, który szybko stał się jednym z liderów „Sieci” i propagatorem jej inicjatyw. 29 V 1981 r. powołano w HiL Komitet Założycielski Samorządu Pracowniczego, którego przewodniczącym został Edward Nowak⁸⁵.

Przez stosunkowo długi okres po zakończeniu strajku wydawało się iż nie dojdzie do porozumienia pomiędzy KKP a delegacją rządową. Porozumienie takie jednak zostało zawarte przez Lecha Wałęsę 30 marca, o czym poinformował w specjalnym oświadczeniu odczytanym w Dzienniku TV Andrzej Gwiazda (przeciwnik tego porozumienia). Struktury Solidarności różnie komentowały tę ugodę. Część instancji związkowych uważała taki kompromis za konieczny, aby uniknąć konfrontacji (taki ton miał komunikat MKZ Małopolska wydany przez przewodniczącego Gila). Znaczna część jednak uważała tę decyzję Wałęsy za kapitulację – przede wszystkim krytykowano go za brak skonsultowania tej decyzji z KKP⁸⁶.

Walne Zebranie Delegatów regionu Małopolska NSZZ Solidarność

Początkowo termin I Walnego Zebrania Delegatów regionu Małopolska przewidywany był na marzec 1981 r. Jednak przesunął się on znacznie ze względu na przeciągające się wybory w komisjach zakładowych. Przewodniczącym zespołu ds. ordynacji wyborczej, a następnie Regionalnej Komisji Wyborczej, został wybrany Edward Kuliga – przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ Solidarność w Zjednoczeniu Budostal. Na wspólnym zebraniu MKZ i KRH 5 maja Edward Kuliga przedstawił projekt ordynacji wyborczej przygotowany przez zespół, w skład którego wchodził m.in. prezes KIK – Andrzej Potocki, Teresa Rawska z KZ NSZZ Solidarność krakowskiej Polfy oraz mecenas Stefan Płażek⁸⁷. Ze strony KRH w pracach zespołu brał udział Stanisław Handzlik⁸⁸. Natomiast konsultantem projektu był Andrzej Wielowieyski⁸⁹. Projekt przewidywał utworzenie 16 okręgów wyborczych (ostatecznie utworzono 17 okręgów). Nowa Huta (wraz z Proszowicami i Miechowem) znalazła się w Okręgowym Komitecie Wyborczym nr 1. Był to okręg liczący największą liczbę 84 163 członków NSZZ Solidarność, a co ciekawe nie szło to w parze z największą liczbą mandatów, których Nowej Hucie przyznano 156 (o dwa więcej posiadały Grzegórzki)⁹⁰. W projekcie tym przewidywano, iż na jedno miejsce w Zarządzie Regionu przypadać powinno 10 tys. członków, zaś w Walnym Zebraniu Delegatów miało uczestniczyć 1200 delegatów w proporcji jeden delegat na 500 członków związku. Dzień później ukonstytuowała się Regionalna Komisja Wyborcza (RKW)⁹¹. Z ramienia KRH do pracy w RKW zostali oddelegowani Zdzisław Wagner i Henryk Wartalski. W jej składzie znaleźli się również mecenas Jan Kosch i prokurator Maria Sękowa⁹².

Ze względu na rywalizację i różnice w koncepcjach opóźniło się także przyjęcie ordynacji wyborczej. Komisja krakowska opowiadała się za oparciem ordynacji na systemie kolportażowym ABC. Poza różnicami koncepcji dotyczących ordynacji wyborczej, spór – jaki toczył się pomiędzy komisją

krakowską a częścią działaczy (z komisji zakładowych Nowej Huty i regionu) skupionych wokół przewodniczącego Mieczysława Gila – dodatkowo podsycała SB, podsuwając materiały mające kompromitować adwersarzy. Wybuchł korespondencyjny spór, obie strony za pośrednictwem listów (list J. Pilcha, list A. Cyrana) przedstawiały pretensje i oskarżenia względem siebie. Zebrania potencjalnie mające prowadzić do uzupełnienia i przyjęcia ordynacji wyborczej kończyły się czasem na wzajemnie wysuwanych oskarżeniach. Być może wśród części uczestników sytuacja taka wytworzyła niechęć do uczestnictwa w zebraniach, gdyż pojawił się problem z frekwencją, którego kulminacyjnym momentem była sytuacja z 14 czerwca, kiedy na Walnym Zebraniu Delegatów regionu Małopolska na 71 delegatów z kombinatu HiL zabrakło 40, natomiast do zakończenia obrad wytrzymało jedynie 19 delegatów. Zebranie zostało przesunięte na 21 czerwca ze względu na brak quorum.

Jednak ta personalna rywalizacja była jedynie marginesem – nie można przeoczyć i pominąć ogromu pracy, jaki trwał we wszystkich strukturach NSZZ Solidarność i dzięki nim. Przede wszystkim rozwinęła swoją działalność „Sieć wiodących zakładów pracy”, której reprezentantem w Krakowie i Małopolsce był przedstawiciel KRH Edward Nowak. Propagował on ideę „Sieci”, którą była koncepcja przejścia z dotychczasowej formy własności przedsiębiorstwa państwowego na przedsiębiorstwo społeczne zarządzane przez samorząd pracowniczy. Miało to na celu przejęcie przedsiębiorstw z rąk dotychczas zarządzającej nimi nomenklatury partyjnej i oddanie ich w ręce pracowników. Organizowane były spotkania regionalne na temat samorządu pracowniczego, m.in. z doradcą ekonomicznym „Sieci” i KKP dr. Ryszardem Bugajem⁹³.

W ramach sekcji programowo-organizacyjnej KRH Stefan Jurczak, Marian Kania, Zdzisław Wagner we współpracy z Mirosławem Dzielskim, pracownikiem naukowym UJ, opracowali program spółdzielczości pracowniczej. Przewidywał on powstanie spółek pracowniczych: Robotniczej Spółki Eksportowej (zajmującej się „eksportem” siły roboczej na Zachód, ale także importem surowców), Spółdzielni Mieszkaniowej, Robotniczego Przedsiębiorstwa Budowlanego, Gospodarstwa Mleczno-Hodowlanego oraz utworzenie w ramach tzw. Wianka Przemysłowego spółek z kapitałem polonijnym m.in.: Niezależnego Samorządnego Banku Spółdzielczego. Powstał Klub Inicjatyw Gospodarczych, w którego ramach roz-

poczęto realizację zakładanych projektów. Jeszcze wiosną 1981 r. powołano do życia Komitet Założycielski Młodzieżowej Spółdzielni Mieszkaniowej Hutników (KZ MSMH), której prezesem został Marek Michalczyk. Wkrótce MSMH gromadziła 700 członków, a już 18 września naczelnik dzielnicy podjął wstępną decyzję o przekazaniu KZ MSMH terenu o nazwie Zielony Jar (Wzgórza Krzesławickie). Co prawda zostały jeszcze w ramach działań Klubu Inicjatyw Gospodarczych powołane m.in. Grupa Inicjatywna Robotniczej Spółdzielni Produkcyjnej (mająca się zajmować przerobem hałd poprodukcyjnych zalegających na terenie kombinatu na kruszywo), jak również Komitet Założycielski Biura Podróży przy KRH (powołany 1 XII 1981), jednak z różnych powodów (w pierwszym przypadku dyrekcja kombinatu zainteresowała się pomysłem i niejako przejęła jego realizację, zaś w drugim wprowadzenie stanu wojennego uniemożliwiło działalność Biura Podróży) nie udało się rozwinąć działalności tych przedsięwzięć⁹⁴.

Sprawnie działała w ramach KRH sekcja informacji, kierowanie którą po Andrzeju Hudaszku przejął Stanisław Handzlik. Związkowcom działającym w sekcji udało się przewyciężyć próby ingerencji cenzorskich w teksty ukazujące się w „BIH”, jakich dopuszczała się dyrekcja zakładu. W wyniku protestu redakcji i wstrzymania druku „BIH” 7 lipca, a w zastępstwie wydrukowania zakwestionowanych tekstów w formie ulotek, doszło do korzystnego dla związkowców porozumienia z dyrekcją. „Biuletyn Informacyjny Hutników” zmienił szatę i tytuł na „Obserwator Robotniczy” (dotychczasowy tytuł zmienił się winiecie nowego czasopisma, prowadzono także podwójną numerację pisma z zachowaniem ciągłości starego tytułu)⁹⁵.

Ostatecznie podczas zebrania delegatów 21 czerwca w Tarnowie ordynacja wyborcza (po wprowadzeniu czterdziestu poprawek) została przyjęta. Ustalono terminy zgłaszania kandydatów na członka Zarządu Regionu (do 23 czerwca), na przewodniczącego Zarządu Regionu (do 30 czerwca) oraz termin prawyborów w okręgach na 5 lipca. Kandydat, aby znaleźć się na liście wyborczej podczas Walnego Zebrania Delegatów musiał otrzymać ponad 20 proc. głosów. Regionalna Komisja Wyborcza zdecydowała 23 czerwca, iż Walne Zebranie Delegatów regionu Małopolska odbędzie się w Tarnowie w dniach 10–12 lipca. Decyzja ta także została oprotestowana przez przedstawicieli Komisji Krakowskiej, którzy w swojej rezolucji z 5 lipca wyrazili sprzeciw wobec przeniesienia WZD⁹⁶.

Nieoczekiwanie 1 lipca, kilka dni przed Walnym Zebraniem Delegatów, przybył z wizytą do Krakowa przewodniczący KKP NSZZ Solidarność Lech Wałęsa. Podczas swojej wizyty w Nowej Hucie Wałęsa zwiedził kombinat HiL, a w drodze do kombinatu zatrzymał się w Zakładach Przemysłu Tytoniowego w Czyżynach, gdzie zaapelował o zwiększenie produkcji papierosów. Podczas spotkania na Rynku Głównym dość krytycznie odniósł się do powołania związków zawodowych w MO, ironicznie stwierdzając, iż „symbioza związków zawodowych MO i »Solidarności« to jak stosunek »psa z kotem«”. Odpowiadając na jedno z pytań, wsparł startującego w wyborach na stanowisko przewodniczącego ZR Małopolska Stanisława Zawadę⁹⁷. Interesujące informacje pojawiły się kilka miesięcy wcześniej w raportach SB –, odnotowano w nich, że Zawada przechwalał się w rozmowach m.in. z Józefem Pilchem swoimi prywatnymi kontaktami z Lechem Wałęsą⁹⁸.

W trakcie prawyborów przeprowadzonych w niedzielę 5 lipca w Okręgu nr 1 Nowa Huta swoje osoby prezentowali kandydujący na stanowisko przewodniczącego: Władysław Hardek, Andrzej Hudaszek, Stanisław Zawada i Stefan Jurczak (wszyscy z kombinatu HiL, jednak Stefan Jurczak jako pracownik bocheńskiej filii HiL był kandydatem z okręgu 12 Bochnia, Brzesko) oraz Eugeniusz Michalski (pracownik PBP Budostal-1). Wymaganą liczbę głosów do kandydowania do Zarządu Regionu otrzymali: Władysław Hardek, Stanisław Zawada, Stanisław Góral, Józef Piekarczyk, Andrzej Chromniak, Jerzy Kuczera, Marian Żak, Krzysztof Naruszewicz, Andrzej Hudaszek (wszyscy z kombinatu HiL), Józef Pilch (NPIP Montin), Jerzy Mohl (PRW Budostal-7), January Madoń (ZPT w Czyżynach), Władysław Szybowicz (KPRI). Spośród delegatów kandydujących do Regionalnej Komisji Rewizyjnej wymaganą ilość głosów uzyskali: Anna Niemczyk (WSS Spotem), Roman Krzywoń (ZPT w Czyżynach), Stanisław Mieleń, Henryk Wartalski (kombinat HiL), Stanisław Podsiadło (PPP Budostal-9), Zbigniew Lewicki (PBP Budostal-3). Z grona kandydujących na mandat delegata na Zjazd Krajowy wymaganą liczbę głosów otrzymali: Mieczysław Gil, Władysław Hardek, Edward Nowak, Stanisław Zawada, Andrzej Hudaszek, Henryk Wartalski, Andrzej Wymazał, Tadeusz Dziuba (wszyscy z kombinatu HiL), Antoni Kalicki (Węzeł PKP Kraków-Ruszcza), Jerzy Karpińczyk (NPIP Montin), Jacek Makowicz (PBP Budostal-3), Jerzy Mohl, Władysław Szybo-

wicz, Zbigniew Lewicki⁹⁹. W poniższej tabeli zaprezentowane są komisje zakładowe z Nowej Huty, jakie wchodziły w skład Okręgowego Komitetu Wyborczego nr 1¹⁰⁰.

Pierwsza wizyta ks.
kard. Franciszka
Macharskiego
w Hucie im. Lenina,
21 XI 1981, Stanisław
Gawliński,
MHK-109/XI f/2

Nr rej. organizacji zakładowej	Nazwa i adres przedsiębiorstwa	Ilość członków NSZZ Solidarność	Imiona i nazwiska delegatów do OKW lub osób związanych KZ	Imię i nazwisko przewodniczącego (przewodniczących), okres pełnienia funkcji	Uwagi i ciekawostki
1	Kombinat Metalurgiczny Huta im. Lenina	34 932	71 delegatów wymienionych w przypisach	Młonek Sylwester 6–26 IX 1980, Hardek Władysław 26 IX 1980 – 16 III 1981, Gil Mieczysław 16 III – 16 XII 1981	
8	Nowohuckie Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych Montin, Kraków, ul. Centralna 51	1 682 [wg sowiniec.com 1824]	Karpińczyk Jerzy, Karpińczyk Jerzy, Piłch Józef, Satała Jan	Brak danych	Wybory odbyły się 30 I 1981
14	BSiPPUE Elektroprojekt, Kraków, ul. Łowińskiego 7	92 [wg sowiniec.com 75]	Brak danych	Blezień [brak imienia]	Niewielkie KZ łączyły się z innymi i spośród kilku wyłaniano delegata tych komisji. Jak wynika z dokumentu Ewidencja Organizacji Zakładowych w Okręgu nr 1 – ta KZ miała wspólnego(ych) delegata(ów) z KZ o nr 298, 532, 744, 1674
30	Centralny Ośrodek Badań i Projektów Konstrukcji Metal.[owych?] Mostostal, Kraków, ul. Ujastek	103 [wg sowiniec.com 82]	Brak danych	Migas Antoni	Wraz z KZ nr 172, 112, 129
51	Zespół Opieki Zdrowotnej Nr 2, Kraków, os. Na Skarpie 66	2 612 [wg sowiniec.com 32]	Błońska Teresa, Czekaj Adam, Cygan Julian, Gnatowski Andrzej, Klucznik Jadwiga	Brak danych	Wybory odbyły się w dwóch terminach 28 I i 19 II 1981. W skład KZ wchodziła liczna grupa 267 emerytów i rencistów
53	Przedsiębiorstwo Produkcji i Montażu Urz. Elektrycznych Budownictwa Elektromontaż 2, Kraków, ul. Łowińskiego 7	1 086 [wg sowiniec.com 698]	Kurylik Jan, Machnik Kazimierz	Brak danych	Wybory odbyły się 16 XII 1981 [sic!]
56	Przemysłowy ZOZ nr 2 KM HIL	755 [wg sowiniec.com 505]	Bogucki Wacław, Owińska Alicja	Brak danych	Wybory odbyły się 8 I 1981
59	Przedsiębiorstwo Transportu Budownictwa Drogowego, Kraków, ul. Sołtysowska 37a	260 [wg sowiniec.com il. prac. 237, il. czł. NSZZ Solidarność 110]		Brak danych	Wraz z KZ nr 167, 1270
74	Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych PRI Budostal 5, Kraków, ul. Mrozowa 20	861 [wg sowiniec.com il. prac. 1 127, il. czł. NSZZ Solidarność 234]	Augustyn Andrzej, Bazylewicz Krzysztof	Brak danych	Brak
83	PP Polmozbyt, Kraków, al. Pokoju 81	1 984 [wg sowiniec.com il. prac. 2 500, il. czł. NSZZ Solidarność 1 349]	Smagowicz Jacek, Skalny Marian, Cudzych Zbigniew, Gajewski Władysław	Smagowicz Jacek	Wybory odbyły się 14 IV 1981
95	Zakłady Remontowe Energetyki Rej. Wschód, Kraków-Łęg, ul. Ciepłownicza 1	768 [wg sowiniec.com il. prac. 708, il. czł. NSZZ Solidarność 488]	Pamuła Zygmunt, Witowski Wiesław	Wójcik Kazimierz	Wybory odbyły się 15 XI 1980
98	Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej, Kraków, os. Słoneczne 3	758 [wg sowiniec.com 105]	Sidor Wiesław, Przytockki Mieczysław	Brak danych	Wybory odbyły się 5 V 1981
103	PTSB Transbud, Kraków, ul. Ujastek 1	1 250	Buras Leszek, Jaworowski Bogdan		Wybory odbyły się 29 XI 1980
112	Biuro Projektowo-Badawcze Budostal, Kraków, os. Pleszów 45	112 [wg sowiniec.com il. prac. 140, il. czł. NSZZ Solidarność 99]		Baster Ryszard	Wraz z KZ nr 30, 129, 172
114	PBP Budostal 2, Kraków, ul. Mrozowa 2	2 048 [wg sowiniec.com il. prac. 2 500, il. czł. NSZZ Solidarność 2 100]	Leks Zdzisław, Dąbrowski Janusz, Sobczyk Alicja	Brak danych	Wybory odbyły się 9 I 1981
115	PBP Budostal 3, Kraków, ul. Igołomska	1 805 [wg sowiniec.com il. prac. 2 800, il. czł. NSZZ Solidarność 240]	Lewicki Zbigniew, Makowicz Jacek, Małagowski Zdzisław, Skucha Ryszard	Lewicki Zbigniew	Wybory odbyły się 16 XII 1980
129	Zakład Doświadczalny Urządzeń i Technologii Przemysłu Budowlanego Materiałów Wiążących, Kraków, os. Pleszów, ul. Cementowa 1	85 [wg sowiniec.com il. prac. 78, il. czł. NSZZ Solidarność 65]		Andruchowicz Bolesław	Wraz z KZ nr 30, 112, 172

Nr rej. organizacji zakładowej	Nazwa i adres przedsiębiorstwa	Ilość członków NSZZ Solidarność	Imiona i nazwiska delegatów do OKW lub osób związanych KZ	Imię i nazwisko przewodniczącego (przewodniczących), okres pełnienia funkcji	Uwagi i ciekawostki
148	Kombinat Budownictwa Mieszkaniowego, Kraków, os. Teatralne 9	2 620 [wg sowiniec.com il. prac. 3 000, il. czł. NSZZ Solidarność 700]	Celewski Józef, Cieślawska Maria, Gajda Czesław, Nazimek Włodzimierz, Oświęcimski Stanisław		Wybory odbyły się 11 XII 1980, W skład KZ wchodziło 270 emerytów
165	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, Kraków, ul. Makuszyńskiego 4	445 [wg sowiniec.com il. prac. 750, il. czł. NSZZ Solidarność 260]	Warmuz Marek	Gajda Czesław	Brak
167	Główne Biuro Studiów i Projektów Zaplecza Motoryzacji Prozam, Kraków-Łęg, ul. Sołtysowska 12a	90 [wg sowiniec.com il. prac. brak, il. czł. NSZZ Solidarność 100]	Brak danych	Brak danych	Wraz z KZ nr 59, 1270
172	Instytut Przemysłowy Wiążących Materiałów Budowlanych, Kraków, os. Pleszów, ul. Cementowa 1	206 [wg sowiniec.com il. prac. 258, il. czł. NSZZ Solidarność 148]	Szeląg Henryk	Karkowski Abdon	Wraz z KZ nr 30, 112, 129
180	Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej, Kraków, ul. Planu 6-letniego 146	1 072 [wg sowiniec.com il. prac. 1 400, il. czł. NSZZ Solidarność 562]	Rożdżeński Andrzej, Spólnik Janusz	Brak danych	Brak
222	PRW Budostal 7, Kraków, os. Złota Jesień 6	1 050 [wg sowiniec.com il. prac. 2 012, il. czł. NSZZ Solidarność 300]	Mohl Jerzy, Staudt Leszek	Niewęglowska Ewa, Mohl Jerzy	Wybory odbyły się 24 IV 1981
249	PPP Budostal 9, Kraków, ul. Łowińskiego 90	663 [wg sowiniec.com il. prac. 750, il. czł. NSZZ Solidarność 208]	Podsiadło Stanisław	Podsiadło Stanisław	Brak
298	Wojewódzka Stacja Krwiodawstwa Kraków, ul. Sieroszewskiego 1	130 [wg sowiniec.com il. prac. 140, il. czł. NSZZ Solidarność 95]	Brak danych	Brak danych	Brak
321	Zakłady Przemysłu Tytoniowego Kraków, al. Planu 6-letniego 152	2440 [wg sowiniec.com il. prac. 103, il. czł. NSZZ Solidarność 67]	Guzdek Andrzej, Jagietowicz Piotr, Krzywoń Roman, Madoń January, Stokłosa Zbigniew	Madoń January	W wykazie rejestracyjnym komisji zakładowych w MKZ Małopolska, KZ ZPT zarejestrowana także pod nr 202
398	Krakowskie Przedsiębiorstwo Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych Mostostal 5, Kraków, ul. Ujastek 6	1 915 [wg sowiniec.com il. prac. 2 500, il. czł. NSZZ Solidarność 1 811]	Wojciechowski Mieczysław, Adamczyk Jerzy, Kukła Wiesław, Osieka Stanisław	Brak danych	Wybory odbyły się 31 I 1981
431	Centralne Laboratorium Przemysłu Tytoniowego, Kraków, al. Planu 6-letniego 148a	81 [wg sowiniec.com il. prac. 72, il. czł. NSZZ Solidarność 61]	Brak danych	Kielian [brak imienia]	Brak
435	Zespół Elektrociepłowni Kraków-Łęg, ul. Ciepłownicza 1	645 [wg sowiniec.com il. prac. 761, il. czł. NSZZ Solidarność 500]	Jankowski Bronisław	Caban Adam 22 X 1980 – 2 XII 1981, Kokoszka Andrzej 2–13 XII 1981	Wybory odbyły się 22 X 1980
453	Przedsiębiorstwo Usług Socjalnych Budostal 10, Kraków, os. Złota Jesień 6	756 [wg sowiniec.com il. prac. 1 200, il. czł. NSZZ Solidarność 540]	Wasik Albina, Zawodni Eugeniusz	Brak danych	Brak
481	Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania MPO, Kraków, ul. Nowohucka 1	759 [wg sowiniec.com il. prac. 1008, il. czł. NSZZ Solidarność 570]	Galicki Zbigniew, Krzewicka Teresa	Brak danych	Wybory odbyły się 4 XII 1980
484	Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków, al. Planu 6-letniego 62	432 [wg sowiniec.com il. prac. 410, il. czł. NSZZ Solidarność 354]	Korbut Jerzy	Brak danych	Brak
497	Krakowskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Maszynami Budowlanymi Kraków-Łęg, ul. Sołtysowska 1	1 709 [wg sowiniec.com il. prac. 1 300, il. czł. NSZZ Solidarność 977]	Kostek Marian, Rosolek Antoni, Wątor Jan	Brak danych	Brak
515	Krakowski Kombinat Cementowo-Wapienniczy Cementownia Kraków-Pleszów, Kraków, ul. Cementowa 1	630 [wg sowiniec.com il. prac. 797, il. czł. NSZZ Solidarność 357]	Staniszewski Jacek	Brak danych	Brak
532	Zjednoczenie Przedsiębiorstw Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Kraków, al. Planu 6-letniego 146	55 [wg sowiniec.com il. prac. 65, il. czł. NSZZ Solidarność 59]	Langner Marek	Ścisłowicz Irena	Wraz z KZ nr 14, 298, 744, 1674

Nr rej. organizacji zakładowej	Nazwa i adres przedsiębiorstwa	Ilość członków NSZZ Solidarność	Imiona i nazwiska delegatów do OKW lub osób związanych KZ	Imię i nazwisko przewodniczącego (przewodniczących), okres pełnienia funkcji	Uwagi i ciekawostki
677	Hutnicze Przedsiębiorstwo Remontowe HPR nr 3, Kraków, ul. Mrozowa	[wg sowiniec.com il. prac. 4 554, il. czł. NSZZ Solidarność 3 600]	Biera Franciszek, Zdebska Józefa, Kobierski Andrzej, Kaczmarczyk Aleksander, Krzywonos Henryk	Kobierski Andrzej, Kalisz Janusz	Brak
678	PBP Budostal 1	1 544 [wg sowiniec.com il. prac. 1 100, il. czł. NSZZ Solidarność 672]	Bocheński Franciszek, Konieczny Jerzy, Michalski Eugeniusz	Kuliga Edward	Wybory odbyły się 19 I 1981
679	Zakład Handlowo-Uslugowy Unitra-Serwis Kraków, ul. Makuszyńskiego 17	90 [wg sowiniec.com il. prac. 22, il. czł. NSZZ Solidarność 22]	Brak danych	Brak danych	Brak
718	Krakowskie Zakłady Przetwórstwa Szkła Witrobud, Kraków, ul. Wiślicka 2	262 [wg sowiniec.com il. prac. 370, il. czł. NSZZ Solidarność 217]	Brak danych	Brak danych	Brak
730	OPPMs Zakład Transportu, Kraków, al. Pokoju 78	580 [wg sowiniec.com il. prac. brak, il. czł. NSZZ Solidarność 242]	Kaczorowski Jerzy	Brak danych	Wybory odbyły się 12 I 1981
744	Przedsiębiorstwo Usług Socjalnych i Szkoleń Kraków, al. Planu 6-letniego 146a	121 [wg sowiniec.com il. prac. 83, il. czł. NSZZ Solidarność 60]	Brak danych	Jakimowicz	Wraz z KZ nr 14, 298, 532, 1674
823	Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców Społem, Kraków os. Teatralne 9	1 572 [wg sowiniec.com il. prac. 1 846, il. czł. NSZZ Solidarność 530]	Basiaga Krystyna, Niemczyk Anna, Wojciechowski Władysław, [Drehsner Tadeusz?]	Niemczyk Anna	Brak
908	Spółdzielnia Mieszkaniowa Hutnik, Kraków, os. XX-lecia PRL 13	640 [wg sowiniec.com il. prac. brak, il. czł. NSZZ Solidarność 150]	Cypryański Kazimierz	Sagan Marian	Wybory odbyły się 23 I 1981
931	Węzeł PKP Kraków-Ruszcza Stacja PKP	530 [wg sowiniec.com il. prac. brak, il. czł. NSZZ Solidarność 515]	Kalicki Antoni	Bant Stanisław	Brak
963	Przedsiębiorstwo Przemysłu Bet. Prefabet, Kraków, ul. Centralna 53	1 138 [wg sowiniec.com il. prac. brak, il. czł. NSZZ Solidarność 1 183]	Kusyk Zdzisław, Wyszyński Andrzej	Brak danych	Wybory odbyły się 14 I 1981
1007	Przedsiębiorstwo Konstrukcji Urządzeń Wodnych i Melioracyjnych, Kraków, ul. Nowohucka 136	452 [wg sowiniec.com il. prac. brak, il. czł. NSZZ Solidarność 157]	Brak danych	Brak danych	Brak danych
1061	Krakowskie Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych Kraków, al. Planu 6-letniego 15	660 [wg sowiniec.com il. prac. 825, il. czł. NSZZ Solidarność 598]	Szybowicz Władysław	Brak danych	Wybory odbyły się 25 II 1981
1270	Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane nr 5, Kraków, ul. Sołtysowska 251	[wg sowiniec.com il. prac. 250, il. czł. NSZZ Solidarność 152]	Tłuszcz Józef	Brak danych	Brak
1770	Pralnicza Spółdzielnia Pracy, Kraków, ul. Makuszyńskiego		Kula Barbara, Tomaszewska Anna	Brak danych	Brak
1843	KZ Pracowników Oświaty i Wychowania, Kraków, os. Handlowe 4	3 120	Łach Czesława, Kowalska Ewa, Więclaw Joanna, Kowalski Wiesław, Nogiec Leszek, Władyka Urszula	Kowalski Wiesław	W skład tej Komisji Zakładowej wchodziło 67 kół przy placówkach oświatowych mieszczących się w dzielnicy Nowa Huta, które jako Koła Zakładowe również były zarejestrowane.

W piątek 10 lipca w hali widowiskowo-sportowej w Tarnowie o godz. 10.00 rozpoczęło się I Walne Zebranie Delegatów regionu Małopolska NSZZ Solidarność. Ogółem na ponad 1200 mandatów w obradach I WZD uczestniczyło 935 delegatów¹⁰¹. W pierwszym dniu obrad zajmowano się rozliczeniem pracy ustępującego składu zarządu MKZ oraz p.o. przewodniczącego Mieczysława Gila. Sprawozdania ze swojej pracy przedstawiła Komisja Rewizyjna oraz Międzyzakładowa Komisja ds. zarzutów Józefa Pilcha (autora listu krytykującego działania części członków zarządu MKZ, m.in. sposób odwołania Stanisława Zawady; co ciekawe wówczas J. Pilch również głosował za jego zawieszeniem i odwołaniem). Pomimo burzliwych sporów, jakie następnie wybuchły, ostatecznie zarządowi MKZ zostało udzielone absolutorium.

W drugim dniu obrad Edward Nowak zapoznał zgromadzonych z projektem uchwały w sprawie samorządności pracowniczej. W uchwale tej zwracano uwagę, iż kluczowymi elementami reformy gospodarczej w kraju powinna być rezygnacja z centralnego nakazowo-rozdziałczego systemu kierowania gospodarką, wprowadzenie zasady płynności pieniądza, uzdrowienie struktury cen i zasad ich tworzenia oraz oparcie działalności przedsiębiorstwa na „zasadach samorządności, samodzielności i samofinansowania”. Delegaci w uchwale tej wyrażali poparcie dla dokumentu opracowanego przez „Sieć Komisji Zakładowych NSZZ »Solidarność« wiodących zakładów pracy” o nazwie *Projekt Ustawy o Przedsiębiorstwie Społecznym*. W uchwale tej zobowiązywano przyszłe władze regionalne, przedstawicieli regionu we władzach krajowych oraz delegatów regionu Małopolska na I Krajowy Zjazd NSZZ Solidarność do poparcia projektu „Sieci”¹⁰². Przeprowadzone zostały wybory do Zarządu Regionu (gdzie dla kandydatów z OKW nr 1 przeznaczono 9 miejsc), do Komisji Rewizyjnej (dla kandydatów z OKW nr 1 przeznaczono 4 miejsca) oraz na delegatów regionu Małopolska na I Krajowy Zjazd w Gdańsku (również 9 miejsc dla kandydatów z OKW nr 1)¹⁰³.

W skład 66-osobowego Zarządu Regionu z OKW nr 1 w Nowej Hucie weszli: Andrzej Chromniak (w II turze uzyskał 647 głosów – 70,8 proc.), Stanisław Góral (w I turze uzyskał 486 głosów – 53,2 proc.), Władysław Hardek (w II turze uzyskał 712 głosów – 78 proc.), Jerzy Karpińczyk (w II turze uzyskał 542 głosów – 59,3 proc.), January Madoń (w I turze uzyskał

518 głosów – 56,7 proc.), Jerzy Mohl (w II turze uzyskał 470 głosów – 51,4 proc.), Józef Piekarczyk (w I turze uzyskał 571 – 61,6 proc.), Marian Żak (w II turze uzyskał 563 głosów – 70,8 proc.), Józef Łukasik (w III turze uzyskał 521 głosów – 58,7 proc.)¹⁰⁴. Do Regionalnej Komisji Rewizyjnej dostali się następujący kandydaci z okręgu Nowa Huta: Roman Krzywoń (w I turze uzyskał 647 głosów – 70,8 proc.), Zbigniew Lewicki (w II turze uzyskał 690 głosów – 75,1 proc.), Stanisław Mieleń (w I turze uzyskał 656 głosów – 71,1 proc.), Anna Niemczyk (w I turze uzyskała 783 głosów – 84,9 proc.)¹⁰⁵. Delegatami na I Krajowy Zjazd NSZZ Solidarność z nowohuckich zakładów pracy zostali: Mieczysław Gil (uzyskał w I turze 807 głosów – 87,5 proc.), Władysław Hardek (uzyskał w I turze 729 głosów – 80,3 proc.), Andrzej Hudaszek (uzyskał w I turze 530 głosów – 58,4 proc.), Edward Nowak (uzyskał w I turze 534 głosów – 58,9 proc.), Andrzej Wymazał (uzyskał w I turze 527 głosów – 58,1 proc.), Jerzy Karpińczyk (uzyskał w II turze 646 głosów – 70,4 proc.), Jerzy Mohl (uzyskał w I turze 534 głosów – 55,9 proc.), Władysław Szybowicz (uzyskał w III turze 542 głosów – 61 proc.) oraz Antoni Kalicki (uzyskał w I turze 545 głosów – 60 proc.)¹⁰⁶.

Trzeci dzień obrad rozpoczął się od mszy św. o godz. 8.00. Następnie delegaci przeszli do obrad na temat budowy struktury i kompetencji władz regionalnych związku. Jednym z bardziej interesujących punktów tego dnia obrad był wybór przewodniczącego Zarządu Regionu Małopolska. Wystartowało 9 kandydatów, wśród których znalazł się jeden przedstawiciel OKW nr 1 – Władysław Hardek. Kandydował także inny pracownik kombinatu HiL z bocheńskiej filii Zakładu Przetwórstwa Hutniczego – Stefan Jurczak. Obok nich w I turze kandydowali także: Jan Blicharz, Józef Doroz, Robert Kaczmarek, Tadeusz Piekarz, Władysław Ryba, Waclaw Sikora, Bogusław Sonik. W pierwszej turze największą liczbę głosów uzyskał kandydat z Tarnowa, Waclaw Sikora. Drugi wynik uzyskał Władysław Hardek na którego oddano 169 głosów, zaś wiceprzewodniczący KRH Stefan Jurczak otrzymał 77 głosów. Sześciu pozostałych kandydatów wycofało się z udziału w II turze, dlatego spośród tych kandydatów dokonano wyboru. Przewodniczącym został wybrany Waclaw Sikora z Tarnowa, który w II turze otrzymał 432 głosy (50,2 proc.)¹⁰⁷.

Ponieważ w sobotnich wyborach do Zarządu Regionu przepadł Stanisław Zawada, nie mógł on także kandydować w wyborach na przewodni-

czącego. Tę porażkę Zawady odnotowywali w swoich raportach funkcjonariusze SB¹⁰⁸. Zawada najprawdopodobniej zawiedziony kolejnym wyborczym niepowodzeniem właśnie w lipcu został zwerbowany przez SB jako tajny współpracownik o pseudonimie Staś. Dzięki werbunkowi zawiedzionego w swych ambicjach działacza, z inspiracji SB ukazał się z nim wywiad w „Dzienniku Polskim” przeprowadzony przez dziennikarkę Halinę Gugałową. Informacje z tego wywiadu, który ukazał się 14 sierpnia, już od 4 sierpnia były przekazywane do odpowiednich wydziałów SB¹⁰⁹.

Świeżo wyłoniony Zarząd Regionu wybrał ze swojego grona 15-osobowe prezydium, w skład którego weszli (obok przewodniczącego Sikory): jako wiceprzewodniczący: Stefan Jurczak, Leszek Kuzaj, Bogusław Sonik, sekretarz: Stanisław Kuś, członkowie: Stanisław Góral, Andrzej Borzęcki, Józef Doroz, Janina Gościej, Robert Kaczmarek, Władysław Krupiarz, Ryszard Majdzik, Andrzej Nowicki, Tadeusz Piekarczyk, Tadeusz Syryjczyk¹¹⁰. Wyłoniono także skład prezydium Regionalnej Komisji Rewizyjnej, której przewodniczącym został Krzysztof Pakoński. W składzie 7-osobowego prezydium RKR funkcję sekretarza pełnił Zbigniew Lewicki z KZ NSZZ Solidarność PBP Budostal-3, natomiast członkiem prezydium został Roman Krzywoń z KZ NSZZ Solidarność Zakładów Przemysłu Tytoniowego w Czyżynach¹¹¹.

I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ Solidarność w Gdańsku

I Krajowy Zjazd Delegatów (KZD) w Gdańsku został podzielony na dwie tury. Pierwsza odbyła się w dniach 5–10 IX 1981 r., natomiast podczas drugiej tury delegaci obradowali w dniach 26 IX –7 X 1981 r. Wśród 66 delegatów z regionu Małopolska NSZZ Solidarność znajdowało się dziewięciu przedstawicieli nowohuckich zakładów pracy: Mieczysław Gil, Władysław Hardek, Andrzej Hudaszek, Edward Nowak, Andrzej Wymazał, Jerzy Karpiniarczyk, Jerzy Mohl, Władysław Szybowicz, Antoni Kalicki. Także przedstawiciel bocheńskiego Okręgu nr 12, wiceprzewodniczący ZR Małopolska Stefan Jurczak, był związany z Nową Hutą jako pracownik filii kombinatu

HiL – Zakładu Przetwórstwa Hutniczego. Delegaci KRH odgrywali poważną rolę w okresie I Krajowego Zjazdu. Mieczysław Gil był głównym negocjatorem związku w rozmowach z komisją sejmową, której przewodniczył prof. Adam Łopatka, opracowującą projekty ustaw o przedsiębiorstwie państwowym i samorządzie przedsiębiorstwa. Ustawy te pozostawały w zainteresowaniu „Sieci” jako najistotniejsze punkty programu reform mających doprowadzić do zwiększenia kompetencji samorządu pracowniczego i odebrania władzy w zakładach pracy nomenklaturze partyjnej. Głównym punktem sporu pomiędzy stroną związkową a stroną rządowo-sejmową była kwestia powoływania i odwoływania dyrektora przedsiębiorstwa. Dla związkowców gwarantem niezależności przedsiębiorstwa była możliwość obsadzania stanowiska dyrektora przez samorząd pracowniczy.

Podczas I tury 8 września Mieczysław Gil zrelacjonował przebieg dotychczasowych rozmów z komisją sejmową, które 31 sierpnia zostały zerwane przez ministra Bakę. Stwierdził on bowiem, iż wobec braku uzgodnionego stanowiska ze związkami branżowymi, dyrektorami przedsiębiorstw oraz w związku z naradą sekretarzy komitetów wojewódzkich PZPR żadne uzgodnienia zespołów roboczych nie mogą być wiążące. Punktem spornym był art. 34, w którym stronie związkowej udało się już wówczas wynegocjować, iż dyrektora przedsiębiorstwa powołuje samorząd pracowniczy przy możliwości sprzeciwu ministerstwa. Związkowi negocjatorzy zaproponowali kontynuowanie rozmów po zakończeniu I KZD. Gil zaapelował do delegatów o określenie kompetencji negocjatorów oraz o wsparcie ich przyjęciem uchwały. Dokument ten został przygotowany przez Ryszarda Bugaję (delegata regionu Mazowsze, doradcę KKP i „Sieci”), Grzegorza Palkę (delegata regionu Ziemia Łódzka) oraz Mieczysława Gila. Zwracano się w tej uchwale do Sejmu PRL o przeprowadzenie ogólnokrajowego referendum w sprawie kompetencji samorządu pracowniczego i o wstrzymanie prac nad ustawami na czas przeprowadzenia referendum. W uchwale tej związkowcy zapowiadali, iż w przypadku jej zignorowania, Związek przeprowadzi referendum wśród załóg zakładów pracy, a uchwalone wbrew związkowi ustawy będą bojkotowane¹¹².

Kolejnym ważnym dokumentem KZD było *Posłanie I Zjazdu Delegatów NSZZ Solidarność do ludzi pracy Europy Wschodniej*. Przedstawiciele Solidarności zwracali się w nim do robotników z krajów tzw. demokracji ludo-

Spotkanie Lecha Wałęsy ze
związkowcami w sali teatralnej
Huty im. Lenina. Przemawiają
przewodniczący Komisji
Robotniczej Hutników
Mieczysław Gil oraz Lech
Wałęsa, 9 XI 1981,
Stanisław Gawliński,
MHK-126 XI f/2

wej, aby nie dawali wiary kłamliwej propagandzie szerzonej w krajach komunistycznych na temat Solidarności, która jest autentycznym reprezentantem 10 milionowej rzeszy robotników. Autorzy dokumentu zapraszali także do nawiązania wzajemnych kontaktów. *Postanie...* wywołało burzę w krajach komunistycznych, a szczególnie źle zostało przyjęte w Moskwie. W efekcie już 16 września Biuro Polityczne KC PZPR wydało oświadczenie, w którym oskarżało Solidarność o oderwanie się od ludzi pracy i awanturnictwo¹¹³.

W okresie trwania I KZD co rusz wybuchały mniejsze i większe konflikty, często inspirowane przez SB. Wśród takich ognisk zapalnych można wymienić zatrzymania plakatujących na zlecenie ZR Małopolska studentów, ale przede wszystkim protesty strajkowe, do jakich dochodziło wskutek postawy władz komunistycznych. W trakcie zebrania przewodniczących komisji wydziałowych i zakładowych NSZZ Solidarność w HiL 17 września obradowano nad protestem, jakiego przeprowadzenie w trzech hutach postulowała Krajowa Sekcja Hutnictwa (KSH). Prezydium KSH wobec m.in. braku pełnej realizacji przez rząd postanowień porozumienia katowickiego podjęło decyzję o wprowadzeniu gotowości strajkowej przez komisje zakładowe Huty Warszawa, Huty im. Bieruta w Częstochowie oraz Huty im. Lenina w Krakowie. Jednak działacze Solidarności z HiL, niezależnie od dotychczas prezentowanych poglądów, byli przeciwni podejmowaniu akcji protestacyjnych w okresie KZD wbrew apelowi, jaki przed zjazdem wystosowała KKP. Zwrócono się zatem do komisji zakładowych dwóch pozostałych wytypowanych zakładów o odroczenie protestu na czas Zjazdu¹¹⁴.

Dwa dni później, podczas plenum KRH, kiedy goszczący na nim przewodniczący KZ NSZZ Solidarność Huty Warszawa Lech Sokółowski zapowiedział, iż pomimo zastrzeżeń jego macierzysta komisja zakładowa przyjmuje propozycję KRH, wydawało się, że chwilowo konflikt jest zażegnany. Jednak obecny na tym zebraniu przewodniczący ZR Małopolska Wacław Sikora stwierdził, iż wobec zwolnienia z pracy sekretarza KZ NSZZ Solidarność Wojskowych Zakładów Remontowych Zarząd Regionu uznał za stosowne wprowadzenie stanu gotowości strajkowej. KRH podjęła uchwałę w której poparła starania ZR Małopolska o zaprzestanie represjonowania członków Solidarności, jednocześnie zobowiązywała prezydium KRH do podjęcia rozmów z Zarządkiem Regionu w celu przeniesienia ewen-

tualnych protestów na okres pozjazdowy. Podczas tego zebrania podjęto także decyzję o konieczności przeprowadzenia w kombinacie HiL referendum w sprawie procedowanych przez komisję sejmową ustaw. Powołany został zespół ds. referendum w składzie: Andrzej Ciejak, Stanisław Handzlik, Marian Kania, Jerzy Kuczera oraz Józef Machowski. Opracowane zostały trzy pytania referendalne w brzmieniu:

„1. Czy uspołecznienie środków produkcji w tym przedsiębiorstwie leży w interesie socjalizmu w Polsce?

2. Czy samorząd pracowniczy powinien zarządzać przedsiębiorstwem, podejmując decyzje w jego podstawowych sprawach?

3. Czy samorząd pracowniczy powinien powoływać i odwoływać dyrektora przedsiębiorstwa?”¹¹⁵.

W dniach 20–24 zostało przeprowadzone referendum w kombinacie HiL, w którym wzięło udział 23 833 pracowników na 27 722 obecnych w tych dniach w pracy (co daje znakomitą frekwencję na poziomie ok. 86 proc., a biorąc nawet pod uwagę ogół zatrudnionych w Kombinacie w referendum brało udział ponad 60 proc. pracowników). Głosów ważnych oddano 22 645. Na każde z trzech pytań miażdżąca większość pracowników odpowiedziała twierdząco. Wyniki referendum zostały przesłane do Kancelarii Sejmu¹¹⁶. Jednak jeszcze w trakcie trwania referendum zarówno jego organizatorów, jak i uczestników czekała przykra niespodzianka. Kompromis, jaki został zawarty 25 września przez negocjatorów związkowych z Mieczysławem Gilem na czele z komisją sejmową, stwierdzał, iż decyzje kadrowe w przedsiębiorstwie będą zależeć zarówno od samorządu pracowniczego, jak i resortu (ministerstwa), któremu to przedsiębiorstwo podlegało. W przypadku sporu obie strony mogły odwoływać się do decyzji sądu. Z punktu widzenia KRH i pracowników kombinatu HiL, jeszcze gorszym punktem ustawy był ten mówiący o liście przedsiębiorstw ustalonych przez Radę Ministrów, w których jedynym decydującym w kwestii obsadzenia stanowiska dyrektora przedsiębiorstwa będzie organ założycielski, czyli ministerstwo¹¹⁷.

Kompromis ten został przyjęty bardzo krytycznie przez delegatów I KZD. Sytuację pogarszał kontrowersyjny sposób jego akceptacji przez KKP, która w 4-osobowym składzie na 11 członków (brak quorum) stosunkiem głosów 3:1 (za porozumieniem byli: Tadeusz Jedynak, Lech Wałęsa, Sta-

Delegaci małopolskiego regionu NSZZ Solidarność na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ Solidarność w Gdańsku, przed halą Oliwii, między 26 IX a 7 X 1981, autor nieznan, FCDCN F 0298

nisław Wądołowski, natomiast przeciwko opowiedział się Jan Rulewski) postanowiła zaakceptować porozumienie. Sytuacja ta ogromnie oburzyła delegatów KZD, którzy uważali, iż przyjęta uchwała upoważniała jedynie zjazd do podejmowania decyzji w sprawie granic ewentualnego kompromisu. Krytykowano Lecha Wałęsę, który zrzucił odpowiedzialność na negocjatorów z Mieczysławem Gilem na czele¹¹⁸.

Wydaje się, iż właśnie przez te perturbacje Mieczysław Gil stracił szansę na wybór do Krajowej Komisji. Także Edward Nowak nie został wybrany. Powiodło się natomiast Stefanowi Jurczakowi. W skład Krajowej Komisji Rewizyjnej został wybrany Andrzej Hudaszek¹¹⁹.

Kolejny konflikt wybuchł podczas trwania II tury Zjazdu. Z prośbą o pomoc do KRH zwróciła się Komisja Zakładowa NSZZ Solidarność w Prokuraturze Wojewódzkiej w Krakowie. Związkowcom Solidarności szefostwo prokuratury postawiło ultimatum: albo członkostwo w związku, albo praca. KRH stanęło w obronie tej niewielkiej komisji, przyjmując ją w szeregi komisji kombinatu i ostrzegając prokuratora wojewódzkiego, iż w przypadku represjonowania swoich członków, związkowcy w kombinacie podejmą protest. Ta zdecydowana interwencja KRH dała jeszcze członkom Solidarności w Prokuraturze Wojewódzkiej kilka miesięcy spokoju¹²⁰.

Przed wojskowym zamachem stanu

Powstanie i działalność NSZZ Solidarność odegrało znaczącą rolę w historii Nowej Huty i kształtowaniu antykomunistycznej postawy mieszkańców tej najmłodszej dzielnicy Krakowa. Dzielnica ta miała być symbolem socjalistycznego miasta, miejscem pozbawionym świątyni i w ten sposób wolnym od niebezpiecznej dla komunistów religii. Jednak jej mieszkańcy szybko upomnieli się o obecność Boga w ich miejscu zamieszkania. Niebagatelną rolę w kształtowaniu postawy mieszkańców odegrali charyzmatyczni kaptani niosący posługę duchową w tej dzielnicy z księdzem kardynałem metropolitą Karolem Wojtyłą, który już otrzymując święcenia biskupie jako swoje zadanie otrzymywał od abp. Baziaka opiekę nad Nową

Hutą. Podczas swojej pierwszej wizyty w ojczyźnie, już jako papież Jan Paweł II, przypominał w klasztorze oo. Cystersów w Mogile o nierozzerwalnej więzi krzyża z pracą ludzką. Słowa te pamiętali robotnicy podczas strajków sierpniowych, podczas budowania swojego nowego związku NSZZ Solidarność, który oddawali pod opiekę Opatrzności, święcąc w Arce Pana i w klasztorze mogińskim swoje sztandary i wprowadzając w miejsce swojej pracy znak krzyża. Każdą z takich inicjatyw odnotowywali funkcjonariusze SB, którzy za jednego z inicjatorów akcji w swych raportach wskazywali przewodniczącego Komisji Wydziałowej Walcowni Zgniatacz NSZZ Solidarność HiL Józefa Sawę. Ten uczestnik obrony krzyża z kwietnia 1960 r. był przez jednego z esbeków (ppłk. Stanisława Szafarskiego) określany w bardzo brutalny sposób¹²¹. Nic dziwnego – tłumy gromadzące się na uroczystościach kościelnych przerażały bezpiekę. Tak było również podczas uroczystej mszy św. 3 maja, w której uczestniczyło ok. 4 tys. wiernych, kiedy w Arce Pana poświęcono krzyż dla wydziału Walcowni Zgniatacz¹²².

Członkowie i działacze Solidarności w Nowej Hucie praktycznie w każdej sytuacji, smutnej, czy radosnej, okazywali swoje przywiązanie do wiary. Tak było podczas święcenia sztandarów i krzyży, tak również było w chwilach pełnych grozy w okresie marcowego strajku ostrzegawczego, kiedy w HiL po raz pierwszy w historii została odprawiona msza św., a hutnicy we wzruszającym liście dzielili się troskami ze swoim duszpasterzem Janem Pawłem II. Modlitwą, ale także czynem – akcją krwiodawstwa oraz wsparciem organizowanego przez studentów Białego Marszu – zareagowali członkowie Solidarności w Nowej Hucie na zamach na Ojca Świętego, jaki miał miejsce 13 V 1981 r. na placu św. Piotra. Wówczas z wielu nowohuckich komisji zakładowych NSZZ Solidarność płynęły do Rzymu słowa otuchy i życzenia szybkiego powrotu do zdrowia¹²³.

Podczas kolejnej uroczystej mszy św., celebrowanej przez ks. kard. Franciszka Macharskiego 30 sierpnia poświęcono w Arce Pana sztandary trzech komisji wydziałowych (Walcowni Zgniatacz, Zakładu Mechaniczno-Odlewniczego i Walcowni Zimnej Blach). Wówczas przewodniczący KRH Mieczysław Gil zwrócił się z prośbą do ks. Kard. Macharskiego o poświęcenie sztandaru KRH. Projekt sztandaru został zatwierdzony 3 września. Jego autorem był Zbigniew Stasiak z Warszawy, były pracownik kombinatu, który projekt ten wykonał społecznie nie biorąc za niego wynagro-

Uroczystość poświęcenia sztandaru Komisji Robotniczej Hutników w kościele klasztornym w Mogile, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-112/XI f/3

Zbiórka na budowę pomnika ofiar Grudnia 1970 na Wybrzeżu, Huta im. Lenina, 1980, autor i wł. Stanisław Gawliński

dzenia. Wykonawczynią była Anna Gos – hafciarka ze Spółdzielni Pracy Rękodzieła Ludowego i Artystycznego im. Wyspiańskiego w Krakowie. W Komitecie organizacyjnym poświęcenia znaleźli się: Kazimierz Fugiel (koordynujący całość uroczystości), Zofia Ziarkowska (zajmowała się wyżywieniem i zakwaterowaniem dla 547 zaproszonych gości), Zdzisław Koziński (informacja samochodowa, służby porządkowe), Józef Sawa (kwatery, zajmował się rejestracją gości), Władysław Wyka (organizacja uroczystości w hali), Kazimierz Łapczyński (zaopatrzenie w kwiaty), Stanisław Zawada (opieka nad gośćmi) oraz Janusz Michałowicz (rozprowadzanie pamiątek)¹²⁴.

Uroczystość poświęcenia sztandaru KRH odbyła się 21 XI 1981 r. Po raz pierwszy w historii kombinatu dostojnik kościelny odwiedził wówczas kilka wydziałów huty. Ks kard. Macharski wraz z czterema duchownymi z nowohuckich parafii i w towarzystwie dyrektora naczelnego HiL Eugeniusza Pustówki oraz przewodniczącego KRH Mieczysława Gila wizytował Walcownię Blach Karoseryjnych, Walcownię Zgniatacz, Koksownię i Stalownię. Po powrocie podzielił się swoimi wrażeniami ze zgromadzonymi w sali teatralnej HiL dziennikarzami. A po krótkiej przerwie obiadowej spod kombinatu HiL wyruszył pochód poprzedzony przez ponad 40 pocztów sztandarowych zaproszonych komisji zakładowych, kierujący się do klasztoru w Mogile. W kościele pw. Wniebowzięcia Matki Bożej i św. Wacława została odprawiona msza św., której przewodniczył metropolita krakowski ks. kard. Franciszek Macharski. W swojej homilii ks. kard. Macharski nawiązał do słów Jana Pawła II wypowiedzianych podczas wizyty w Mogile, gdzie Ojciec Święty mówił o nierozzerwalności krzyża i pracy ludzkiej:

„(...) Tutaj zabrzmiał potężny głos o pracy. Głos Jana Pawła II o pracy, który potem rozszedł się z Rzymu na cały świat w słowach encykliki »O godności pracy ludzkiej«. O godności pracy ludzkiej pisał Jan Paweł II, ten, który się uczył godności pracy wchodząc w nią – robotnik z kamieniołomów i towarzysz najcięższej pracy – braci hutników. (...)

Tak jak z ufnością i wiarą zwracamy się do Chrystusa Ukrzyżowanego, aby pobłogosławił Waszej pracy i waszym trudom nad pracą ludzką, nad jej godnością, wolnością i owocnością, tak zwracam się do Was Bracia

Moi umiłowani! Mam poświęcić ten sztandar, a zatem uczynić go czymś na czym spoczęła Ręka Boga, a potem mam go oddać w wasze dłonie, a jeszcze bardziej w wasze serca zdecydowane na trud, na życie w mocnej nadziei. Ta nadzieja jest mocna właśnie dlatego, że wyrasta ona nie tylko z pokładów duszy ludzkiej. Ona wyrasta z Chrystusowego Krzyża! A więc z całą na jaką mnie stać życzliwością i miłością do Was, z całą na jaką mnie stać wiarą i ufnością w Bogu Wszchemogącym, Miłosiernym i Ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym, pragnę teraz poświęcić ten sztandar i oddać go wam, aby wam przewodniczył na każdy dzień, a przede wszystkim na ten dzień zwyczajny, najprostszy trud każdej godziny waszej pracy i waszej troski o godność, wolność i owocność waszej pracy – hutniczej pracy!"

W kolejnym etapie uroczystości hutnicy i zgromadzeni goście przeszli pochodem z klasztoru w Mogile na halę KS Hutnik. Po przemówieniach okolicznościowych (m.in. przemawiał przewodniczący ZR Małopolska NSZZ Solidarność Wacław Sikora) nastąpiła artystyczna część programu, w której patriotyczne utwory śpiewał chór Organum, zaś aktorzy Danuta Michałowska i Jerzy Treła recytowali wiersze polskich romantyków¹²⁵.

W tym okresie sytuacja zarówno w regionie, jak i w kraju, pogarszała się. Władze prowokowały zarówno poprzez swoje decyzje, jak również działania bezpieki i milicji coraz większą liczbę ognisk zapalnych i konfliktów. Pogłębiały się problemy z zaopatrzeniem oraz próby cenzurowania wydawnictw związkowych, coraz częściej represjonowano działaczy związkowych i współpracujących z NSZZ Solidarność studentów. W proteście przeciwko takim działaniom władz Komisja Krajowa ogłosiła godzinny strajk ostrzegawczy w całym kraju w dniu 28 października od godz. 12.00. W strajku czynnym, przerywając na godzinę pracę, w Nowej Hucie uczestniczyło: ok. 90 proc. pracowników HPR-3, ok. 70 proc. załogi PTSB Transbud, ok. 2200 pracowników Kombinatu Budownictwa Mieszkaniowego (na 2600 zatrudnionych w przedsiębiorstwie), połowa załogi Prefabetu, ok. 89 proc. załogi PP Polmozbyt, ok. 70 proc. pracowników Elektromontażu, Mostostalu oraz przedsiębiorstw zjednoczenia Budostal, ok. 60 proc. załogi Cementowni Nowa Huta. W Elektrociepłowni Łęg do strajku przystąpiło kilkudziesięciu pracowników administracji, zaś pracownicy nie mogący przerwać pracy solidaryzowali się z protestem m.in. poprzez oflagowanie budynków¹²⁶.

W kombinacie HiL strajk rozpoczął się tradycyjnie od sygnałów syren i gwizdu lokomotyw. Uczestniczyli w nim nawet członkowie partii i związków branżowych, a udziału odmówiło jedynie kilkadziesiąt osób, głównie pracowników administracji zakładu. Solidaryzowano się z protestem także na wydziałach i zakładach gdzie nie było możliwości przerwania pracy. W Zakładzie Koksowniczym na 15 minut wstrzymana została praca na bateriach koksowniczych, zaś czynnie brała udział w proteście załoga konwertorów¹²⁷.

Jednak protest ten nie zahamował dalszych prowokacji ze strony władz i podporządkowanych im organów bezpieczeństwa. Funkcjonariusze ZOMO zatrzymali i pobili 1 grudnia w Krakowie ośmiu współpracowników ZR Małopolska – m.in. plakatujących studentów: Jacka Kołodzieja, Radosława Kolano, Dariusza Radeckiego i Tomasza Wyrozumskiego¹²⁸. Dzień później doszło w Warszawie do brutalnej pacyfikacji strajku studentów Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarniczej. W wyniku tych prowokacji ze strony władz 3 grudnia Zarząd Regionu Małopolska ogłosił od 4 grudnia stan gotowości strajkowej. Podobną decyzję podjęło obradujące w tym dniu plenum KRH. Związkowcy domagali się umożliwienia przedstawicielom Solidarności wystąpienia w lokalnym programie TVP i przekazania mieszkańcom informacji o sytuacji w regionie. W przypadku nie spełnienia tego żądania ZR Małopolska zapowiedział na 14 grudnia przeprowadzenie 4-godzinnego strajku ostrzegawczego. Postulat ten został zrealizowany i przedstawicielowi ZR Małopolska udostępniono 10 grudnia czas antenowy w Kronice Krakowskiej TVP Kraków. Wskutek tego 10 grudnia Zarząd Regionu Małopolska NSZZ Solidarność odwołał zarówno stan gotowości strajkowej, jak również zapowiedziany na 14 grudnia strajk ostrzegawczy¹²⁹.

Zakończenie

Protesty sierpniowe i porozumienia w Szczecinie, Gdańsku, Jastrzębiu i Katowicach były nielicznymi momentami w okresie PRL kiedy polskiemu społeczeństwu udało się zmusić do ustępstw partyjną nomenklaturę. Związek zawodowy, który powstał w wyniku tych protestów, w ciągu 16 miesięcy swojej działalności naruszył wiele sfer dotąd zarezerwowanych dla monopolu partii komunistycznej. NSZZ Solidarność w kwestiach praw pra-

owniczych działań w ciągu tych kilku miesięcy więcej dla pracowników, aniżeli partia w nazwie określająca się mianem robotniczej w całym swoim okresie istnienia. Jednak związek wymykał się także ze sztywnych ram w jakich chciała go widzieć monopolistyczna partia i stawał się ruchem społecznym, który był zagrożeniem dla przyzwyczajonych już do swojego monopolu aparatczyków. Stąd też działacze związkowi przez cały okres istnienia i legalnego działania NSZZ Solidarność byli narażeni na prowokacje, inwigilację i w efekcie wprowadzenie stanu wojennego. Oparciem dla członków i działaczy NSZZ Solidarność był instytucjonalny Kościół katolicki. Ale też sami związkowcy – wbrew partyjnej mitologii – chcieli manifestować swoją wiarę, swoje uroczystości przeżywając w sposób religijny i przenosząc symbole swojej wiary do miejsc pracy. To zaowocowało w momencie próby, kiedy po wprowadzeniu stanu wojennego Kościół po-

spieszył ze wsparciem dla represjonowanych.

Mieszkańcy Nowej Huty, pracownicy Kombinatu Metalurgicznego HiL i innych zakładów pracy tej najmłodszej dzielnicy przez 16 miesięcy mieli możliwość obserwować i uczestniczyć w tym fenomenie działalności związku, który nie bez przyczyny nosił nazwę Solidarność. Działalność ta była widoczna w każdym aspekcie życia: rzeczywistego dbania o przestrzeganie praw pracowniczych, upominania się o niesłusznie zwolnionych z pracy i represjonowanych, przełamywania cenzury i przekazywania prawdziwych informacji z kraju i ze świata, zaktywizowania społeczno-gospodarczego, poprawy ochrony środowiska, edukacji, służby zdrowia i w wielu innych dziedzinach życia. Wydaje się, że to właśnie dlatego Nowa Huta stała się po wprowadzeniu stanu wojennego jednym z najmocniejszych bastionów oporu antykomunistycznego – bastionem Solidarności.

- ¹ Relacja Stanisława Handzlika z 26 VI 2007 r., w zbiorach autora.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 55-56, Załącznik do meldunku operacyjnego do Dyżurnego Operacyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – dot. sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 20 VIII 1980 r. na terenie miejskiego woj. krakowskiego w zakresie przestępczości gospodarczej i kryminalnej.
- ² IPN Kr 066/40, t. 1, k. 176–180, Informacja Wydziału III-A dotycząca sytuacji operacyjno-politycznej w m-cu sierpniu 1980 r., Kraków 29 VIII 1980 r.
- ³ Krzysztof Gąsiorowski w oświadczeniu z 30 V 2003 r. w Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego przyznał się do współpracy z SB jako TW o Rawicz. Jak wynika z publikacji Anny Kęszyckiej został pozyskany do współpracy przez SB już 15 III 1960 r. działał przez szereg lat, jako agent SB pod kilkoma pseudonimami: Edward Klinowski, Jan Chojecki, Jerzy Rawicz oraz Mikołaj Ataman. Zob.: A. Kęszycka, *Służba Bezpieczeństwa wobec krakowskiej KPN w latach 1979–1989*, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 88–89.; R. Terlecki, *Opozycja demokratyczna w Krakowie*, „Solidarność. Kruszenie muru. Katalog wystawy”, red. T. Gąsowski, A. Roliński, W. Wiśniewski. Kraków 2000, s. 86.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 48-49, Informacja Wydziału III i III-1, Kraków 20 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 50–52, Meldunek operacyjny z-cy naczelnika Wydziału III-A z dn. 20 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 57–60, Informacja Wydziału III i III-1, Kraków 21 VIII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”. *Komisja Robotnicza Hutników NSZZ „Solidarność” Huty im. Lenina (sierpień 1980 – grudzień 1981)*. Warszawa 2013, s. 28.
- ⁴ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 15, Załącznik do meldunku operacyjnego z dn. 18 VIII 1980 r.
- ⁵ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 9, Meldunek operacyjny z-cy naczelnika Wydziału III-A z dn. 18 VIII 1980 r.
- ⁶ Szczegóły dotyczące tej sprawy obiektowej zostały szerzej omówione przez historyka IPN Katarzynę Wordliczek. Niestety ocalałe przed zniszczeniem materiały dotyczą głównie lat 1954–1956 oraz 1962–1970. Natomiast z dwudziestoletniego okresu lat 1970–1990 ocalało jedynie 26 kart. Niemniej artykuł Katarzyny Wordliczek dokładnie opisuje charakter spraw, jakimi w ramach „zabezpieczenia zakładu” zajmowali się funkcjonariusze SB. Zob.: K. Wordliczek, *Metody pracy operacyjnej organów bezpieczeństwa PRL na przykładzie sprawy obiektowej kryptonim „Stal”*. W: *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*. Kraków 2009, s. 505.
- ⁷ *Jednoosobowy opozycjonista. Franciszek Grabczyk*, wstęp i oprac. M. Hanik. Kraków 2004, s. 54.; B. Roszko, *Z życia partii*, „GNH” 1980, nr 29 z 18–24 VII.
- ⁸ AP w Krakowie KK PZPR 436, s. 205, KK PZPR w Krakowie Wydział Organizacyjny, Informacje bieżące dot. sytuacji społeczno-politycznej i nastrojów wśród ludności woj. krakowskiego, Kraków 20 VIII 1980 r.
- ⁹ Niestety szczegóły SOR kryptonim .Warsztat. nie są znane. ze względu na akcję brakowania dokumentacji, jaką w 1990 r. w archiwach MSW przeprowadzili podwładni ministra spraw wewnętrznych gen. Czesława Kiszczaka. Zob.: AP w Krakowie KK PZPR 436, s. 205, KK PZPR w Krakowie Wydział Organizacyjny, Informacje bieżące dot. sytuacji społeczno-politycznej i nastrojów wśród ludności woj. krakowskiego, Kraków 20 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/41, t. 8, Wykaz Wydziałów strajkujących w HiL, Kraków 10 XII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 50–52, Informacja Wydziału III-A z dn. 20 VIII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 37–38.
- ¹⁰ *Dla wielu był i pozostał wzorem*, „Głos Tygodnik Nowohucki” 2007, nr 33 z 17 VIII.; www.encyklopedia-solidarnosci.pl, Kazimierz Łapczyński [dostęp IX 2013].
- ¹¹ Jak wynika ze sprawdzenia ewidencyjnego w dokumentach IPN, Józef Łukasik został 13 XI 1985 r. zarejestrowany przez SB, jako TW Jugosłowianin. Wydaje się jednak prawdopodobne, że współpraca ta rozpoczęła się znacznie wcześniej, gdyż w raportach dziennych z 1982 r. wśród wiadomości z kombinatu HiL są informacje sporządzone na podstawie donosów tajnego współpracownika o takim pseudonimie, zaś wyjazdy do Jugosławii Józefa Łukasika (które mogły zainspirować do nadania TW w/w pseudonimu) miały miejsce w VIII i XI 1981 r. Zob.: IPN Kr K1/2534, Łukasik Józef.
- ¹² Wprawdzie akta SOR kryptonim Kęsy zostały zniszczone podobnie jak akta SOR kryptonim Warsztaty, jednak szczegóły tej sprawy możemy poznać z dokumentu, jaki został dołączony do teczki jednego z figurantów tej sprawy – Czesława Szewczuka. Zob.: IPN Kr 0101/324, k. 29–36, Analiza sprawy operacyjnego rozpracowania „Kęsy”, Kraków 5 XII 1980 r.; J. Ratajczak, *Małopolska „Solidarność” 1980–1981, cz. 1*, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 12–13; Relacja Edwarda Petlica z VI 2007 r.; Relacja Edwarda Nowaka z 23 VI 2007 r.; Relacja Stanisława Handzlika z 26 VI 2007 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 38–39.
- ¹³ Relacja Marka Szczupaka z 22 V 2012 r., w posiadaniu autora.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 62–65, Informacja Wydziału III-A Kraków z dn. 21 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 74–76, Informacja Wydziału III-A Kraków z dn. 22 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 81, Załącznik do meldunku informacyjnego Naczelnika Wydziału Kryminalistyki KWMO w Krakowie z dn. 22 VIII 1980 r.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 193, Postulaty załogi Walcowni Slabing, Kraków 21 VIII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 42.
- ¹⁴ k stwierdza nota identyfikacyjna przekazana przez IPN Czesławowi Szewczukowi,

pod tymi pseudonimami kryją się: TW Stanisław – Kazimierz Wróbel, TW Stefan – Stefan Pytel. Zob.: D. Walusiak, *Kryptonim „Dziennikarz”*, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 64–65.

- ¹⁵ IPN Kr 0101/324, k. 29–36, Analiza sprawy operacyjnego rozpracowania „Kęsy”, Kraków 5 XII 1980 r.; J. Ratajczak, *Małopolska „Solidarność” 1980–1981*, cz. 1, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 12–13; IPN Kr 066/41, t. 8, Wykaz Wydziałów strajkujących w HiL, Kraków 10 XII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 50–52, Informacja Wydziału III-A z dn. 20.08.1980 r.; D. Walusiak, *Kryptonim „Dziennikarz”*, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 64–65.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 40.
- ¹⁶ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 193, Postulaty załogi Walcowni Slabing, Kraków 21 VIII 1980 r.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 186, Postulaty Wydziału P-63 zmiany B, Kraków 23 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 85–87, Informacja Wydziału III-A Kraków z dn. 23 VIII 1980 r.
- ¹⁷ IPN Kr 0101/358, k. 11–12, Kwestionariusz Ewidencyjny kryptonim „Inicjator”, Analiza SOS kryptonim „Rekuperator”, Kraków 10 II 1981 r.
- ¹⁸ Niestety także materiały SOR kryptonim „Kolejarze” zostały zniszczone. Niektóre jej szczegóły udało się autorowi poznać dzięki fragmentom zamieszczonym w raporcie dziennym przez sporządzającego go funkcjonariusza SB. Za inspiratorów strajku uznano czterech pracowników tego wydziału: Kazimierza Kubowicza, Andrzeja Pacha, Andrzeja Pyziola oraz Bogusława Steca. Wymieniono także trzy założone cele SOR kryptonim „Kolejarze”: ustalenie pobudek i motywów działania inspiratorów, działania w kierunku zneutralizowania osób „aktywizujących się w podsycaniu nastrojów niezadowolonych pracowników” oraz rozpoznanie planów załogi w celu wygaszenia konfliktu. Zob.: IPN Kr 0101/358, k. 130–132, Informacja Wydziału III-A Kraków dn. 26 VIII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 45–46.
- ¹⁹ Pracownik tego wydziału Stanisław Zięba w rozmowie z autorem niniejszego artykułu stwierdził, iż strajk ten zakończył się znacznie wcześniej. Wydaje się jednak, że na jego wspomnienia może nakładać się fakt, iż osiem lat później w 1988 r. dokładnie w tym samym dniu 25 sierpnia również ten wydział strajkował i to wówczas strajk trwał krócej. Dlatego też autor bardziej skłania się do dat i godzin podanych w ówczesnym okresie w raporcie dziennym. Zob.: Relacja Stanisława Zięby z 30 V 2012 r., w posiadaniu autora.; IPN Kr 0101/358, k. 130–132, Informacja Wydziału III-A Kraków dn. 26 VIII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 46.
- ²⁰ Nie wiadomo czy 21 osób znajdujących się na liście tworzyło już KR, czy też byli to kandydaci spośród których w późniejszym terminie skład komitetu został wy-

loniony. Zob.: Archiwum Stanisława Malary, Kandydaci z Sali do Komitetu Robotniczego, Kraków 25 VIII 1980 r.

- ²¹ D. Terakowska, *W głos robotników trzeba uważnie się wstrząchać*, „Gazeta Południowa” (później: „Gazeta Krakowska”, dalej: „GK”) 1980, nr 184 z 27 VIII.; D. Terakowska, ... *żeby już nie brakło prawdy*, „GK” 1980, nr 185 z 28 VIII.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 201, Wnioski i postulaty pracowników ZB–2, Kraków 25 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 136–138, Załącznik do meldunku o sytuacji operacyjno-politycznej z dn. 26 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/41, t. 8, Wykaz Wydziałów strajkujących w HiL, Kraków 10 XII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 46.
- ²² Jak dowiedziałem się autor tego artykułu podczas wywiadu przeprowadzonego z Janem L. Franczykiem, Jerzy Kuczera zaopatrywał się w materiały instruktażowe także u niego (po tym, jak w swoim mieszkaniu Jan L. Franczyk zorganizował punkt informacyjny). Zob.: Relacja Jana L. Franczyka, Kraków 19 XII 2013 r., w posiadaniu autora.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 147–151, Meldunek operacyjny Wydziału III-A z dn. 27 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/41, t. 8, Wykaz Wydziałów strajkujących w HiL, Kraków 10 XII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 50.
- ²³ D. Terakowska, ... *żeby już nie brakło prawdy*, „GK” 1980, nr 185 z 28 VIII.; D. Terakowska, *Zmiany – które muszą być trwałe*, „GK” 1980, nr 185 z 28 VIII.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 198, Protokół spotkania załogi wydziału ZB–1, Kraków 29 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 147–151, Meldunek operacyjny Wydziału III-A z dn. 27 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/41, t. 8, Wykaz Wydziałów strajkujących w HiL, Kraków 10 XII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 50.
- ²⁴ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 114–115, Meldunek operacyjny naczelnika Wydziału III-A z dn. 25 VIII 1980 r.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 176–180, Informacja Wydziału III-A dotycząca sytuacji operacyjno-politycznej w m-cu sierpniu 1980 r., Kraków 29 VIII 1980 r.
- ²⁵ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 136–138, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 26 VIII 1980 r. na terenie miejskiego województwa krakowskiego.
- ²⁶ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 157–159, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 27 VIII 1980 r. na terenie miejskiego województwa krakowskiego.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 176–180, Informacja Wydziału III-A dotycząca sytuacji operacyjno-politycznej w m-cu sierpniu 1980 r., Kraków 29 VIII 1980 r.
- ²⁷ *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków*, oprac. Zbigniew Solak, Jaro-

- sław Szarek, Kraków 2001, s. 141.; IPN Kr 066/40, t. 1, k. 157–159, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 27 VIII 1980 r. na terenie miejskiego województwa krakowskiego.
- ²⁸ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 147–151, Meldunek operacyjny naczelnika Wydziału III-A z dn. 27 VIII 1980 r.
- ²⁹ IPN Kr 066/40, t. 1, k. 192–195, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 29 VIII 1980 r.
- ³⁰ J. L. Franczyk, *Na fundamencie krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989*, Kraków 2004, s. 255.
- ³¹ Jak wynika z publikacji Piotra Gontarczyka, opartej na kwerendzie dokumentów znajdujących się w archiwach IPN, Marian Jurczyk 22 VI 1977 r. został zarejestrowany przez SB, jako TW Świąty i w okresie 1977–1979 współpracował z SB. W okresie, kiedy był już działaczem Solidarności SB założyła Sprawę Operacyjnego Rozpracowania o kryptonimie Nawiedzony, której był figurantem. Zob.: P. Gontarczyk, *Tajny współpracownik „Świąty”. Dokumenty archiwalne sprawy Mariana Jurczyka*, Warszawa 2005, s. 42.
- ³² Jak wynika z obszernej i wnikliwej publikacji historyków Sławomira Cenckiewiczza i Piotra Gontarczyka, Lech Wałęsa został zarejestrowany przez SB 29 XII 1970 r. jako TW Bolek i współpracował z SB w okresie XII 1970 – 1974. TW Bolek został wyrejestrowany z sieci agenturalnej 19 VI 1976 r. „z powodu niechęci do współpracy”. Szerzej: S. Cenckiewicz, P. Gontarczyk, *SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii*, Gdańsk-Warszawa-Kraków 2008.
- ³³ A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej „Solidarności” (1980–1981)*. W: *Solidarność XX lat historii*, Warszawa 2000, s. 30.
- ³⁴ J. Szarek, *Mój sierpień 1980 r. Relacje działaczy krakowskiej „Solidarności”*, „Sowiniec” 2000, nr 17, s. 16.
- ³⁵ *Komitety Robotnicze działają*, „GNH” 1980, nr 36 z 5–11 IX.
- ³⁶ Wersję Kuczery częściowo (za wyjątkiem stwierdzenia, iż wybór został dokonany na zebraniu partyjnym) potwierdza Edward Petlic. Jednak sam Kuczera wciąż zmienia wersje wydarzeń, przez co jego wersja wydaje się mniej wiarygodna. Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 55–61.
- ³⁷ D. Walusiak, *Kryptonim „Dziennikarz”*, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 70.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 73.
- ³⁸ E. Zając, *Powstanie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Krakowie we wrześniu 1980 r. – zarys wydarzeń*, Krakowski Rocznik Archiwalny, Kraków 1999, t. V, s. 139–156.; E. Zając, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska*. W: *NSZZ „Solidarność” 1980-1989, t. 6: Polska Południowa*, pod red. Ł. Kamińskiego i G. Waligóry, Warszawa 2010, s. 28–30. ; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 65–70, 73.
- ³⁹ Włączenie miało nastąpić na zebraniu MKZ Kraków w filharmonii 22 listopada, jednak wątpliwości proceduralne zgłosił mec. Rozmarynowicz (choć wątpliwości tych nie budził fakt poszerzenia MKZ). Zob.: E. Zając, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska...*, s. 53-54.; A. Gliksman, „*Solidarność” Małopolska. Kalendarium 1980-2005*, Kraków 2005, s. 42-43.; „*Solidarność” Małopolska 1980-1981. Wybór dokumentów*, wybór i opracowanie M. Orski, A. Roliński, E. Zając, Kraków 2006, dok. 110, s. 110.
- ⁴⁰ Archiwum S. Handzlika, Zeszyt z notatkami, Kraków b.d.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 182, Pracownicy oddelegowani do pracy w NSZZ „Solidarność”, Kraków br. daty.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 70.
- ⁴¹ A. Gliksman, „*Solidarność” Małopolska. Kalendarium 1980-2005*, Kraków 2005, s. 36.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 73–74.
- ⁴² A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej...*, s. 32.
- ⁴³ Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 81–86, 203–204.
- ⁴⁴ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 54, Pismo do Okręgowej Komisji Wyborczej NSZZ „Solidarność”, Kraków 4 VI 1981 r.
- ⁴⁵ *Stan wojenny w Małopolsce. Relacje i dokumenty*, opracowanie Zbigniew Solak, Jarosław Szarek, współpraca Henryk Głębocki, Jolanta Nowak, Adam Roliński, Kraków 2005, s. 39.
- ⁴⁶ A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej...*, s. 34.
- ⁴⁷ *Do członków naszej załogi*, „GNH” 1980, nr 40 z 3–9 X.; *Od dziś większy nakład Głosu*, „GNH” 1980, nr 45 z 7–13 XI.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 77, 85.
- ⁴⁸ B. Roszko, *Czas podniesionych głów*, „GNH” 1980, nr 41 z 10–16 X.; Archiwum K. Kubraka, *Dlaczego dziś strajkujemy*, Kraków br. daty.; Archiwum K. Kubraka, *Radiowęzeł w dniu 3 X 1980 r.*, Kraków dn. 3 X 1980 r.; Archiwum K. Kubraka, 33 meldunki z poszczególnych Wydziałów HiL n/t przebiegu strajku ostrzegawczego, Kraków 3 X 1980 r.; Archiwum K. Kubraka, *Strajk solidarnościowy w HiL w dn. 3 X 1980 r.*, Kraków 4 X 1980 r.; Archiwum K. Kubraka, *Opracowanie KRH n/t sytuacji w HiL w październiku 1980 r pt. „Nowa Huta”*, Kraków 8 X 1980 r., s. 1–3.; Archiwum K. Kubraka, *Oświadczenie załogi Huty im. Lenina*, Kraków 4 X 1980 r.; *Zbiory KRH NSZZ „Solidarność” Huty im. Sendzimira*, Komunikat KRH „*Koleżanki i Kolegzy–Hutnicy!*”, Kraków 6 X 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 78–79.
- ⁴⁹ IPN Kr 066/40, t. 3, k. 29–32, Meldunek operacyjny naczelnika Wydziału III-A z dn. 3 X 1980 r.

- ⁵⁰ IPN Kr 066/40, t. 3, k. 35–36, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 3 X 1980 r.
- ⁵¹ IPN Kr 066/40, t. 3, k. 56–57, Informacja dot. ocen i komentarzy środowisk wyznaniowych na temat sytuacji społeczno-politycznej z dn. 6 X 1980 r.
- ⁵² E. Zając, *Sygnatariusze Porozumień Sierpniowych w Krakowie w Krakowie i Małopolsce. Październik 1980*, „Sowiniec” 2000, nr 17, s. 25-33.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*” s. 86–92.
- ⁵³ E. Zając, *Powstanie Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność”...*, s. 139–156.
- ⁵⁴ A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej...*, s. 36.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 95–96.
- ⁵⁵ E. Zając, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska...*, s. 28–30.
- ⁵⁶ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 166, Protokół z zebrania plenarnego 14 XI 1980.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 108.
- ⁵⁷ Zawada opuścił zebranie przed podjęciem jednomyślnej decyzji przez zarząd o jego zawieszeniu w czynnościach. Następnego dnia przysłał listownie pisemną rezygnację z funkcji. Zob.: E. Zając, *Przeciwko „Solidarności”*, „Sowiniec” 2005, nr 27, s. 45.; E. Zając, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska...*, s. 51–53.; „*Solidarność Małopolska 1980–1981. Wybór dokumentów*, dok. 92, s. 91–92, Kraków 2006.
- ⁵⁸ Zwolennicy Zawady podjęli kolejną próbę przywrócenia Zawady na stanowisko 30 XII 1980 r., kiedy to na posiedzenie MKZ Małopolska w filharmonii przybył przedstawiciel MKZ Mazowsze Jacek Knap, który stwierdził, że usunięcie Zawady było „niezgodne ze statutem”, a postawione mu zarzuty były nieistotne. Wg rozpoznania SB Zawada cieszył się zaufaniem Lecha Wałęsy. Do jego powrotu na stanowisko rzekomo nie doszło jedynie „wskutek zachowawczej postawy Zawady w czasie spotkania”. Zob.: „*Solidarność Małopolska 1980–1981. Wybór dokumentów*, dok. 291, s. 327–336, Kraków 2006.; IPN Kr 066/40, t. 6, k. 206–209, Informacja Wydziału III-A z dn. 30 XII 1980 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 112.
- ⁵⁹ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 182, Pracownicy oddelegowani do pracy w NSZZ „Solidarność”, Kraków br. daty.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 111.
- ⁶⁰ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 167, Komunikat KRH NSZZ „Solidarność” w/s wolnej soboty, Kraków 10 I 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 114.
- ⁶¹ IPN Kr 066/40, t. 7, k. 83–84, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 10 I 1981 r.
- ⁶² IPN Kr 066/40, t. 7, k. 79–82, Informacja dzienna Wydziału IV z dn. 10 I 1981 r.
- ⁶³ IPN Kr 066/40, t. 7, k. 129–132, Informacja dzienna Wydziału IV z dn. 16 I 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 114.
- ⁶⁴ IPN Kr 066/40, t. 7, k. 190–199, Informacja Wydziału III-A z dn. 24 I 1981 r.; IPN Kr 066/40, t. 7, k. 203–205, Informacja pionu MO z dn. 24 I 1981 r.
- ⁶⁵ IPN Kr 066/40, t. 7, k. 204–206, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dniu 24 I 1981 r.
- ⁶⁶ *Niezawiniona nieobecność*, „GNH” 1981, nr 8 z 20–26 II.
- ⁶⁷ Jak wynika z dokumentów IPN, które szczegółowo w swojej publikacji omówił Roman Graczyk, Halina Bortnowska 5 XII 1973 r. została zarejestrowana przez SB, jako Kontakt Operacyjny Ala i w okresie 1973–1981 współpracowała z SB. Jednak w zamieszczonyj w opracowaniu rozmowie Romana Graczyka z Haliną Bortnowską, zaprzecza ona świadomej współpracy, stwierdzając, iż spotykała się w kawiarni z funkcjonariuszem SB w celu uzyskania paszportu na kolejne wyjazdy zagraniczne. Zaś 26 X 1982 r. przeciwko Halinie Bortnowskiej założona została Sprawa Operacyjnego Rozpracowania o kryptonimie Mrówka. Szerzej: R. Graczyk, *Cena przetrwania? SB a „Tygodnik Powszechny”*, Warszawa 2011, s. 325–359.
- ⁶⁸ W. Hardek, *Do Rządu PRL na ręce Premiera Wojciecha Jaruzelskiego*, „AS” 1981, nr 6 z 2–9 III, s. 202.; A. Gorazd, *Mamy w regionie silny związek!*, „GNH” 1981, nr 7 z 13–19 II.; IPN Kr 066/40, t. 8, k. 114–116, Informacja Wydziału III-A z dn. 13 II 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 120–121.
- ⁶⁹ Komitet Obrony Więzionych za Przekonania został powołany przez KKP 10 XII 1980 r. W swojej książce błędnie podałem datę 9 marca jako dzień powołania krakowskiego KOWzP. Zob.: „*Solidarność Małopolska 1980–1981. Wybór dokumentów*, dok. 197, s. 195.; A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 124.
- ⁷⁰ A. Gliksman, *Leksykon ludzi małopolskiej „Solidarności”*, t. I, Kraków 2012, s. 143.
- ⁷¹ Plenum Komisji Robotniczej Hutników w wyniku wyborów uzupełniających na Konferencji Kombinatu liczyło 93 osoby, jednak wkrótce zostało uzupełnione o osobę Józefa Hanasza z Zakładu Mechanicznego. Skład delegatów NSZZ Solidarność kombinatu HiL na I WZD regionu Małopolska: Andrzej Chromniak, Mieczysław Gil, Anna Jaśko, Ewa Kowalik, Irena Nawrocka, Józef Piekarczyk, Lech Przybyłowski, Jerzy Włodarski, Stefan Jurczak, Stanisław Handzlik, Witold Bawolski, Teresa Nesterska, Józef Łukasik, Andrzej Hudaszek, Marian Synowiec, Stanisław Mieleń, Stefan Palczyński, Zbigniew Kowalik, Marian Gromek, Krzysztof Naruszewicz, Stanisław Wawrzekiewicz, Julian Kowalski, Jerzy Łach, Władysław

Ostrowski, Mirosław Staniszewski, Roman Kuźniak, Władysław Kluba, Tadeusz Sitkowski, Adam Czechowski, Władysław Kaseja, Jan Jurek, Stanisław Krawczyk, Henryk Konwa, Zbigniew Jurchyński, Stanisław Zawada, Henryk Wartalski, Zdzisław Kozień, Karol Paściak, Edward Nowak, Zdzisław Góra, Jan Haberek, Jerzy Ostalowski, Eugeniusz Oleksiński, Jerzy Uczkiewicz, Jerzy Trytko, Józef Famielec, Jerzy Orzeł, Tadeusz Dziuba, Zdzisław Wagner, Kazimierz Iwulski, Andrzej Wymazał, Zygmunt Kubiczek, Stanisław Nowak, Czesław Kopek, Kazimierz Fugiel, Edward Biernat, Zofia Ziarkowska, Kazimierz Serczyk, Romuła Wilgocki, Ryszard Rajca, Tadeusz Studzińba, Włodzimierz Sidor, Jan Galica, Stanisław Góral, Jerzy Kuczera, Michał Szewczyk, Sławomir Siwiec, Henryk Kubicki, Marian Żak, Andrzej Grelak, Krzysztof Pietsch. W czasie jaki pozostał pomiędzy Konferencją Kombinatów a I WZD regionu Małopolska w macierzystych komisjach dokonywano zmian zarówno w składzie Komisji Kombinatów jak i delegatów na I WZD (Zbigniewa Kowalika zastąpił Władysław Hardek, Andrzeja Grelaka i Krzysztofa Pietscha zastąpili Józef Machowski i Józef Dziedzic, zaś Kazimierza Iwulskiego zastąpił Tadeusz Budzyński). Należy także brać pod uwagę, iż w składzie tym znajdują się pracownicy kombinatu HiL z bocheńskiej filii. Stąd też pozostaje do wyjaśnienia, czy brali oni udział w I WZD, jako delegaci z nowohuckiego I OKW czy też jako delegaci z XII OKW obejmującego Bochnię i Brzesko. Zob.: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 130–145.

⁷² BJ, CDCN, Arch. 1, t. 166, Protokoły wyborcze Konferencji Kombinatów, Kraków 19 III 1981 r.

⁷³ Mieczysław Gil kilka dni później, w okresie gotowości strajkowej po tzw. prowokacji bydgoskiej złożył swoją legitymację partyjną „do depozytu”. Zob.: IPN Kr 066/40, t. 9, k. 190–193, Informacja dzienna Wydziału III-A z dn. 18 III 1981 r.; IPN Kr 066/40, t. 11, k. 27, Informacja dzienna Wydziału III-A z dn. 2 IV 1981 r.

⁷⁴ „*Solidarność*” Małopolska 1980-1981. Wybór dokumentów, dok. 213, s. 216. oraz dok. 214, s. 216–217.; IPN Kr 066/40, t. 10, k. 27–29, Informacja Wydziału III-A z dn. 21 III 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 147–155.

⁷⁵ Relacja Edwarda Nowaka, Kraków 23 VI 2007 r., w posiadaniu autora.; Relacja Stanisława Handzlika z 26 VI 2007 r., w posiadaniu autora.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 169, Projekt Centrum Informacyjnych, Kraków br. daty.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 151–153.

⁷⁶ A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej...*, s. 50, 103.

⁷⁷ IPN Kr 066/40, t. 10, k. 160–163, Informacja Wydziału III-A z dn. 28 III 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 155–156.

⁷⁸ IPN Kr 066/40, t. 10, k. 146, Informacja dot. pracy Zakładów Pracy i Instytucji pod-

ległych Ministerstwu Rolnictwa oraz Przemysłu Rolno-Spożywczego i Skupu z dn. 27 III 1981 r.

⁷⁹ IPN Kr 066/40, t. 10, k. 130–133, Informacja dot. sytuacji w środowiskach ochronianych przez Wydział III z dn. 27 III 1981 r.

⁸⁰ IPN Kr 066/40, t. 10, k. 137–138, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 27 III 1981 r.

⁸¹ Jak wynika z publikacji ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego *Księża wobec bezpieki*, opartej na szczegółowej kwerendzie i analizie dokumentacji zgromadzonej w archiwum IPN, o. Niward Karsznia został zarejestrowany przez SB 19 XII 1985 r. jako TW Skala. Jednak przykład tej właśnie sprawy pokazuje, iż do każdego przypadku werbunku i współpracy należy podchodzić indywidualnie. Nieprzypadkowo szczegółowo zajmujący się lustracją duchownych w archidiecezji krakowskiej ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski sprawę o. Niwarda zamieścił w tej części swojej książki, którą określił mianem „Problemy”. Funkcjonariusz SB, który miał dokonać werbunku, nie pobrał pisemnego oświadczenia poprzestając na ustnym zobowiązaniu. W przetrzebionej zaś z dokumentów teczce znajdują się jedynie dwa dokumenty pisane odręcznie przez o. Karsznię 6 V 1988 r.: oświadczenie i pokwitowanie ze zwróconych przez SB sprzętów liturgicznych i komunikantów, które zostały skonfiskowane podczas pacyfikacji strajku w HiL. Znajduje się tam także jedna notatka służbowa funkcjonariusza SB mjr Piskorza ze spotkania z TW Skala. Warto przytoczyć tutaj fragment obszernej analizy tej sprawy przeprowadzonej przez ks. Isakowicza-Zaleskiego: „(...) Między materiałami SB a wyjaśnieniami ojca Niwarda istnieje pewien dysonans. Zachowana dokumentacja jest bardzo szczupła i nie ułatwia formułowania wniosków. Zastanawiające jest, że mimo iż wszystkie dokumenty z teczki pracy zniszczono, jeden raport ocalał. Opierając się na wyjaśnieniach duchownego, można stwierdzić, że nawet jeśli jako proboszcz parafii – w trosce o budowę kościoła – zgodził się pod przymusem spotykać systematycznie z funkcjonariuszem SB (co zaowocowało sporządzeniem raportu werbunkowego), to jednak później starał się unikać tych kontaktów, nie składał donosów i – co bardzo ważne – nie przyjmował żadnych gratyfikacji. Nie był też świadom, że nadano mu pseudonim. Jednocześnie wspierał podziemną Solidarność i nie pozwalał, aby działalność Duszpasterstwa Hutników została zahamowana. Czy można zatem w jego wypadku mówić o faktycznej współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa? (...)”. Warto też tutaj wspomnieć słowa założyciela i szefa Duszpasterstwa Hutników – Zbigniewa Ferczyka, który w rozmowie z autorem niniejszego artykułu kilkakrotnie podkreślał, że bez ogromnego zaangażowania, pomocy i oparcia, jakie dawał proboszcz o. Niward Karsznia, działalność Duszpasterstwa Hutników przy parafii Matki Bożej Często-

- chowskiej nie byłaby możliwa. Jak wspomina w swoim artykule Katarzyna Wordliczek, SB próbę werbunku o. Niwarda Karszni podjęła już w okresie walki o krzyż w Nowej Hucie, jednak odmówił on wówczas jakiegokolwiek współpracy. Zob.: Relacja Zbigniewa Ferczyka, Kraków 26 VI 2012 r., w posiadaniu autora.; Szerzej: ks. T. Isakowicz-Zaleski, *Księża wobec bezpieczeństwa. Na przykładzie archidiecezji krakowskiej*, Kraków 2007, s. 440–450.; K. Wordliczek, *Oazy wolności. Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Kościoła w Krakowie-Nowej Hucie (1960–1989)*, „Sowiniec” 2012, nr 40, s. 40.
- ⁸² IPN Kr 066/40, t. 10, k. 139–141, Informacja Wydziału III-A z dn. 27 III 1981 r.; IPN Kr 066/40, t. 10, k. 142–145, Informacja Wydziału IV z dn. 27 III 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 157–159.
- ⁸³ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 167, List hutników skierowany do Ojca Świętego, Kraków 27 III 1981 r.
- ⁸⁴ IPN Kr 066/40, t. 10, k. 139–141, Informacja Wydziału III-A z dn. 27 III 1981 r.
- ⁸⁵ Szerzej: A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 195–203.
- ⁸⁶ A. Dudek, *Dzieje dziesięciomilionowej...*, s. 52.
- ⁸⁷ *Stan wojenny w Małopolsce. Relacje i dokumenty*, opracowanie Zbigniew Solak, Jarosław Szarek, współpraca Henryk Głębocki, Jolanta Nowak, Adam Roliński, Kraków 2005, s. 79–80.
- ⁸⁸ *Nie przewidziane zmiany porządku obrad*, „GNH” 1981, nr 10 z 6–12 III.; A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 123.
- ⁸⁹ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 166, Protokół z Plenum KRH, Kraków 5 V 1981 r.; A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 210.
- ⁹⁰ E. Zajęc, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska...*, s. 66.
- ⁹¹ Tamże, s. 65.
- ⁹² Zbiory KRH NSZZ „Solidarność” Huty im. Sendzimira, Skład Regionalnej Komisji Wyborczej regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”, Kraków br. daty.
- ⁹³ Szerzej: A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 203–206.
- ⁹⁴ BJ, CDCN, Arch. 1, t. 169, Program działania Komisji Robotniczej Hutników w dziedzinie społeczno-ekonomicznej, s. 75–85.
- ⁹⁵ *Komunikat*, „BIH” 1981, wydanie specjalne z 28 VII, s. 1–6.; Zbiory KRH NSZZ „Solidarność” Huty im. Sendzimira, List Dyrektora Naczelnego KM HiL do KRH NSZZ „Solidarność”, Kraków 31 VII 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 175–185.
- ⁹⁶ Zbiory KRH NSZZ „Solidarność” Huty im. Sendzimira, Oświadczenie Regionalnej Komisji Wyborczej, Kraków br. daty.; Szerzej: A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”, s. 217.
- ⁹⁷ IPN Kr 066/40, t. 14, k. 9-14, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 1 VII 1981 r.

- ⁹⁸ IPN Kr 066/40, t. 14, k. 100–102, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 11 IV 1981 r.
- ⁹⁹ *Komunikat Okręgowej Komisji Wyborczej w Nowej Hucie*, „GNH” 1981, nr 28 z 10–16 VII.
- ¹⁰⁰ W opracowaniu pominięto 67 kół zakładowych wchodzących w skład KZ Oświaty i Wychowania w Nowej Hucie oraz inne komisje oddziałowe/koła zakładowe, które były częścią komisji zakładowych z innych OKW. Należy jednak brać pod uwagę, że autor mógł popełnić błąd. W sporządzeniu wykazu wykorzystano głównie informacje zebrane na podstawie kwerendy materiałów Okręgowej Komisji Wyborczej nr 1 zgromadzonych w Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego oraz wykazu Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” zarejestrowanych w MKZ Małopolska znajdującego się na stronie internetowej www.sowiniec.com. Niestety o wielu komisjach zakładowych są tam informacje szcątkowe – z tego też powodu w wielu miejscach widnieje adnotacja brak danych. Fundacja CDCN wciąż uzupełnia dane dotyczące poszczególnych komisji zakładowych, zwracając się z prośbą do członków komisji zakładowych NSZZ Solidarność z lat 1980–1981 o wypełnienie ankiety dotyczącej ich macierzystej komisji. Z uwagi na fakt sporych rozbieżności dotyczących liczby członków NSZZ Solidarność w poszczególnych KZ pomiędzy informacjami znajdującymi się w materiałach OKW, a informacjami zamieszczonych na sowiniec.com podano obie wartości. Zob.: BJ, CDCN, Arch. 1, t. 54, Przygotowania do WZD. OKW nr 1.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 56, Wykaz organizacji zakładowych.; *Stan wojenny w Małopolsce. Relacje i dokumenty*, opracowanie Zbigniew Solak, Jarosław Szarek, współpraca Henryk Głębocki, Jolanta Nowak, Adam Roliński, Kraków 2005, s. 37–52.; Z. Solak, *Internowani z Małopolski (13 XII 1981 – 31 XII 1982)*, „Sowiniec” 2002, nr 20, s. 81–108.; *Delegaci na Krajowy Zjazd. Kandydaci do Komisji Rewizyjnej*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 38 z 8 VII, s. 1–6.; A. Malik, „Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”.
- ¹⁰¹ Z artykułu w „Gońcu Małopolskim” wynika, iż mandatów było 1209, a pierwszego dnia obrad brało udział jedynie 807 delegatów. Adam Gliksman podaje iż wydano 1223 mandatów, a w obradach uczestniczyło 935 delegatów. Do liczby uczestniczących w obradach delegatów podanej przez A. Gliksmana przychyła się Ewa Zajęc, jednak stwierdza, iż było jedynie 1201 mandatów. Zob.: E. Zajęc, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska...*, s. 66.; A. Gliksman, „Solidarność” *Małopolska. Kalendarium 1980–2005*, Kraków 2005, s. 58.; D. Stec, R. Kaczmarek, *Po wyborach*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.
- ¹⁰² D. Stec, R. Kaczmarek, *Po wyborach*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.; *Uchwała I Walnego Zebrania Delegatów NSZZ „Solidarność” regionu Małopolska*,

- „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.
- ¹⁰³E. Zając, *NSZZ „Solidarność” Region Małopolska...*, s. 66.
- ¹⁰⁴Z ostatnim członkiem Zarządu Regionu z Okręgu nr 1 jest dość duży problem. W materiałach pozjazdowych jest ujęty jako Jerzy Łukasik, natomiast w artykule „GNH” wymieniony jest Józef Łukasik z Kombinatu HiL. Sytuacja jest o tyle zaskakująca, iż zarówno wśród kandydatów do ZR nie było Jerzego Łukasika, jak również Józef Łukasik (był delegatem na ZR) w prawyborach nie uzyskał wystarczającego poparcia, aby mógł kandydować do ZR. Wyborowi Józefa Łukasika wydaje się przeczyć także fakt, iż po I WZD regionu Małopolska nie pojawił się nawet temat jego ustąpienia ze stanowiska członka Prezydium KRH (jak w przypadku Stefana Jurczaka – tu jednak istnieje różnica, bowiem Jurczak został wiceprzewodniczącym ZR). Zarówno w swojej pracy magisterskiej, jak również w przywoływanej tu książce „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*” popełniłem błąd jednoznacznie uznając, iż Jerzy Łukasik dostał się do ZR z Okręgu nr III (Grzegórzki). Jak sprawdziłem, nikt o takim imieniu i nazwisku nie kandydował także z tego Okręgu. Dotychczas nie udało mi się wyjaśnić, z jakiego zakładu pracy był delegatem, ani z jakiego Okręgu Wyborczego został wybrany do ZR. Najbardziej prawdopodobną wersją wydaje mi się obecnie, iż w dokumentach wpisano błędne imię i wybrany wówczas został Józef Łukasik. Jednak sytuacja taka rodzi mnóstwo pytań – przede wszystkim jak mógł zostać dopuszczony do kandydowania nie uzyskując wymaganego poparcia w prawyborach? Zob.: *Zarząd Regionu Małopolska*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.; *Skład Zarządu Regionalnego*, „GNH” 1981, nr 29 z 17–23 VII.; „*Solidarność*” *Małopolska 1980–1981. Wybór dokumentów*, dok. 308, s. 365–369.; A. Gliksman, „*Solidarność*” *Małopolska. Kalendarium 1980–2005*, Kraków 2005, s. 401.
- ¹⁰⁵*Komisja Rewizyjna*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.
- ¹⁰⁶*Delegaci na KZD*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.
- ¹⁰⁷Tamże.
- ¹⁰⁸IPN Kr 066/40, t. 14, k. 95, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 12 VII 1981 r.; IPN Kr 066/40, t. 14, k. 104, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 13 VII 1981 r.
- ¹⁰⁹H. Gugatowa, *Czy Pan przegrał?*, „Dziennik Polski” 1981, nr 161 z 14–16 VII.; IPN Kr 066/40, t. 15, k. 31–32, Informacja Wydziału III-A z dn. 4 VIII 1981 r.; Tamże, k. 67–68, Informacja Wydziału III-A z dn. 7 VIII 1981 r.; IPN Kr 066/40, t. 15, k. 133–134, Informacja Wydziału III-A z dn. 14 VIII 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 223.
- ¹¹⁰*Skład Prezydium ZR Małopolska*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.
- ¹¹¹*Skład Prezydium Komisji Rewizyjnej r. Małopolska*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 39 z 18 VII.
- ¹¹²B. Kaliski, *Zjazd Solidarności – fakty i konteksty*. W: *I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy*, t. 1: *I tura*, Warszawa 2011, s. 457–477.
- ¹¹³A. Paczkowski, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2001, s. 212.
- ¹¹⁴BJ, CDCN, Arch. 1, t. 167, Protokół posiedzenia przewodniczących, Kraków 15 IX 1981 r.
- ¹¹⁵BJ, CDCN, Arch. 1, t. 167, Protokół zebrania KRH, Kraków 17 IX 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 223.
- ¹¹⁶J. Piekarski, *Referendum Huty im. Lenina*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 47 z 30 IX.; Zbiory KRH NSZZ „Solidarność” Huty im. Sendzimira, Telex Sekcji Informacji KRH do Kancelarii Sejmowej, Kraków 24 IX 1981 r.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 245–246.
- ¹¹⁷*Sporny zapis w ustawie o przedsiębiorstwie państwowym*, „Aktualności” SI ZR Małopolska 1981, nr 20 z 29 IX.
- ¹¹⁸B. Kaliski, *Zjazd Solidarności – fakty i konteksty*, [w:] *I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy*, t. 1 (I tura), Warszawa 2011, s. 35.; L. Maleszka, *II tura Krajowego Zjazdu „Solidarności”. Dyskusja o samorządzie*, „Goniec Małopolski” 1981, nr 47 z 30 IX, s. 1–2.; Szerzej: A. Malik, „*Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...*”, s. 247–248.
- ¹¹⁹Zadnemu z delegatów z nowohuckich zakładów pracy nie udało się dostać do Komisji Krajowej. Zob.: „*Solidarność*” *Małopolska 1980–1981. Wybór dokumentów*, dok. 361, s. 411–412.; *Nasza piątka w KKP*, „GNH” 1981, nr 41 z 9–15 X.; *Wyniki wyborów do Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”*, „AS” 1981, nr 42 z 2–4 X, s. 314.
- ¹²⁰BJ, CDCN, Arch. 1, t. 172, Pismo KZ NSZZ „Solidarność” przy Prokuraturze Wojewódzkiej w Krakowie do KRH NSZZ „Solidarność”, Kraków 25 IX 1981 r.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 168, Pismo KRH NSZZ „Solidarność” do Prokuratora Wojewódzkiego w Krakowie, Kraków 25 IX 1981 r.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 166, Protokół posiedzenia Prezydium KRH, Kraków 30 IX 1981 r.; BJ, CDCN, Arch. 1, t. 168, Pismo KRH NSZZ „Solidarność” do Prokuratora Wojewódzkiego w Krakowie, Kraków 30 IX 1981 r.
- ¹²¹IPN Kr 066/40, t. 11, k. 135–136, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 14 IV 1981 r.
- ¹²²IPN Kr 066/40, t. 12, k. 23–24, Informacja Naczelnika Wydziału III-A z dn. 3 V 1981 r.
- ¹²³BJ, CDCN, Arch. 1, t. 210, Teleks KRH NSZZ „Solidarność” do Watykanu, Kraków 15 V 1981 r.

¹²⁴Podziękowania, „GNH” 1981, nr 48 z 28 XI 1981 r.

¹²⁵A. Gorazd, *Kiedy prawdziwie Polacy powstaną...*, „GNH” 1981, nr 48 z 28 XI.; Szerzej: A. Malik, *„Nie można oddzielić krzyża od pracy ludzkiej...”*. Komisja Robotnicza Hutników NSZZ „Solidarność” Huty im. Lenina (sierpień 1980 – grudzień 1981), Warszawa 2013, s. 254–261.

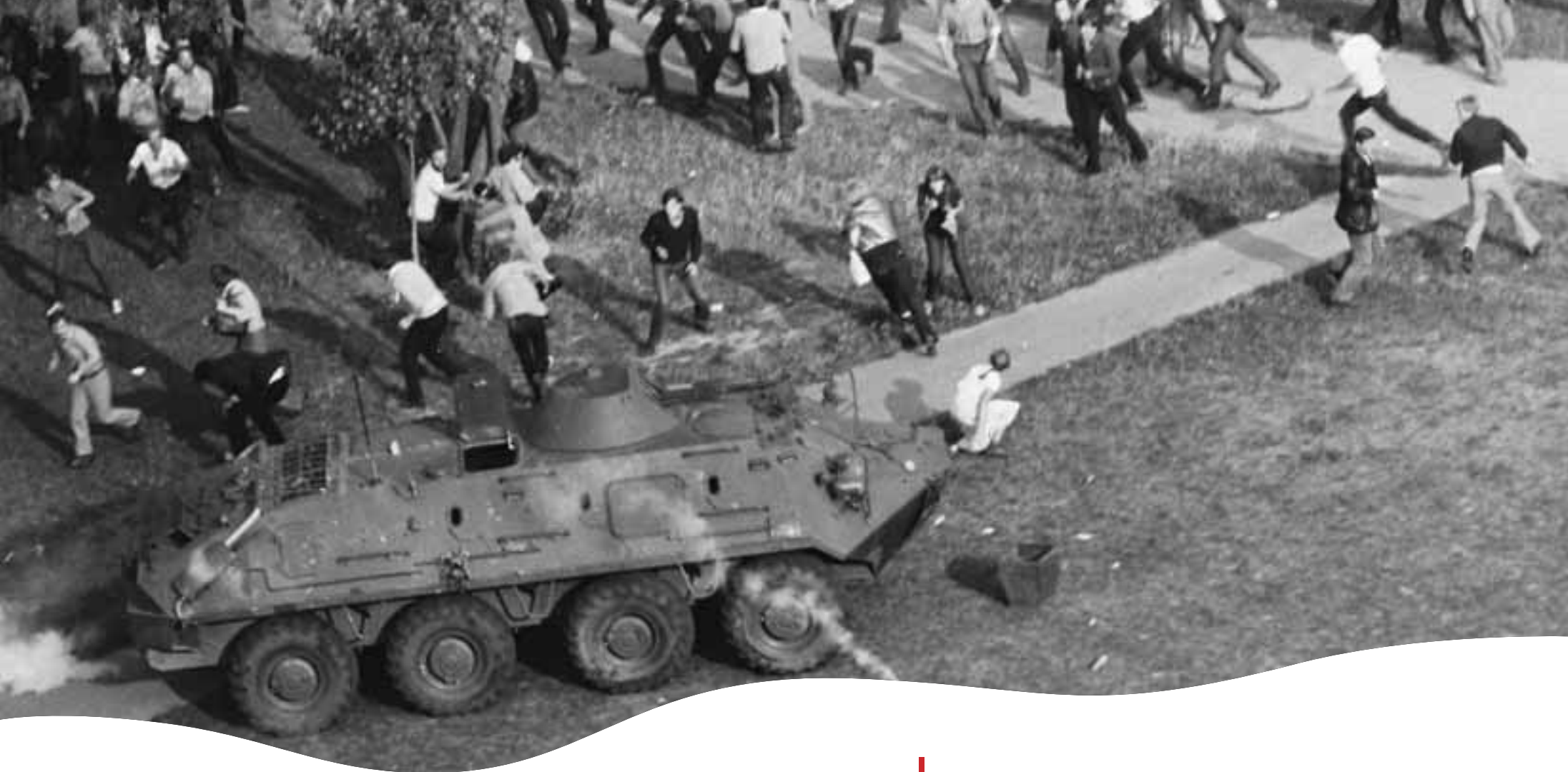
¹²⁶IPN Kr 066/40, t. 17, k. 246–247, Załącznik do meldunku informacyjnego o sytuacji operacyjno-politycznej w dn. 28 X 1981 r.

¹²⁷A. Gorazd, Strajki, „GNH” 1981, nr 44 z 30 X–5 XI.; E. Zając, NSZZ „Solidarność”

Region Małopolska..., s. 72.

¹²⁸B. Roszko, *Hutniczy protest przeciwko argumentowi siły*, „GNH” 1981, nr 49 z 5 XII.; A. Gliksman, *„Solidarność” Małopolska. Kalendarium 1980-2005*, Kraków 2005, s. 67.

¹²⁹E. Zając, NSZZ „Solidarność” *Region Małopolska ...*, s. 74.; *„Solidarność” Małopolska 1980–1981. Wybór dokumentów*, dok. 422, s. 456.

Ewa
Zajac

*Stan wojenny
i lata 80.
w Nowej Hucie*

HUTA im. LENINA

Grudniowy strajk, pacyfikacja, internowania i aresztowania

12 XII 1981 r. o godz. 17.25 ppłk Antoni Lipień – sekretarz sztabu Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (KW MO) w Krakowie odebrał od kierownika sztabu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) gen. dyw. Bogusława Stachury informację, iż w dniu następnym o godz. 6.00 nastąpi ogłoszenie stanu wojennego. Jednocześnie Stachura wydał komendom wojewódzkim dyspozycję, aby już o 23.30 rozpocząć operację kryptonim Azalia, której celem było opanowanie węzłów łączności oraz ośrodków radia i telewizji, a o godz. 24.00 przystąpić do realizacji akcji o kryptonimach Jodła i Klon. W ramach tych ostatnich operacji Służba Bezpieczeństwa (SB) i MO miały zatrzymać maksymalną „ilość figurantów-ekstremistów”, a także po wkroczeniu do siedzib regionalnych zarządów NSZZ Solidarność, przejąć dokumenty oraz „unieruchomić urządzenia poligraficzne, bez uszkodzania maszyn”².

W krakowskiej KW MO od razu podjęto odpowiednie działania przygotowawcze, m.in. już o godz. 18.00 szefowi Wydziału „B” polecono objąć obserwacją budynki Komisji Robotniczej Hutników (KRH) i Zarządu Regionu (ZR) Małopolska oraz konsulatów USA i Francji, a minutę później w jednostkach Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej (ZOMO) wprowadzono stan pełnej gotowości. Od 18.20 naczelnicy niektórych wydziałów KW MO przystąpili do organizowania zespołów, które miały dokonać zatrzymań członków Solidarności i działaczy opozycji przeznaczonych do internowania oraz zająć lokale związku. Przed godz. 21.00 zaczęło się wydawanie łomów funkcjonariuszom wchodzącym w skład tych grup. Około godz. 23.30 w Krakowie przestała działać łączność miejska i międzymiastowa. Zgodnie z planem, bo o godz. 24.00 rozpoczęły się internowania, choć w niektórych przypadkach milicja do mieszkań osób przeznaczonych do „odosobnienia” wkroczyła już prawie godzinę wcześniej. Akcja przebiegła sprawnie i – poza nielicznymi przypadkami – bez większego oporu ze strony zatrzymywanych³.

Kilka minut po godz. 1.00 około 20 funkcjonariuszy (byli to zarówno

mundurowi, jak i funkcjonariusze SB) wdarło się do siedziby ZR NSZZ Solidarność Małopolska, która mieściła się przy al. Krasińskiego 11b. Chwilę później meldowano stamtąd przełożonym: „przeszukujemy, nikogo nie wpuszczamy, unieruchomiliśmy poligrafię”⁴.

W pomieszczeniach KRH dyżur przy teleksie pełnili Stanisław Handzlik i Jan Ciesielski, którzy oczekiwali na wiadomości z obrad Komisji Krajowej (KK) Solidarności. Zamiast tego jeszcze przed północą otrzymali od związkowców z Olsztyna i Słupska informację o wymarszu z milicyjnych szkół w Szczytnie i Słupsku zmechanizowanych kolumn, które udały się w kierunku Gdańska. Wkrótce okazało się też, że z Warszawą i z Gdańskiem przerwana została łączność telefoniczna i teleksowa. Z kolei około godz. 00.30 dyspozytor Huty im. Lenina (HiL) ostrzegł dyżurujących związkowców, że do budynku administracyjnego HiL, gdzie mieściła się siedziba hutniczej Solidarności, skierowała się milicyjna nyska z siedmioma funkcjonariuszami w środku.

Tej nocy Handzlikowi i Ciesielskiemu udało się uniknąć aresztowania. Po opuszczeniu związkowego lokalu przenieśli się na Wydział Zgniatacza, gdzie kilkanaście minut po godz. 2.00 ogłoszono strajk. Tym samym, zgodnie z instrukcją strajkową obowiązującą w HiL, Komisje Wydziałowe Solidarności automatycznie przekształciły się w Wydziałowe Komitety Strajkowe, a KRH w Komitet Strajkowy Hutników (KSH).

O godz. 6.00 rano za pośrednictwem radia strajkujący hutnicy dowiedzieli się o wprowadzeniu na terenie całego kraju stanu wojennego. Zaraz potem odbyło się pierwsze zebranie KSH⁵ (z udziałem przedstawicieli Komitetów Wydziałowych), podczas którego jednogłośnie podjęto decyzję o kontynuowaniu strajku i ustalono, że będzie on okupacyjno-rotacyjny. Oznaczało to, iż na terenie zakładu pozostawały dwie zmiany pracowników, którzy po szesnastu godzinach byli wymieniani przez osoby z kolejnych dwóch zmian. Od razu przystąpiono też do organizacji służb strajkowych, a zwłaszcza odpowiedzialnych za zabezpieczenie bram wejściowych. Jeszcze przed południem KSH ogłosił pierwszy komunikat, w którym m.in. pisano: „Dziś w nocy podstępnie rozpoczęto masowe aresztowania działaczy i współpracowników NSZZ Solidarność. (...) Jesteśmy tutaj w pomieszczeniach i halach wydziałów Kombinatu. Nie wiemy, jaki scenariusz zaplanowała junta partyjna. Jeżeli ma to być wariant siłowy,

Brama główna do huty po pacyfikacji strajku, widoczny sowiecki samochód pancerny BRDM, z którego dowodzono atakiem na strajkujących, 16 XII 1981, autor i wł. Jan Żurek

to będzie to ostatni argument tej władzy. Władzy, która wbrew oczywistym faktom, które miały miejsce na przestrzeni 36 lat, nazywa siebie władzą ludową i na ten lud, przeciwko któremu teraz występuje, powołująca się we wszystkich swoich poczynaniach. Ta władza już nigdy nie odzyska społecznej aprobaty.

Nie dajmy się ponieść emocjom! Nie dajmy się zastraszyć policyjnymi metodami! Syberia daleko, a wszystkich nas, 36 milionów Polaków, nie można »internować« w największym nawet obozie. Racja jest po stronie ludu! Niech żyje Polska”⁶.

Funkcję szefa KSH objął dotychczasowy przewodniczący KRH Mieczysław Gil, który po wymknięciu się w nocy grupie operacyjnej mającej go aresztować, ok. godz. 13.00 przedostał się do kombinatu. O godz. 14.00 odbyło się kolejne zebranie komitetu strajkowego z udziałem już ok. 40 osób. Podjęto wówczas decyzję o przejęciu przez KSH wszystkich uprawnień i obowiązków Zarządu Regionu NSZZ Solidarność Małopolska. Postanowienie to obowiązywało od godz. 15.00 13 XII 1981 r. aż do odwołania, o którym – w myśl przyjętej wówczas uchwały – mógł zdecydować jedynie ZR obradujący w regulaminowym składzie⁷. Komitet strajkowy HiL, już jako „centrum decyzyjne dla całego Regionu Małopolska”, tj. kolejną uchwałą, zobligował wszystkie Komisje Zakładowe Solidarności w regionie do przekształcenia się 13 grudnia w Komitety Strajkowe⁸.

Dokumenty i uchwały wydawane podczas strajku w HiL na początku sygnował Komitet Strajkowy Hutników, później zaś Regionalny Komitet Strajkowy (RKS). W skład RKS weszli członkowie Prezydium KRH, członkowie prezydium ZR Małopolska, którzy nie zostali internowani i przedostali się do HiL oraz członkowie KRH będący zarazem przewodniczącymi komitetów strajkowych na poszczególnych wydziałach. W związku z powyższym z pewnością w zebraniach RKS m.in. uczestniczyli: z KRH – poza Gilem – Stanisław Handzlik, Jan Ciesielski, Władysław Hardek, Edward Nowak, Marian Kania, Zdzisław Wagner, Józef Łukasik i Andrzej Wymazał, a z prezydium ZR – Stanisław Góral oraz Andrzej Nowicki⁹.

Podczas strajku w kombinacie rozpoczęło działalność pierwsze w Krakowie i w Nowej Hucie niezależne radio. Do kierującego poligrafią i informacją RKS Stanisława Handzlika zgłosił się student fizyki UJ Stanisław Tyczyński, który zaproponował zbudowanie i uruchomienie w hucie nadaj-

nika radiowego. Propozycję przyjęto i już wieczorem 14 grudnia nadana została próbna audycja radia Wolna Polska. Do pacyfikacji wyemitowano „6–7 audycji z bieżącymi informacjami, komunikatami i uchwałami RKS, odtwarzano patriotyczną muzykę z nagrań chóru »Organum«, jeszcze z uroczystej gali podczas poświęcenia sztandaru KRH”¹⁰. Radio było słyszalne w promieniu ok. 5 km od kombinatu na falach UKF w paśmie 65,5 MHz. Nadajnik udało się ocalić przed przejęciem przez siły pacyfikujące później HiL. Służył on następnie do emisji audycji Radia Wolna Nowa Huta, nad którym pieczę z ramienia Regionalnej Komisji Wykonawczej (RKW), zarówno w kwestiach programowych, jak i organizacyjno-technicznych, sprawował Jan Ciesielski.

14 grudnia Komitet Strajkowy HiL uchwałą nr 3 w sprawie przyczyny i celów strajku postanowił: nie przyjmować do wiadomości stanu wojennego, kontynuować strajk aż do przywrócenia normalnego życia i powrotu do zakładów pracy wszystkich aresztowanych, nie przyjmować kart mobilizacyjnych, nie wpuszczać na teren zakładu osób umundurowanych oraz, w razie zdławienia oporu strajkujących siłą i przemocą, podjąć strajk głodowy, wzywając jednocześnie „wszystkich do solidarnego w nim udziału”¹¹.

Przez cały czas trwania strajku do HiL przybywali członkowie Solidarności z innych zakładów pracy, zwłaszcza Nowej Huty (m.in. Hutniczego Przedsiębiorstwa Remontowego, MPK, Budostalu), przynosząc informacje o wydarzeniach w mieście – aresztowaniach, patrolach milicji, rozpozczętych strajkach i ich pacyfikacjach.

Nie ulega wątpliwości, że kombinat HiL był w tym czasie miejscem, na które patrzył nie tylko Kraków, ale i cały region, a nawet kraj. Najbliższe terytorialnie hucie Kraków i Nowa Huta przez kilka dni strajku jakby zastygły w napięciu i oczekiwaniu. Od czasu do czasu mieszkańców elektryzowały różne, często sprzeczne informacje dotyczące wydarzeń w HiL: że załoga wygasła wielkie piece, że strajk został brutalnie spacyfikowany, w rezultacie czego są ranni, a może nawet zabici. Nikt nie wiedział niczego na pewno. Psychozę tę niewątpliwie podsycalo zachowanie i decyzje władz.

Już 13 grudnia w późnych godzinach popołudniowych HiL została otoczona przez oddziały MO i ZOMO pierścieniem, który z czasem zacieśniał się i gęstniał. Jednakże na ostateczną rozprawę ze strajkującymi hutnikami władza zdecydowała się dopiero nocą z 15 na 16 grudnia. Około godz.

1.00 „na sygnał wystrzelonej z wojskowej rakiety czerwonej rakiety rozpoczęto operację o kryptonimie »Kombinat«. Impet ataku 10 czołgów wspieranych przez 2000 żołnierzy i 2150 funkcjonariuszy ZOMO, po rozbięciu bram 2 i 3, skupił się na centrum dowodzenia hutniczym strajkiem na Walcowni Zgniatacz. (...) Strajkujące załogi na poszczególnych wydziałach i zakładach, postępując w myśl instrukcji o biernym oporze, ustawiały się na środku hal i oczekiwały na wejście wojska. Jednak po otoczeniu hal, do środka nie wchodził żołnierze, ale zomowcy, którzy przeszukiwali wydziałowe hale i pomieszczenia i pałowali osoby próbujące się gdzieś ukryć bądź protestujące przeciwko temu. Wraz z nimi do środka hal weszli zaopatrzeni w listy osób przewidzianych do aresztowania funkcjonariusze SB”¹².

Interwencja wojska i milicji w HiL zakończyła się nad ranem, a w jej rezultacie zatrzymano 276 osób, z których większość dość szybko wypuszczono do domów. Aresztowania podczas pacyfikacji uniknęli niektórzy członkowie RKS, m.in.: Mieczysław Gil, Edward Nowak, Stanisław Handzlik, Jan Ciesielski, Władysław Hardek, Stanisław Góral oraz niektórzy przewodniczący i członkowie wydziałowych i zakładowych Komitetów Strajkowych.

Jeszcze w czasie akcji pacyfikacyjnej pod bramą huty zaczęły gromadzić się rodziny hutników, w sumie ok. 2 tys. osób. W ich kierunku ruszyły dwie kompanie ZOMO, na których widok ludzie rozpięchli się. Nazajutrz w południe pod bramą kombinatu znów zebrał się tłum, wykrzykujący obelgi i wyzwiska w stronę otaczających hutę milicjantów. Gdy ludzie nie zareagowali na wezwanie do rozejścia się, w ich kierunku ruszyły dwie kompanie ZOMO, które przy użyciu armatek wodnych rozproszyły zgromadzonych. Tego samego dnia podobną akcją przeprowadzono na nowohuckim pl. Centralnym, gdzie również zebrał się tłum mieszkańców¹³.

W ciągu pierwszej doby stanu wojennego z Kombinatu Metalurgicznego HiL internowanych zostało 16 osób. W wyniku zatrzymań w czasie pacyfikacji strajku w HiL i wkrótce po niej liczba ta zwiększyła się do 30 internowanych. W następnych miesiącach stanu wojennego w Nowej Hucie internowano bądź aresztowano kolejne osoby. W sumie w pierwszym roku „wojny polsko-jaruzelskiej” przebywało w wię-

ZOMO blokuje główną bramę do HiL podczas strajku okupacyjnego, 13–16 XII 1981, autor i wł. Piotr Augustynek

zieniach – jako internowani na krótszy lub dłuższy czas bądź skazani wyrokami sądu – 45 pracowników zakładów podlegających HiL. Wśród nich byli przewodniczący KRH i RKS Mieczysław Gil oraz członek tych struktur Edward Nowak, którym wprawdzie po pacyfikacji grudniowego strajku udało się bezpiecznie opuścić HiL, ale już 13 I 1982 r. zostali aresztowani. Ich proces odbył się w dniach 23–25 II 1982 r. przed sądem Wojskowego Okręgu Warszawskiego w Krakowie przy ulicy Rakowickiej. Gil – za nieporządkowanie się dekretovi o stanie wojennym, niezaprzeszanie działalności związkowej i kierowanie strajkiem – został skazany na cztery lata więzienia oraz na dwa lata pozbawienia praw publicznych, natomiast Nowak otrzymał wyrok trzech i pół roku więzienia. Władza, zdając sobie sprawę z popularności Gila i Nowaka, do tego procesu przygotowywała się wyjątkowo starannie. Na kilka dni przed pierwszą rozprawą przedsięwzięto szczególne środki ostrożności, między innymi nasilono patrolowanie ulic Krakowa i Nowej Huty. W samym kombinacie zaostrzono kontrolę ruchu, w ramach której zaprowadzono ścisłą rejonizację polegającą na zakazie opuszczania przez robotników terenu własnego wydziału bez specjalnej przepustki. Jednocześnie mistrzom i kierownikom działów zlecono ochronę murów, ścian i tablic przed ogłoszeniami, ulotkami czy hasłami. Z kolei w dniu procesu z ruchu wyłączono rejon, w którym mieścił się budynek sądu¹⁴.

Internowanych z Krakowa i Nowej Huty mężczyzn na początku umieszczono w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu w województwie tarnowskim. Jednakże ze względu na „ciężkie warunki bytowania (...) oraz trudności w prowadzeniu pracy operacyjnej, np. cele 25–40 osobowe”¹⁵, 28 grudnia wszystkich internowanych z Nowego Wiśnicza przewieziono do Aresztu Śledczego w Załężu koło Rzeszowa. Na początku lipca 1982 r., w związku z zawieszeniem z powodu remontu funkcjonowania ośrodka odosobnienia w Załężu, pozostających tam internowanych przewieziono do ośrodków w Uhercach, Łupkowie i Kielcach.

Przeznaczone do internowania kobiety najpierw umieszczono w areszcie KW MO przy ul. Mogiłskiej, skąd 30 grudnia zostały przewiezione do ośrodka odosobnienia w kieleckim Areszcie Śledczym na Piaskach, a 21 stycznia 1982 r. do nowego ośrodka w Gołdapi.

Podziemne struktury Solidarności w HiL i Nowej Hucie

Aresztowanie Gila i Nowaka niewątpliwie stanowiło poważny cios dla powoli odradzającej się w podziemiu małopolskiej Solidarności¹⁶. Z pewnością nie pozostało to też bez wpływu na kształtowanie się struktur konspiracyjnych związku i ich skład osobowy w kombinacie oraz w Nowej Hucie. Solidarność w HiL dodatkowo osłabiło przejście Władysława Hardka i Stanisława Handzlika – w dalszym ciągu pozostających na wolności członków Regionalnego Komitetu Strajkowego – do działalności w Regionalnej Komisji Wykonawczej. W tej sytuacji inicjatywa tworzenia konspiracyjnych struktur związku przeszła w ręce działaczy niższych szczebli, często dotąd mniej aktywnych. Teraz od ich stanowczości, przedsiębiorczości, konsekwencji, zdolności organizacyjnych i odpowiedzialności zależała w znacznym stopniu przyszłość związku w największym zakładzie pracy w regionie.

Trudno dzisiaj precyzyjnie odtworzyć ciąg wydarzeń, które doprowadziły do powstania podziemnych struktur Solidarności w kombinacie i Nowej Hucie. Pierwsze oznaki odradzającej się działalności związkowej w HiL pojawiły się jeszcze przed Bożym Narodzeniem 1981 r. Początkowo były to inicjatywy spontaniczne, wynikające z potrzeby robienia czegokolwiek, co świadczyłoby o braku zgody na wprowadzenie przez reżim Jaruzelskiego stanu wojennego. W takim duchu należy niewątpliwie traktować przedświąteczną akcję Macieja Macha i Jana Żurka, którzy 20 grudnia, przy użyciu sporządzonych we własnym zakresie matrycy i wałka, wydrukowali ponad pięćset ulotek z życzeniami świątecznymi. W następnym dniach część z nich rozprowadzili na macierzystym wydziale, a resztę rozrzucili z tramwajów przed bramami kombinatu. Ulotki formatu A4, miały następującą treść: „Spokojnych świąt Bożego Narodzenia życzy KO NSZZ »Solidarność«. Jeszcze Polska nie zginęła”. „Sami – wspomina Żurek – nie wiedzieliśmy wtedy czy »KO« to ma znaczyć Komitet Obrony czy Komitet

Oporu, ale nie miało to wtedy znaczenia¹⁷, bo jak wspomina z kolei Mach, akcję tę zorganizowali „aby podnieść ludzi na duchu”¹⁸.

W Walcowni Blach Karoseryjnych, gdzie zatrudnieni byli Żurek i Mach, w początkowym okresie stanu wojennego działalność związkowa była kontynuowana w ramach struktury (KZ NSZZ Solidarność ZB-2) sprzed 13 grudnia, z wyłączeniem pojedynczych osób. Pierwsze zebranie odbyło się około 10 I 1982 r. na os. Górali w mieszkaniu Macha. Brakowało jedynie dotychczasowego przewodniczącego (Józef Dziedzic), z pozostałych działaczy „każdy przyprowadził swojego zastępcę. W wypadku aresztowania to oni mieli kontynuować podziemną działalność, a ich znakiem rozpoznawczym była jednogroszowa moneta”¹⁹. U Macha zebrało się 18–20 osób. Obok ustaleń natury organizacyjnej, zapadła wówczas decyzja o otoczeniu opieką osób represjonowanych i ich rodzin, na co zresztą na wydziale już od grudnia 1981 r. zbierano składki²⁰. Ponieważ z ZB-2 internowane były tylko dwie osoby (Józef Machowski i Wiesław Mazurkiewicz), postanowiono objąć pomocą również osoby spoza wydziału. Zdecydowano, że będą to Jan Franczyk i Wojciech Sukiennik.

Z czasem na Wydziale Blach Karoseryjnych – jak wspomina Stanisław Malara – „uksztaltowała się czółówka: Maciej Mach i ja wchodziliśmy w tajne struktury, natomiast pozostałe osoby zajmowały się zbieraniem pieniędzy i przekazywaniem informacji”²¹. W lutym 1982 r. Mach, Wojciech Daniel i Zbigniew Kubiak przy znaczącym udziale księdza Władysława Palmowskiego powołali Komitet Ocalenia Solidarności. Dzięki sieci zaufanych osób, działalnością tą udało się objąć między innymi: Hutnicze Przedsiębiorstwo Remontowe, Elektromontaż Nowa Huta, Budostale, Krakowskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Mieszkaniowego, Krakowskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne, Mostostal, Koksorem, a także nowohuckie szkolnictwo i służbę zdrowia.

Równolegle funkcjonował, powołany również w lutym 1982 r., Komitet Ocalenia Solidarności, który swoim działaniem obejmował niektóre zakłady i wydziały Kombinatu Metalurgicznego Huty im. Lenina. Były to: Walcownia Blach Karoseryjnych, Walcownia Zimna, Walcownia Drobna, Walcownia Taśm, Zakład Mechaniczny, Koksownia, a także Wydział Wielkich Pieców. Hutniczy KOS zorganizowali: Kazimierz Łapczyński z Wydziału Mechanicznego, Stanisław Malara, Jerzy Ostalowski z Walcowni Drobnej i Cze-

staw Tondyry z Zakładu Koksochemicznego, którzy stanowili też jego ściśle kierownictwo.

Najważniejszą i najbardziej spektakularną inicjatywą hutniczego KOS był marsz milczenia, który 30 IV 1982 r. odbył się – jak wspominają jego organizatorzy – po to, aby pokazać internowanym, uwięzionym i zwolnionym z pracy, „że nie są sami, a »Solidarność« istnieje i pamięta o nich”²². Pomysłodawcą zorganizowania akcji w takiej formie był Malara, a w jej przygotowanie włączyli się m.in. Żurek i Mach, którzy wydrukowali za pomocą dziecięcej drukarenki kilka tysięcy ulotek informujących o marszu. W wyznaczonym dniu o godz. 14.00 ok. pięciu tysięcy robotników wychodzących z porannej zmiany uformowało pochód, który przeszedł sprzed bramy głównej kombinatu do pl Centralnego w Nowej Hucie. Marsz w zamyśle organizatorów stanowił „wyprzedzającą” odpowiedź hutniczej Solidarności na oficjalne obchody 1 Maja. Był pierwszą uliczną, niezależną manifestacją w Nowej Hucie, a jego przebiegu – w przeciwieństwie do późniejszych podobnych akcji – nie zakłóciła interwencja oddziałów milicji. Marsz odbył się wbrew stanowisku Regionalnej Komisji Wykonawczej, która nie godziła się na takie akcje.

KOS HiL, uznając nadrzędność RKW, na bieżąco informował ją o swojej działalności i planach: „Nie chcieliśmy bowiem podejmować żadnych decyzji samowolnie, bez ich akceptacji. Niestety oni blokowali nam wiele inicjatyw. (...) Już w lutym lub marcu [1982 – przyp. aut.] chcieliśmy zorganizować demonstracje, ale oni zawsze nam odradzali. Tłumaczyli, że jest zimno, ludzi będą polewać wodą, może ktoś zginąć itp. Uważali, że trzeba przeczekać zimę, a na wiosnę opór społeczeństwa się wzmoże, zgodnie z ówczesnym hasłem »Zima wasza, wiosna nasza«. My w hucie uważaliśmy natomiast, że opór będzie wygasł, że właśnie teraz jest on na tyle silny, że przy odpowiedniej organizacji może się stać widoczny dla społeczeństwa. Chcieliśmy demonstracji, gdyż podnosiły na duchu”²³.

Dzień po marszu hutników w najmłodszej dzielnicy Krakowa odbyła się kolejna ważna manifestacja. Podczas mszy św. w kościele pw. Matki Bożej Królowej Polski w Bieńczykach (zwanym Arką Pana) nastąpiło uroczyste przekazanie sztandarów KZ NSZZ Solidarność z zakładów Nowej Huty i HiL pod opiekę Matki Boskiej. Na posadzce świątyni rozłożono sztandary Kombinatu Budownictwa Mieszkaniowego Kraków, Solidarności Nauczy-

PARTIA INICJOWAŁA I PRZEWODZIŁA BUDOWIE HUTY im. LENINA

BRAMA NR.1

cielskiej, Budostalu-8 oraz z wydziałów huty: Walcowni Zimnej Blach, Zgniatacza i Mechanicznego. Sztandar KRH, który – mimo kilkakrotnych rewizji – przechowała Teodora Sawa, został przekazany do świątyni następnego dnia²⁴.

W 1982 r. konspiracyjne zebrania odbywały się głównie w Arce Pana. Spotykano się również w mieszkaniach prywatnych, a nawet na łąkach nad Wisłą. KOS-y poza organizowaniem doraźnych akcji zajmowały się zbieraniem składek oraz pomocą dla internowanych i aresztowanych. Pieniądze deponowano w bieńczyckim kościele, w którym w tym czasie funkcjonował najprężniejszy w Nowej Hucie ośrodek pomocy współpracujący z Arcybiskupim Komitetem Pomocy Więzionym i Internowanym. Składki wpływały regularnie, co pozwoliło wypłacać rodzinom internowanych i aresztowanych comiesięczną pensję, nieco większą niż ta, którą otrzymywali przed wprowadzeniem stanu wojennego.

Jedną z najważniejszych form działalności KOS była organizacja kolportażu niezależnych wydawnictw zarówno w hucie, jak i w pozostałych zakładach dzielnicy. W niektórych wydziałach HiL już na początku stanu wojennego odtworzono system przepływu informacji i przekazywania prasy związkowej zbudowany przed 13 XII 1981 r. w oparciu o strukturę zmianową. Sieć ta działała sprawnie do czasu powrotu Solidarności do legalnej działalności.

KOS utrzymywał stałe kontakty z redakcją pisma „Hutnik”. Pomysłodawcami i pierwszymi redaktorami tej gazety byli hutnicy Jerzy Ostałowski i Zdzisław Jaworski, którzy na początku 1982 r., z pomocą studentów z AGH (przede wszystkim Grzegorza Bednarza), na prymitywnej ramce powielili w nakładzie ok. 1 tys. egzemplarzy ulotkę rozkolportowaną głównie na wydziałach walcowniczych HiL. Później uznano ją za numer zerowy pisma. Bednarz, który był w grupie studentów uczestniczących w strajku w HiL²⁵, tuż przed pacyfikacją ukrył w hucie powielacz i niezbędne do druku materiały. Sprzęt ten udało się wynieść przez dziurę w płocie, „co zdecydowanie zwiększyło możliwości poligraficzne grupy”²⁶. W końcu stycznia ukazał się pierwszy numer pisma, zredagowany i wydrukowany w nakładzie tysiąca egzemplarzy przez ten sam zespół w mieszkaniu Zdzisława Jaworskiego. Od drugiego numeru w wydawaniu „Hutnika” uczestniczył Wojciech Marchewczyk z AGH, do którego zwrócili się o pomoc Jaworski i

Ostałowski, zdając sobie sprawę, że prowadzenie redakcji, zbieranie informacji i organizacja kolportażu przekracza ich możliwości²⁷. Z czasem „Hutnik” stał się jednym z najważniejszych podziemnych pism w Krakowie. Redakcja, która od początku deklarowała, że jest to przede wszystkim pismo członków NSZZ Solidarność, do końca zachowała niezależność, zarówno od struktur regionalnych związku, jak i od Solidarności w HiL. „Hutnik” był rozprowadzany zarówno w ramach systemu kolportażowego Tajnej Robotniczej Komisji Hutników (TKRH), jak i RKW, a następnie RKS.

W sierpniu 1982 r. powstał w Nowej Hucie „Grot”, kolejna konspiracyjna organizacja, w założeniu obejmująca swoim zasięgiem całą dzielnicę. Maciej Mach, jeden z jej twórców, pisze tak: „Wspólnie z ks. Władysławem Palmowskim doszliśmy do wniosku, że trzeba też pomóc w zorganizowaniu się ludziom spoza HiL. Zależało nam na zintegrowaniu w działalności konspiracyjnej wszystkich liczących się środowisk nowohuckiej »Solidarności«. Nazwą organizacji nawiązaliśmy do osoby komendanta Armii Krajowej, ale litery składające się na słowo »Grot« pochodziły od naszych pseudonimów: G – czyli Gnat, jak nazywano mnie, R – Radwan – Wojciech Daniel, O – Olek – Zbigniew Kubiak i T – Tata, czyli ks. Władysław Palmowski”²⁸. „Grot” pełnił rolę podziemnego centrum dowodzenia koordynującego akcje sprzeciwu w Nowej Hucie i zmierzał do zintegrowania działalności konspiracyjnej wszystkich liczących się środowisk nowohuckiej Solidarności. Szybko podporządkował sobie działalność KOS HiL, co było o tyle łatwiejsze, że te dwie struktury przenikały się personalnie. Działalność „Grot”, nigdy formalnie nierozwiązanego, nie trwała jednak długo. Sparaliżowały ją represje, a zwłaszcza „branka” zorganizowana jesienią 1982 r. przez komunistyczne władze w całej Polsce, której celem było zahamowanie i ograniczenie działalności podziemnych struktur związku. Zmobilizowano wówczas do wojska i wysłano m.in. do jednostki w Czerwonym Borze wiele osób związanych z Solidarnością. Ze ścisłego kierownictwa „Grot” w listopadzie na ćwiczenia te został wezwany Daniel, Mach natomiast uniknął poboru legitymując się złym stanem zdrowia. Nieco wcześniej zaczęła zamierać działalność KOS HiL, którego członków również dotknęły podobne represje. 1 lipca wpadł Tondyra, 1 września internowano Ostałowskiego, a w listopadzie wezwanie na ćwiczenia w Czerwonym Borze otrzymał Łapczyński²⁹.

Rozbita przez czołg brama nr 1 do Walcowni Blach Karoseryjnych, 16 XIII 1981, fot. Józef Fularz, wł. Jan Żurek

Jeszcze zanim działalność „Grotą” i KOS została na dobre zahamowana, rozpoczęto prace nad powołaniem w hucie nowej podziemnej organizacji. W sytuacji, kiedy już było wiadomo, że funkcjonowanie podziemia należy planować w dłuższej perspektywie, podstawowym jej celem miało być uporządkowanie działalności konspiracyjnej w HiL, rozszerzenie jej na kolejne wydziały i zakłady kombinatu oraz przejście nad nią kierownictwa. Pomysłodawcami utworzenia struktury, która przyjęła nazwę Tajnej Robotniczej Komisji Hutników, byli ks. Palmowski, Mach i Daniel. Z ich inicjatywy we wrześniu 1982 r. Malara wspólnie z Markiem Szczupakiem zorganizowali pod nowohuckim Orbisem spotkanie, w którym zresztą – ze względu na konspirację – sami nie wzięli udziału, a jedynie „razem ze Szczupakiem staliśmy z boku i patrzyliśmy, czy do niego dojdzie”³⁰. W spotkaniu z całą pewnością wziął udział Jan Kądziołka z Walcowni Blach Karoseryjnych oraz trzech niezidentyfikowani dotąd mężczyźni, którzy reprezentowali Zakład Koksowniczy, Walcownię Zimną i Stalownię³¹.

TKRH zawiązała się ponad miesiąc przed strajkiem, który na 10 listopada proklamowała Tymczasowa Komisja Koordynacyjna w związku z delegalizacją przez Sejm NSZZ Solidarność. Organizacja nie była jednak jeszcze na tyle skonsolidowana, by podjąć trud kierowania tą akcją w HiL. Wydaje się wszelako, że wbrew kalkulacjom TKK i niezależnie od stopnia zorganizowania poszczególnych struktur, protest ten, zarówno w podkrajowej hucie, jak w całym kraju, nie miał wówczas większych szans powodzenia. W Małopolsce żaden duży zakład pracy nie strajkował w całości. W poszczególnych przedsiębiorstwach akcję podjęły tylko niektóre wydziały, a i te rzadko strajkowały w 100 proc. Tak było w HiL, gdzie w komplecie pracę przerwała wyłącznie załoga Walcowni Gorącej Taśm³². W Nowej Hucie pełny, ośmiogodzinny protest przeprowadzili jedynie pracownicy Budostalu-2 w Nowej Hucie-Czyżynach.

Koordynatorem działalności TKRH został Mach, a w jej ścisłym kierownictwie byli: Józef Bobela z Zakładu Koksowniczego, Kądziołka, Jan Krężołek z Zakładu Transportu Kolejowego, Bolesław Kozłowski z Zakładu Koksowniczego, Józef Hercel z Walcowni Blach Karoseryjnych (1983–1986), od 1983 r. Tadeusz Legutko z Zakładu Materiałów Ogniotrwałych oraz od 1986 r. Wiesław Mazurkiewicz z Walcowni Blach Karoseryjnych³³.

Przyjmując zasadę pracy konspiracyjnej w długiej perspektywie, TKRH

odrzuciła działania zagrażające jej ujawnieniem i z tego powodu była przeciwna koncepcji strajku okupacyjnego. Koncentrowano się na kolportażu prasy związkowej (między innymi „Hutnika”) i wydawnictw niezależnych, a także organizacji obchodów 13. dnia każdego miesiąca oraz celebracji rocznic ważnych wydarzeń historycznych nieuznawanych przez komunistyczny reżim. Jedną z form tych obchodów były przemarsze hutników spod bramy głównej HiL do kościoła w Bieńczycach, bądź na pl. Centralny.

Początkowo TKRH swoje komunikaty i oświadczenia publikowała na łamach „Hutnika”. Mimo wcześniejszych kontaktów członków tajnej komisji HiL z osobami wydającymi tę gazetę, pierwszy taki dokument pojawił się na łamach „Hutnika” jednak stosunkowo późno. Był to zamieszczony dopiero w numerze z 27 V 1983 r. komunikat o powstaniu Tajnej Komisji Robotniczej Hutników NSZZ Solidarność, w którym napisano między innymi: „Od kilku miesięcy działa w Kombinacie Metalurgicznym HiL Tajna Komisja Robotnicza Hutników Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego »Solidarność«. W jej skład weszli przedstawiciele poszczególnych zakładów i wydziałów. TKRH prowadzi działalność w kilku sekcjach. Za swój cel postawiła sobie kontynuację działalności prowadzonej przez Komisję Robotniczą Hutników NSZZ »S«, jedyne go prawnego przedstawiciela naszej załogi”³⁴.

Z czasem swoje dokumenty TKRH zaczęła publikować również w piśmie „Solidarność Zwycięży”. Redakcja tej podziemnej gazety, za której kształt i oblicze ideowe odpowiadał Marian Stachniuk, w maju 1983 r. zaczęła kooperować z Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym Nowa Huta, co od razu znalazło wyraz w winiecie pisma – od nr. 27 z 16 V 1983 r. zamieszczano tam zapis „Porozumienie Prasowe »Solidarność Zwycięży« przy MKS Nowa Huta”. Z kolei w kwietniu 1984 r. środowisko wydające „Solidarność Zwycięży” ściśle zawiązało się z TKRH, a pismo stało się jej oficjalnym biuletynem prasowym³⁵. Odtąd w podtytule drukowano: „Serwis Informacyjny Tajnej Komisji Robotniczej Hutników KM HiL”. Od przełomu lat 1985 i 1986 współpraca ta zaczęła się rozluźniać, a w maju 1986 r., jednocześnie z ukazaniem się setnego numeru (16 V 1986), „Solidarność Zwycięży” przestała być organem tajnej komisji hutniczej. Po tym rozstaniu³⁶ TKRH przystąpiła do organizacji własnej poligrafii. 10 sierpnia 1986 roku zaczęło wychodzić pismo „»Solidarność« Hutników”, którego mottem były

Msza święta w czasie strajku okupacyjnego huty, hala Walcowni Blach Karoseryjnych, wieczór 13 XIII 1981, fot. Józef Fularz, wł. Jan Żurek

Niedzielną msza św. dla strajkujących hutników koncelebrowana przez księży (od lewej): ks. Janusza Bielańskiego, Józefa Gorzelanego, ks. Jana Bielańskiego, 13 XII 1981, fot. Józef Fularz, wł. Jan Żurek

słowa: „Wspólna poręka, wspólne zobowiązanie, wspólna odpowiedzialność jednych za drugich”. W skład zespołu redakcyjnego wchodził: Mach jako redaktor odpowiedzialny, Una Gurawska zajmująca się redakcją tekstów i Jerzy Mieleńczuk – odpowiedzialny za druk.

TKRH działało w głębokiej konspiracji i być może właśnie ściśle i konsekwentne przestrzeganie jej reguł spowodowało, że struktura ta – mimo aresztowań, do których ciągle dochodziło w hucie – nigdy nie została rozbita. Formalnie została rozwiązana 21 XI 1988 r., kiedy jej członkowie ujawnili się w czasie uroczystości siódmej rocznicy poświęcenia sztandaru Komisji Robotniczej Hutników. Z kolei podczas obrad II Walnego Zebrania Delegatów Solidarności HiL (28–29 IV 1989), Bolesław Kozłowski złożył sprawozdanie z działalności oraz formalnie przedstawił skład prezydium TKRH³⁷.

Hutnicy z TKRH, poza utrzymywaniem okazjonalnych, sporadycznych i indywidualnych kontaktów z niektórymi osobami z RKW, w zasadzie formalnie nie współdziałali z tą strukturą. Podejmowali wprawdzie wysiłki, aby nawiązać z nią stałą łączność, ale jakiegokolwiek „próby rozmowy z Hardkiem spełzły na niczym, bo twierdził, że chcą z nimi współpracować nastani ubecy”³⁸. Z kolei działacze RKW uważali, że to druga strona dystansuje się od nich: „Ludzie z TKRH woleli się z nami nie spotykać. Bali się dekonspiracji. Wiadomo, mogliśmy być obserwowani. Byłem w stanie to zrozumieć. Z drugiej jednak strony wyglądało to tak, że teraz oni będą decydowali i nie chcą nikogo innego słuchać. W większości byli młodszy od nas. Utworzyli tę organizację i czuli, że robią coś ważnego. Traktowali nas jak przysłowiowe dinozaury”³⁹. Członkowie TKRH nie negowali mimo to potrzeby istnienia RKW, co więcej – uznawali jej wiodącą rolę, chociaż nie zawsze zgadzali się z oficjalnym stanowiskiem i decyzjami.

Pod koniec lata i jesienią 1983 r. członkowie TKRH uczestniczyli w spotkaniach działaczy podziemnych struktur NSZZ Solidarność z obszaru, który obejmował Region Małopolska sprzed 13 XII 1981 r. Rezultatem tych rozmów było powołanie 28 października Regionalnego Komitetu Solidarności Małopolska, co zakończyło kryzys wywołany aresztowaniem 19 VIII 1983 r.

w Pile Władysława Hardka⁴⁰. Na posiedzeniach RKS TKRH wymiennie reprezentowali Maciej Mach i Bolesław Kozłowski, chociaż ciągle mieli – jak wspomina ten pierwszy – „nieufny stosunek do wszystkich ciał, które powstały poza hutą. W zasadzie wierzyliśmy tylko w to, co sami robimy i co sami możemy zdziałać. Nie liczyliśmy specjalnie na żadne struktury, ani RKW, ani RKS”⁴¹. Mimo tej deklarowanej przez Macha rezerwy do „obcych” struktur, całkiem dobrze układała się współpraca TKRH z Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym Nowa Huta (MKS NH), który powołany został w październiku 1982 r. w odpowiedzi na apele TKK i RKW Małopolska, w sprawie przeprowadzenia 10 XI 1982 r. strajku powszechnego w związku z delegalizacją Solidarności. Chociaż MKS NH powstał na konkretne zapotrzebowanie – miał organizować i koordynować listopadowy protest w zakładach pracy najmłodszej dzielnicy Krakowa – to jego działalność nie zamarła po strajku. We wrześniu 1983 r. MKS NH i TKRH we wspólnym oświadczeniu krytycznie oceniły wystąpienie Władysława Hardka w telewizji z 23 sierpnia, w którym wzywał do zaniechania działalności konspiracyjnej⁴². Nowohutscy działacze m.in. tak o tym pisali: „Ostatnie oświadczenia i komunikaty podpisywane wspólnie przez MKS-y i Wł. Hardka były świadectwem i przykładem prawidłowo rozwijających się i współdziałających ogniw Solidarności w naszym Regionie. W związku z powyższym uważamy, iż sposób i czas ujawnienia się Wł. Hardka był wysoce niestosowny, godzący w bezpieczne działanie NSZZ „S” w Regionie, a wystąpienie w reżimowej TV uwłaczające honorowi, godności i uczuciom każdego członka „S” walczącego o lepsze jutro dla naszej Ojczyzny”⁴³.

Działalność MKS NH, który z czasem zmienił nazwę na Międzyzakładowy Komitet Solidarności Nowa Huta⁴⁴ opierała się głównie na TKRH i członkach Solidarności nauczycielskiej, wśród których najaktywniejsi byli Cezary Kuleszyński i Zbigniew Kubiak. Podobnie jak TKRH po rozwiązaniu RKW współorganizował i uczestniczył w działalności RKS: dwóch reprezentantów MKS NH wchodziło w skład plenum, a jeden był stałym członkiem prezydium RKS. W latach 1982–1983 MKS NH wydawał pismo „Obserwator wojenny”, który swoim tytułem nawiązywał do wydawanego w 1981 r. przez Komisję Robotniczą Hutników „Obserwatora Robotniczego”. Pomysłodawcą pisma był Jacek Marchewczyk, a w skład redakcji wchodził: Wojciech Marchewczyk i Barbara Zientarska.

Spółeczny Fundusz Pomocy Pracowniczej

W kombinacie HiL na bazie istniejących na niektórych wydziałach Funduszy Pomocy Strajkowej, doraźnie wspierających finansowo rodziny internowanych i aresztowanych hutników, powstała jeszcze jedna ściśle utajniona struktura, która w HiL realizowała zadania związku zawodowego w zakresie zbierania składek i wypłaty świadczeń statutowych. Jej pomysłodawcami byli ks. Władysław Palmowski oraz Stanisław Malara, a regulamin i zasady funkcjonowania zostały opracowane w noc sylwestrową 1982 r. Ks. Palmowski nową organizację, której znakiem były połączone litery S i P, nazwał Spółecznym Funduszem Pomocy Pracowniczej (SFPP).

Funduszem kierował zarząd w składzie: ks. Władysław Palmowski, Stanisław Malara, Władysław Łach, Marek Partyka, główny skarbnik – Czesław Tondyra, nieustaleni z nazwiska główny księgowy i dokumentalista oraz członek TKRH, która w ten sposób miała kontrolę nad jego finansami i rozliczeniami⁴⁵. Wśród załóg pracowniczych SFPP działał przez siatkę skarbników (zmianowych i wydziałowych), a dla osób wpłacających składki wprowadzono legitymacje, gdzie przy wpłacie naklejało znaczki. Kasę SFPP prowadziła Bogumiła Wasik, z którą kontaktowały się tylko trzy osoby. Byli to Tondyra przynoszący zebrane składki, Jan Kądziałka – łącznik pomiędzy funduszem a TKRH, który pobierał pieniądze na wypłaty osobom pozbawionym pracy jak i na inne potrzeby związku. „Istniała – jak wspomina Wasik – i Komisja Rewizyjna a przedstawicielem był p. W. Daniel, który był tą trzecią osobą, która mnie odwiedzała. Wszystkie zaszczości dotyczące finansów były dokładnie rejestrowane i księgowane. Z chwilą rozwiązania Spółecznego Funduszu Pomocy [Pracowniczej] rozliczyłam się, a pozostałość gotówki przekazałam p. Kądziołce. Końcowy finał to Walne Zebranie, na którym złożono sprawozdanie z powyższej działalności”⁴⁶.

40 proc. składek szło na działalność organizacyjną, czyli tzw. centralny fundusz, z którego między innymi opłacano kary nałożone przez kolegia ds. wykroczeń, pomagano rodzinom represjonowanych, osobom wyrzu-

conym z pracy. Pozostałe 60 proc. rozprowadzano w postaci świadczeń statutowych, czyli zapomóg na wypadek urodzin i zgonów, pomocy finansowej dla najbardziej potrzebujących, a także organizowano kolonie dla dzieci. Oprócz pieniędzy ze składek, SFPP zasilany był także z dochodów uzyskiwanych ze sprzedaży znaczków i kartek okolicznościowych, których niezależna produkcja w latach 80. rozwinęła się na niespotykaną skalę. Skrytki kontaktowe funduszu znajdowały się na plebanii kościoła Arka Pana. Działalności SFPP z czasem rozszerzono na inne zakłady Nowej Huty. Objętych nią zostało 6–7 tys. pracowników, w tym spoza HiL między innymi z: Mostostalu, Budostalu, MPK⁴⁷, Elektromontażu, Montinu, szpitala im. Stefana Żeromskiego, przychodni i nowohuckich szkół. Fundusz zakończył działalność i rozliczył się ze swych finansów w 1989 r., po reaktywowaniu Solidarności.

Nowohuckie duszpasterstwa

W HiL funkcjonował jeden z najlepiej zorganizowanych ośrodków podziemnej Solidarności w Polsce, w którym, według bezpieki, TKRH była strukturą „posiadającą największą ilość sympatyków oraz posiadającą duże możliwości oddziaływania. Opierała swoją działalność początkowo na kościele »Arka« w Bieńczycach, w którym duszpasterzem robotniczym był ks. Tadeusz [właściwie: Władysław – przyp. aut.] Palmowski. TKRH zrzeszał co najmniej 5 tys. osób z samego Kombinatu HiL, regularnie płacących składki miesięczne w wysokości 100–300 zł⁴⁸. Działacze TKRH, a zwłaszcza SFPP, mogli w kościele bieńczyckim liczyć na pomoc kilku księży: Kazimierza Skupienia, Stanisława Podziornego, Janusza Bielańskiego, Władysława Palmowskiego, a także pracującej w kancelarii parafii siostry Gemmy. Księża Bielański i Podziorny byli w grupie kapłanów, którzy w czasie grudniowego strajku w 1981 r. przebywali w kombinacie i odprawiali dla protestujących hutników msze św.

Podziemna Solidarność i jej nowohuccy działacze znaleźli oparcie także w innych kościołach Nowej Huty. Bardzo aktywne było Duszpasterstwo Hutników (DH) funkcjonujące przy kościele pw. Matki Boskiej Częstochowskiej na osiedlu Szklane Domy. Działalność duszpasterstwa została

zainicjowana przez grupę hutników organizującą pomoc dla potrzebujących kolegów i ich rodzin. DH formalnie powstało 4 V 1984 r., a jego czołowym świeckim animatorem był Zbigniew Ferczyk, zaś opiekunami duchowymi zostali o. Niward Karsznia oraz o. Jacek Stożek. Mimo trudnych warunków lokalowych – kościół był bowiem jeszcze w budowie – przez DH „przewinęło się kilkuset członków »Solidarności« z kombinatu, a także związkowców z MPK i innych przedsiębiorstw. (...) W okresie swojej działalności zorganizowało kolonie, obozy i zimowiska dla około 200 dzieci rocznie. Był św. Mikołaj i »choinka« dla 1000 a nawet 2000 dzieci. Przygotowywaliśmy nieprzerwanie paczki dla chorych, organizowaliśmy pomoc więźniom i represjonowanym. (...) Duszpasterstwo było dla nas siłą i ostoją, dlatego określiłem je mianem bastionu”⁴⁹.

Miejscem niezwykle ważnym, wręcz – jakbyśmy dzisiaj powiedzieli – kultowym, promieniującym nie tylko na Nową Hutę ale także i Kraków, znanym również daleko poza ich granicami, stała się parafia pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe w Nowej Hucie-Mistrzejowicach. Z inicjatywy jej wikarego, ks. Kazimierz Jancarza od 24 VI 1982 r. odbywały się tutaj cotygodniowe nabożeństwa, wkrótce nazwane mszami czwartkowymi. Zapoczątkowało je nabożeństwo, które odbyło się na zakończenie czuwania modlitewnego zainicjowanego 13 VI 1982 r. przez przyjaciół głodujących w Załężu internowanych z Krakowa na znak solidarności z ich protestem. W czwartek 24 VI, w święto Jana Chrzciciela, na wieczorną mszę św. dotarła grupa uwolnionych z internowania działaczy „S” z Krakowa. Ks. Kazimierz Jancarz na zakończenie nabożeństwa zaapelował do zgromadzonych, aby przyszli w następnym czwartek. Msze czwartkowe gromadziły co tydzień kilka tysięcy osób nie tylko z Krakowa i Nowej Huty, ale również z różnych stron Polski, a ich częstotliwość i regularność była ewenementem na skalę całego kraju. Te msze św. przyczyniły się do integracji środowiska, które stało się jednym z najważniejszych centrów duszpasterstwa robotniczego oraz ośrodkiem pomocy dla internowanych i ich rodzin. Z czasem środowisko to przyjęło nazwę Duszpasterstwa Ludzi Pracy. W 1983 r. ks. Jancarz zorganizował w parafii także trzy konfraternie: robotniczą, zajmującą się pomocą finansową prześladowanym i bezrobotnym robotnikom, samarytańską, prowadzącą aptekę leków z darów oraz nauczycielską, w której ramach udzielano korepetycji dzieciom z krakowskich szkół.

Od 1984 r. z inicjatywy ks. Kazimierza Jancarza, Jana Franczyka i Mieczysława Gila w mistrzejowickiej parafii działał, w ramach „społeczeństwa podziemnego”, Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy im. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, powszechnie zwany Churem. Podstawowym jego celem było kształcenie i aktywizacja środowisk robotniczych, co w dalszej perspektywie miało umożliwić kształtowanie się w zakładach pracy Krakowa i Nowej Huty ośrodków zdolnych do animacji działalności społecznej i patriotycznej. Uniwersytet funkcjonował w cyklu czterosemestralnym, a wykłady odbywały się w soboty, co dwa tygodnie. Zajęcia prowadzili pracownicy naukowci UJ, Papieskiej Akademii Teologicznej oraz innych uczelni z Krakowa i z całej Polski, a także znani działacze opozycyjni i związkowi. Wykładano podstawy filozofii, katolickiej nauki społecznej, prawa, pedagogiki, historii i kultury oraz zagadnień ekonomii. Po roku działalności, na życzenie słuchaczy, program poszerzono o wykłady z zakresu etyki i życia duchownego. W Krakowie, na wzór inicjatywy mistrzejowickiej, podobną działalność podjęto przy klasztorze oo. karmelitów na Piasku oraz przy parafiach św. Józefa w Podgórzu i św. Kazimierza przy ul. Reformackiej. Wykłady odbywały się w kościołach lub w salkach katechetycznych⁵⁰.

Demonstracje

Po ochłonięciu z szoku, jaki wywołało wprowadzenie przez Wojskową Radę Ocalenia Narodowego stanu wojennego, społeczeństwo polskie w różny sposób zaczęło wyrażać swoją niechęć do wojskowego reżimu Jaruzelskiego. Jedną z najbardziej spektakularnych form sprzeciwu stały się msze św. odprawiane w intencji ojczyzny z okazji świąt narodowych lub w rocznice tragicznych dla Polaków wydarzeń. Niezmiennym elementem były również tak zwane miesięcznice, czyli msze św. odbywające się 13. dnia każdego miesiąca. Rozchodzący się po tych nabożeństwach ludzie zwykle skandowali okrzyki na cześć Solidarności, internowanych działaczy związku lub hasła skierowane bezpośrednio przeciwko władzy. Demonstracje te odbywały się zresztą często wbrew stanowisku odradzających się w podziemiu regionalnych i centralnych struktur Solidarności, których działacze z „obawy przed prowokacjami, groźbą dekonspiracji i wyłapania ak-

tywniejszych działaczy oraz przed eskalacją przemocy i przelewu krwi”⁵¹, poza nielicznymi wyjątkami, zwykle unikali wezwań do ulicznych wystąpień. Mimo to od wiosny 1982 r. w całej Polsce fala manifestacji wyraźnie narastała. Ich apogeum w Nowej Hucie nastąpiło w lecie i jesienią tego roku, a w całym okresie stanu wojennego gaz na tutejszych ulicach unosił się czasami częściej niż raz na miesiąc. W latach 1982–1983 w Nowej Hucie odbyło się 19 marszów protestacyjnych, w tym 10 marszów hutników spod bramy HiL, 6 pochodów wyruszających spod Arki Pana i 3 marsze z innych miejsc dzielnicy. Jedynie dwa marsze hutników nie zostały zaatakowane przez milicję. W tym czasie odbyło się też 7 wieców i manifestacji, a w wyniku „działań ZOMO w Nowej Hucie zmarły 4 osoby: Andrzej Szewczyk, 22-latek zakatowany pałkami 18 kwietnia 1982 r., kiedy wracał do domu po godzinie milicyjnej (zmarł po 7 tygodniach), Bogdan Włosik zastrzelony podczas manifestacji 13 października 1982 r. przez funkcjonariusza SB kapitana Andrzeja Augustynka⁵², Ryszard Smagur 1 maja 1983 roku podczas rozpędzania przez milicję demonstracji ugodzony w szyję petardą z gazem łzawiącym oraz 63. letnia Janina Drabowska”, która zmarła 1 IX 1983 r. na skutek obrzęku płuc spowodowanego działaniem gazów łzawiących użytych 31 sierpnia do rozpędzenia manifestacji⁵³.

W Nowej Hucie, w latach 80. demonstracji było tak wiele, że ta najmłodsza dzielnica Krakowa, która w zamyśle jej twórców miała być modelowym robotniczym miastem i ostoją socjalizmu, uważana jest za jeden z najważniejszych bastionów czynnego sprzeciwu wobec rządów PZPR. W tak krótkim tekście nie sposób wspomnieć – nawet w kilku słowach – o każdej z nich z osobna. Poniżej napiszemy o przebiegu tylko kilku, tych zwłaszcza, które w sposób szczególny zapisały się w dziejach Nowej Huty.

W czasie, gdy w kombinacie powstawała TKRH, granicząca z hutą dzielnica już od kilku miesięcy była areną regularnych walk ulicznych. Organizatorzy mszy św. w intencji ojczyzny zdecydowali się bowiem przenieść je do Arki Pana po tym, gdy 13 V 1982 r., po nabożeństwie odprawionym w kościele Mariackim w intencji Jana Pawła II, na Rynku w Krakowie doszło do brutalnej akcji pacyfikacyjnej⁵⁴. Bardzo szybko w Nowej Hucie przybrały one jeszcze gwałtowniejszy charakter.

Kulminacja ulicznych demonstracji nastąpiła w Nowej Hucie pod koniec sierpnia 1982 r., w związku obchodami drugiej rocznicy podpisania

porozumień gdańskich, kiedy centralne władze Solidarności – po raz pierwszy od wprowadzenia stanu wojennego – zaapelowały o wyjście w ramach protestu na ulicę⁵⁵. 31 sierpnia od godz. 14.00, zgodnie z planem przyjętym przez RKW, przed Centrum Administracyjnym HiL zaczęli gromadzić się pracownicy huty wychodzący po pierwszej zmianie. Przyszli z flagami Solidarności, portretem Lecha Wałęsy i napisem „Nie oddamy Sierpnia” i po około pół godzinie ruszyli w stronę pl. Centralnego. W tym samym czasie około 5 tys. manifestantów zebrało się w okolicy ulic Struga i Bulwarowej, gdzie doszło do pierwszych starć z oddziałami ZOMO. Do rozproszenia demonstrujących milicja użyła gazu łzawiącego, na co manifestanci odpowiedzieli kamieniami, butelkami i kulkami łozyskowymi. Do kolejnych starć doszło około godz. 17.30 po mszy św. Z Arki Pana wyszło wówczas około 8 tys. ludzi, którzy na widok ZOMO zaczęli skandować: „WRON-a skona”, „Polska to my”, „Chodźcie z nami”, „Solidarność”. Zostali rozproszeni przy użyciu armatek wodnych i transporterów opancerzonych. Część demonstrantów schroniła się za budynkiem kościoła i odparła atak kamieniami, butelkami z benzyną i buteleczkami z kwasem siarkowym. W rejonie ul. Kocmyrzowskiej manifestujący ustawili barykady, padały okrzyki „Reżim precz!”. Około godz. 20.45 część demonstrantów zaatakowała IV Komisariat MO, w którym wybito szyby w oknach i próbowano podpalić. Cała akcja skończyła się na spaleniu przed komisariatem milicyjnej nysy. Po godzinie atak na komisariat został powtórzony. W tym samym czasie oddziałom ZOMO udało się przełamać opór na ul. Kocmyrzowskiej, gdzie na skrzyżowaniu z ul. Majakowskiego demonstranci zbudowali barykadę. Większość zamieszek wygasła przed północą, jednakże tu i ówdzie sporadyczne potyczki trwały jeszcze do godz. 5.00 rano.

Podziemne kierownictwo Solidarności sierpniowe demonstracje uznało wprawdzie za sukces, ale jednocześnie nie zagroziło „władzom ostrzejszym protestem w razie delegalizacji związku, o czym już coraz częściej wspominała reżimowa prasa. Wezwano za to do uczczenia zabitych demonstrantów⁵⁶, apelując o zachowanie minuty ciszy w południe 30 września. Nie wyglądało to na zachętę do dalszej walki⁵⁷. Mimo to manifestacje w Nowej Hucie nie wygasły, a wręcz przeciwnie – na wiele lat stały się trwałym zjawiskiem, a ich przebieg często przybierał formę regularnych, wielogodzinnych walk ulicznych. Nie obyło się, niestety, bez ofiar śmiertelnych.

Ich symbolem stał się dziewiętnastoletni robotnik z HiL – Bogdan Włosik, którego śmierć sprawiła, iż przez kolejne dwa dni Nowa Huta była miejscem wyjątkowo gwałtownych starć ulicznych. 14 października w miejscu postrzelenia Włosika, gdzie od rana gromadzili się mieszkańcy Nowej Huty, ułożono krzyż z kwiatów i zapalono znicze. O godz. 14.00 dwie sprowadzone z Łodzi kompanie ZOMO rozproszyły tłum gromadzący się z kolei niedaleko IV Komisariatu MO. Jednakże na dobre walki rozpoczęły się dopiero o godz. 19.00, po nabożeństwie w Arce Pana. Zastosowana wówczas „przez demonstrantów taktyka walki małymi grupami, które zniemacka atakowały pododdziały ZOMO, sprawiła, że milicji, mimo przewagi liczebnej, udało się opanować sytuację dopiero tuż przed północą⁵⁸. Być może dlatego następnego dnia siły porządkowe były szczególnie brutalne. Milicja zatrzymała 200 demonstrujących, co razem z aresztowanymi w dniach poprzednich dało liczbę 353 osób⁵⁹. Od 16 do 19 października, poza nie licznymi incydentami, takimi jak obrzucenie kamieniami radiowozów, w dzielnicy było w miarę spokojnie. Również 20 października, w dniu pogrzebu Włosika, w którym uczestniczyło kilka tysięcy osób, nie doszło do zaburzeń, mimo że w Nowej Hucie zgromadzono liczne oddziały wojska i milicji. Potyczki z zomowcami miały jednak w tym czasie miejsce na miasteczku studenckim w Krakowie. Rozpoczęły się 19 października, kiedy studenci palili świeczki w oknach akademików i skandowali hasła, a następnie uformowali pochód, który przemaszerował pod pobliski klub sportowy Wisła, gdzie stacjonowali kursanci Wyższej Szkoły Oficerskiej ze Szczytna. Starcia trwały do 21 października⁶⁰.

Do walk z milicją doszło również w pierwszą rocznicę śmierci Bogdana Włosika, kiedy w Nowej Hucie demonstrowało kilka tysięcy ludzi. Po złożeniu kwiatów na grobach Włosika i Ryszarda Smagura uformował się pochód, który udał się w kierunku znajdującego się w centrum dzielnicy pomnika Lenina. Demonstranci zbudowali barykady i powybijali szyby w budynku Komitetu Dzielnicowego PZPR, co spotkało się z brutalną kontracją zomowców, którzy użyli środków chemicznych. Tego dnia siły porządkowe zastosowały nową taktykę polegającą na otoczeniu manifestantów na placu i pozostawieniu im tylko jednej drogi ucieczki. Dotąd, po rozproszeniu głównego pochodu tworzyły się dość duże grupy, które w różnych miejscach dzielnicy były atakowane przez oddziały ZOMO,

Uroczystość poświęcenia sztandaru Duszpasterstwa Hutników przed kaplicą MB Częstochowskiej na os. Szklane Domy; duszpasterstwo powstało przy parafii na os. Szklane Domy 20 IX 1983 r.; sztandar w 1984 roku ufundowali członkowie podziemnej nowohuckiej Solidarności”, fot. Andrzej Stawiar-ski, ze zbiorów FCDCN F 1530

walki trwały więc wiele godzin, a siły porządkowe ponosiły duże szkody: rozbity sprzęt, liczni ranni funkcjonariusze. Tym razem milicja sprawnie i szybko spacyfikowała demonstrujących, odnosząc minimalne straty (lekkokontuzjowany jeden zomowiec) oraz zatrzymując 62 osoby⁶¹.

Kolejne wielkie manifestacje odbyły się w Nowej Hucie 13 i 16 XII 1983 r. Prezydium RKS wezwało do udziału w tych dniach w nabożeństwach w intencji poległych w 1970 r. i w 1981 r., a 16 grudnia ogłosiło dzień żałoby narodowej⁶². Do rocznic tych przygotowała się też władza: Kraków i Nowa Huta stały się miejscem demonstracji sił milicyjnych. 16 grudnia drogi dojazdowe do HiL zostały zablokowane, a huta otoczona wożami pancernymi. Na jej terenie wprawdzie odbył się wiec, w którym uczestniczyło ok. 6 tys. osób, ale próba zorganizowania tradycyjnego marszu na pl. Centralny już się nie powiodła.

17 VI 1984 r., w dniu wyborów do rad narodowych, po zakończeniu przedpołudniowej mszy św. w kościele w Bieńczycach kilkutyśięczny tłum zaczął krzyć „Solidarność”, po czym uformował się pochód, który ruszył w kierunku nowohuckiej Dzielnicowej Rady Narodowej. Manifestanci odśpiewali hymn oraz wykrzykiwali hasła: „Bojkot wyborów”, „Wybieramy Lecha”, „Durny do urny” oraz „Grzegorz Przymek, Bogdan Włosik, Rysiek Smagur – pamiętamy”. Władze, wyraźnie zaskoczone sytuacją, zareagowały dopiero wtedy, gdy demonstranci doszli do celu. Tam też doszło do starcia manifestantów z kolejnymi przybywającymi na odsiecz oddziałami ZOMO; rannych zostało 36 funkcjonariuszy, a 23 demonstrantów zatrzymano⁶³.

Plakat wzywający do udziału we mszy św. za ojczyznę w Arce Pana i marszu hutników, 1 V 1983, papier, druk na powielaczu, format A4, wł. prywatna

W październiku 1985 r. wypadły z kolei wybory do Sejmu PRL. 31 sierpnia RKS wydał oświadczenie wzywające do ich bojkotu, który miał być wyrazem „sprzeciwu wobec dewastacji gospodarczej Polski, bezprawia politycznego, przemocy i terroru policyjnego, nędzy coraz liczniejszych grup społecznych”⁶⁴. Kierownictwo małopolskiej Solidarności apelowało m.in. o nieuczestniczenie w zebraniach przedwyborczych, propagowanie bojkotu wyborów oraz organizowanie kontroli przebiegu głosowania.

W wyborczą niedzielę 13 X 1985 r. w Nowej Hucie, po zakończeniu mszy św. w bieżanowskim kościele uformował się pochód, który udał się w kierunku Dzielnicowej Rady Narodowej. Tym razem władze dobrze przygotowały się do ewentualnej manifestacji. Porządku w lokalach wyborczych pilnowało ponad 200 członków ZSMP, a do dzielnicy skierowano – poza funkcjonariuszami

krakowskiego ZOMO – 326 kursantów Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW w Szczytnie. Do rozpaddinga przewidywanej demonstracji utworzono specjalną grupę zomowców w cywilnych ubraniach z białoczerwonymi opaskami na rękawach. Miało to sprawiać wrażenie, że przeciw „siłom antysocjalistycznym” w Nowej Hucie tym razem wystąpił „aktyw społeczny”, a może nawet „oburzeni mieszkańcy dzielnicy”⁶⁵. W wyniku starcia pomiędzy demonstrantami a „siłami porządku” rannych zostało 16 zomowców, zatrzymano 36 manifestantów. Dużą rolę w organizacji manifestacji w Nowej Hucie odgrywał KPN, „który zawsze szedł na czele z transparen-

tem. Chłopczy z KPN-u byli jak »pistolety«, oni prowadzili i incjowali cały pochód – przyjmowali inicjatywę i panowali nad wszystkim”⁶⁶.

Pod koniec 1985 r., kiedy działalność podziemnych struktur Solidarności wyraźnie osłabła, a manifestacje uliczne stały się rzadsze i miały mniejszy zasięg, w Nowej Hucie doszło do niecodziennego wydarzenia. W nocy z 12 na 13 XII 1985 r. Kazimierz Krauze i Jacek Żaba, członkowie Solidarności zatrudnieni w MPK, uszkodzili w zajezdni w Czyżynach 30 autobusów marki Ikarus przeznaczonych do wyjazdu na ranną zmianę. Krauze, pomysłodawca akcji chciał w rocznicę stanu wojennego „przez chwilowe unieruchomienie pojazdów wywołać rodzaj »sytuacji strajkowej.«”⁶⁷. Awarię wozów bardzo szybko odkrył dyspozytor zajezdni próbujący kilkanaście minut po północy bez powodzenia uruchomić autobus, którego silnik po kapitalnym remoncie wymagał dotarcia. Przywołany mechanik ustalił, że „sprężarka nie działa z powodu przecięcia podwójnego paska klinowego łączącego wał silnika z wałem sprężarki. Przy sprawdzaniu innego autobusu stwierdzono to samo uszkodzenie, w związku z czym z polecenia kierownika zmiany mechanicy przystąpili do sprawdzania wszystkich autobusów zaparkowanych na terenie zajezdni”⁶⁸. O 3.30 dyspozytor MPK poinformował dyżurnego oficera Dzielnicego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Nowej Hucie o defekcie autobusów i charakterze tych usterek. Uszkodzenie pojazdów nie spowodowało zakłóceń w funkcjonowaniu komunikacji w Krakowie, mimo to zostało przez władze potraktowane jak sabotaż i dywersja, w związku z czym ustalenie sprawców zaliczono do priorytetów. Już 13 grudnia wydział V DUSW założył Sprawę Operacyjnego Rozpracowania kryptonim Klin, a „w celu aktywnej realizacji zadań” z polecenia zastępcy szefa ds. SB w Krakowie płk. Józefa Biela utworzono specjalną grupę operacyjno-śledczą. W jej skład weszli funkcjonariusze wydziałów V WUSW, Przystępstw Gospodarczych, Śledczego, Dochodzeniowo-Śledczego i Kryminalistyki. W SOR „Klin” wykorzystano 12 tajnych współpracowników, dzięki którym dość szybko znaleziono winowajców. 6 III 1986 r. aresztowano Krauzego, a 5 kwietnia Żabę. 26 czerwca wydział III Karny Sądu Wojewódzkiego w Krakowie skazał inicjatora akcji na 5 lat, a jego pomocnika na 1,5 roku pozbawienia wolności. Amnestia z 17 VII 1986 r., która w reżimowej propagandzie przedstawiona została jako efekt likwidacji nielegalnej działalności, nie objęła żadnego ze sprawców uszkodzenia autobusów⁶⁹.

- ¹ Autorka korzystała z licznych własnych tekstów o dziejach małopolskiej Solidarności w latach 1980–1989, w tym z opracowania opublikowanego w monumentalnej 7-tomowej serii wydawniczej poświęconej niezależnemu związkowi.
- ² *Dziennik ewidencji decyzji-poleceń kierownictwa Sztabu KW MO w Krakowie ujęty w formie syntetycznej. Dzień 12 XII 1981 r. (płk mgr Antoni Lipień – sekretarz Sztabu)*, dok. nr 41. W: *NSZZ „Solidarność” Małopolska w materiałach Służby Bezpieczeństwa. Wybór dokumentów*. Wybór i opracowanie C. Kuta. Kraków 2011, s. 318.
- ³ W niespełną dobę małopolska Solidarność została pozbawiona większości przywódców.
- ⁴ *Dziennik ewidencji decyzji-poleceń kierownictwa Sztabu KW MO...*, s. 321.
- ⁵ Komitet Strajkowy Hutników miał się zbierać co osiem godzin, podczas rotacji zmian.
- ⁶ *Komunikat Strajkowy nr 1 Komitetu Strajkowego Hutników NSZZ „Solidarność” Kombinatu Metalurgicznego*, dok. nr 1. W: *„Solidarność” Małopolska w podziemiu. „Solidarność” Regionu Małopolska w latach 1981–1989*. Red. W. Bukowski. Kraków 1991, s. 39.
- ⁷ 66-osobowy ZR NSZZ Solidarność Małopolska zostali wybrani podczas I Walnego Zebrania Delegatów, które odbyło się w dnia od 10 do 12 VII 1981 r. w Tarnowie.
- ⁸ *Uchwała nr 1 i Uchwała nr 2* dok. nr 3 i 4. W: *„Solidarność” Małopolska w podziemiu...*, s. 41.
- ⁹ A. Malik pisze, że według relacji Edwarda Nowaka istniało również ściśle kierownictwo strajku zwane Bunkrem, do którego należeć mieli Mieczysław Gil, Stanisław Handzlik, Jan Ciesielski, Władysław Hardek, Edward Nowak. Zob. A. Malik: *„Nie można oddzielić krzyża od ludzkiej pracy...” Komisja Robotnicza Hutników NSZZ „Solidarność” Huty im Lenina (sierpień 1980 – grudzień 1981)*. Warszawa 2013, s. 276.
- ¹⁰ A. Malik: *„Nie można oddzielić krzyża od ludzkiej pracy...”*, s. 281.
- ¹¹ *Uchwała 3 Komitetu Strajkowego Hutników z dnia 14 bm. godz. 3.30 w sprawie przyczyny i celów strajku*, dok. nr 5. W: *„Solidarność” Małopolska w podziemiu...*, s. 42.
- ¹² A. Malik: *„Nie można oddzielić krzyża od ludzkiej pracy...”*, s. 286–287; patrz też A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL 1956–1989*. Kraków 1999. Według autorów tej ostatniej publikacji akcja pacyfikacyjna w Kombinacie Metalurgicznym HiL nosiła kryptonim Wil.
- ¹³ A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL 1956–1989*, Kraków 1999.
- ¹⁴ W. Zabłocki: *Stan Wojenny w Małopolsce*. Kraków 1994, s. 113.
- ¹⁵ AIPN Kr, 010/12080, t. 2, Informacja dotycząca pracy operacyjnej w Ośrodku Odsobnienia dla internowanych mężczyzn z miejskiego województwa krakowskiego w Załężu k. Rzeszowa, 4 I 1982 r., k. 47; Z. Solak: *Diariusz internowania*. Oprac. E. Zając. „Sowiniec” 2001, nr 19, s. 17–41.
- ¹⁶ W przywołanej już wyżej uchwale nr 3 Regionalny Komitet Strajkowy wytyczył kierunek przyszłych zamierzeń, uznając, że „w przypadku dalszej niemożliwości jawnego zorganizowanego działania działalność »Solidarność« prowadzona będzie konspiracyjnie”.
- ¹⁷ *Postanowiliśmy*. W: Ks. W. Palmowski: *Był taki czas*. Kraków 2001, s. 333.
- ¹⁸ M. Mach: *Iluzja nas było*. W: *Był taki czas...*, s. 328.
- ¹⁹ S. Malara: *I znowu się zaczęło*. W: *Był taki czas...*, s. 318.
- ²⁰ Według Jana Żurka „W grudniu 1981 zebrano 14000 zł, w zbiorce uczestniczyły zmiany »A« i »G« i jeszcze przed świętami Bożego Narodzenia przekazano 5000 zł na rzecz internowanego kolegi Wiesława Mazurkiewicza, a drugie 5000 zł przed Nowym Rokiem. W styczniu 1982 w zbiorce uczestniczyły już wszystkie zmiany i zebrano w sumie 69500 zł, w lutym 1982 – 54220 zł, w marcu 1982 71130 zł. W początkowym okresie pieniądze zdeponowane były w dwóch miejscach: 1) w klasztorze Cystersów w Mogile, 2) w kościele w Bieńczycach u księdza Palmowskiego” – *Postanowiliśmy*. W: *Był taki czas...*, s. 334.
- ²¹ S. Malara: *I znowu się zaczęło...*, s. 319.
- ²² Tamże.
- ²³ Relacja Macieja Macha. W: *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków*. Oprac. Z. Solak, J. Szarek, współpr. E. Zając. Kraków 2001, s. 73.
- ²⁴ S. Malara: *Historia jednego sztandaru*. W: *Był taki czas...*
- ²⁵ W listopadzie i grudniu 1981 r. na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, tak jak na większości uczelni w Polsce, strajkowali studenci. Mimo, że protest ten został zakończony w niedzielę rano, na uczelni pozostali zdeorientowani studenci. Wkrótce większość z nich autobusami, które do ich dyspozycji przekazał Komitet Strajkowy MPK, przedostała się do HiL, gdzie trwał już strajk okupacyjny. W sumie w strajku w hucie uczestniczyło ok. 100 studentów (AGH i UJ). Pomagali strajkującym hutnikom jako łącznicy, organizując poligrafię i kolportaż oraz wolne radio.
- ²⁶ *Sztandar sprzeciwu. Podziemne pismo „Hutnik” – 1982–1989*. Red. J. Surdykowski, wstęp L. Kaczyński. Kraków 2007, s. 19.
- ²⁷ Znali się ze strajku w hucie, do której Marchewczyk przybył wraz ze studentami z AGH.
- ²⁸ M. Mach: *Iluzja nas było...*, s. 330.
- ²⁹ . Malara: *Tajne struktury „Solidarności” w Nowej Hucie*. „Serwis Informacyjny »So-

- lidarność« Małopolska” 2008, nr 13–14.
- ³⁰ Relacja Stanisława Malary. W: *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach...*, s. 89.
- ³¹ J. Kądziołka: *Tajna Komisja Robotnicza Hutników Niezależnego Związku Zawodowego „Solidarność”*. W: *Był taki czas...*, s. 338–341.
- ³² M. Lasota, M. Ptasieńska, Z. Solak: *Małopolska i Świętokrzyskie*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*. Warszawa 2003, s. 217–283.
- ³³ S. Malara: *Tajne struktury „Solidarność”...*
- ³⁴ „Hutnik” 1983, nr 16 (56) z 27 V, s. 1.
- ³⁵ *Porozumienie Prasowe „Solidarność Zwycięży” 1982–1989*. Red. M. Stachniuk. Kraków 2007.
- ³⁶ Więcej na temat konfliktu między redakcją pisma „Solidarność Zwycięży” a TKRH patrz: E. Zając: *Tajna Komisja Robotnicza Hutników NSZZ „Solidarność” Huty im. Lenina (1982–1989)*. „Sowiniec”, 2012, nr 40.
- ³⁷ *II Walne Zebranie Delegatów „Solidarność” Kombinatu. Z sali obrad*. „Nowohucki Biuletyn »Solidarność«” 1989, nr 37 (30 IV), s. 1.
- ³⁸ *Zjedliby nas z kopytami... Rozmowa z przedstawicielem TKRH*, dok. nr 54. W: *Dokumenty Tajnej Komisji Robotniczej Hutników 1982–1989. Cz. I: 1982–1985*. Zebrał i oprac. Jarosław Ptak i Adam Roliński. „Sowiniec”, 2012, nr 40, s. 131.
- ³⁹ Wypowiedź Jan Ciesielskiego. W: *Komisja Robotnicza NSZZ „Solidarność” Huty im. Lenina w Krakowie po trzydziestu latach*. Z Janem Ciesielskim, Mieczysławem Gilem, Stanisławem Handzlikiem i Edwardem Nowakiem rozmawia Dariusz Walusiak. „Sowiniec” 2012, nr 40, s. 195. Jeszcze inaczej o przyczynie braku kontaktów pomiędzy TKRH a RKW i „starymi” działaczami mówi w tym samym miejscu Edward Nowak: „Wiadomo, że my nie chcieliśmy uczestniczyć w ich tajnych spotkaniach. Występowaliśmy trochę na zasadzie pomocników, ekspertów. Czasem napisaliśmy tekst pod swoim nazwiskiem. Nawet jak zgłaszaliśmy chęć uczestniczenia w wiecu czy manifestacji, dostawaliśmy sygnały, że sobie tego nie życzą. Pamiętam spotkania, kiedy mówili nam, że nie powinniśmy w to wchodzić”, wypowiedź Edwarda Nowaka (s. 195).
- ⁴⁰ Niezależnie od wpadki Hardka, krakowska centrala już od pewnego czasu była w nie najlepszej kondycji, a dotychczasowa formuła wyraźnie się wyczerpała. Przyczyny tego były różne. W terenie powstały i okrzepły podziemne struktury związku. Na ich czele w większości stanęli działacze wybrani w demokratycznych wyborach w czasie istnienia legalnej Solidarności, którzy opuścili już ośrodki dla internowanych i często od razu podejmowali podziemną działalność. W Krakowie i Nowej Hucie z kolei istniały niezależne komitety Solidarności (zakładowe i międzyzakładowe) z naturalnym zapleczem, jakiego RKW była pozbawiona. Z drugiej strony, ani terenowe ogniska związku, ani struktury krakowskie i nowohuckie nie miały w
- niej swojej reprezentacji. Był to zatem dobry moment do zweryfikowania dotychczasowej formuły działania centrali podziemnej Solidarności w Małopolsce. Po licznych rozmowach postanowiono rozwiązać RKW i w jej miejsce powołać nową strukturę. Regionalny Komitet Solidarności Małopolska powstał 28 X 1983 r., a w zebraniu założycielskim uczestniczyli przedstawiciele wszystkich znaczących podziemnych organizacji związkowych z Małopolski.
- ⁴¹ *Wspomnienia po trzydziestu latach. Fragmenty wypowiedzi działaczy Tajnej Komisji Robotniczej Hutników*. Zebrał Andrzej Malik. „Sowiniec” 2012, nr 40, s. 172.
- ⁴² Cztery dni po aresztowaniu w Pile Hardek wygłosił w dzienniku telewizyjnym oświadczenie.
- ⁴³ *Dokumenty Tajnej Komisji Robotniczej Hutników 1982–1989. Cz. I: 1982–1985...*, s. 106.
- ⁴⁴ Autorka jak dotąd nie ustaliła, w jakim czasie nastąpiła zmiana nazwy tej struktury. W październiku 1983 r., kiedy powoływany był RKS Małopolska, nowohucki komitet ciągle określany był przymiotnikiem strajkowy.
- ⁴⁵ S. Malara: *Tajne struktury „Solidarność”...*
- ⁴⁶ B. Wasik: „Wykonywałam to, czego dana chwila wymagała”. W: *Był taki czas...*, s. 88.
- ⁴⁷ W zajezdni MPK w Czyżynach składki na SFPP od listopada 1983 r. do aresztowania w 1986 r. zbierał Kazimierz Krauze (IPN Kr 0101/345, SOR „Klin”).
- ⁴⁸ AIPN Kr, 074/269, Notatki dotyczące band i organizacji nieposiadających odpowiedników w charakterystykach, k. 71.
- ⁴⁹ Z. Ferczyk: „Bastion Szklane Domy”. W: *Był taki czas...*, s. 172.
- ⁵⁰ E. Zając: *Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy im. Kardynała Stanisława Wyszyńskiego w Mistrzejowicach*. W: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989. T. 2*. 2012. Więcej na temat Kościoła w Nowej Hucie patrz K. Wordliczek: *Oazy wolności. Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Kościoła w Krakowie-Nowej Hucie (1960–1989)*. „Sowiniec” 2012, nr 40, ss. 29–43.
- ⁵¹ H. Głębocki: *Konspira. Dzieje „Solidarności” w podziemiu (1981–1989)*. W: „Solidarność”. *XX lat historii*. Warszawa 2000, s. 152.
- ⁵² 16 XII 1991 r. został skazany na osiem lat więzienia. 28 V 1992 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie podwyższył wyrok do 10 lat więzienia, z którego Augustynek został zwolniony po niespełna 6 latach.
- ⁵³ A. Malik: *Niepokorna Nowa Huta*. „Sowiniec” 2012, nr 40.
- ⁵⁴ *Stanowisko Regionalnej Komisji Wykonawczej „Solidarności” Małopolska w sprawie brutalnej akcji milicyjnej 13 maja w Krakowie skierowanej przeciwko uczestnikom mszy św. w intencji Ojca św. Jana Pawła II [w:] „Solidarność” Małopolska w podziemiu...*, dok. nr 42, s. 79.

- ⁵⁵ Apel o uczczenie tej rocznicy wydała TKK, a za nią regionalne struktury związku, również RKW Solidarność Małopolska (*Regionalna Komisja Wykonawcza „Solidarność” Małopolska i Regionalna Komisja Wykonawcza do członków Związku i mieszkańców Regionu Małopolska*. W: „Solidarność” Małopolska w podziemiu..., dok. nr 53 i 54, s. 92–94.
- ⁵⁶ W czasie sierpniowych demonstracji w 1982 r., które odbyły się w 66 miejscowościach, milicja kilkakrotnie użyła broni palnej. W rezultacie w Lubinie zginęło trzech demonstrantów, we Wrocławiu i Gdańsku po jednym, a po kilku dniach zmarł pobity uczestnik manifestacji w Kielcach.
- ⁵⁷ R. Terlecki: „Solidarność”. *Dekada nadziei 1980–1989*. Warszawa 2010, s. 95.
- ⁵⁸ A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL...*, s. 333.
- ⁵⁹ Tamże.
- ⁶⁰ Tamże.
- ⁶¹ Tamże.
- ⁶² *Komunikat Regionalnego Komitetu „Solidarności” w sprawie obchodów rocznicy 13 i 16 grudnia*, dok. nr 96. W: „Solidarność” Małopolska w podziemiu..., s. 132–133.
- ⁶³ A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL...*
- ⁶⁴ *świadczenie RKS Małopolska w sprawie wyborów sejmowych*, dok. nr 130W: „So-

lidarność” Małopolska w podziemiu..., s. 160.

- ⁶⁵ A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL...*, s. 369.
- ⁶⁶ *Wspomnienia po trzydziestu latach*. Fragmenty wypowiedzi działaczy Tajnej Komisji Robotniczej Hutników. Zebrał Andrzej Malik, „Sowiniec” 2012, nr 40, s. 171.
- ⁶⁷ A. Herzog, J. Mroczek, W. Zabłocki: *Paragraf. Ostatnie lata PRL*. T. 2, s. 208.
- ⁶⁸ AIPN Kr 0101/345, SOR „Klin”, *Notatka służbowa*, s. 108.
- ⁶⁹ Kazimierz Krauze w marcu 1987 r. został osadzony w Zakładzie Karnym w Nowym Sączu na oddziale zamkniętym, z zakazem widzeń z rodziną. 19 V 1988 r. zwolniony na ośmiomiesięczną przerwę w odbywaniu kary. 19 II 1989 r. – po interwencji Jana Rokity z Komisji Interwencji i Praworządności Solidarności Regionu Małopolska – przerwę przedłużono do 12 miesięcy. W 1990 r. został objęty aktem łaski prezydenta. Natomiast Jacek Żaba ze względu na stan zdrowia 24 X 1986 r. otrzymał sześciomiesięczną przepustkę na leczenie szpitalne, którą następnie przedłużano do 17 V 1988 r. Po tym terminie Żaba nie zgłosił się do odbycia reszty kary. 3 VI 1988 r. wziął udział w spotkaniu w kościele św. Maksymiliana Kolbego w Krakowie-Mistrzejowicach z Jackiem Kuroniem, który obiecał mu pozostanie na wolności. 15 VII 1988 r. został zatrzymany, przewieziony do Aresztu Śledczego przy ul. Montelupich, a 19 VIII 1988 r. sąd ponownie wydał decyzję o przerwie w odbywaniu kary na leczenie szpitalne. Po otrzymaniu – wbrew opiniom lekarzy – nakazu powrotu do więzienia, 5 II 1989 r. popełnił samobójstwo (wyskoczył przez okno).

Jan L.
Franczyk

*Fenomen
kościół
w Mistrzejowicach*

Na początek wyjaśnienie dotyczące tytułu. Dlaczego Kościoła od dużej litery? Ponieważ ten tekst nie będzie opowiadał o mistrzejowickiej świątyni (choć mistrzejowicki kościół również był swego rodzaju fenomenem). To będzie tekst o ludziach, którzy w latach stanu wojennego tworzyli ważną część Kościoła w Mistrzejowicach.

Wybór krakowskiego metropolity ks. kardynała Karola Wojtyły na stolicę św. Piotra, pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny, a później powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Solidarność w sposób radykalny zmieniły społeczno-polityczną sytuację ówczesnej Polski. Można powiedzieć, że Polacy powstali z kolan¹. Kres kilkunastomiesięcznej wolności położył wprowadzony w nocy z 12 na 13 XII 1981 r. stan wojenny. Obiektywnie rzecz biorąc Solidarność została rozbita. Ta największa po II wojnie światowej niezależna od władz komunistycznych organizacja, która w okresie jawnej działalności liczyła od 9 do 10 mln członków, w warunkach konspiracyjnych skurczyła się do kilku tysięcy osób podejmujących, w bardzo różnym zakresie i z różnym natężeniem, działalność. Jednak ani aresztowania i internowania tysięcy działaczy opozycji oraz Solidarności, ani masakra górników z kopalni Wujek, ani pacyfikacja i militarystyka zakładów pracy, ani też prawo stanu wojennego nie złamały wszystkich Polaków. Odpowiedzią na brutalną politykę komunistycznych władz było powstanie tajnych struktur zdelegalizowanej Solidarności, rozkwit podziemnej prasy i odbywające się w różnych miejscach kraju demonstracje uliczne. W podtrzymywaniu narodowego ducha olbrzymi wkład miał Kościół katolicki².

Masowe aresztowania wyzwoliły w społeczeństwie poczucie solidarności z represjonowanymi i ich rodzinami. Już 13 grudnia przy bazylice Dominikanów w Krakowie spontanicznie powstał punkt pomocy gromadzący informacje o aresztowanych, rozpoczęto również zbiórkę żywności i pieniędzy. Podobne punkty powstały 15 grudnia przy parafii Najświętszej Marii Panny w Krakowie i przy parafii w Bieńczykach w Nowej Hucie. Ks. kardynał Franciszek Macharski 19 II 1982 r. ogłosił dekret powołujący do życia w archidiecezji krakowskiej Arcybiskupi Komitet Pomocy Więzionym i Internowanym³. Już pierwszego dnia stanu wojennego na teren Huty im. Lenina (HiL) – gdzie Solidarność ogłosiła strajk okupacyjny – weszli księża Jan Bielański, Janusz Bielański, Józef Gorzelany, Stanisław Pawłowski, Sta-

niśław Podziorny, którzy wysłuchali spowiedzi i odprawili mszę św. dla strajkujących. Niezależnie od księży z Bieńczyk, wcześniej tego samego dnia na teren zakładu weszli cystersi, o. Niward Karsznia i o. Norbert Paciora, którzy odprawili msze św. – najpierw przed budynkiem stalowni martenowskiej, a później w świetlicy stalowni dla studentów, którzy przyłączyli się do strajku hutników. Na prośbę komitetu strajkowego kapłani ponownie zjawili się na terenie HiL 15 grudnia. Wtedy też dołączyli do nich cystersi z Mogiły – dziekan dekanatu mogińskiego i późniejszy opat mogiński i prezes Kongregacji Polskiej Cystersów o. Jacek Stożek⁴ oraz o. Julian Banachowicz⁵.

Po pacyfikacji kombinatu robotnicy spontanicznie zaczęli szukać wsparcia i pomocy w duchowości i Kościele. Swoistym centrum patriotyczno-religijnym bardzo szybko stała się Arka Pana. W bieńczyckiej parafii, dzięki pracy ks. Władysława Palmowskiego, prężnie rozwijał się punkt pomocy represjonowanym. Tam też w wyniku starań jego oraz Stanisława Malary powstał Społeczny Fundusz Pomocy Pracowniczej (SFPP). A latem 1982 r. z inicjatywy ks. Władysława Palmowskiego i Macieja Macha utworzono pierwsze tajne kierownictwo podziemnej Solidarności na terenie Nowej Huty⁶. Rzesze wiernych przybyły do Arki Pana 1 V 1982 r. na uroczyste religijno-patriotyczne nabożeństwo, w trakcie którego przed ołtarzem złożono sztandary Solidarności.

Kolejną parafią, gdzie członkowie zdelegalizowanej Solidarności znajdowali duchowe wsparcie, były Szklane Domy. W wyniku starań m.in. Zbigniewa Ferczyka założone tam zostało Duszpasterstwo Hutników (DH), które w stanie wojennym organizowało nie tylko pomoc dla rodzin uwięzionych i internowanych, ale także kolonie letnie dla dzieci z tych rodzin⁷.

Inną zaangażowaną parafią była ta w Mogile. Tam, z inicjatywy proboszcza i dziekana o. Jacka Stożka, o. Paweł Mynarz założył Duszpasterstwo Nauczycieli Ostoja, gdzie skupili się związani z Solidarnością pedagodzy z nowohuckich szkół⁸.

Jeszcze jednym miejscem gromadzącym związkowców była parafia w Mistrzejowicach. Z biegiem czasu to właśnie tamtejszy kościół stał się południowopolskim centrum wiary i zarazem symbolem społecznego oporu⁹. Można powiedzieć, że w ówczesnej zniewolonej Polsce istniały trzy takie centra: Gdańsk z ks. Henrykiem Jankowskim, Warszawa z bł. dzisiaj ks.

Msza św. papieska z okazji poświęcenia kościoła św. M.M. Kolbego w Mistrzejowicach, 22 VI 1983, Stanisław Gawliński, MHK-145/ XI f/ 2

Jerzym Popiełuszką i Kraków, a dokładniej Mistrzejowice w Nowej Hucie, z ks. Kazimierzem Jancarzem¹⁰, który to podjął się roli pasterza oraz powiernika ludzi związanych z Solidarnością i opozycją antykomunistyczną za przyzwoleniem swojego proboszcza ks. prałata Mikołaja Kuczkowskiego.

W Mistrzejowicach wiosną 1982 roku rozpoczął się cykl spotkań i wykładów prowadzonych przez ludzi nauki i polityki. Funkcjonowało założone jeszcze w czasach legalnej „Solidarności” Duszpasterstwo Ludzi Pracy, którego opiekunem był ks. Kazimierz Jancarz.

Gdy w czerwcu 1982 r. internowani w Załężu rozpoczęli głodówkę protestacyjną, do ks. Jancarza zgłosili się przedstawiciele Konfederacji Polski Niepodległej (KPN) z propozycją zorganizowania w mistrzejowickim kościele podobnego protestu. Głodówka miała zostać ofiarowana za internowanych i wyrażać solidarność z nimi. Jednak ks. Jancarz zgodził się jedynie na modlitwę w ich intencji. Wraz z ósemką zaprzyjaźnionych osób rozpoczął całonocne modły. Po dziewięciu dniach większość uwięzionych z Małopolski została zwolniona.

Uczestnicy owego czuwania wzięli to za znak i postanowili kontynuować modlitwę, ale już w intencji Polski i Solidarności. Tak narodziła się idea mistrzejowickich czwartkowych mszy św. za ojczyznę, które przez lata gromadziły tłumy wiernych. Sam ks. Jancarz odprawił ich około trzystu¹¹.

Czwartkowe msze św., odprawiane w tzw. dolnym kościele, miały wyjątkową oprawę. Do liturgii aktywnie włączali się członkowie zdelegalizowanej Solidarności. Delegacje związkowych komisji zakładowych z całego kraju ofiarowywały bogato zdobione świece z emblematami Solidarności, które później składano u stóp bocznego ołtarza Matki Bożej Częstochowskiej. Tych świec uzbierało się kilkadziesiąt. Z biegiem czasu czwartkowe msze św. coraz częściej stawały się mszami koncelebrowanymi – udział w nich brali sympatyzujący z Solidarnością kapłani z całego kraju. Wymienię tylko kilku z nich, tych najbardziej znanych: Adolf Chojnacki, Tadeusz Isakowicz-Zaleski, Henryk Jankowski, Jerzy Popiełuszko oraz ordynariusz przemyski biskup Ignacy Tokarczuk.

Wokół nabożeństw czwartkowych narodziło się prawdziwe centrum Solidarności – solidarności rozumianej po chrześcijańsku, jako ważnej cnoty dla każdego katolika, solidarności rozumianej tak, jak mówił o niej Jan

Paweł II. Dziesiątki pomysłów i projektów wychodziły od ks. Kazimierza Jancarza i jego współpracowników. W Mistrzejowicach powstał autentyczny ruch społeczny o charakterze jednocześnie religijnym, duchowym oraz patriotycznym¹².

Ks. Jancarz był pomysłodawcą powołania w Mistrzejowicach Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego im. ks. kardynała Stefana Wyszyńskiego (ChUR). Idea nawiązywała do międzywojennej działalności późniejszego Prymasa Tysiąclecia, który podobny ChUR założył we Włocławku.

Propozycja nowohucka adresowana była do środowiska robotniczego, lecz dość szybko przyciągnęła także grupy studentów, uczniów klas maturalnych oraz nauczycieli. Głównym celem ChUR było wykształcenie robotniczych elit, które w największych zakładach pracy byłyby zdolne do prowadzenia niezależnej działalności. Studentów zapoznawano z podstawami filozofii i teologii, z katolicką nauką społeczną, podstawowymi zagadnieniami gospodarki i ekonomii, prawa, a także z historią pozbawioną tzw. białych plam. Wśród wykładowców znajdowali się duchowni i świeccy pracownicy nauki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Polskiej Akademii Nauk, Papieskiej Akademii Teologicznej, Akademii Górniczo-Hutniczej czy Akademii Ekonomicznej. Wykłady prowadzili m. in.: dr Tomasz Gąsowski, dr Ryszard Terlecki, dr Andrzej Chwalba, doc. Jerzy Zdrada, doc. Jacek Baluch, dr Barbara Niemiec, dr Tadeusz Borkowski, dr Andrzej Romanowski, dr Leszek Wrona, Krzysztof Broclawik, Oleg Łatyszonek, dr Włodzimierz Mokry, dr Mirosław Dzielski, ks. doc. Jan Wal, dominikanin o. dr Jan Andrzej Kłoczowski OP i o. dr Marek Pieńkowski, jezuici ks. dr Antoni Jarnuszkiewicz SJ i ks. Jan Sieg SJ. Wśród wykładowców byli też dwa cystersi z Mogiły: o. dr Jacek Stożek i o. dr Paweł Mynarz, a także znani publicyści: Józefa Hannelowa, Stefan Wilkanowicz, Tadeusz Szymba, Tomasz Fijałkowski czy Jerzy Surdykowski. Na wykłady, które zaplanowano na dwuletni, czterosemestralny cykl, uczęszczało ponad pięćset osób¹³.

ChUR żywo interesowała się zarówno Służba Bezpieczeństwa (SB), jak i Urząd ds. Wyznań. Ten ostatni, 27 VII 1985 r. przesłał do ks. kard. Franciszka Macharskiego specjalne pismo *Pro memoria*. Możemy przeczytać w nim m.in.:

„Władze państwowe stanowczo domagają się od władz kościelnych

niezwłocznych decyzji celem przerwania działalności nielegalnie utworzonego »Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego im. Stefana Wyszyńskiego«, który został powołany do życia w parafii Mistrzejowice (Archidiecezja Krakowska) przez jej wikariusza Księdza Kazimierza Jancarza znanego z wrogiego stosunku do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. (...)

Warto podkreślić, że słuchacze »Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego« posiadają specjalne indeksy, a program studiów oficjalnie obejmuje (w ciągu 6 semestrów) takie przedmioty jak: filologia kościelna, nauka o Biblii, etyka chrześcijańska i socjologia, które w istocie mają być kamuflażem dla wykładów z najnowszej historii Polski, politologii i ekonomii w ujęciu opozycyjnym wobec władz państwowych i systemu ustrojowego. O związkach tej inicjatywy z programem działalności antypaństwowej opozycji antysocjalistycznej świadczy również fakt, że na czwartym semestrze przewidywany jest cykl instruktażu na temat powielania i druku. Słuchacze tej »uczelnii«, w wieku 20–45 lat wywodzą się z różnych środowisk i są ludźmi »sprawdzonymi i akceptowanymi« przez Księdza K. Jancarza i wg jego koncepcji, mają w przyszłości stanowić kadrę Chrześcijańskich Związków Zawodowych. Jest to główny cel powołania i działalności »uniwersytetu«, w ramach którego wykłady prowadzone są w co drugą sobotę miesiąca.

Kadra wykładowców »uniwersytetu« wywodzi się na ogół z pracowników Papieskiej Akademii Teologicznej i Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Polskiej Akademii nauk, znanych ze swych negatywnych poglądów politycznych w stosunku do obecnej rzeczywistości. Natomiast sprawami organizacyjnymi i koordynacją jego działalności zajmuje się aktywny działacz mistrzejowickiej parafii, Obywatel Jan Franczyk, cieszący się pełnym zaufaniem Ks. K. Jancarza. (...)

Informując o powyższym, władze państwowe żądają od Kierownictwa Episkopatu natychmiastowego zakończenia działalności »Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego« w Krakowie, jako działalności wrogiej wobec państwa i systemu ustrojowego, a także przerwania wszelkiej działalności antysocjalistycznej Ks. K. Jancarza. Ostrzegają jednocześnie, że dalsze tolerowanie tej działalności, a nawet jej akceptowanie przez Księdza

Ks. Kazimierz Jancarz w dolnym kościele, 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki

BÓG ZA PŁAĆ
WŁADZY
ZA WYROK
I AMNESTIE

Kardynała Franciszka Macharskiego będzie mieć poważne następstwa w stosunkach między Państwem a Kościołem”¹⁴.

Wobec nieprawdziwych zarzutów stawianych ChUR przez funkcjonariuszy SB, charakter i działalność ChUR zostały szczegółowo przedstawione ks. kard. Macharskiemu przez ks. Kazimierza Jancarza i Jana Franczyka na prywatnej audiencji, jaka została im udzielona w pałacu Biskupim w Krakowie. W trakcie spotkania ks. kard. Macharski odniósł się ze zrozumieniem do prowadzonej przez ChUR działalności.

W Mistrzejowicach rozwija się też niezależna kultura i sztuka. Ściany tzw. dolnego kościoła, a także ściany korytarza okazały się doskonałym miejscem prezentacji prac plastycznych i fotograficznych. Z inicjatywy Stanisława Markowskiego, artysty fotografa, członka zawieszono Związku Polskich Artystów Fotografików, w mistrzejowickiej świątyni powstała niezależna galeria. Pierwsza wystawa, zatytułowana *Ojczyzno ma!*, była w swojej istocie fotoreportażem z drugiej pielgrzymki Jana Pawła II (z czerwca 1983) do Polski. Jak pisał znany dziennikarz Jerzy Sadecki: „Była to jedyna wystawa w naszym kraju, która w sposób pełny, bez cenzorskich cięć pokazywała uczucia i emocje Polaków oraz ich papieża”¹⁵.

Po czwartkowych mszach św. w tzw. dolnym kościele lub salce zwanej bunkrem odbywały się spotkania z artystami, dziennikarzami, politykami, poetami (w jednej z takich mszy św. oraz w późniejszym spotkaniu wzięła udział warszawska poetka Barbara Sadowska, matka zamordowanego przez milicję Grzegorza Przemyka). Opowiadała wówczas zebrany, że straciła „(...) nie tylko Grzesia, ale jeszcze jedną bliską osobę, ks. Jerzego Popiełuszkę, który po śmierci syna był mi bardzo bliski, otoczył mnie serdeczną opieką. Teraz i on zginął z tych samych rąk...”¹⁶. Barbara Sadowska gościła w Mistrzejowicach niedługo po morderstwie ks. Jerzego, którego 19 X 1984 r. zabili funkcjonariusze SB.

Niezwykłym przeżyciem był apel jasnogórski śpiewany na zakończenie wieczornych spotkań. Nabożeństwo to kończyły zawsze dwie pieśni: *Boże, coś Polskę* oraz hymn Solidarności¹⁷, śpiewany z uniesionymi rękami, których dwa palce tworzyły znak V.

W dniach 27–30 XI 1984 r. w Mistrzejowicach odbył się XIV Festiwal Piosenki Religijnej Sacrosong. Tłumy chętnych mogły posłuchać trzech koncertów, dwa z nich odbyły się w głównym, a jeden w tzw. dolnym kościele.

Każdemu z nich towarzyszyły spotkania o charakterze kontemplacyjno-modlitewnym, w trakcie których aktorzy scen krakowskich recytowali pobożne teksty. Gościem specjalnym była Danuta Rinn, w jury zaś zasiadał m.in. Jacek Fedorowicz. Akcent ekumeniczny tego festiwalu stanowił występ znakomitego chóru adwentystów¹⁸.

Wydarzenie utrwalił dziennikarz zwolnieni w stanie wojennym z z TVP Kraków, którzy wraz z ks. Jancarzem powołali Niezależną Telewizję Mistrzejowice, dokumentującą stan wojenny i wszelkie niezależne inicjatywy¹⁹. Znaleźli się wśród nich Piotr Augustynek i Andrzej Jaskowski oraz wyrzucony z „Gazety Krakowskiej” Maciej Szumowski. To właśnie przed kamerą NTV Mistrzejowice Waldemar Chrostowski relacjonował uprowadzenie ks. Jerzego Popiełuszki.

Istotny obszar działalności ks. Jancarza i skupionego wokół niego Duszpasterstwa Ludzi Pracy stanowiła organizacja pomocy materialnej dla internowanych, więzionych i wyrzuconych z pracy oraz dla ich rodzin. Ale nie tylko dla nich. Dzięki kontaktom zagranicznym ks. Kazimierza do Mistrzejowic napływały dary z zagranicy – szczególnie tak ważne jak lekarstwa, żywność i odzież, które rozdawano potrzebującym. Zresztą później jeszcze przez wiele lat funkcjonowała w Mistrzejowicach apteka darów.

W całej tej ogromnej i różnorodnej działalności ks. Kazimierzowi Jancarzowi pomagali szczególnie: Ziuta Malejki, Józefa Parzelska, Zofia Chmiela, Maria Kita, Jacek Smagowicz, Mieczysław Gil, Kazimierz Fugiel, Grzegorz Kowalski, Edward Kuliga, Władysław Mrowiec, Andrzej Rusek, Andrzej Szewczyk, Zbyszek Galicki i wielu innych.

Od 1985 r. członkowie duszpasterstwa wraz z ks. Jancarzem pielgrzymowali pieszo na Jasną Górę w grupie XIV, której patronował ks. Jerzy Popiełuszko. Funkcję przewodnika pątników pełnił współpracujący stale z ks. Kazimierzem Jancarzem ks. Tadeusz Zaleski. Od 1988 r. pielgrzymi z tej grupy nosili obraz Matki Bożej, przed którym w czasie strajków w maju tego roku odprawiano w HiL msze św.

Po pacyfikacji kwietniowo-majowych strajków w HiL, ks. Kazimierz Jancarz na początku maja 1988 r. powołał w Mistrzejowicach Wikariat Solidarności z Potrzebującymi, który zajmował się udzielaniem doraźnej pomocy materialnej poszkodowanym oraz zwolnionym z pracy za udział w strajku. Instytucja ta powstała na

Czwartkowa msza św. za ojczyznę w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, na karcie napis „Bóg zapłać władzy za wyroki i amnestie”, 9 VIII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki

wzór istniejących wcześniej organizacji pomocowych w Ameryce Południowej, a ściślej, na wzór wikariatu powstałego w 1982 r. w Chile. Organizacją Wikariatu zajmowała się Józefa Parzelska. Wikariat od samego początku swojej działalności zajmował się gromadzeniem informacji na temat „zaginionych” i poszkodowanych hutników. Często to właśnie tam rodziny dowiadywały się, czy dany hutnik ukrywa się, czy został aresztowany. Na komputerze sporządzane były kartoteki dotyczące poszkodowanych, nad czym czuwał Andrzej Szewczyk. Zbieraniem środków, które napływały z całej Polski, zajmowali się państwo Ciupkowie. Powołano przy Wikariacie Zespół Mężów Zaufania, w skład którego wchodził: Józefa Hennelowa, Maria Woźniakowska, prof. Zbigniew Chtap, Zbigniew Ferczyk, Zbigniew Fijak, ks. Kazimierz Jancarz, prof. Zygmunt Kolenda oraz mec. Wiktor Szczypiński. Przygotowywano paczki dla aresztowanych. Wolontariusze Wikariatu uczestniczyli jako obserwatorzy w procesach hutników, przepisywali komunikaty Komitetu Strajkowego. Wikariat organizował także opiekę prawną dla aresztowanych hutników, których wspomagali adwokaci Andrzej Rozmarynowicz, Krzysztof Bachmiński, Andrzej Buczkowski oraz Janusz Grzybowski²⁰.

Ważnym wydarzeniem, znacznie wykraczającym poza Mistrzejowice, a nawet Polskę, stała się zorganizowana w dniach 25–28 VIII 1988 r. w kościele w Mistrzejowicach Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka, zorganizowana przez Komisję Interwencji i Praworządności Solidarności oraz Ruch Wolność i Pokój. Gospodarzem konferencji był ks. Kazimierz Jancarz. Konferencję zorganizowano w 40. rocznicę uchwalenia przez Organizację Narodów Zjednoczonych Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Jej honorowym przewodniczącym został Lech Wałęsa, który jednak nie przyjechał do Mistrzejowic z powodu trwającego strajku w Stoczni Gdańskiej. Do uczestników konferencji przesłał list, który kończyły słowa „Nie ma wolności bez Solidarności”. Komitet Organizacyjny Konferencji tworzyli współprzewodniczący Zbigniew Romaszewski i Jan Maria Rokita oraz: Zbigniew Fijak, Zofia Romaszewska, Dariusz Rupiński, Bartłomiej Sienkiewicz. Biuro Organizacyjne prowadził Wojciech Myślecki z Wrocławia. Biurem Prasowym i archiwum kierował Marek Czerski.

W obradach Konferencji wzięto udział ok. 1 tys. osób, w tym blisko 300 gości zagranicznych z ok. 40 krajów, zarówno z Europy Wschodniej, Za-

chodniej, jak i krajów Ameryki i Azji. Brali w niej udział m.in.: przewodniczący Międzynarodowych Konfederacji Wolnych Związków Zawodowych John Vanderveken i Sekretarz Generalny Światowej Konfederacji Pracy Jan Kulakowski; przewodniczący UFT (United Federation of Teachers), największego związku nauczycieli w USA, Albert Shanker; przedstawiciel Międzynarodowej Helsińskiej Federacji Praw Człowieka Jerry Labor; przedstawiciele Parlamentu Europejskiego, wśród nich James Moorhouse i Assadi Abdul Basaul – członek afgańskiej rodziny królewskiej, były szef radia i telewizji afgańskiej, więzień polityczny wypędzony z Afganistanu w 1981 r.; Raymond Flynn – burmistrz Bostonu; Natalia Gorbaniewska – tłumaczka, więzień polityczny (1969–1972), od 1976 r. żyjąca na emigracji we Francji, autorka książki dokumentu o demonstracji na placu Czerwonym w Moskwie 25 VIII 1968; Méndez Juan Ernesto – znany argentyński adwokat więziony w latach 1975-1977, na emigracji dyrektor biura Amnesty International w Waszyngtonie; Máximo Pacheco – chilijski adwokat, były ambasador Chile w ZSRS, prezes Komisji Praw Człowieka w Chile; trzech pracowników biur amerykańskich senatorów: Alana Dixona, Franka Lautenberga i Carla Levina oraz Michael E. Hammond z Komitetu Organizacyjnego Senatu (przywieźli ze sobą Rezolucję Senatu i Kongresu USA ostro krytykującą rząd gen. Wojciecha Jaruzelskiego). Czesi przysłali list od Komitetu Obrony Niesprawiedliwie Prześladowanych. Lane’a Kirklanda, przewodniczącego amerykańskich związków zawodowych AFL-CIO, komuniści do Polski nie wpuścili²¹.

Na konferencję jej organizatorzy zaprosili przedstawicieli władz PRL, m.in. z ministerstwa sprawiedliwości (przybyło pięciu sędziów Sądu Wojewódzkiego w Krakowie z jego prezesem Marianem Litwą), z ministerstwa spraw wewnętrznych (przybył płk Godlewski). W Konferencji nie wzięła udziału zaproszona rzecznik praw obywatelskich Ewa Łętowska.

Dla jej organizatorów: Komisji Interwencji i Praworządności Solidarności, Ruchu Wolność i Pokój oraz osobiście dla ks. Kazimierza Jancarza Międzynarodowa Konferencja Prawa Człowieka okazała się ogromnym, zarówno organizacyjnym i jak i propagandowym, sukcesem w skali międzynarodowej²².

Pisząc o fenomenie Mistrzejowic, należy również pamiętać, że obok szeroko zakrojonej działalności religijno-patriotycznej parafia musiała i peł-

Od lewej: Bogdan Borusewicz, jego żona Alina Pieńkowska, Józefa Hennelowa i Bogdan Lis w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 9 X 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki

niła swoje zwykłe funkcje: organizowano lekcje religii, odprawiano nabożeństwa, udzielano chrztów, błogosławiono pary małżeńskie, sprawowano pogrzeby. Działania ks. Jancarza, chronionego zarówno przez proboszcza ks. Kuczkowskiego, jak i przez ks. kard. Macharskiego, i związane z nimi tłumy ludzi przelewające się przez tzw. dolny kościół i salki katechetyczne, nieustannie pełny „bunkier”, dziesiątki współpracowników odwiedzających ks. Kazimierza niemal przez całą dobę w mieszkaniu na plebanii, zainteresowanie SB tym, co działo się w Mistrzejowicach, stanowiły pewne wyzwanie dla reszty pracujących tam kapłanów, komplikując sprawowanie codziennej posługi duszpasterskiej.

Mówiąc o okresie stanu wojennego i czasach zdelegalizowanej Solidarności, nie sposób nie wspomnieć kluczowego wydarzenia dla Mistrzejowic, jakim była wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w parafii i konsekracja kościoła św. Maksymiliana Kolbego²³.

22 VI 1983 r. tłumy pielgrzymów zaczęły się gromadzić już we wczesnych godzinach porannych na wzgórzu przed kościołem. Na wysokim tarasie przed głównymi drzwiami wiodącymi do świątyni ustawiono papieski fotel. Z tego to miejsca, dobrze widocznego z daleka, przemawiał do mieszkańców Jan Paweł II. W wygłoszonej wówczas homilii wyjątkowo serdecznie (w dosłownym tego słowa znaczeniu) wspominał ks. Józefa Kurzęcę²⁴, pierwszego mistrzejowickiego duszpasterza i budowniczego kościoła na os. Tysiąclecia. „Pamiętam pierwsze początki tego trudnego, po ludzku ryzykownego dzieła – mówił papież – które łączyły się z salką katechetyczną i do niej dołączonym zadaniem na ołtarz. Odprawiałem przy tym ołtarzu pierwszą mistrzejowicką Pasterkę w 1971 roku. Do salki przychodziły dzieci i młodzież na katechizację, przy ołtarzu, pod gołym niebem gromadzili się – przy bardzo różnej pogodzie – parafianie z coraz to bardziej rozbudowującego się osiedla Mistrzejowice.

Dziś nadszedł dzień konsekracji kościoła w Mistrzejowicach, w Krakowie-Nowej Hucie: kościoła pod wezwaniem świętego Maksymiliana Marii Kolbego, pierwszego wśród świętych polskich, który należy już do drugiego tysiąclecia. Dzisiaj ściany tego nowoczesnego budynku sakralnego zostaną poświęcone, ołtarz zostanie namaszczone krzyżem świętym²⁵.

Tu po zakończeniu papieskiej pielgrzymki do Polski w „Głosie Nowej Huty” opublikowano krótką informację o konsekracji kościoła w Mistrzejowicach. Nie był to jednak materiał przygotowany przez redakcję, lecz opublikowany za Polską Agencją Prasową. W tekście podkreślono, że papież złożył hołd wielkiej ludzkiej pracy oraz że życzył ojczyźnie, Krakowowi i Nowej Hucie pokoju²⁶. Większy materiał na temat mistrzejowickiej wizyty Jana Pawła II ukazał się w „Głosie Nowej Huty” dopiero 1 lipca. Ówczesny redaktor naczelny tygodnika Andrzej Barszcza w artykule „Mistrzejowice, 22 czerwca 1983 roku” napisał, że w mistrzejowickim zgromadzeniu nie zabrakło ludzi, którzy próbowali zakłócić porządek. „Dla występujących pod znakiem rozwiązanej »Solidarności« każda okazja jest dobra, by dokonać prób wzniesienia niepokoju²⁷. Do zamieszek – zdaniem Barszcza – w dzielnicy nie doszło, ale wśród wielu mieszkańców Nowej Huty próba ich zorganizowania wzbudziła obawy, „Nowa Huta chce bowiem spokoju” – kontynuował Barszcza²⁸. Faktycznie jednak po odjeździe Ojca Świętego z Mistrzejowic doszło do demonstracji zwolenników Solidarności, którzy manifestowali swoją jedność z Ojcem Świętym i sprzeciw wobec rządów komunistów. Na szczęście w tym dniu milicja nie interweniowała.

Z dzisiejszej perspektywy widać doskonale, jak dużą rolę Mistrzejowice odegrały w drodze do odzyskania wolności przez nasz kraj. Dlatego żadne poważne opracowanie historyczne poświęcone powojennym dziejom Polski, nie może pominąć znaczenia, jakie w tych dziejach miała mistrzejowicka parafia – jej duszpasterze i skupieni wokół nich ludzie.

- ¹ O znaczeniu wyboru na papieża Karola Wojtyły dla sytuacji w ówczesnej Polsce zob. Antoni Dudek, Ryszard Gryz: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*. Kraków 2006; Jan Żaryn: *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa 2003; Zygmunt Zieliński: *Jan Paweł II papież*. Poznań 2001; tenże: *Kościół w Polsce. 1944–2002*. Radom 2003.
- ² Na temat stanu wojennego w Małopolsce zob. Ks. Władysław Palmowski: *Był taki czas*. Kraków 2001; *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków*. Red. Zbigniew Solak, Jarosław Szarek. Kraków 2001; *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*. Red. Antoni Dudek. Warszawa 2003; *Świadczenia stanu wojennego*. Red. Antoni Dudek, Krzysztof Madej. Warszawa 2001; Wiesław Zabłocki: *Stan wojenny w Małopolsce*. Kraków 1994.
- ³ Zob. W. Zabłocki: *Stan wojenny w Małopolsce...*, s. 344–345; Jan Leszek Franczyk: *Na fundamencie Krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989*. Kraków 2004, s. 263–264.
- ⁴ Zob. J.L. Franczyk: „Monachus verus” – cysters, który żył w prawdzie. Ojciec Jacek Jan Stożek OCist., opat prezes Kongregacji Polskiej Cystersów i opat mogiński (1930–2001). W: *Nie ma wolności bez pamięci. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ryszardowi Terleckiemu*. Red. Włodzimierz Bernacki i in. Kraków 2009, s. 741–760.
- ⁵ Zob. J.L. Franczyk: *Na fundamencie Krzyża...*, s. 264–265.
- ⁶ Zob. relacja Stanisława Malary. W: *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków...*, s. 88–90.
- ⁷ Zob. Jerzy Sadecki: *Ziarna gniewu*. Paryż 1989, s. 70; Zbigniew Ferczyk: *Bastion Szklane Domy*. W: Ks. Władysław Palmowski: *Był taki czas...*, s. 172; Niward Stanisław Karsznia: *Powstanie parafii i budowa kościoła Matki Bożej Częstochowskiej w Nowej Hucie*. Kraków 1994, s. 99.
- ⁸ Zob. Kalendarium Duszpasterstwa Nauczycieli „Ostoja”. W: *Księga pamiątkowa Duszpasterstwa Nauczycieli „Ostoja”. Jubileusz 20-lecia „Ostoi” 1982–2002. Opracowanie zbiorowe*. Red. Paweł Mynarz. Kraków–Mogiła 2002.
- ⁹ Zob. J. L. Franczyk: Parafia mistrzejowicka w okresie „Solidarności” i stanu wojennego. W: *Dzieło wielu ludzi. Z dziejów parafii i kościoła w Krakowie-Mistrzejowicach*. Red. ks. Z. F. Badurski. Kraków 2013, s. 231.
- ¹⁰ Zob. J.L. Franczyk: *Na fundamencie Krzyża...*, s. 273. Więcej na temat ks. Kazimierza Jancarza zob. Łucja Marek: Kapłan klasy robotniczej i inteligencji pracującej – ks. Kazimierz Jancarz (1947–1993) [w:] *Kościół w okowach. Niezłomni ludzie Kościoła. Sylwetki*. red. J. Żaryn. Kraków 2011; Tadeusz Isakowicz-Zaleski: *Ksiądz Kazimierz Jancarz – kapelan „Solidarności”*. „Nasz Dziennik”, 25–26 XI 2006; Janina Nawrocka: *Ksiądz Kazimierz Jancarz – legenda „Solidarności”*. „Sowiniec” 2000, nr 17, s. 35–37; Niech słowo znaczy słowo. W: Mateusz Wyrwich: *Kapelani „Solidarności” 1980–1989*. Warszawa 2005, s. 117–132; Ryszard Terlecki: *Wspomnienie o śp. ks. Kazimierzu Jancarzu*. „Głos. Tygodnik Nowohucki” 1993, nr 13. Możliwie pełna biografia śp. ks. Kazimierza Jancarza wciąż czeka jeszcze na opracowanie.
- ¹¹ Zob. J.L. Franczyk: *Na fundamencie Krzyża...*, s. 273–274; J. Nawrocka: *Ksiądz Kazimierz Jancarz...*, s. 35; Łucja Marek: *Msze święte za Ojczyznę*. „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 5–6, s. 55–56.
- ¹² Zob. J. L. Franczyk: *Parafia mistrzejowicka w okresie „Solidarności”...*, s. 232–234.
- ¹³ Zob. J.L. Franczyk: *Robotnicy na Uniwersytecie*. „Kurier Polonian American” 1988, nr 23; tenże: *Na fundamencie Krzyża...*, s. 274–275.
- ¹⁴ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Urząd do spraw Wyznań, *Pro memoria*, Kopia dla J. E. Ks. Kardynała Fr. Macharskiego – Kraków, 27 VII 1985, Sygn. RK-420/41/85, k. 1–2.
- ¹⁵ J. Sadecki, *Ziarna gniewu...*, s. 78.
- ¹⁶ Tamże, s. 80.
- ¹⁷ *Solidarni* (st. Jerzy Narbutt, muz. Stanisław Markowski): „Solidarni, nasz jest ten dzień,/ A jutro jest nieznanne./ Lecz żyjmy tak, jak gdyby nasz był wiek;/ Pod wolny kraj spokojnie kładź fundament./ A jeśli ktoś nasz polski dom zapali./ To każdy z nas gotowy musi być,/ Bo lepiej byśmy stojąc umierali./ Niż mamy klęcząc na kolanach żyć./ Solidarni, nasz jest ten dzień;/ Zjednoczmy się, bo jeden jest nasz cel!”. Zob.: http://www.solidarnosc.org.pl/bbial/osci_19.html [dostęp 19 III 2014].
- ¹⁸ Zob. *Sacrosong '84*. „Kultura Niezależna” 1984, nr 3, s. 83–84; Andrzej Komorowski: *Sacrosong '84. Nowa Huta-Mistrzejowice (27–30 IX)*. „Tygodnik Powszechny” 1984, nr 44.
- ¹⁹ Zob. Ł. Marek: Symbioza Kościoła krakowskiego z kulturą niezależną w latach osiemdziesiątych XX wieku. W: *Kościół i kultura niezależna*. Red. Bogusław Tracz. Katowice 2011, s. 101–123 oraz J.L. Franczyk, Fenomen Mistrzejowic [głos w konferencji panelowej zorganizowanej w Krakowie 11 lutego 2010 roku]. W: *Kościół i kultura niezależna...*, s. 209–211.
- ²⁰ A. Malik: *Najdłuższy strajk w Nowej Hucie. Robotniczy protest w Kombinacie Metalurgicznym Huta im. Lenina (26 kwietnia – 5 maja 1988)*. „Sowiniec”, nr 41, 2012, s. 46.
- ²¹ E. Zając, Z. Romaszewska: Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka. W: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976-1989*. T. 1. Warszawa 2010, T. 2. Warszawa 2012. Internetowy zasób Encyklopedii Solidarności dostępny pod adresem: www.encyklopedia-solidarnosci.pl.
- ²² Więcej na temat Międzynarodowej Konferencji Praw Człowieka w Mistrzejowicach

zob. M. Litwińska: Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka, Kraków – Mistrzejowice (25–28 VIII 1988). W: *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą, Studia i materiały. T. 3.* Red. ks. J. Szczepaniak, M. Lasota. Kraków 2010.

²³ J.L. Franczyk: *Na fundamencie Krzyża...*, s. 290–293; tenże: Bóg zamieszkał w Nowej Hucie. W: *Nowa Huta. Miasto krzyża i pracy.* Red. Jan Leszek Franczyk, Marek Lasota, Jan Szczepaniak. Kraków 2009. s. 26–27.

²⁴ Na temat sługi Bożego ks. Józefa Kurzeja zob. Agnieszka Magdziak-Miszewska: *Kamień węgielny (śp. ks. Józef Kurzeja).* Kraków 1989; Kazimiera Szumał, Bar-

bara Frydel: *Ks. kanonik Józef Kurzeja. „Pragnieniem moim jest wybudować kościół w Mistrzejowicach...”*. Kraków 1998; J.L. Franczyk: Historia powstania parafii i kościoła w Mistrzejowicach. W: *On tutaj był... Karol Wojtyła w Nowej Hucie.* Red. Rafał Bober, Wojciech Paduchowski. Kraków 2007, s. 55–76.

²⁵ Fragment homilii wygłoszonej 22 VI 1983 r. w Mistrzejowicach przez Jana Pawła II. Przedruk z: *Nowa Huta. Miasto krzyża i pracy...*, s. 45–48.

²⁶ *Konsekracja mistrzejowickiej świątyni.* „Głos Nowej Huty” 1983, nr 25.

²⁷ A. Barszcz: *Mistrzejowice, 22 czerwca 1983 roku.* „Głos Nowej Huty” 1983, nr 26.

²⁸ Tamże.

Ewa
Zajęc

*Koniec PRL
w Nowej Hucie*

Jawna Komisja Robotnicza Hutników

W połowie lat 80. władze PRL nie były w stanie, ani zlikwidować opozycji, ani rozpocząć z nią dialogu. Jednocześnie zmagający się z postępującym kryzysem ekonomicznym polscy komuniści rozpoczęli starania o wznowienie pomocy z Zachodu. W tej sytuacji ekipa Jaruzelskiego podjęła próbę złagodzenia kursu. 17 VII 1986 r. Sejm przyjął ustawę „o szczególnym postępowaniu wobec sprawców niektórych przestępstw”². Jak poprzednie, również ta amnestia obwarowana była licznymi warunkami i ograniczeniami, w związku z czym umożliwiła wyjście na wolność tylko części więźniów politycznych³. Trudno się zatem dziwić, że ruch ten nie przyniósł ekipie Jaruzelskiego spodziewanych korzyści. Szybko to naprawiono – gen. Czesław Kiszczak w wystąpieniu z 11 września zapowiedział uwolnienie wszystkich osób uwięzionych z powodów politycznych, poza skazanymi za szpiegostwo, terroryzm, sabotaż i zdradę tajemnicy państwowej.

Reżim spróbował amnestią wykorzystać propagandowo, nadając jej charakter przełomu politycznego. Z kolei kierownictwo Solidarności, której działalność znalazła się w głębokim wewnętrznym impasie, a jednocześnie gwałtownie malała jej znaczenie i popularność w rozczarowanym brakiem efektów społeczeństwie, uznało inicjatywę władz za dobry punkt wyjścia do zmiany strategii. Zdając sobie sprawę z postępującego kryzysu, zarówno przywódcy struktur konspiracyjnych, jak i osoby skupione wokół Wałęsy poszukiwali nowych sposobów na funkcjonowanie związku. Począwszy od przełomu 1984 i 1985 r. „mnożyły się pomysły, aby zrezygnować z centralnego kierowania solidarnościowym podziemiem i zastąpić je jawną reprezentacją Związku, skupioną wokół Wałęsy”⁴. Amnestia z 1986 r. stała się dla przywódców Solidarności dobrym pretekstem do podjęcia – po niemal pięcioletnim trwaniu w konspiracji – próby powrotu do oficjalnego życia publicznego. Uwolnienie „zarówno wcześniej skazanych, jak i niedawno schwytych przywódców »Solidarności« – Lisa, Frasiuniuka czy Bujaka – stwarzało zupełnie nową sytuację. Związek pozostawał nielegalny, ale skoro za nielegalną działalność przynajmniej chwilowo nie gro-

ziło więzienie, wydawało się oczywiste, że trzeba podjąć próbę odtworzenia jawnego kierownictwa”⁵.

29 IX 1986 r. Lech Wałęsa ogłosił decyzją o powołaniu jawnej Tymczasowej Rady NSZZ Solidarność⁶ w składzie: Bogdan Borusewicz, Zbigniew Bujak, Władysław Frasiuniuk, Tadeusz Jedynek, Bogdan Lis, Janusz Pałubicki, Józef Pinior. W ślad za tym już w pierwszych dniach października w niektórych ośrodkach zaczęły powstawać jawne rady lub komitety regionalne. Podobne struktury tworzone również w niektórych zakładach pracy. Oznaczało to, że Solidarność weszła w okres dualizmu strukturalnego i organizacyjnego, w którym równolegle istniały konspiracyjne i jawne komitety bądź rady. W Małopolsce jako pierwsza taka struktura reaktywowana została Komisja Robotnicza Hutników (KRH), co zostało zakomunikowane 23 X 1986 r. podczas cotygodniowej czwartkowej mszy św. w mistrzejowickim kościele. Pod oświadczeniem, które wówczas odczytał ks. Kazimierz Jancarz, podpisani byli czterej czołowi działacze hutniczej Solidarności z lat 1980–1981: Mieczysław Gil, Stanisław Handzlik, Jan Ciesielski i Edward Nowak.

Nie znamy w szczegółach okoliczności, w jakich doszło do utworzenia jawnej KRH. Z dokumentacji Służby Bezpieczeństwa (SB) wynika, iż deklaracji o jej powołaniu nie podpisał Edward Nowak (nie konsultowano z nim również treści tego dokumentu) oraz najprawdopodobniej Mieczysław Gil. Adam Wolnicki, funkcjonariusz bezpieki prowadzący sprawę przeciwko Nowakowi sugeruje, iż stosowne oświadczenie mogło powstać „w Warszawie, na spotkaniu urodzinowym u Adama Michnika, gdzie byli obecni wszyscy liczący się działacze z Krakowa”⁷. Natomiast Nowak, z którym Wolnicki rozmawiał cztery dni po wznowieniu działalności KRH, zaprzeczył jakoby on oraz Gil byli wtedy w Warszawie.

Handzlik z kolei tak wspomina kontekst powołania jawnej KRH: „Doszliśmy do tego, że skoro w kraju tworzą się jawne struktury, trzeba i u nas spróbować. Pamiętam spotkanie w 1986 r.⁸ na Zaspie u Wałęsy, gdzie SB zatrzymała Michnika, Lisa, Jacka Merkla, mnie i jeszcze parę osób. Zanim nas »wygarnęli«, dyskutowaliśmy o różnych formach jawnej działalności. Uznaliśmy, że już najwyższy czas by wyjść z konspiracji. W podziemiu miały jednak nadal pozostać drukarnie. (...) Nie robiono tego przeciwko komuś, ale przeciwko opozycji. Nie wynikało także z kryzysu zaufania. Stwierdziliśmy, że

TKRH może działać dalej. My, jako statutowo wybrani, będziemy dalej robić swoje pod szyldem KRH. Celem głównym było prowokowanie władzy i ośmielenie ludzi. Pokazywanie, że już można”⁹.

Powstanie KRH początkowo wprowadziło zamęt w ustabilizowane i nieco już spetryfikowane hutnicze podziemie. W grę z pewnością wchodziły kwestie ambicjonalne i obawa Tajnej Komisji Robotniczej Hutników o utratę budowanej przez lata pozycji w kombinacie. Liderzy podziemia w Hucie im. Lenina (HiL), nazywani teraz młodymi, zarzucali jawnej KRH zajmowanie się „wielką polityką” oraz ignorowanie spraw hutników. Uważali, iż „starzy” działacze nie są w stanie zorganizować w hucie strajku, a jednocześnie zazdrościli im „autorytetu i wpływów”¹⁰. Mimo tych animozji, przedstawiciele obu struktur spotkali się 11 XI 1986 r., w wyniku czego powstało wspólne oświadczenie, w którym uznano potrzebę jawnych, półjawnych i niejawnych form działania. Uzgodniono także, że TKRH będzie „kontynuować prowadzoną przez pięć lat działalność statutowo-organizacyjną w KM HiL, w ścisłym kontakcie organizacyjnym z RKS Małopolska, a dalsza praca związkowa na rzecz hutniczej załogi, jej kierunki i zakres działania będzie w zależności od potrzeb, aktualnej sytuacji i warunków bezpieczeństwa okresowo uzgadniana i koordynowana na wspólnych posiedzeniach TKRH i KRH”¹¹.

Strajk kwietniowo-majowy 1988 r.

W drugiej połowie lat 80., mimo zapowiadanych przez władze kolejnych etapów reformy gospodarczej, poziom życia polskiego społeczeństwa systematycznie ulegał znaczącemu pogorszeniu. Na początku 1988 r., i tak już ciężkie warunki życia drastycznie obniżyły się, do czego przyczyniła się wprowadzona przez władze 1 lutego podwyżka cen, którą w oficjalnej propagandzie określano mianem operacji dochodowej. Żywność, papierosy i alkohol podrożały średnio o 40 proc., benzyna o 60 proc., wzrosły również czynsze w mieszkaniach kwaterunkowych oraz zwiększyły się ceny biletów kolejowych i autobusowych.

Odpowiedzią na lutowe podwyżki ze strony Solidarności była bierność, jej działacze uważali bowiem, że apele o protesty będą nieskuteczne. Zresztą krajowe władze związku wówczas zainteresowane już były bardziej „wielką polityką”, niż „przyziemnymi” sprawami bytowymi polskiego społeczeństwa. „Przywódcy »Solidarności« – pisze R. Terlecki – zajęci wytyczaniem granicy kompromisu, możliwej do przyjęcia przez obie strony, przeoczyli narastającą falę społecznej irytacji. Koszty utrzymania gwałtownie rosły, topniały i tak niewielkie oszczędności, wzbierało poczucie bezsiły. Na przedwiośniu 1988 r. to załamanie nastrojów znacznie lepiej diagnozowały agendy rządu. Opozycja cieszyła się z małych sukcesów, takich jak ostrożne łagodzenie reżimowej cenzury”¹².

Po lutowej podwyżce wzrost kosztów życia odczuli również pracownicy HiL, których zarobki „oscylowały w zależności od wydziałów i liczby przepracowanych godzin (zmiany nocne, święta, nadgodziny) od 30 do 40 tys. złotych. Zazwyczaj nie przekraczały połowy tej ostatniej kwoty. Nie było to dużo, jeśli w 1988 r. minimum socjalne obliczono na 20 tys.”¹³. W tej sytuacji działacze jawnej KRH jeszcze w lutym próbowali w hucie wywołać strajk, co jednak zakończyło się fiaskiem. Brak odzewu hutników na wezwanie do rozpoczęcia protestu być może wynikał z błyskawicznego podjęcia przez kierownictwo HiL różnorodnych działań zmierzających do rozładowania wzrastającego w kombinacie napięcia. Reakcja władz tym bardziej była konieczna, iż obawy dotyczące rezultatów „drugiego etapu reformy” żywili również liczni członkowie PZPR. 9 lutego z aktywnym huty spotkał się sam przewodniczący OPZZ (centrali reżimowych związków zawodowych) Alfred Miodowicz. Tego samego dnia w lokalnej prasie dyrektor HiL Eugeniusz Pustówka zapowiedział wypłacenie załodze już w marcu pierwszej raty nagrody z zysku zakładu¹⁴. Jednocześnie administracja huty organizowała liczne zebrania z załogą, zwłaszcza na wydziałach, gdzie dochodziło do największego fermentu.

Podczas tych spotkań popularność zdobył pracujący od kilku miesięcy na Wydziale Zgniatacza Andrzej Szewczuwianiec, niezwiązany z żadną z hutniczych struktur Solidarności. 26 kwietnia o godz. 9.00 Szewczuwianiec poprzez włączenie czerwonego światła na suwnicy dał sygnał do rozpoczęcia strajku. Poparła go większość załogi wydziału i to on został pierwszym przywódcą kwietniowego protestu. Strajk, który był reakcją na lutową

podwyżkę – reakcją nieco spóźnioną, ale dopiero po pierwszych wypłatach znana była faktyczna skala wzrostu cen, nie w pełni zostały również spełnione obietnice dyrekcji – w początkowej fazie miał tylko podłoże płacowe, a postulaty adresowano jedynie do kierownictwa huty. Sytuacja, dzięki błyskawicznej reakcji członków Solidarności zmieniła się już pierwszego dnia protestu.

Mimo iż w hucie od wielu lat funkcjonowała TKRH, a od ponad półtora roku istniała również jawna KRH, wybuch strajku był w jednakowym stopniu zaskoczeniem dla działaczy obu struktur. Przywódcy hutniczej podziemnej Solidarności nie wykluczali wprawdzie, że w HiL dojdzie do dużych protestów, co więcej sami planowali rozpoczęcie strajku, zakładali jednak, iż nastąpi to dopiero w sierpniu¹⁵. Również członkowie KRH liczyli, że huta się „ruszy”, bowiem jak wspomina Handzlik „w 1988 r. cała Polska przygotowywała się do strajku. Były w tej sprawie organizowane spotkania Rady Programowej TKK, przede wszystkim w Warszawie i Gdańsku. Mówiono o planach. Wiadomo było, że na podwyżki trzeba odpowiedzieć jakimś aktem nieposłuszeństwa. Zamierzano przeprowadzić akcję protestacyjną w całej Polsce. Nagle coś wybuchło przedwcześnie. Nie można wykluczyć, że było to spowodowane przez »bezpiekę«. Musiała ona przecież wiedzieć, że szykuje się akcja na dużą skalę. Najpierw zastrajkowała komunikacja w Bydgoszczy, a następnie Huta”¹⁶.

Pomimo zaskoczenia i kontrowersji, jakie budził zarówno termin ogłoszenia protestu jak i osoba jego inspiratora, niemal natychmiast na strajk zareagowali członkowie TKRH. To oni oraz przywódcy jawnej KRH, którzy w pierwszych dniach protestu przedostali się do kombinatu, podtrzymali strajk, a także w ostatecznym rozrachunku zmienili jego charakter. Z czasem ludzie Solidarności przejęli nad kwietniowo-majowym protestem pełną kontrolę.

Zatrudniony w Walcowni Blach Karoseryjnych Jan Żurek tak zapamiętał pierwszy dzień protestu: „Maciej Mach, który był członkiem tajnej TKRH, zapytał mnie, czy mogę zostać po pracy, bo może stać się coś ważnego. Około godz. 14.00 zapytał, jakie postulaty od nas można by dołączyć do postulatów strajkowych. Ustaliliśmy wspólnie, że jeżeli strajk ma przetrwać,

Nietypowy pochód pierwszomajowy na terenie Kombinatu. Hutnicy zmierzają ku bramie główne Huty im. Lenina, gdzie spotkali się z pochodem rodzin zmierzającym z mszy św. w kaplicy św. Józefa na os. J.Strusia, 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

trzeba dołączyć postulaty dotyczące obrony interesów innych grup, nie tylko pracowników huty. Tak powstały postulaty »solidarnościowe«, mimo tego że w tekście nie padło ani razu słowo »Solidarność«. Z tymi naszymi postulatami Maciek poszedł po godz. 14.00 na Zgniatacz i dołączył do komitetu strajkowego (...). Niedługo potem zadzwonił telefon (linia wewnętrzna huty) i usłyszałem, że rozmawiam z przedstawicielką amerykańskiej agencji informacyjnej Associated Press. Interesowała ją, kto zorganizował strajk i z kim rozmawia. Powiedziałem, że nie jest to sprawą jasną, kto zorganizował, ale będę coś wiedział za pół godziny. (...) W tym czasie strajk na karoseryjnej już trwał rozpoczęty zaraz po 14.00 przez kolegę Staszka Malare, czyli »Solidarność«. Moja rozmówczyni zadzwoniła jeszcze raz. Powiedziałem, że strajk zorganizowała »Solidarność«¹⁷. Wśród postulatów, jakie Mach przekazał wtedy na Zgniatacz, było między innymi żądanie podniesienia rekompensaty równoważącej podwyżkę cen do kwoty 12 tys. złotych dla wszystkich pracowników zatrudnionych w przemyśle, oświacie, służbie zdrowia oraz dla emerytów i rencistów.

Najwcześniej do strajkującego Zgniatacza przyłączyła się Walcownia Drobną i Drutu, nieco później, ale jeszcze tego samego dnia, Walcownia Blach Karoseryjnych, Wydział Rur i Wydział Odlewniczy, a o godzinie 18.00 także Wydział Mechaniczny. Jeszcze przed godz. 12.00 rozpoczęły się pertraktacje w sprawie stawek wynagrodzenia i podziału premii. Kierownictwo huty reprezentował dyrektor ds. pracowniczych Stefan Niziołek, który jednakże nie posiadał odpowiednich pełnomocnictw. Trudno się zatem dziwić, że te pierwsze rozmowy spęły na niczym. O godz. 11.00 wieczorem, mimo wcześniejszej zapowiedzi, że dyrektor naczelny HiL będzie nieobecny do 2 maja, w zakładzie pojawił się Eugeniusz Pustówka. Wznowiono wówczas negocjacje, które trwały ponad trzy godziny ale i one zakończyły się fiaskiem. Te wieczorne rozmowy w imieniu protestujących hutników prowadził już Komitet Strajkowy formalnie wybrany ok. godz. 14.00¹⁸. Komitet przedstawił dyrekcji listę siedmiu postulatów, spośród których dwa wykraczały poza roszczenia ekonomiczne zgłoszone dyrekcji kombinatu w początkowej fazie protestu. Widać tutaj wyraźnie jak pod wpływem przystępujących do strajku działaczy podziemnej Solidarności w ciągu kilkunastu godzin ewoluował jego charakter: od konfliktu tylko płacowego do protestu solidarnościowego. Zmiany te nastąpiły wbrew Szew-

czuwińcowi, który unikał wysuwania żądań innych niż bytowe oraz nie leżących w kompetencji dyrekcji huty. Według Stanisława Handzlika „chodziło mu tylko o pieniądze. Strajk jednak został upolityczniony dzięki Maćkowi Machowi. Przedstawił on postulaty ogólnosocjalne: podwyżkę dla nauczycieli i służby zdrowia. Była to jego inicjatywa. Poza tym zażądano przywrócenia do pracy osób wcześniej zwolnionych. (...) Po tym wszystkim strajk odczytano jednoznacznie jako polityczny. Udało się wprowadzić ten element »Solidarności« – walkę o innych”. Zgłoszony przez Macha postulat, który przytoczyliśmy w poprzednim akapicie, otwierał listę hutniczych żądań. Następne to:

- „2. Stałe automatyczne rekompensowanie wzrostu cen podwyżkami płac pracowniczych.
3. Podwyżka stawek zaszeregowania dla wszystkich pracowników Kombinatu Metalurgicznego Huty imienia Lenina o 50 procent.
4. Naliczanie dodatku stażowego według aktualnych stawek zaszeregowania pracowników HiL.
5. Obliczanie zasiłku chorobowego z zarobku brutto.
6. Zwiększenie dodatku za pracę w warunkach uciążliwych i szkodliwych.
7. Przyjęcie do pracy naszych kolegów: Stanisława Handzlika, Witolda Bawolskiego, Edwarda Nowaka, Andrzeja Ruska – jeżeli wyrażą na to zgodę”¹⁹.

Na początku członkami komitetu strajkowego (KS) byli jedynie z pracowników Zgniatacza, później, w miarę przyłączania się do strajku kolejnych wydziałów i zakładów huty, KS poszerzano również o ich przedstawicieli. 28 kwietnia w podziemnym piśmie „Hutnik” po raz pierwszy ukazała się informacja o składzie KS, który przedstawiał się następująco: Andrzej Szewczuwaniec (przewodniczący), Władysław Kielian, Adam Skalabania, Tadeusz Szczypczyński, Bogusław Atłasiński, Maciej Mach, Kazimierz Baniak, Bogdan Wróbel, Krzysztof Wróbel, Julian Gąsior, Janusz Sojka, Marek Domagała, Stanisław Bir, Henryk Krzyżak, Marek Waldon, Andrzej Czepielewski²⁰. Z czasem do KS zostali dokooptowani członkowie jawnego KRH: Jan Ciesielski, Stanisław Handzlik, a także Mieczysław Gil. Zdaniem funkcjonariuszy krakowskiej SB, to właśnie przybycie do HiL Gila w sposób znaczący spowodowało „radikalizację stanowiska strajkujących i zwią-

szenie nieustępliwości oraz podniesienie poziomu płaszczyzny organizacyjno-propagandowej²¹. W ocenie SB na przebieg strajku wpływ miało również „moralne poparcie i sugestie przekazywane przez L[echa] Wałęsę i J[acka] Kuronia, którzy manipulując ekstremalnymi działaczami, jak S[tanisław] Handzlik, E[ward] Nowak, J[an] Ciesielski, kształtują postawy i postulaty Komitetu Strajkowego. Według wypowiedzi przekazywanych przez ww. osoby strajkującym, nie można wykluczyć eskalacji żądań i rozszerzenia akcji strajkowej. Z terenu Krakowa różne grupy społeczno-zawodowe i środowiska przekazują za pośrednictwem strajkujących bądź telefonicznie do uczestników protestu wyrazy solidarności i poparcia. M.in. odnotowano uchwalenie przez 23 tzw. intelektualistów w większości związanych z Klubem Inteligencji Katolickiej i katolickim „Tygodnikiem Powszechnym” oświadczenia konstatające fakt strajku w HiL i uzasadniającego go potrzebą rzeczywistych reform gospodarczych, społecznych i politycznych. W zakończeniu tekstu tego dokumentu przekazywane są wyrazy solidarności i życzenie, aby protest przyczynił się do uzdrowienia sytuacji w Polsce²².

Strajk w HiL poparli studenci krakowskich szkół wyższych. 28 kwietnia pod gmachem Collegium Novum zwołali wiec solidarnościowy, na którym ogłoszono stan gotowości strajkowej. Podczas wiecu przemawiali przedstawiciele WiP, NZS, KPN i PPS. Doszło wówczas do krótkiej szarpaniny pomiędzy milicjantami a uczestnikami zgromadzenia. Następny wiec odbył się 2 maja, a kolejny zwołano 5 maja – już po pacyfikacji huty. Tego samego dnia o godz. 22.00 w miasteczku studenckim rozpoczął się strajk okupacyjny, zawieszony cztery dni później. Miał on przede wszystkim „wymowę symboliczną i psychologiczną. Był mocną podbudową dla spacyfikowanych, pobitych robotników²³. 6 maja studenci powołali Komitet Pomocy Strajkującym, którego celem była pomoc represjonowanym i ich rodzinom. Komitetowi udało się zebrać 500 tys. zł, które przekazano instytucjom kościelnym wspomagającym prześladowanych.

Wieczorem 4 maja do HiL przybył zespół reprezentujący Społeczną Radę Prymasowską w składzie: prof. Andrzej Stelmachowski, mecenas Jan Olszewski oraz znana dobrze hutnikom dziennikarka katolicka Halina Bortnowska. Po rozmowach przeprowadzonych z KS mediatorzy udali się do budynku dyrekcji huty, gdzie uzyskali zapewnienie, że przeciwko straj-

kującym nie zostanie użyta siła, a termin rozmów ustalony został na godz. 8.00 dnia następnego. Misja przedstawicieli Społecznej Rady Prymasowskiej zakończyła się niepowodzeniem, jeszcze zanim na dobre się rozpoczęła, bowiem wbrew wieczornym zapewnieniom w nocy do huty wkroczyły siły porządkowe. Strajk spacyfikowano zmasowanym i brutalnym atakiem ZOMO przy wsparciu oddziałów antyterrorystycznych: „Zgodnie z ustaleniami Sztabu Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krakowie, na podstawie planu operacyjnego krypt. »Poranek«, w dniu 5 maja br., między godz. 2,00 – 3,30 niżej wymienione pododdziały MO uczestniczyły w zatrzymaniu członków komitetu strajkowego organizującego nielegalną akcję protestacyjną na terenie niektórych wydziałów kombinatu:

- pluton specjalny ZOMO Białystok,
- pluton specjalny ZOMO Katowice,
- pluton specjalny ZOMO Kraków,
- pluton specjalny ZOMO Łódź,
- pluton specjalny ZOMO Poznań,
- 30-osobowy pododdział ze stanu Wydziału Zabezpieczenia SUSW.

Wskazane pododdziały stanowiły siłę wydzieloną do działań w tzw. strefie »O« (...), obejmującej obszary kompleksów hal produkcyjnych: Walcowni-»Zgniatacza« (I), Walcowni Blach Karoseryjnych (II), Walcowni »Zimnej« (III) i Wydziału Mechanicznego (IV), gdzie wg informacji operacyjnych i dokonanych wcześniej rekonesansów, koncentrowali się uczestnicy nielegalnego strajku, w tym członkowie komitetu strajkowego.

Wobec tego, że rozpoznanie istniejącego zagrożenia jednoznacznie wskazywało na Walcownię-»Zgniatacz« jako na bazę komitetu kierującego akcją protestacyjną, tam właśnie skierowano proporcjonalnie największe siły porządkowe (łącznie 83 funkcjonariuszy pododdziałów specjalnych). (...) zatrzymane osoby były sukcesywnie przekazywane wydzielonym wcześniej grupom operacyjnym SB²⁴.

Aresztowanych przywódców protestu poddano wielogodzinnym przesłuchaniom. Otrzymali sankcje prokuratorskie przekraczające okres trzech miesięcy²⁵. Wobec innych zatrzymanych wówczas hutników kolegia orzekły kary do miesiąca aresztu albo kwotę do 80 tys. złotych grzywny. Równocześnie poszukiwano tych członków KS, których funkcjonariusze ZOMO i SB nie zatrzymali na terenie huty. W dniu rozbicia strajku ks. Jancarz z ko-

ściola w Mistrzejowicach założył Wikariat Solidarności z Potrzebującymi, który zajmował się udzielaniem doraźnej pomocy materialnej poszkodowanym oraz zwolnionym z pracy za udział w strajku.

Pacyfikacja majowego strajku przez wielu członków i sympatyków Solidarności została uznana za kolejną porażką robotników w konfrontacji z komunistami. Trzy tygodnie później wszystkim rozczarowanym odpowiedział Maciej Szumowski na łamach „Hutnika”: „Jakże tu mówić o porażce czy klęsce, gdy Komitet Strajkowy zamienia się w Komitet Organizacyjny »Solidarności«, a co więcej, to za sprawą ludzi z Nowej Huty Polacy wiedzą, że nie ma już innego wyjścia z sytuacji, jak głębokie reformy polityczne, społeczne i gospodarcze”²⁶.

Komitet Organizacyjny NSZZ Solidarność HiL

5 V 1988 r. wieczorem ukrywający się Ciesielski i Handzlik wydali komunikat, w którym wezwali hutników do podjęcia strajku absencyjnego. Apel nie pozostał bez echa, a kontynuowany w tej formie protest w znacznie większym stopniu zdeorganizował pracę huty niż wcześniejszy strajk czynny²⁷. Trudno powiedzieć, dlaczego władze, godząc się na rozpoczęcie dialogu z Wałęsą, jednocześnie zdecydowały się na rozwiązanie siłowe. Być może komuniści chcieli pokazać, że wciąż rozdają karty i że to nie Solidarność, a „ekipa Jaruzelskiego decyduje o terminie i formie ewentualnych rozmów”²⁸. Faktem jest, że ostatecznie władze zrezygnowały z drastycznych represji wobec przywódców strajku²⁹. 16 maja zwolniono z aresztu sześciu członków KS. Tego samego dnia ujawnili się działacze dotąd się ukrywający. Duża ich grupa przez cały ten czas była w kontakcie ze sobą, na co wskazują wspólnie wydawane oświadczenia i komunikaty. O natężeniu tych związków świadczy również to, iż już następnego dnia po wyjściu na wolność członków KS w kościele w Mistrzejowicach odbyło się spotkanie, na którym powołano Komitet Organizacyjny (KO) NSZZ Solidarności HiL³⁰. Utworzyły go trzy różne grupy osób: niepracujący już w

Strajkowa codzienność: hutnik czyta podziemne pismo „Hutnik”, 30 IV 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

kombinacie członkowie KRH z lat 1980–1981, działacze TKRH oraz ludzie nowi, inspiratorzy kwiatniowo-majowego strajku. Aktywny uczestnik tych wydarzeń wspomina: „Można powiedzieć, że po powstaniu Komitetu Organizacyjnego nastąpiło zjednoczenie wszystkich sił. Uznano, że już najwyższy czas na jawną działalność. Wzywaliśmy ludzi na wydziałach, żeby pisali do dyrekcji pisma o dostęp do gablot, sal, pomieszczeń związkowych itd. Zdawano nam relacje jak wygląda organizowanie związku w poszczególnych częściach Huty. Tam, gdzie kierownictwo nam sprzyjało, szybko udało się wszystko uzyskać. Byli też tacy, którzy nie chcieli słyszeć o »Solidarności«. Piętnowaliśmy ich wtedy w naszym piśmie - »Nowohuckim Biuletynie Solidarności«³¹.

KO był pierwszą w Małopolsce jawną reprezentacją NSZZ Solidarność, stawiającą sobie za cel odbudowę związku w zakładzie pracy. W przeciwieństwie do powstających od końca 1987 r. Komitetów Założycielskich, których aktywność sprowadzała się do składania wniosków o rejestrację³², komitet przyjął założenie niepodejmowania starań o legalizację na gruncie obowiązujących przepisów prawa. Powrót do działalności związkowej i tworzenie struktur Solidarności miało się odbywać metodą faktów dokonanych. W swoim pierwszym oświadczeniu z 17 maja KO odwołał trwający od 5 maja strajk absencyjny i ogłosił, iż podejmuje walkę o spełnienie wszystkich postulatów strajkowych. Wezwał ponadto załogi wszystkich wydziałów do „tworzenia jawnych struktur organizacyjnych NSZZ »S« i zgłaszania do KO NSZZ »Solidarności«³³. Pod oświadczeniem podpisali się: Bogusław Atłasiński, Jan Ciesielski, Marek Domagała, Mie-

Ulotka zapraszająca na demonstrację FMW w kształcie listu gończego za gen. Wojciechem Jaruzelskim (I sekretarzem KC PZPR). Oddaje gorącą atmosferę polityczną w Polsce – tuż po ukonstytuowaniu się parlamentu po wyborach 4 VI 1989 r., a przed wyborem generała na prezydenta, wł. Prywatna

czysław Gil, Zbigniew Kowalik, Wiesław Mazurkiewicz, Andrzej Szewczuwaniec, Marek Surma, Edward Banaśkiewicz Andrzej Czepielewski, Kazimierz Fugiel, Stanisław Handzlik, Maciej Mach, Andrzej Skalabania, Tadeusz Szczypczyński i Krzysztof Wróbel³⁴.

Mimo stłumienia hutniczego protestu, powodów do zadowolenia na dłuższą metę nie mieli też komuniści. Początkowo uznali się wprawdzie za zwycięzców i nawet na kilka tygodni wycofali się z pomysłu rozmów z Wałęsą i jego doradcami. Oceny sytuacji dokonywane przez SB nie budziły jednak wątpliwości: fala majowych strajków w połączeniu z niekorzystnymi dla reżimu Jaruzelskiego rezultatami badań opinii publicznej, ostrzegającymi przed pogarszaniem nastrojów – wkrótce znalazło to potwierdzenie w wynikach, a zwłaszcza w wysokiej absencji

podczas wyborów do rad narodowych 19 VI 1988 r. – wskazywały na niebezpieczeństwo kolejnego wybuchu społecznego niezadowolenia.

W analizach krakowskiej SB z czerwca 1988 r. sygnalizowano jednocześnie konieczność zmiany taktyki wobec opozycji. Partyjnym decydującym sugerowano m.in., iż „uwzględniając obecną sytuację społeczno-polityczną w KM HiL, wydaje się, że środki prawne przewidziane kodeksem karnym i kodeksem wykroczeń, mogą jedynie spowodować skutki odwrotne od zamierzonych, nie tylko w Kraju, ale także na forum międzynarodowym”³⁵.

Przybycie mediatorów do Huty im. Lenina – idą Andrzej Stelmachowski, Jan Olszewski, dalej Jerzy Skoczylas z Haliną Bortnowską, 4 V 1988, Andrzej Stawiński, FCDCN 009_24

Demonstracja Federacji
Młodzieży Walczącej
(FMW) przed pomnikiem
Lenina w al. Róż, 25 VI
1989, Stanisław Gawliński,
MHK 158/XIf/6

SB nie zamierzała jednak zaprzestać inwigilacji członków komitetów organizacyjnych Solidarności w HiL. W dalszym ciągu prowadziła działania operacyjne, stosując typowe dla siebie środki: rozpracowania, dezinformację, dezintegrację, gry operacyjne, pozyskania itp. Przeciwko hutnikom zakładającym NSZZ Solidarność wydział V WUSW w Krakowie założył SOR „Komitet”, w którego ramach koordynowano przedsięwzięcia operacyjne, dokumentowano działalność KO NSZZ Solidarność HiL, konsultowano z Wydziałem Śledczym podejmowane czynności oraz na bieżąco informowano władze polityczno-administracyjne województwa, Departament V MSW i miejscowe kierownictwo SB o sytuacji w rozpracowywanym środowisku. Jednocześnie dzielnicowemu wydziałowi V DUSW w Nowej Hucie zalecono stałą inwigilację komitetów założycielskich bądź organizacyjnych powstających w poszczególnych zakładach i wydziałach HiL oraz w innych przedsiębiorstwach w Nowej Hucie. W ramach zakładanych przeciwko tym ogniom spraw operacyjnych funkcjonariusze mieli stosować szerokie spektrum działań operacyjnych, w tym m.in: ustalić, kto z członków KO podlega obowiązkowi wojskowemu i w porozumieniu z WSW spowodować okresowe wcielenie ich do służby wojskowej (zasadniczej lub okresowej); sporządzić aktualny wykaz numerów rejestracyjnych samochodów, którymi posługiwali się działacze Solidarności celem objęcia ich permanentną kontrolą drogową; wysłać do Zarządu Zwiadu WOP wykaz członków KO planujących wyjazd za granicę, by objąć ich kontrolą celną w przypadku każdorazowego przekraczania granicy; powodować i pogłębiać istniejące już animozje, rozdziewki i różnice między RKS a KO KM Solidarności HiL, a w ramach samego KO – pomiędzy działaczami KRH i TKRH i pomiędzy „starymi” i „młodymi” działaczami Solidarności; prowadzić gry i kombinacje operacyjne oraz akcje dezinformujące i destrukcyjne według oddzielnie opracowanych planów; dokumentować w formie nagrań magnetofonowych spotkania i zebrania KO, a następnie analizować je pod kątem wykorzystania operacyjnego; na podstawie informacji i możliwości operacyjnych wyprzedzać inicjatywy KO, załatwiając istotne dla załóg problemy na szczelbu rad pracowniczych i związków zawodowych. Na zlecenie SB, czynności mające na celu utrudnianie życia animatorom Solidarności

w HiL podejmowały, zgodnie ze swoimi kompetencjami różne służby i struktury administracji terenowej (np. kontrole legalności posiadania odbiorników RTV, użytkowania energii elektrycznej i gazu, telefonów itp.)³⁶.

Mimo wzmożonej aktywności SB, członkowie KO intensywnie pracowali nad odtworzeniem ogniw Solidarności we wszystkich zakładach i wydziałach huty. Poza bezpośrednimi kontaktami z załogą, agitację na rzecz reaktywowania niezależnego związku prowadzili na łamach własnej gazety – „Nowohuckiego Biuletynu Solidarności”. Pismo było kontynuacją „Przeglądu Wiadomości Strajkowych”, którego pierwszy numer wyszedł dzień po pacyfikacji strajku³⁷. Pod nazwą „Nowohucki Biuletyn Solidarności” ukazywało się od nr. 5 z 28 V 1988 r.³⁸.

Aktywność hutników szybko została zauważona na zewnątrz kombinatu. „Podobnie jak w 1980 r. – wspomina Jan Ciesielski – zaczęli przyjeżdżać do nas przedstawiciele zakładów z Krakowa. Pytali, jak mają postępować i znowu udzielaliśmy im porad. Historia zatoczyła koło – było tak jak na początku, kiedy tworzyliśmy związek. Tym razem mieliśmy jednak za sobą długoletnie doświadczenie w działalności związkowej i konspiracyjnej”³⁹.

Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka

Oprócz kwietniowo-majowego strajku Nowa Huta w 1988 r. była miejscem jeszcze jednego ważnego wydarzenia. W realiach państwa rządzonego przez komunistów nie miało ono precedensu, a jego znaczenie wykraczało poza sprawy krajowe. Od 25 do 28 sierpnia w kościele św. Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach obradowała Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka, którą współorganizowały Komisja Interwencji i Praworządności NSZZ Solidarność oraz Ruch Wolność i Pokój. W Komitecie Organizacyjnym konferencji pracowali Zbigniew Romaszewski i Jan Maria Rokita – jako jej współprzewodniczący oraz Zbigniew Fijak, Zofia Romaszewska, Dariusz Rupiński i Bartłomiej Sienkiewicz. Gospodarzem konferencji był ks. Kazimierz Jancarz, a honorowym przewodniczącym został

Ulotka wyborcza Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego Solidarność, 4 VI 1989, wł. MHK

Lech Wałęsa, który jednak nie mógł przybyć do Krakowa z powodu sierpniowych strajków w Stoczni Gdańskiej im. Lenina.

Konferencja odbyła się w 40. rocznicę uchwalenia przez ONZ konwencji praw człowieka, a jej obrady zgromadziły ponad 1000 osób, w tym blisko 300 gości zagranicznych z około 40 krajów świata. Reprezentowany był m.in. Kongres USA, wielkie światowe centrale związkowe, takie jak Konferencja Wolnych Związków Zawodowych czy Światowa Konfederacja Pracy, wiele związków zawodowych z różnych krajów, ugrupowania pokojowe zajmujące się obroną praw człowieka, jak np. Helsinki Watch. Do Mistrzejowic udało się też dotrzeć działaczom ruchów niezależnych z krajów obozu komunistycznego – Węgier, Rumunii, ZSRR, był nawet przedstawiciel Afganistanu.

Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka została zorganizowana po raz pierwszy w kraju obozu socjalistycznego. Wprawdzie jej organizatorzy nie uzyskali pisemnego zezwolenia władz na jej zwołanie, jednakże

nie było też nacisków na jej odwołanie. Oznaką swego rodzaju uznania czy „zalegalizowania” konferencji była obecność zaproszonych przedstawicieli władz PRL, m.in. z Ministerstwa Sprawiedliwości, a także prezesa Sądu Wojewódzkiego w Krakowie Marian Litwy. W pierwszym dniu podczas obrad plenarnych występowali rozmaici działacze, odczytywano listy oraz deklaracje poparcia dla uczestników konferencji. W kolejnych dwóch dniach obrady przeniosły się do grup problemowych poruszających rozmaite zagadnienia – od współpracy politycznej w Europie, przez problemy prawa związkowego, gospodarczego, na kwestiach ekologicznych i ochronie środowiska naturalnego skończywszy. Poruszono także zagadnienie okupowanego Tybetu oraz kwestie prześladowań mniejszości narodowych w Rumunii rządzonej przez dyktatora Ceaușescu. Konferencja wystosowała listy końcowe do Lecha Wałęsy, papieża Jana Pawła II i Andrieja Sacharowa⁴⁰.

II Walne Zebranie Delegatów NSZZ Solidarność Kombinat Metalurgicznego HiL

Efektom pracy członków KO było zawiązanie się komisji zakładowych w całym kombinacie jeszcze przed 17 IV 1989 r., czyli przed ponowną rejestracją Solidarności przez Sąd Wojewódzki w Warszawie. Ten ponowny etap założycielski zakończyło II Walne Zebranie Delegatów (WZD) NSZZ Solidarność KM HiL, które odbyło się w sali teatralnej w dniach 28–29 IV 1989 r. Dokonano wówczas wyboru nowego kierownictwa związku: Zarządu KRH, jego przewodniczącego, którym został Mieczysław Gil, oraz wiceprzewodniczącego – Władysława Kieliana. Zgromadzeni przedstawiciele wysłuchali sprawozdań z działalności KRH, Tajnej KRH i KO. W drugim dniu obrad delegaci opracowali strukturę organizacyjną NSZZ Solidarność HiL i przyjęli uchwałę programową. W jej pierwszym punkcie konstатовano: „Komisja Robotnicza Hutników NSZZ »Solidarność« KM NH podejmuje dziedzictwo i wysiłki Związku »Solidarność« w naszym zakła-

dzie pracy z lat 1980–1981, a także z okresu, w którym zostaliśmy zmuszeni do kontynuowania działalności w warunkach konspiracji. W dalszym więc ciągu obowiązują nas uchwały I Walnego Zebrania Delegatów KRH z roku 1981, program NSZZ »Solidarność« przyjęty na I Krajowym Zjeździe Delegatów oraz postulaty i ustalenia wypracowane w latach podziemnej działalności”⁴¹. Rozpoczął się nowy etap w działalności Solidarności w kombinacie metalurgicznym, wkrótce już bez Lenina w nazwie⁴².

Czerwcowe wybory w Nowej Hucie

W czasie, gdy w hucie odbywało się II WZD KRH, w całej Polsce trwały już intensywne przygotowania do czerwcowych wyborów do Sejmu i Senatu. W Krakowie kampania wyborcza formalnie rozpoczęła się 10 kwietnia, od spotkania w lokalu Klubu Inteligencji Katolickiej na ul. Siennej w Krakowie, które jednocześnie było zebraniem założycielskim Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego. Podjęto wówczas pierwsze decyzje organizacyjne, w wyniku których z czasem powołano sztab wyborczy, pod osobistym kierownictwem przewodniczącego MKO Stefana Jurczaka. Szefem kampanii wyborczej został Andrzej Potocki, a na czele zespołu medialno-promocyjnego stanął Maciej Szumowski. 21 kwietnia MKO wyłonił kandydatów do obu izb parlament. Z Nowej Huty do Sejmu kandydowali Mieczysław Gil i Edward Nowak, do Senatu – tak jak w pozostałych dzielnicach Krakowa, kandydowali – Roman Ciesielski i Krzysztof Kozłowski.

Nowa Huta wraz z miejscowościami: Biskupice, Dobczyce, Drwinia, Gdów, Igołomia-Wawrzeńczyce, Kłaj, Kocmyrzów-Luborzycza, Koniusza, Niepołomice, Nowe Brzesko, Proszowice, Raciechowice, Radziemice, Siepraw, Świątniki Górne, Wieliczka i Wiśniowa, stanowiła okręg wyborczy nr 49. Był to jeden z trzech okręgów, na które został podzielony Kraków wraz z województwem miejskim. Do obsługi wyborów i prowadzenia kampanii wyborczej MKO w poszczególnych dzielnicach zorganizował wyborcze punkty informacyjne (do współpracy zgłosiło się ponad 2 tys. wolontariuszy, w tym młodzież szkolna i studenci). W Nowej Hucie taki

punkt powstał przy parafii Matki Bożej Częstochowskiej na os. Szklane Domy, a jego pracami kierował Zbigniew Ferczyk.

Z najmłodszej dzielnicy Krakowa w czerwcowych wyborach do obsadzenia w przyszłym Sejmie było 5 miejsc mandatowych. O mandat nr 191 ubiegało się pięciu członków PZPR, mandat nr 192 został obsadzony przez trzech działaczy ZSL a z mandatu nr 193 o miejsce w niższej izbie parlamentu walczyły dwie osoby rekomendowane przez PAX. Kandydaci Solidarności startowali z dwóch list bezpartyjnych (mandaty nr 194 i 195). W pierwszej turze tylko oni uzyskali odpowiednią liczbę głosów i weszli do Sejmu. Na M. Gila zagłosowało 156 158 osób, co stanowiło 89,30 proc. ważnych głosów i był to najlepszy, pod względem liczby uzyskanych głosów, wynik w Polsce. Nazwiska Edwarda Nowaka nie skreśliło⁴³ z kolei 140 890 osób czyli 82,68 proc. wyborców, których głosy uznano za ważne.

Ku niepodległości

W opowieść o Nowej Hucie w latach 80., nie możemy pominąć młodzieży, której aktywność w szczególności zaznaczyła się pod koniec ostatniego roku tej dekady. W drugiej połowie lat 80. szeregi opozycji zasilają już nie tylko osoby o solidarnościowym rodowodzie lub studenci i absolwenci szkół wyższych mający za sobą działalność w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów. W dorosłe życie wkracza pokolenie ludzi, którzy „niejako z marszu, bez żadnej przynależności organizacyjnej, włączają się w podziemne struktury. Nie są oni obciążeni klęską stanu wojennego (...). Sytuacja podziemia to dla nich normalność, którą mogą analizować nie w kategoriach ogólnonarodowej strategii, lecz na płaszczyźnie konkretnych sukcesów i porażek. Dostrzeżona zostaje więc niemoc konspiracji, jej mały wpływ na społeczeństwo i przede wszystkim bezsilność wobec totalitarnego reżimu. Stąd dyskusje o zaniechaniu tajności, stąd potrzeba walki z podniesioną przyłbicą. Jest to przejaw buntu wobec »starych działaczy« – buntu jednak o wydźwięku pozytywnym. Oprócz pewnej negacji dawnego pojawia się potrzeba budowy nowego kształtu opozycji”⁴⁴.

Pod koniec lat 80. jedną z najbardziej radykalnych grup młodzieżowych

Goodbye Lenin –
pomnik płonie,
6 XII 1989, Andrzej
Stawiarski, IPN

jednak krakowska FMW z końca lat 80. kojarzy się z wystąpieniami ulicznymi, bo to nurt nowohucki w ostatecznym rozrachunku „zdominował działalność Federacji. Jego program przeważał, a na spotkaniach ogólnopolskich krakowska FMW była kojarzona głównie z »zadymiarzami« z Nowej Huty”⁴⁸.

Apogeum tych zadyń stanowią starcia z listopada i grudnia 1989 r., których rezultatem było usunięcie z pl. Centralnego w Nowej Hucie pomnika Lenina. Ten olbrzymi monument autorstwa Mariana Koniecznego, którego odsłonięcie nastąpiło 23 IV 1973 r., był namacalnym symbolem zależności Polski od Związku Sowieckiego. Trudno się zatem dziwić, że właśnie ten pomnik stał się celem radykalnej młodzieży. Po czerwcowym zwycięstwie wyborczym, a zwłaszcza po powstaniu rządu Tadeusza Mazowieckiego, młode pokolenie oczekiwało szybkich przeobrażeń. Pierwszym, najbardziej widocznym znakiem tych zmian, miało być znikanie z przestrzeni publicznej symboli minionego systemu. Kiedy to nie następowało, młodzi ludzie sami próbowali brać sprawy w swoje ręce.

W trzy kolejne środy 22 i 29 XI oraz 6 XII 1989 r. z inicjatywy FMW, do której dołączyli młodzi działacze KPN oraz w mniejszym stopniu – członkowie WiP, Młodzieżowego Ruchu Solidarności Walczącej, Ruchu Społeczeństwa Alternatywnego i NZS, odbyły się w Nowej Hucie „spotkania pod Leninem”. Ich celem był wymuszenie na władzy działań zmierzających do usunięcia pomnika.

22 listopada na pl. Centralnym zebrało się, według różnych zapisków funkcjonariuszy MO, od 200 do 400 osób w wieku od 14 do 20 lat. Na cokół pomnika Lenina rzucono pobliską budkę milicyjną⁴⁹, którą następnie podpalono. Siły porządkowe mimo to nie interweniowały. Zebrani, krzycząc: „MO – gestapo”, „Jaruzelski będziesz wisiał”, przez półtorej godziny obserwowali płonący pomnik, po czym nie niepokojeni przez milicję rozeszli się⁵⁰.

Dwa następne happeningi przerodziły się w uliczne rozruchy. 29 listopada przed umówioną godziną w okolicy pl. Centralnego zaczęli zbierać się młodzi ludzie. Natychmiast pojawiły się też uzbrojone oddziały MO, które zagroziły drogę do pomnika. Wkrótce doszło do pierwszych potyczek, w wyniku których milicja została zmuszona do wycofania się. Pod pomnik Lenina, który chwilowo został zdobyty przez demonstrantów, a na-

Premier Tadeusz Mazowiecki z wizytą w Hucie im. Tadeusz Sendzimira, 13 V 1990, Stanisław Gawliński, MHK-154/XI f/2, MHK-155/XI f/2, MHK-156/XI f/5, MHK-156/XI f/8

Bloczek znaczków z portretami kandydatów Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego Solidarności do Sejmu i Senatu, wydane z okazji wyborów w czerwcu 1989 roku, wł. prywatna

stępnie wymalowany farbą, znowu zaciągnięto budkę milicyjną i próbowano podpalić. Starcia trwały kilka godzin, a ich rozszerzeniu się położyły kres mediacje m.in. Edwarda Nowak i przedstawicieli KPN i FMW⁵¹.

Wydarzenia pod pomnikiem Lenina spotkały się z reakcją władz najwyższych. 4 grudnia do Nowej Huty przyjechał Aleksander Hall, minister odpowiedzialny za kontakty z organizacjami politycznymi. Na spotkaniu z młodzieżą zapowiedział, iż w razie kolejnych tego typu ekscesów, rząd podejmie zdecydowane przeciwdziałania. W tej sprawie wypowiedział się również Lech Wałęsa, który stwierdził: „Konflikt wokół pomnika Włodzisław Lenina w Nowej Hucie nasila się. W związku z tym oświadczam, że jakiegokolwiek drastyczne rozwiązanie tego problemu będzie miało charakter prowokacji politycznej”⁵².

Mimo to w następną środę, 6 grudnia pod pomnikiem znowu zebrał się ludzie, i tym razem było ich jeszcze więcej. Milicja już wcześniej otoczyła teren metalowymi płótkami, a do Nowej Huty ściągnięto dodatkowe Oddziały Prewencji Milicji Obywatelskiej (w październiku 1989 r. ZOMO przekształcono w OPMO). Po kilkudziesięciu minutach demonstranci zaczęli usuwać barierki i próbowali dostać się pod pomnik. Milicja użyła gazów łzawiących, amatek wodnych, doszło do pałowania. Starcia trwały do późnych godzin nocnych i przeniosły się na inne osiedla Nowej Huty. Na osiedlu Zgody zaatakowano nawet komisariat.

Kontrakcja władz nie powstrzymała nowohuckiej młodzieży. Na następną środę, to jest 13 grudnia zapowiedziana została kolejna akcja pod Leninem. Już do niej nie doszło – władze zdecydowały się na demontaż pomnika.

Z całą pewnością wydarzenia nowohuckie nie tylko znalazły się w centrum zainteresowania, ale i spędzały sen z powiek SB, zarówno szczebla lokalnego, jak i centralnego. W licznych meldunkach z Krakowa raportowano przełożonym w MSW o „bieżącej sytuacji operacyjnej” i „wynikających z niej kierunkach pracy”. Oddajmy zatem na koniec głos analitykom SB, którzy – co nie ulega wątpliwości – docenili zdeterminowanie młodzieży: „Głównym elementem sytuacji operacyjnej w ostatnich tygodniach

były wydarzenia związane z pomnikiem Lenina znajdującym się na Placu Centralnym w Nowej Hucie. Manifestacje młodzieży połączone z profanacją pomnika i prowokacyjnym zachowaniem wobec sił porządkowych stały się pretekstem szeroko zakrojonych dyskusji na temat sytuacji społeczno-politycznej w Krakowie i rozliczeń z przeszłością. Dużą aktywność w zakresie tego tematu wykazywali przedstawiciele »Solidarności« a szczególnie posłowie OKP: E[dward] Nowak i M[ieczysław] Gil oraz działacze RHS-u i KRH. Bardzo powściągliwie wyrażali ocenę zachowań młodzieży, eksponując przede wszystkim, że pomnik Lenina w zasadzie dla całego społeczeństwa jest symbolem stalinizmu i jako element skompromitowanego systemu wywołuje reakcje negatywne, a w młodzieży działającej emocjonalnie, agresywne. Dlatego też stali na stanowisku, że jedynym rozwiązaniem jest usunięcie pomnika. Stanowisko to znalazło wyraz w oświadczeniach przekazywanych do społecznej wiadomości. Trzeba podkreślić, że przedstawiciele »S[olidarności]« opowiadali się za spokojnym i zgodnym z prawem załatwieniem tematu, co znalazło potwierdzenie w ich współpracy z władzami miasta w celu zapobieżeniu niepokojom i incydentom ulicznym.

Demontaż pomnika w dniu 10 XII br. w pełni ich usatysfakcjonował”⁵³.

- ¹ Autorka korzystała z licznych własnych tekstów o dziejach małopolskiej Solidarności w latach 1980–1989, w tym z opracowania opublikowanego w monumentalnej 7-tomowej serii wydawniczej poświęconej NSZZ Solidarność.
- ² Ustawa amnestyjna z 17 VII 1986 r. była realizacją decyzji Biura Politycznego PZPR z 9 lipca.
- ³ Spośród 283 więźniów osadzonych w zakładach karnych z powodów politycznych zwolniono zaledwie 115 osób. Patrz R. Terlecki: „Solidarność”. *Dekada nadziei 1980–1989*. Warszawa 2010.
- ⁴ R. Terlecki: „Solidarność”. *Dekada nadziei...*, s. 121.
- ⁵ Tamże, 127.
- ⁶ Od marca 1987 r. w opozycji do Tymczasowej Rady NSZZ Solidarność działała Grupa Robocza Komisji Krajowej powołana przez środowisko skupione wokół Joanny i Andrzeja Gwiazdów oraz Anny Walentyłowicz.
- ⁷ AIPN Kr, 0112/22, Relacja z rozmowy, jaką przeprowadziłem 27 X 1986 r. z figurantem SOR „Prezes” Edwardem Nowakiem i jego przełożonym Markiem Szwecem, dyrektorem Spółki Polonijnej „Arco”, k. 60.
- ⁸ Handzlik pomylił się – spotkanie, o którym wspomina odbyło się nie w 1986 r., a 13 lutego 1985 r.
- ⁹ Wypowiedź Stanisława Handzlika. W: *Komisja Robotnicza NSZZ „Solidarność” Huty im. Lenina w Krakowie po trzydziestu latach*. Z Janem Ciesielskim, Mieczysławem Gilem, Stanisławem Handzlikiem i Edwardem Nowakiem rozmawia Dariusz Walusiak. „Sowiniec” 2012, nr 40, s. 196.
- ¹⁰ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988–1989*. Kraków 2003.
- ¹¹ *Komunikat wspólny TKRH i KRH*. „Hutnik” 20 XI 1986, nr 16/130, s. 1.
- ¹² R. Terlecki, „Solidarność”. *Dekada nadziei...*, s. 132.
- ¹³ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*, s. 33.
- ¹⁴ Tamże.
- ¹⁵ Relacja M. Macha. W: *Wspomnienia po trzydziestu latach. Fragmenty wypowiedzi działaczy Tajnej Komisji Robotniczej Hutników*. Zebrał Andrzej Malik. „Sowiniec” 2012, nr 40.
- ¹⁶ Wypowiedź Stanisława Handzlika. W: *Komisja Robotnicza NSZZ „Solidarność”...*, s. 197.
- ¹⁷ Jan Żurek: *Początek strajku wiosennego 1988 w Hucie im. Lenina*. Relacja z 18 V 2008 r. udostępniona autorce.
- ¹⁸ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*
- ¹⁹ Za R. Kasprzycki, *Opozycja polityczna w Krakowie...*, s. 37.
- ²⁰ *Kalendarium*. „Hutnik” 1988, nr 8, s. 1.
- ²¹ AIPN Kr, 010/12405, Analiza sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Szpak”, k. 9.
- ²² AIPN Kr, 07/5522, t. 2. W sprawie poparcia udzielonego strajkującym hutnikom przez różne środowiska i grupy społeczno-zawodowe, k. 13; patrz też: Tamże, Szyfrogram, k. 28 (2 V 1988).
- ²³ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*, s. 52.
- ²⁴ AIPN Kr, 07/5522, t. 6, k. 83–88. Notatka służbowa w sprawie udziału pododdziałów specjalnych MO w operacji kryptonim „Poranek” realizowanej w Hucie im. Lenina w Nowej Hucie w nocy z 4/5 maja br.
- ²⁵ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*, s. 60.
- ²⁶ M. Szumowski: *Przyszli młodszy*. „Hutnik” 27 V 1988, nr 21/169.
- ²⁷ Tamże, s. 64.
- ²⁸ R. Terlecki: „Solidarność”. *Dekada nadziei...*, s. 142.
- ²⁹ AIPN Kr, 07/5522, t. 1, Pismo zastępcy szefa WUSW ds. SB w Krakowie płk. mgr. Wiesława Działowskiego do dyrektora Biura Śledczego MSW w Warszawie płk. dr. Jerzego Karpacza, k. 115. W konkluzji pisma napisano: „Z uwagi na aktualną sytuację społeczno-polityczną optujemy za umorzeniem powyższego śledztwa i wnosimy o zajęcie stanowiska co do sposobu jej zakończenia”.
- ³⁰ Brał w nim udział również Jan Rokita (IPN Kr, 47/179, Uzupelnienie meldunku nr 196/88 do sprawy operacyjnego rozpracowania nr rej. 25069 „Intruzi”).
- ³¹ Wypowiedź Stanisława Handzlika. W: *Komisja Robotnicza NSZZ „Solidarność”...*, s. 199.
- ³² W ostatnim kwartale 1987 r., zgodnie z ówczesną strategią związku, w Małopolsce rozpoczęła się akcja powoływania w zakładach pracy Komitetów Założycielskich NSZZ Solidarność i składania wniosków o ich rejestrację. Trwało to przez cały następny rok, a wszystkie zgłoszenia rejestracyjne zostały przez sądy rozpatrzone negatywnie. Pierwsze w regionie wnioski rejestracyjne w Sądzie Wojewódzkim w Krakowie złożyli: 21 października związkowcy z Zakładów Przetwórstwa Hutniczego w Bochni, 4 grudnia pracownicy HiL, a 1 II 1988 r. Komitet Założycielski Akademii Medycznej i Państwowego Szpitala Klinicznego.
- ³³ *Oświadczenie Komitetu Strajkowego Kombinatu Metalurgicznego HiL z dnia 17 V 1988 r.* „Solidarność Hutników” 1988, nr spec. (18 V), s. 1.
- ³⁴ AIPN Kr, 47/179, Uzupelnienie meldunku nr 196/88 do sprawy operacyjnego rozpracowania nr rej. 25069 „Intruzi”.
- ³⁵ AIPN Kr, 07/5522, t. 1, k. 103, Opinia prawna dot. działań tzw. Komitetu organizacyjnego NSZZ Solidarność KM HiL z 21 VI 1988.
- ³⁶ *Ibidem*, Notatka służbowa z przeprowadzonych w dniu 4 bm. uzgodnień roboczych pomiędzy naczelnikiem Wydziału V WUSW w Krakowie ppłk. Janem No-

gieciami a zastępcą DUSW w Nowej Hucie mjr. Kazimierzem Kasprzykiem w sprawie podjęcia wspólnych działań operacyjnych wobec NSZZ „Solidarność” KM HIL oraz jego agend, 4 VII 1988 r., k. 106–109.

³⁷ Próby wydania pisma jeszcze podczas strajku nie powiodły się.

³⁸ Pismo redagował zespół w składzie: Jan Ciesielski (red. odp.), Maria Przelomiec i Aleksandra Zieleniewska, od nr 2 (38) z 9 V 1989 r. w redakcji Bolesław Kozłowski (red. odp.) i Lesław Maleszka, od nr 58 z 29 IX 1989 r. Katarzyna Kolenda, od nr 59 z 7 X 1989 r. bez Bolesława Kozłowskiego, od nr 63 z 4 XI 1989 r. red. odp. został Roman Wątkowski, od nr 8 (77) z 24 II 1990 r. Lesława Maleszkę i Katarzynę Kolendę zastąpili Leszek Jaranowski i Elżbieta Tosza. Druk: Małopolskie Wydawnictwo Prasowe (Oficyna Literacka), od nr 39 z 17 V 1989 r. już oficjalnie w powielarni Huty im. Lenina. Od nr. 37 (z 1989) stało się organem prasowym Komisji Robotniczej Hutników NSZZ Solidarność Kombinat Metalurgicznego Nowa Huta. Od 6 V 1988 r. do 30 VIII 1990 r. ukazało się 100 numerów; 1988: 1–21, 1989: 22–69, 1990: 70–00. Format: A4, objętość: 2–6 stron, nakład: 2500–3000, pod koniec 6000 egz., technika wykonania: offset ze składu. Pismo wychodzi do dzisiaj jako jedyny oficjalny organ Komisji Robotniczej Hutników, a red. odpowiedzialnym jest Roman Wątkowski. Patrz P. Goleń: Nowohucki Biuletyn Solidarności W; *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989. T. 2.* Warszawa 2012.

³⁹ Wypowiedź J. Ciesielskiego. W: *Komisja Robotnicza NSZZ „Solidarność”*..., s. 199.

⁴⁰ Z. Romaszewska, E. Zając: *Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka*. W: *Encyklopedia Solidarności* (w druku). Więcej na ten temat: A. Herzog, J. Mroczek, W. Zablocki: *Paragraf. Ostatnie lata PRL*. T. 2, s. 257–282.

⁴¹ *II Walne Zebrania Delegatów „Solidarności” Kombinat Metalurgicznego Nowa Huta*. „Nowohucki Biuletyn »Solidarności«”, 30 IV 1989, nr 37, s. 1–2.

⁴² Podczas II Walnego Zebrania Delegatów KRH delegaci, kierując się metodą faktów dokonanych, jednomyślnie uchwalili nową nazwę organizacji związkowej kombinatu, która odtąd brzmiała: Komisja Robotnicza Hutników NSZZ Solidar-

ność Kombinat Metalurgicznego Nowa Huta. Jednakże oficjalnie zmiana nazwy huty nastąpiła dopiero w grudniu 1989 r., kiedy – na wniosek KRH – Rada Pracownicza przyjęła uchwałę o odrzuceniu imienia Włodzimierza Iljicza Lenina jako patrona huty i przyjęciu nazwy Zakłady Metalurgiczne „Nowa Huta”. Z kolei 4 V 1990 r., w czasie obchodów Dnia Hutnika, uroczystie nadano krakowskiej hucie imię Tadeusza Sendzimira, inżyniera i wynalazcy w dziedzinie technologii hutniczych. Później nazwa ta zmieniana była jeszcze dwa razy: 14 I 2005 r. na Mittal Steel Poland S.A., Oddział Kraków oraz 2 X 2007 r. na ArcelorMittal Poland S.A. Oddział Kraków.

⁴³ Głosowano poprzez skreślanie nazwisk osób, których wyborca nie życzył sobie w parlamencie.

⁴⁴ M. Śliwa: *Ruch „Wolność i Pokój” 1985–1989*, http://www.tezeusz.pl/cms/tz/file-admin/_temp_/Maciej_Sliwa-Ruch_Wolnosc_i_Pokoj.pdf [ostęp 9 XI 2013].

⁴⁵ *Grupa Krakowska i inne środowiska radykalne 1988–1989*, <http://www.fmw.org.pl> [dostęp 11 XI 2013].

⁴⁶ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*, s. 133.

⁴⁷ *Grupa Krakowska i inne środowiska radykalne 1988–1989*, <http://www.fmw.org.pl>, [dostęp 11 XI 2013].

⁴⁸ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*

⁴⁹ Pomnik był całą dobę chroniony od 1979 r., kiedy to 19 kwietnia doszło do próby wysadzenia go.

⁵⁰ R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*

⁵¹ Tamże.

⁵² Za R. Kasprzycki: *Opozycja polityczna w Krakowie...*, s. 127.

⁵³ Pismo p.o. Naczelnika Wydziału Studiów i Analiz WUSW w Krakowie pptk. Jan Krawczyka do Naczelnika Wydziału I Departamentu Studiów i Analiz MSW, Kraków 11 XII 1989 r., dok. nr 13. W: *NSZZ „Solidarność” Małopolska w materiałach Służby Bezpieczeństwa. Wybór dokumentów*. Wybór i opracowanie C. Kuta. Kraków 2011, s. 713.

Wojciech
Polak

*Wpływ Nowej Huty
na narastanie w Polsce
oporu społecznego
przeciwko komunizmowi*

Nowa Huta, budowana od 1949 r. miała być w założeniu miastem w pełni socjalistycznym. Rozumiano przez to przede wszystkim akceptację przez mieszkańców programu i metod komunistycznych władarzy Polski oraz założeń marksizmu-leninizmu. W praktyce oznaczać to miało m.in. ateistyczny charakter miasta, w którym nie planowano zbudowania żadnego kościoła katolickiego. Owe założenia od samego początku okazywały się niemożliwe do zrealizowania. Ludność, która zjeżdżała się do Nowej Huty dobrowolnie, w poszukiwaniu lepszych warunków życia, pracy i chleba, lub była przymuszana nakazami pracy, stanowiła skomplikowany konglomerat. Wśród przybyszów sporo było okolicznych chłopów, robotników w innych miast, przesiedleńców ze Wschodu, trafiali się też np. żołnierze antykomunistycznego podziemia oraz dawni więźniowie sowieckich łagrów. Wszyscy oni wnosili własne tradycje i zwyczaje, łączył ich jednak tradycyjny (a nie internacjonalistyczny) patriotyzm, a także przywiązanie do Kościoła katolickiego, nawet jeżeli niektórzy formalnie i werbalnie deklarowali niekiedy poparcie dla haseł komunistycznych. Adam Ważyk w opublikowanym w 1955 r. *Poemacie dla dorosłych* pisał z gorczycą:

Wielka migracja przemysł budująca, nie znana Polsce, ale znana dziejom, karmiona pustką wielkich słów, żyjąca dziko, z dnia na dzień i wbrew kaznodziejom – w węglowym czadzie, w powolnej męczarni, z niej się wytapia robotnicza klasa. Dużo odpadków. A na razie kasza.¹

Owa „klasa robotnicza” (skoro już użyto tego marksistowskiego określenia) rzeczywiście się „wytapiała”, choć poetycki obraz owej zdeintegrowanej ludzkiej społeczności zawarty w poemacie Adama Ważyka jest zapewne mocno przyciemniony. Powoli kształtowały się więzi środowiskowe, zawodowe, społeczne. Nie była to jednak wcale „klasa robotnicza” bezmyślnie akceptująca slogany komunistycznej dyktatury. Adam Macedoński wspominał: „Aż któregoś dnia do stołówki weszła prosta dziewczyna, robotnica od Anny Pochwałowskiej, i mówi: »Umarł ten największy«. My pytamy: »Ale kto umarł?«. »Ten największy. Król Polski«. Nie wiedzieliśmy, o kogo chodzi. Ja miałem nadzieję, że o Bieruta. Okazało się, że to zmarł kardynał Adam Sapieha. Był lipiec 1951 roku”².

Zakorzeniony wśród przybyszów system wartości zaowocował wkrótce działaniami wymierzonymi w system totalitarny.

Propaganda komunistyczna starała się mocno akcentować ów idealny i wzorcowy charakter nowego miasta (które jednak w 1951 r. formalnie przyłączono do Krakowa). Podkreślano też rolę budowanego (a potem już działającego) kombinatu metalurgicznego dla tworzenia „zrębów socjalizmu” w Polsce. Przy okazji nie brakowało sloganów o pomocy jakiej udzielił Związek Sowiecki przy budowie Nowej Huty i o rzekomo wiecznej przyjaźni polsko-sowieckiej. W gazetach drukowano opowiadania i wiersze o Nowej Hucie, w radio emitowano piosenki. Nawet w opracowanej w 1949 r. nowej wersji *Elementarza* Mariana Falskiego pojawił się tekst (z odpowiednią kolorową ilustracją): „Idą i jadą robotnicy do fabryki. Tyłu robotników tu pracuje. I tato Jacka. I brat Felki. I mama Celi. I wujek Helki. Ta fabryka to Nowa Huta”³.

W założeniu Nowa Huta miała być postrzegana w Polsce w sposób lansowany przez propagandę – jako idealne komunistyczne miasto zamieszkałe przez ukształtowaną na nowo społeczność. Inna sprawa, że większość Polaków była odporna na działanie owej propagandy. Masowym zjawiskiem było orwellowskie dwój myślenie – formalne akceptowanie doktryny marksistowskiej na forum publicznym i kontestowanie jej w zaciszu domowym lub w gronie zaufanych przyjaciół. Powszechna niechęć do systemu komunistycznego i „bratniego” Związku Sowieckiego, własne doświadczenia związane z prześladowaniami komunistycznymi, nędzą i wyzyskiem kryjącymi się za fasadą ordynarnej propagandy powodowały, że ów sielankowy obraz Nowej Huty traktowany był z daleko idącą rezerwą. Podobnie zresztą jak inne żelazne punkty propagandy lat 50.: współzawodnictwo pracy, kolektywizacja, wyższość gospodarki socjalistycznej nad kapitalistyczną itp.

Ferment ogarniający całą Polskę w październiku 1956 r. nie ominął też Nowej Huty. Nurt protestu został jednak umiejętnie skanalizowany poprzez działania Związku Młodzieży Polskiej, który wydał rezolucję z szeregiem postulatów. Na czoło wybijało się żądanie wprowadzenia zasady ludowładztwa, realizowanego poprzez samorząd robotniczy. Ten ostatni został zresztą utworzony w postaci Rady Delegatów Huty im. Lenina, zastąpionej w styczniu 1957 r. przez Radę Robotniczą Huty im. Lenina. Jednakże już w

1958 r. ten w pewnym stopniu autentyczny samorząd został zastąpiony przez fasadową Konferencję Samorządu Robotniczego, do którego wcielono członków rady zakładowej i zakładowego komitetu PZPR⁴.

O tym, że społeczeństwo Nowej Huty stało się dojrzałą społecznością, włączającą się czynnie w opór społeczny przeciwko komunizmowi zaświadczyła sprawa obrony nowohuckiego krzyża, która stała się jednym z ważniejszych wydarzeń w powojennej historii Polski. Nowa Huta miała być miastem bez kościoła (pomijając klasztor cystersów w Mogile, istniejący tam od XIII w.). Jednak jeszcze przed odwilżą w 1956 r. wystosowane zostały do władz dwie petycje (podpisane przez 7 i 12 tys. osób) w sprawie budowy kościoła⁵. Na fali trwającej odwilży w 1957 r. zapadła decyzja o budowie świątyni w okolicach Teatru Ludowego. Liberalizacja gomułkowska trwała jednak krótko. Za jej zakończenie uważamy likwidację pisma „Po prostu” w październiku 1957 r., co doprowadziło do kilkudniowych zamieszek w Warszawie. Już wcześniej, bo we wrześniu 1957 r. nastąpił impas w rozmowach Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, czego przyczyną była m.in. kategoryczna odmowa zwrócenia przez władze zagrabionej Kościołowi organizacji charytatywnej „Caritas”. Na przełomie 1957 i 1958 r. rząd rozpoczął akcję przeciwko prowadzeniu przez Kościół działalności wydawniczej przy pomocy powielaczy. 21 VII 1958 r. około 20 funkcjonariuszy wraz z prokuratorem Janem Boboniem wkroczyło do biur Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze. Około godz. 14.00 rozpoczęła się tam rewizja połączona z rekwirowaniem wydawnictw kościelnych i sprzętu poligraficznego. Kiedy milicjanci pod wodzą płk. Stanisława Morawskiego zaczęli zabierać książki z kiosku znajdującego się na dziedzińcu, zaprotestowali pielgrzymi. Interweniowało ZOMO, które wyłamało siłą bramy klasztoru. Funkcjonariusze oprócz wiernych pobili również księży i zakonników. Wszczęto śledztwo przeciwko trzem osobom, w tym przeorowi zakonu Paulinów⁶. Tak niebywała agresja władz była odpowiedzią na przygotowania Kościoła polskiego do obchodów milenium chrztu Polski i na ogłoszoną przez ks. Kard. Stefana Wyszyńskiego Wielką Nowennę.

Potem nastąpiły dalsze, coraz bardziej brutalne i wyrafinowane działania wymierzone przeciwko Kościołowi. W 1959 r. wstrzymano w Nowej Hucie zezwolenie na budowę świątyni, zebrane pieniądze w kwocie 2 mln

zł zablokowano, skonfiskowano także sprzęt i materiały budowlane. Gdy 27 IV 1960 r. przystąpiono do usunięcia ustawionego tam krzyż, ludzie wystąpili w jego obronie. Doszło do dwudniowych zamieszek, podczas których milicja wykazała się bestialską wręcz brutalnością i użyła broni palnej. Zdesperowani ludzie opanowali i zdemolowali siedzibę Dzielnicowej Rady Narodowej. Podczas zamieszek zatrzymano zapewne około 500 osób. Sądy skazały 87 osób, kolegia ukarały grzywnami 119 osób. Nie można wykluczyć, że dwie osoby zostały zastrzelone przez ZOMO⁷. Sytuację uspokoiła nieco interwencja biskupa pomocniczego krakowskiego Karola Wojtyły, który zgodził się na umiejscowienie świątyni kilkaset metrów dalej. Budowę można tam było podjąć dopiero w 1967 r., a kościół Matki Bożej Królowej Polski został konsekrowany przez ks. Kard. Karola Wojtyłę w 1977 r.

Sprawa obrony krzyża nowohuckiego, umiejętnie tuszowana przez władze komunistyczne, zaczęła być skutecznie nagłaśniana przez opozycję demokratyczną, począwszy od 1976 r. Także papież Jan Paweł II podczas pierwszej pielgrzymki do Polski w 1979 r. przypomniał wydarzenia z 1960 r. podczas przemówienia w opactwie cystersów w Mogile: „Dziękujemy dzisiaj przy krzyżu mogiłskim, a zarazem przy krzyżu nowohuckim, za ten nowy początek ewangelizacji, który tutaj się dokonał. I prosimy wszyscy, ażeby był tak samo owocny – owszem, jeszcze bardziej owocny, jak pierwszy. To tyle, moi drodzy, o pierwszym krzyżu i o najstarszym kościele. A teraz ten nowy. Nowy krzyż, który stanął opodal prastarej relikwii Krzyża świętego w cysterskim opactwie, zwiastował narodziny nowego kościoła. Narodziny te szczególnie głęboko zapisały się w moim sercu, więc zabrałem je z sobą, odchodząc ze stolicy św. Stanisława na stolicę św. Piotra, jako nową relikwię, jako bezcenną relikwię naszych czasów. (...) Nie można oddzielić krzyża od ludzkiej pracy. Nie można oddzielić Chrystusa od ludzkiej pracy. To właśnie potwierdziło się tutaj w Nowej Hucie. I to był ten nowy początek ewangelizacji na początku nowego tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Ten nowy początek przeżywaliśmy razem. I ja zabrałem to ze sobą z Krakowa do Rzymu jako relikwię”⁸.

Dopiero więc od połowy lat 70. wydarzenia w obronie krzyża nowohuckiego stały się powszechnie znane w Polsce. Często wymieniano je odtąd jednym tchem z rewoltą poznańską 1956 r., wydarzeniami marca 1968 r., buntem grudniowym 1970 r., strajkami i demonstracjami w czerwcu 1976 r.

Strajkowa codzienność: oczekiwanie na stanowisko dyrektora Huty im. Lenina – Stanisław Handzlik, ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 008_32

W marcu 1968 r. w Nowej Hucie pojawiały się rozmaite ulotki i napisy na murach popierające protestujących studentów, a także wymierzone przeciwko I sekretarzowi KC PZPR Gomułce i jego ekipie. Były one rozwieszane przez studentów i uczniów, ale także przez nowohuckich robotników. Mamy informacje, że ci ostatni brali także udział w powielaniu ulotek. Do znaczących napięć, kolportażu ulotek, rozwieszania plakatów i malowania napisów na murach doszło także w grudniu 1970 r.⁹ W 1979 r. w Nowej Hucie powstała Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy, wydająca pismo niezależne „Krzyż Nowohucki”, z którym związana była też oficyna wydawnicza. Wspólnotę założyli m.in. Adam Macedoński, Jan Franczyk, Franciszek Grabczyk, Stanisław Tor. 27 IV 1980 r., w 20. rocznicę walk o krzyż w Nowej Hucie, Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy zorganizowała pochod pod krzyż stojący w miejscu, gdzie miał stanąć pierwszy nowohucki kościół. Wzięło w nim udział ok. 2 tys. osób¹⁰.

Dopiero jednak powstanie Solidarności nadało Nowej Hucie rangę jednego z miast-liderów w walce o wolną Polskę i prawa człowieka. Strajki i protesty na różnych wydziałach Huty im. Lenina (HiL) zaczęły się już 19 VIII 1980 r. i trwały z różnym nasileniem przez dni następne. 6 września powstał Komitet Robotniczy Hutników, który stał się wkrótce jedynym założycielem i organizatorem Solidarności w nowohuckim kombinacie. Natomiast 15 września w sali teatralnej HiL został utworzony Międzyzakładowy Komitet Założycielski nowych związków w Krakowie. Na jego czele stanął Stanisław Zawada z kombinatu nowohuckiego, funkcję jego zastępcy pełnił Mieczysław Gil, dziennikarz z „Głosu Nowej Huty”. Od stycznia do lipca 1981 r. Mieczysław Gil był już przewodniczącym Regionu Małopolska, obejmującego województwa: krakowski, tarnowskie i nowosądeckie. Kierował też Solidarnością HiL.

Potencjał Regionu Małopolska, skupiającego blisko 640 tys. związkowców, czynił go jednym z najważniejszych w Polsce. Jego stolicą był Kraków, dla wszystkich oczywista była jednak wyjątkowa rola Huty im. Lenina w regionie¹¹. Potęga Solidarności opierała się w części na wielkich zakładach pracy, zatrudniających kilka, kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt tysięcy robotników. HiL zatrudniała 40 tys. osób i była największym zakładem pracy w Polsce. 14 IV 1981 r. organizacje zakładowe z 18 największych przedsiębiorstw w kraju utworzyły w ramach Solidarności

pozastatutową strukturę poziomą, tzw. Sieć Komisji Zakładowych NSZZ Solidarność. Największą rolę odgrywały w niej Komitety Zakładowe Stoczni Gdańskiej im. Lenina, Stoczni Szczecińskiej im. Adolfa Warskiego, Huty im. Lenina z Nowej Huty, Kopalni Węgla Kamiennego Wujek z Katowic, Zakładów im. Hipolita Cegielskiego z Poznania, Pafawagu z Wrocławia i Zakładów Mechaniczne Ursus z Warszawy. Zadaniem „Sieci” było m.in. opracowanie wzorcowego statutu samorządu pracowniczego oraz innych dokumentów związanych z jego powoływaniem.

Nowa Huta zachowała swoją nadzwyczajną pozycję w strukturach Solidarności (i to nie tylko małopolskiej) także po wprowadzeniu stanu wojennego. 13 XII 1981 r., w związku z rozbięciem Zarządu Regionu Małopolska, jego uprawnienia przejęła Komisja Robotnicza Hutników z HiL, która przekształciła się w Regionalny Komitet Strajkowy. Na jego czele stanął Mieczysław Gil. Powstał też Komitet Strajkowy Hutników. W praktyce w skład obu ciał wchodził ci sami ludzie (m.in. Stanisław Handzlik, Jan Ciesielski, Władysław Hardek i Edward Nowak)¹². W strajku w HiL wzięło udział 7–10 tys. pracowników. Komitet Strajkowy Hutników wydał kilka uchwał, m.in. wzywającą inne zakłady regionu do strajku i do przekształcenia Komisji Zakładowych Solidarności w Komitety Strajkowe¹³. Robotnicy zabarykadowali wszystkie bramy kombinatu oraz drogi wewnętrzne. Atak ZOMO i oddziałów wojska nastąpił w nocy z 16 na 17 XII 1981 r. Po rozbiciu bram dziesięcioma czołgami, zajęto kolejne wydziały. Studentów, którzy przyłączyli się do strajku, pobito. Do pacyfikacji użyto m.in. psów¹⁴. Następnie umieszczono zatrzymanych w halach fabrycznych. Uczestniczka strajku w hucie wspominała: „Z przodu hali ustawiono młodych, silnych ludzi, a dalej stanęła reszta, w środku kobiety. Żeby nas nie wydzielali pojedynczo. Stałiśmy tak i śpiewaliśmy. Mijały godziny, a nikt nie przychodził. Napięcie rosło i zdenerwowanie udzieliło się wszystkim. Było zimno. Wtedy ktoś powiedział, że nie ma sensu stać i żeby kobiety i goście weszli do dyspozytorni. Za chwilę przyszedł chłopak z innego wydziału i powiedział, że u nich już po wszystkim, że oni tak samo stali i gdy zomowcy kazali się rozejść, oni nie posłuchali. Potem wyciągnęli pierwszego i zaczęli bić. Wtedy ludzie poszli już sami”¹⁵.

HiL znalazła się więc w nielicznym gronie zakładów, które po wprowadzeniu stanu wojennego nie poddały się i strajkowały aż do brutalnej pa-

Spacerniak aresztu śledczego w komendzie milicji przy ul. Mogińskiej w Krakowie, gdzie uwięziono strajkujących hutników zatrzymanych w czasie pacyfikacji strajku nocą 3 V 1988, autor nieznanany, wł. FCDCN F 0150

cyfikacji przeprowadzonej przez oddziały ZOMO i wojska.

Mieczysław Gil i Edward Nowak po pacyfikacji zakładu ukrywali się. Zostali jednak schwytani 13 I 1982 r.¹⁶ Ukryli się także Stanisław Handzlik, Władysław Hardek i Jan Ciesielski¹⁷. To głównie na tę trójkę, związaną z nowohucką Komisją Robotniczą Hutników, spadło zorganizowanie regionalnej władzy podziemnej Solidarności pod nazwą Regionalna Komisja Wykonawcza (RKW)¹⁸.

21 IV 1982 r. doszło do powstania krajowych władz podziemnego związku – Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej (TKK) NSZZ Solidarność¹⁹. Zebranie założycielskie z udziałem przywódców czterech wielkich regionów: Mazowsza (Zbigniew Bujak), Dolnego Śląska (Władysław Frasyniuk), Małopolski (Władysław Hardek) i Regionu Gdańskiego (Bogdan Lis) odbyło się w domu aktorki Lucyny Winnickiej na warszawskim Żoliborzu. Pierwsze dokumenty TKK ogłoszono 22 IV 1982 r. W skład tego ciała weszli: Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk, Władysław Hardek, Bogdan Lis i (po kilkunastu tygodniach) Eugeniusz Szumiejko.²⁰ Później, w wyniku aresztowań, a także rezygnacji niektórych członków oraz dokooptowywania nowych, skład TKK ulegał zmianom. Komisja stała się szeroko respektowaną władzą podziemnego związku. „Komunikat nr 1” wydany przez TKK głosił:

„Dnia 22 kwietnia 1982 roku spotkali się przedstawiciele NSZZ „Solidarność” Regionu Gdańska, Dolnego Śląska, Mazowsza, Małopolski. Po omówieniu sytuacji w Związku i kraju wypracowano wspólne stanowisko w sprawie programu działania oraz środków i metod prowadzących do jego realizacji.

Niżej podpisani przedstawiciele 4 regionów zobowiązali się:

– koordynować działania zmierzające do odwołania stanu wojennego, zwolnienia internowanych, aresztowanych i skazanych, przywrócenia praw obywatelskich,

– koordynować walkę o prawo działania NSZZ „Solidarność”.

Działalność naszą prowadzić będziemy w ramach Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej do czasu wznowienia prac przez Krajową Komisję NSZZ „Solidarność” z Lechem Wałęsą na czele.

Prosimy inne regiony i ośrodki o współpracę w miarę możliwości organizacyjnych i technicznych.

Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność”

Zbigniew Bujak (Region Mazowsze)

Władysław Frasyniuk (Region Dolny Śląsk)

Władysław Hardek (Region Małopolska)

Bogdan Lis (Region Gdański)”²¹

Region Małopolska uznany został więc za jeden z czterech, które powinny przewodzić podziemnej Solidarności w Polsce, a jego przedstawiciel z Nowej Huty wszedł do czteroosobowych najwyższych władz podziemnych struktur. Aresztowania rozbiły jednak struktury małopolskiej RKW, a wiernopoddańcze oświadczenie wygłoszone w telewizji przez zatrzymanego Władysława Hardka było bardzo poważnym ciosem dla małopolskiej Solidarności. Jednak we wrześniu regionalne struktury w Małopolsce zaczęły się odradzać w postaci Regionalnego Komitetu Solidarności, którego liderem był początkowo Tadeusz Syryjczyk, a potem Stefan Jurczak²².

W Nowej Hucie jesienią 1982 r. zaczęto się kształtować ciało o nazwie Tymczasowa (później: Tajna) Komisja Robotnicza Hutników (TKRH), które koordynowało prace podziemną w kombinacie. Oprócz niego działalność podziemną i niezależną umożliwiał Społeczny Fundusz Pomocy Pracowniczej oraz Duszpasterstwo Hutników na osiedlu Szklane Domy.²³

Uznanie w całej Polsce wzbudzały liczne w latach 80. przejawy oporu społeczeństwa Nowej Huty przeciwko stanowi wojennemu i w ogóle przeciwko komunizmowi. Najważniejszym wydawanym w HiL pismem podziemnym był „Hutnik”. Jego nakład osiągał 20 tys. egzemplarzy. Pismo miało w istocie zasięg daleko wykraczający poza kombinat metalurgiczny czy nawet Kraków. Kolportowane było w całej Małopolsce, docierało też do innych części kraju, zwłaszcza do Warszawy i Gdańska²⁴. Jego popularność była m.in. efektem wysokiego poziomu zamieszczanych w nim tekstów. W celu zdobywania informacji redakcja wykazywała wiele pomysowości. Leszek Jaranowski tak opisuje metodę zastosowaną przez redaktorów „Hutnika”: „Pismo dysponowało doskonałymi informacjami zbieranymi nie tylko w Hucie, bądź przez dziennikarzy, ale dostarczonymi przez sprzyjające »Solidarności« sprzątaczkę z dyrekcji i komitetów partyjnych, które wnosyły kopie tajnych dokumentów. Przez pewien czas I sekretarz Komitetu Fabrycznego PZPR posługiwał się podrzuconym mu

wiecznym piórem z nadajnikiem radiowym, dzięki czemu podsłuchiwano jego rozmowy”²⁵.

Powszechny podziw w całym kraju budziły też demonstracje solidarnościowe w Nowej Hucie, które w 1982–1983 r. odbywały się raz w miesiącu (zazwyczaj trzynastego – w miesięcznicę wprowadzenia stanu wojennego), a niekiedy nawet częściej. W ich organizowaniu znacząca rolę odgrywały prężne w Krakowie struktury Konfederacji Polski Niepodległej. Po brutalnych atakach ZOMO demonstracje owe przekształcały się zazwyczaj w wielogodzinne starcia. Najbardziej znaną ofiarą śmiertelną nowohuckich demonstracji stał się Bogdan Włosik, 19-letni robotnik z HiL, zastrzelony przez esbeka w czasie manifestacji 13 X 1982 r. 1 V 1983 r. podczas solidarnościowej manifestacji w Nowej Hucie został zabity wystrzeloną celowo z bliskiej odległości petardą z gazem łzawiącym 29-letni Ryszard Smagur, introligator ze Spółdzielni Starodruk w Krakowie. Po demonstracji 31 VIII 1983 r. zmarła w wyniku zatrucia gazami 63-letnia Janina Drabowska. Ich śmierć odbiła się szerokim echem w całym kraju, a także za granicą.²⁶ Obecnie Bogdan Włosik, Ryszard Smagur i Janina Drabowska, obok Antoniego Browarczyka, Wojciecha Cieślewicza, Piotra Majchrzaka, Piotra Sadowskiego, Tadeusza Woźniaka, Emila Barchańskiego, Grzegorza Przemyka, Marcina Antonowicza, Piotra Bartoszcze, ks. Jerzego Popiełuszki i wielu innych zamordowanych Polaków są symbolami terroru komunistycznego w latach 80. w naszym kraju.

Po wprowadzeniu stanu wojennego powstała tradycja odprawiania w kościołach mszy św. za ojczyznę. Pierwszą zapewne taką mszę św. w skali całej Polski odprawił 13 I 1982 r. wrocławski duszpasterz ks. Mirosław Drzewiecki. Za przykładem Wrocławia poszły dziesiątki innych miast Polski. W Warszawie pierwsza msza św. za ojczyznę została odprawiona 13 III 1982 r. w kościele św. Krzyża. Oczywiście najgłośniejsze były msze św. w intencji ojczyzny w kościele św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu, odprawiane od kwietnia 1982 r. przez ks. Jerzego Popiełuszkę w ostatnią niedzielę każdego miesiąca²⁷. Od czerwca 1982 r. msze św. za ojczyznę odprawiane były także w parafii św. Maksymiliana Kolbego w Nowej Hucie-Mistrzejowicach. Ich inicjatorem był duszpasterz robotników z tej parafii – ks. Kazimierz Jancarz. Msze św. rozpoczynały się zawsze o godz. 19.00,

*Ludzie podtrzymują
krzyż, 27.04.1960,
IPN Kr 010/9467/2
k. 0137/3*

W pierwszych (częściowo) wolnych po II wojnie światowej wyborach z Nowej Huty do Sejmu wybrani zostali Mieczysław Gil (z lewej) i Edward Nowak (z prawej), po 4 VI 1989, Andrzej Stawiarski, wł. KRH

a kończyły Apelem Jasnogórskim o godz. 21.00. Gromadziły one tysiące ludzi z Nowej Huty, Krakowa, a także z wielu miast i wsi całej Polski. Przybywali na nie liderzy Solidarności z różnych regionów, a także znani kapłani: ks. Jerzy Popiełuszko z Warszawy, ks. Henryk Jankowski z Gdańska, bp. Ignacy Tokarczuk z Przemyśla, ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski z Krakowa, ks. Stanisław Kardasz z Torunia. Dzięki ks. Kazimierzowi Jancarzowi parafia w Nowej Hucie-Mistrzejowicach stała się wzorcowym przykładem wspierania przez Kościół podziemnej Solidarności i niepodległościowych aspiracji narodu polskiego. Kapłan ten stworzył aktywne Duszpasterstwo Ludzi Pracy. W 1983 r. wraz z Janem Franczykiem z Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy powołał do życia ChUR, czyli Chrześcijański Uniwersytet Robotniczy im. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego. Rozbudował także struktury prowadzące działalność charytatywną. Zajmowały się tym bardzo aktywne konfraternie: Robotnicza, Samarytańska i Nauczycielska. W kościele odbywały się regularnie wykłady prowadzone przez profesorów wyższych uczelni, znanych duszpasterzy i artystów z zakresu historii, historii sztuki, teologii, literaturoznawstwa, politologii i wielu innych dziedzin nauki. Wiele działań związanych było z niezależnym nurtem kultury. Organizowano koncerty, festiwale piosenki religijnej, wieczory poetyckie, występy teatralne. Przy parafii działała księgarnia wydawnictw niezależnych, wydawano gazetkę „Ślad”. Istniała nawet Niezależna Telewizja Mistrzejowicka, która zajmowała się m.in. rejestrowaniem na taśmach video historycznych wydarzeń (np. strajków i demonstracji ulicznych) w Nowej Hucie i w Krakowie²⁸.

Ks. Kazimierz Jancarz należał, obok ks. Jerzego Popiełuszki i ks. Henryka Jankowskiego, do najbardziej kojarzonych z podziemną Solidarnością kapłanów polskich. Warto w tym miejscu podkreślić, że działalność parafii w Nowej Hucie-Mistrzejowicach była silnie wspomagana przez Solidarność. Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski wspominał: „Działalność ks. Jancarza wspierana była przez podziemne struktury związku, w tym przez »Wielką Czwórkę«, liderów »Solidarności« nowohuckiej, do których zaliczano: Mieczysława Gila, Edwarda Nowaka, Jana Ciesielskiego i Stanisława Handzlika. Głównymi animatorami życia Duszpasterstwa Ludzi Pracy byli jednak: Jacek Smagowicz, Kazimierz Fu-

giel i wspomniany Maciej Szumowski. Z kolei wiele służebnych prac, bez których środowisko nie mogłoby funkcjonować, wykonywała duża grupa wolontariuszy. Nieocenione usługi oddał także mecenas Andrzej Rozmarynowicz, obrońca w wielu procesach politycznych i człowiek wielkiej odwagi cywilnej, późniejszy senator III RP i kawaler maltański. Służył on poradą prawną tak ks. Jancarzowi, jak i innym represjonowanym osobom świeckim i duchownym. Na potrzeby Duszpasterstwa Ludzi Pracy ks. Jancarz oddał swoje mieszkanie, a ks. Kuczkowski duże pomieszczenie w przyziemiu kościoła, zwane »Bunkrem«.

Duże ożywienie duszpasterstwa nastąpiło po zabójstwie ks. Jerzego Popietuszki, co można uznać za jeden z owoców jego męczeńskiej śmierci. Na Msze św. »czwartkowe« zaczęło przychodzić coraz więcej osób, a poglądy wielu działaczy »Solidarności« coraz bardziej się radykalizowały. W samych Mistrzejowicach z oddolnej inspiracji, przy pełnym poparciu ks. Jancarza, powstało obok konfraterni nowe stowarzyszenie katolickie – Ruch »Prawda i Odwaga« im. ks. Jerzego Popietuszki²⁹.

Na działalności parafii w Nowej Hucie-Mistrzejowicach wzorowało się wiele parafii w całej Polsce. Jednym z licznych przykładów może być parafia Matki Boskiej Zwycięskiej z Torunia. Jej proboszcz ks. Stanisław Kardasz wraz z działaczką toruńskiej Solidarności Krystyną Sienkiewicz jeździł do ks. Kazimierza Jancarza, aby przyglądać się jego aktywności. Owocem tego było m.in. utworzenie przy parafii Matki Boskiej Zwycięskiej w Toruniu Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego. Był on wzorowany na mistrzejowickim. Ks. Stanisław Kardasz miał do pomocy Radę Programową ChUR w składzie: doc. Alicja Grześkowiak, doc. Marian Kallas, dr Maria Anna Karwowska, dr Władysław Sawrycki oraz Krystyna Sienkiewicz (która była równocześnie łącznikiem pomiędzy słuchaczami a Radą Programową). Wykłady odbywały się dwa razy w miesiącu (po 4 godziny), poprzedzała je msza św. Tematyka dotyczyła problematyki szeroko pojętej kultury, ekonomii, historii, ekologii, prawa, psychologii i socjologii. W zajęciach uczestniczyło początkowo 13 osób, potem ich liczna wzrosła do 45, do końca I roku utrzymało się 25–30 osób. Większość słuchaczy wywodziła się z kręgów Solidarności. Uczestnicy pisali też prace kontrolne. Zajęcia trwały do 4 VI 1988 r., kiedy to nastąpiło rozdanie dyplomów³⁰.

W dniach 25–28 VIII 1988 r., w 40. rocznicę uchwalenia Przez ONZ Po-

wszechnej Deklaracji Praw Człowieka, odbywała się w kościele p.w. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka zorganizowana przez Ruch Wolność i Pokój i Komisję Interwencji i Praworządności NSZZ Solidarność przy współpracy z Komitetem Helsińskim w Polsce. Odbiła się ona szerokim echem zarówno w kraju, jak i za granicą. Władze, mimo, że usilnie utrudniały organizację konferencji nie zdecydowały się na rozpędzenie jej metodami siłowymi. „Przegląd Wiadomości Agencyjnych” pisał: „Honorowy patronat nad obradami objął Lech Wałęsa, który jednak nie mógł na nie przybyć, gdyż był w tym czasie na terenie strajkującej Stoczni Gdańskiej. Przysłał stamtąd list odczytany podczas pierwszej sesji plenarnej. O akredytację zwrócili się ze strony władzy i otrzymali je od organizatorów: płk MSW Marian Godlewski oraz pięciu pracowników ministerstwa sprawiedliwości. Na ponad 1000 uczestników konferencji prof. 200 osób przyjechało z zagranicy, od Chile i Argentyny poprzez USA i Europę do Japonii. Wśród nich znaleźli się m.in. przewodniczący dwóch wielkich międzynarodowych organizacji związkowych, przy których afiliowana jest »«Solidarność» – John Vanderveken (Międzynarodowa Konfederacja Wolnych Związków Zawodowych) i Jan Kutakowski (Światowa Konfederacja Pracy) oraz reprezentant wspierającej nasz Związek amerykańskiej centrali związkowej AFL-CIO, Albert Shanker (jej przywódca – Lane Kirkland nie otrzymał PRL-owskiej wizy), a także przedstawiciele większości zachodnioeuropejskich central krajowych. Był przewodniczący Międzynarodowej Organizacji Helsińskiej – Karl von Schwarzenberger, posłowie do Parlamentu Europejskiego, członkowie Izby Reprezentantów i Senatu USA, wybitni i zasłużeni działacze na rzecz obrony więźniów politycznych w systemach dyktatorskich, jak prof. Juan Ernesto Mendez z Argentyny i wielu innych³¹.

Wśród gości z krajów bloku wschodniego oraz emigrantów działających na zachodzie obecni byli m.in. Natalia Gorbaniewska, Helmut Frauerdorfer (rumuński Niemiec, który wygłosił referat o łamaniu praw człowieka w Rumunii), Aleksander Vondra, sygnatariusz Karty 77, prof. Abdul Assadi, minister w królewskim rządzie Afganistanu, grupa opozycjonistów węgierskich³².

Solidarność podziemna od 1985 r. zaczęła wchodzić w okres kryzysu. Wprawdzie działalność wydawnicza, ulotkowa, samokształceniowa kwitła

MINH

NIE TRZEBA

LEK

NIE TRZEBA

SEONKA
PRZYKAZA

NA

nadal, ale demonstracje uliczne gromadziły już niewiele osób. Społeczeństwo sprawiało wrażenie zmęczonego. Z drugiej strony władza komunistyczna znalazła się w sytuacji patowej. Gospodarka rozkładała się z miesiąca na miesiąc, nastroje społeczne osiągały dno, zwłaszcza po skandalicznym zachowaniu się władz polskich podczas katastrofy w Czarnobylu. Rządzący zaczęli rozumieć, że bez zasadniczych rozwiązań politycznych nie da się wyjść z kryzysu, zwłaszcza że w Związku Sowieckim zaczęła się liberalizacja związana z objęciem władzy przez Michaiła Gorbaczowa. 17 VII 1986 r. ogłoszono w Polsce kolejną amnestię, która doprowadziła do zwolnienia prawie wszystkich więźniów politycznych. We wrześniu 1986 r. Służba Bezpieczeństwa przeprowadziła w całym kraju ok. 3 tysięcy rozmów z działaczami opozycji starając się ich przekonać do zaprzestania działalności. Akcja ta nie przyniosła żadnych skutków. Wprowadzono także tzw. depenalizację, której efektem było karanie osób prowadzących nielegalną działalność wyłącznie przed kolegiami ds. wykroczeń, wymierzającymi zazwyczaj grzywny. TKK i Lech Wałęsa odebrały to wszystko jako zapowiedź zmiany kursu politycznego. 29 IX 1986 r. została powołana przez Lecha Wałęsę jawna Tymczasowa Rada NSZZ Solidarność, działająca równolegle z tajną Tymczasową Komisją Koordynacyjną. W skład Tymczasowej Rady weszli: Bogdan Borusewicz, Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk, Tadeusz Jędrzak, Bogdan Lis, Janusz Pałubicki, Józef Pinior. Wkrótce zaczęły podejmować jawne działania regionalne struktury związku.

25 X 1987 r. Tymczasowa Komisja Koordynacyjna i Tymczasowa Rada NSZZ Solidarność rozwiązały się i na ich miejsce powołano jednolite kierownictwo Związku – Krajową Komisję Wykonawczą (KKW) NSZZ Solidarność. Na jej czele stanął Lech Wałęsa.

Przemiany w Polsce przyspieszyła w sposób znaczący wizyta papieża Jana Pawła II w czerwcu 1987 r. I tym razem Ojca Świętego witały wielkie transparenty Solidarność, a po mszach wyruszały pochody zwolenników związku, rozpędzane brutalnie przez ZOMO. Masową manifestacją poparcia dla nielegalnej Solidarność była V Pielgrzymka Ludzi Pracy na Jasną Górę 10 IX 1987 r. Przybyło na nią ok. 50 tys. osób.

Pogarszająca się sytuacja gospodarcza, przegrane przez władze referendum z listopada 1987 r., w którym rząd chciał uzyskać społeczną ak-

ceptację dla dalszego zaciskania pasa w celu rzekomego przeprowadzenia reform, oraz wspomniane posunięcia liberalizujące politykę wewnętrzną, spowodowały, że KKW w oświadczeniu z 5 XII 1987 r. zgłosiła gotowość do negocjacji i do zawarcia „paktu antykryzysowego”. W zamian oczekiwała m.in. przywrócenia legalnego działania Solidarność i „legalizacji społeczeństwa obywatelskiego”. Warto dodać, że Jacek Kuroń i Adam Michnik głosili w II połowie lat 80. koncepcję mówiącą o konieczności poparcia przez związek reformatorskich sił w PZPR. Koncepcja ta wywarła wpływ na kolejne ugodowe posunięcia Solidarność.

Do przelomu doszło w 1988 r. W wyniku podwyżki cen w kwietniu rozpoczęły się strajki w wielkich zakładach pracy. 25 IV 1988 r. zastrajkowali pracownicy komunikacji miejskiej w Bydgoszczy. 26 IV strajk rozpoczęła Huta im. Lenina w Krakowie. Na czele Komitetu Strajkowego stanął Andrzej Szewczuwianiec. Wprawdzie hutnicy żądali początkowo rekompensat płacowych, wkrótce jednak dołączyli do swoich żądań postulaty przywrócenia do pracy robotników zwolnionych za działalność w Solidarność i relegalizację związku. Strajkującym towarzyszyli księża Kazimierz Jancarz i Tadeusz Isakowicz-Zaleski. Strajk został brutalnie rozbity w nocy z 4 na 5 V 1988 r. przez oddziały ZOMO i brygady antyterrorystyczne. Wielu uczestników protestu zostało brutalnie pobitych. W następnych dniach, aż do 18 maja w hucie trwał strajk absencyjny³³.

Strajk w kombinacie metalurgicznym w Nowej Hucie miał ogromny wpływ na rozpoczęcie dalszych akcji protestacyjnych. Od 29 IV 1988 r. strajkowali robotnicy Huty Stalowa Wola, którzy jednak po zablokowaniu ich zakładu przez ZOMO opuścili go 30 kwietnia. 2 V 1988 r. protest ogarnął Stocznnię Gdańską. Na czele Komitetu Strajkowego stanął tam Alojzy Szablewski. Po kilku dniach do stoczniowców dołączył Lech Wałęsa. W całej Polsce organizowano manifestacje i strajki solidarnościowe. Podczas majowych strajków doszło do pierwszych zakulisowych i pośrednich kontaktów przedstawicieli rządu z reprezentantami Solidarność. Nie przyniosły one rezultatów. Strajk w Stoczni Gdańskiej zakończył się 10 V 1988 r. opuszczeniem jej przez robotników.

Bariera strachu została jednak przełamana. Rezultatem tego były strajki w sierpniu 1988 r., w których uczestniczyli także, począwszy od 23 sierpnia robotnicy HiL. W czasie ich trwania władze komunistyczne zdecydo-

Demonstracje antysowieckie przed pomnikiem Lenina, przełom listopada i grudnia 1989, autor i wł. Stanisław Gawliński

wały się na podjęcie rozmów z Solidarnością. Zaowocowały one obradami okrągłego stołu i zawartym w ich rezultacie układem politycznym, który doprowadził do przemian w kraju. Strajk majowy w Nowej Hucie miał więc z pewnością ogromny wpływ na rozwój wypadków w Polsce. 31 VIII 1988 r. Lech Wałęsa spotkał się ministrem spraw wewnętrznych gen. Czesławem Kiszczakiem. Postanowiono podjąć rozmowy „przy okrągłym stole”. Po rozmowie z Kiszczakiem Wałęsa wezwał do zawieszenia strajków, co wykonano z dużymi oporami. Pomimo kolejnych spotkań władzy z opozycją nie było pewne czy do rozmów okrągłego stołu w ogóle dojdzie, zwłaszcza, że nowo powołany premier Mieczysław Rakowski, postanowił 31 X 1988 r. postawić w stan likwidacji Stocznnię im. Lenina. Opozycja odebrała to jako prowokację.

30 XI 1988 r. doszło do telewizyjnego pojedynku-debaty pomiędzy Lechem Wałęsą a przewodniczącym proreżimowych związków zawodowych – Alfredem Miodowiczem. Wałęsa był świetnie przygotowany do dyskusji i odniósł w niej wyraźne zwycięstwo. 18 XII 1988 r. podczas spotkania działaczy Solidarności, opozycji i intelektualistów w Warszawie powołano Komitet Obywatelski przy przewodniczącym NSZZ Solidarność. Komitet liczył 135 członków i miał pełnić rolę partnera władz w rozmowach okrągłego stołu. Trwały one od 6 II do 5 IV 1989 r. przy pośrednictwie przedstawicieli Episkopatu. W ich wyniku postanowiono, że odbędą się wybory do Sejmu, w których partie i ugrupowania związane z obozem władzy (PZPR, ZSL, SD, Stowarzyszenie PAX, Polski Związek Katolicko-Społeczny i Unia Chrześcijańsko-Społeczna) będą miały zagwarantowane 65 proc. miejsc. Pozostałe 35 proc. mandatów miało być rozdzielone w wolnych wyborach. Ustalono także, że zostanie powołana izba wyższa parlamentu – Senat, do którego wybory miały być zupełnie wolne. Postanowiono też o powołaniu urzędu prezydenta z szerokimi kompetencjami, zakładano przy tym, że zostanie nim Wojciech Jaruzelski. Solidarność miała zostać zalegalizowana. Ustalenia te sejm zatwierdził 7 IV 1989 r., relegalizacja Solidarności nastąpiła 17 IV 1989 r., a Solidarności Rolników Indywidualnych 20 IV 1989 r. Wy-

bory odbyły się 4 VI 1989 r. (druga tura – 18 VI 1989 r.). W ich wyniku kandydaci Komitetów Obywatelskich tworzonych przez Solidarność zdobyli wszystkie mandaty z owej 35-procentowej puli w Sejmie i 99 na 100 miejsc w Senacie. Posłami do sejmu kontraktowego z Nowej Huty zostali wówczas Mieczysław Gil i Edward Nowak. Symbolem przemian było usunięcie 10 XII 1989 r. pomnika Lenina, które nastąpiło po gwałtownych manifestacjach młodzieży w dniach 22 i 29 listopada oraz 6 grudnia tego roku. Ich organizatorem była Federacja Młodzieży Walczącej³⁴.

Porozumienia okrągłego stołu budzą kontrowersje do dnia dzisiejszego. Niewątpliwie komuniści, zdając sobie sprawę z nieuchronności przemian w Polsce, chcieli poprzez zawarty kompromis utrzymać wpływy polityczne oraz przejąć część majątku narodowego (proces tzw. uwłaszczenia nomenklatury). Z drugiej strony samo odrodzenie Solidarności i częściowo wolne wybory do parlamentu oraz wprowadzenie szeregu normalnych swobód obywatelskich oznaczały duży sukces opozycji, zwłaszcza że nie można było wówczas przewidzieć rychłego upadku komunizmu także w innych krajach. Na fali entuzjazmu w szybkim tempie doszło do kolejnych przemian i przejęcia władzy przez obóz solidarnościowy.

Nowa Huta miała być w PRL symbolem nowego komunistycznego ładu w Polsce. Historia potoczyła się jednak w ten sposób, że dla pokolenia Solidarności i Niezależnego Zrzeszenia Studentów stała się ona symbolem szczególnie aktywnego oporu społecznego przeciwko komunistycznej przemocy. Ogromny kombinat hutniczy, skupiający wielką zbiorowość pracowników, pozwalał bowiem na podejmowanie rozmaitych akcji znajdujących szeroki oddźwięk w całej Polsce. Cieszący się dużym autorytetem liderzy Solidarności i ich liczni współpracownicy oraz zaangażowani w sprawy społeczne księża potrafili stworzyć w Nowej Hucie środowisko podejmujące szereg odważnych i nowatorskich działań, naśladowanych w innych częściach kraju. Naszym obowiązkiem jest dzisiaj podtrzymywanie pamięci o tamtych czasach i o ludziach, którzy poświęcali tak wiele w walce o wolną Polskę i prawa człowieka.

Premier Tadeusz Mazowiecki
z wizytą w Hucie im. Tadeusz
Sendzimira, 13 V1990,
Stanisław Gawliński,
MHK-154/XI f/2

- ¹ <http://lewicowo.pl/poemat-dla-doroslych/>.
- ² *Pod czerwoną okupacją. Adam Macedoński w rozmowie z Anną Zechenter*. Kraków 2013, s. 165.
- ³ <http://poznanbicyclechic.blogspot.com/2013/03/rowerowa-indoktrynacja-w-elementarzu.html>.
- ⁴ P. Zieliński: *Powstanie i rozwój systemu społecznego i instytucjonalnego Nowej Huty (1949-1956)*. Toruń 2009, s. 136–150 i 158–160.
- ⁵ J. Ridan: *Walka o krzyż w Nowej Hucie. Karta nr 21*. Warszawa 1997, s. 119–141.
- ⁶ A. Dudek: *Państwo – Kościół w Polsce 1945–1970*. Kraków 1995, s. s. 68–71.
- ⁷ J. Ridan: *Walka o krzyż...*, s. 139.
- ⁸ Jan Paweł II: Homilia w czasie mszy św. odprawionej przed opactwem oo. Cystersów w Mogile, Kraków-Nowa Huta, 9 czerwca 1979 r. W: *Jan Paweł II w Polsce 1979–1983: homilie i przemówienia*. Warszawa 1986.
- ⁹ F. Musiał, Z. Zblewski: *Marzec '68 i grudzień '70 w Nowej Hucie*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*. Pod red. R. Terleckiego, M. Lasoty, J. Szarka. Kraków 2002, s. 52–72.
- ¹⁰ G. Waligóra, E. Zając: *Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy*. W: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989. T. 2*. Warszawa 2012, s. 67; *Pod czerwoną okupacją...*, s. 337.
- ¹¹ E. Zając: NSZZ „Solidarność” Region Małopolska (1980–1990). W: *„Solidarność” 1980–1989. T. 6: Polska Południowa*. Pod red. Ł. Kamińskiego i G. Waligóry. Warszawa 2010, s. 9–88; A. Gliksman: *„Solidarność” Małopolska. Kalendarium 1980–2005*. Kraków 2005, s. 26–74.
- ¹² E. Zając: Małopolska „Solidarność” w podziemiu (1982–1989). W: *Solidarność podziemna 1981–1989*. Pod red. A. Friszke. Warszawa 2006, s. 273–274.
- ¹³ Tekst uchwał w: „Fakty. Miesięcznik informacyjny NSZZ »Solidarność« Region Mazowsze” styczeń 1982, s. 37. Egzemplarz w zbiorach autora.
- ¹⁴ [Kalendarium]. W: *Solidarność. XX lat historii*. Pod red. M. Łątkowskiej. Warszawa 2000, s. 271; A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL 1956-1989*. Kraków 1999, s. 275; Relacja Stanisława Malary. W: *Stan wojenny w Małopolsce w oczach świadków*. Oprac. Z. Solak, J. Szarek, współpraca E. Zając. Kraków 2001, s. 83–86; „Tygodnik Wojenny” 7 I 1982 r., nr 1–2; J. Sadecki: *Nowa Huta: Ziarna gniewu, ziarna nadziei (Archiwum „Solidarności”, t. 34)*. Warszawa 1989, s. 79–85.
- ¹⁵ *W stanie*. Opr. Z. Gluza, K. Madoń-Mitzner, G. Soltysiak. Warszawa 1991, s. 42.
- ¹⁶ J. Sadecki: Mieczysław Gil. W: *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–1989. T. 1*. Pod red. J. Skórzyńskiego, P. Sowińskiego, M. Strasz. Warszawa 2000, s. 100.
- ¹⁷ J. Sadecki: *Nowa Huta...*, s. 128–129, 175–177.
- ¹⁸ E. Zając: Małopolska „Solidarność” w podziemiu..., s. 278–285.
- ¹⁹ Komunikat nr 1 TKK. W: *Od trzynastego do trzynastego. Analizy – dokumenty – relacje*. Opr. P. Spiski. Londyn, b. d., s. 128; A. Friszke: *Tymczasowa Komisja Koordynacyjna*, w: *Solidarność podziemna 1981-1989*. Pod. red. A. Friszke. Warszawa 2006, s. 22–26.
- ²⁰ H. Głębocki: Dzieje „Solidarności” w podziemiu (1980-1989). W: *Droga do niepodległości. „Solidarność” 1980-2005*. Pod red. A. Borowskiego. Warszawa 2005, s. 160–161; M. Strasz: Eugeniusz Szumiejko. W: *Opozycja w PRL...*, s. 336–338; A. Friszke: *Tymczasowa Komisja Koordynacyjna...*, s. 24–26; idem, *Powstanie Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” w 1982 r.* Zeszyty Historyczne, 2006 (Paryż, nr 155), s. 101.
- ²¹ Komunikat nr 1 TKK..., s. 259.
- ²² E. Zając: Małopolska „Solidarność” w podziemiu..., s. 292–298.
- ²³ Tamże, s. 300–302.
- ²⁴ L. Jaranowski: 25 lat „Hutnika”. Witryna internetowa „Internowani 1981–1982”, <http://internowani.xg.pl/index.php?type=article&aid=354>.
- ²⁵ Tamże.
- ²⁶ Zob. szerzej M. Lewandowski, M. Gawlikowski: *Gaz na ulicach. KPN w Krakowie. Stan wojenny 1981–1982. T. 1, 2*. Kraków 2011; E. Zając: Małopolska „Solidarność” w podziemiu..., s. 122–123; też: E. Zając: NSZZ „Solidarność” Region Małopolska... s. 122–123; A. Dudek, T. Marszałkowski: *Walki uliczne w PRL...*, s. 333, J. Sadecki: *Nowa Huta...*
- ²⁷ W. Polak: *Stan wojenny – pierwsze dni*. Gdańsk 2006, s. 279–280.
- ²⁸ Ks. T. Isakowicz-Zaleski: *Ksiądz Kazimierz Jancarz – kapelan „Solidarności”*. W: „Nasz Dziennik” 2006, nr 275; Ł. Kaźmierczak: *Wolna republika Jancarza*. W: „Przewodnik Katolicki”, 2012, nr 49.
- ²⁹ Ks. T. Isakowicz-Zaleski: *Ksiądz Kazimierz Jancarz...*
- ³⁰ W. Polak: *Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981 – 4 VI 1989)*. Toruń 2003, s. 352–353.
- ³¹ *W cieniu strajków*. W: „Przegląd Wiadomości Agencyjnych” 31 VIII 1988, nr 27.
- ³² Tamże.
- ³³ Zob. szerzej *Strajk w Nowej Hucie*. „Sowiniec” 2012, nr 41.
- ³⁴ P. Chojnacki: *Ur. 68. Notatki z ulic Krakowa 1988–1989*. Kraków 2010, s. 240–243.

Bibliografia

Joanna Komperda
Maria Drozd

*Relacje
naocznych
świadków*

Adam Macedoński
Czesław Szewczuk
Wiesława Ciesielska
Maciej Mach
ks. Władysław Palmowski
o. Paweł Mynarz
Barbara Nowak
Kazimierz Kubrak
Maciej Gawlikowski
Edward Nowak

Spis eksponatów

Noty eksponatów zawierają: opis eksponatu, miejsce wydarzenia/ wykonania, datę wydarzenia/ powstania, autora, wymiary, technikę wykonania, materiał, nazwę/ nazwisko właściciela lub numer sygnatury w miejscu przechowywania

Fotografie i dokumenty na wystawie są reprodukowane

I Wstęp: Po co Nowa Huta obok Krakowa?

Fotografie:

Widok na Mogiłę, 1950, autor nieznany, MHK-196/XI f

Uroczystość otwarcia Wielkiego Pieca nr 1 w kombinacie metalurgicznym – Hucie im. Lenina, 22 VII 1954. Na portrecie I sekretarz PZPR Bolesław Bierut, autor nieznany, MHK-198/XI f

Przodownica pracy, autor nieznany, MHK-547/XI f

Początki budowy Nowej Huty, lato 1949, Stanisław Senisson, MHK-565/XI f

Tadeusz Ptaszycki (1908–1980) – projektant miasta Nowa Huta, autor nieznany, ze zbiorów Tadeusza Binka

Szkic lokalizacji Nowej Huty na wschód od Krakowa w 1949 roku – między miastami widoczna jest przerwa urbanistyczna, 1983, rys. prof. Stanisław Juchnowicz
Unikatowy w skali światowej plan generalny Nowej Huty nawiązujący do renesansowej idei miasta idealnego, 1957, makieta, fot. Miastoprojekt – Kraków – Wojciech Łoziński, ze zbiorów B. Skrzybałskiego

Makieta projektu zabudowy pl. Ratuszowego, ratusza i al. Róż, pl. Centralnego z domem kultury, widok z północy na południe, 1951, fot. Miastoprojekt – Kraków – Wojciech Łoziński, ze zbiorów Arkadiusza Sitarskiego

Najważniejszy, oprócz zabudowy pl. Centralnego, przykład architektury socrealistycznej: budynek Z Centrum Administracyjnego Kombinatu Metalurgicznego, autor nieznany, MHK-168/XI f

Blok szwedzki – pierwszy nowoczesny, modernistyczny budynek w Nowej Hucie, po 1959, Henryk Hermanowicz, MHK-4028/N/1

II Opozycja „nieujawniona” – lata 50.

Fotografie:

Walcarka na Walcowni Gorącej Blach, l. 60. XX w., Henryk Hermanowicz, MHK-2704/N/3

Dokumenty:

Fotokopia odręcznie wykonanej ulotki znaleziona na schodach w budynku administracyjnym Walcowni Blachy Ciągłej na Gorąco, 25 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/15

Fotokopia rewersu tej samej ulotki, 25 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/17

Odręcznie wykonana ulotka (awers i rewers) znaleziona w budynku administracyjnym Walcowni Gorącej Blachy Ciągłej na Gorąco, 28 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/28

Odręczna ulotka znaleziona w budynku administracyjno-socjalnym Walcowni Blachy Ciągłej HiL na tablicy ogłoszeń, 18 II 1956, autor nieznany, IPN Kr 08/49, k. 485/16

Notatka starszego referenta Sekcji I Jana Gałęziowskiego w Miejskim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Nowej Hucie o okolicznościach odnalezienia ulotek, 23 III 1956, IPN Kr 08/49, k. 531

III Obrona Krzyża – krach hasła *Nowy człowiek, w nowym mieście*

Fotografie:

Poświęcenie miejsca pod budowę kościoła w obecności abp Eugeniusza Baziaka, 17 III 1957, autor nieznany, wł. MHK

Plan ogólny placu przeznaczonego pod budowę kościoła, fotografia wykonana w dniu obrony krzyża z okna bloku nr 5 na os. Górali, Jan Kotyza, za: *Nowa Huta – najmłodsza siostra Krakowa*. Pod. red. Adama Gryczyńskiego. Kraków 2007, s. 89

Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie walki o krzyż w Nowej Hucie, 27 IV 1960, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/1

Widok z dachu bloku na os. Uroczym na zgromadzonych obrońców krzyża, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/2

Pogoń za kierownikiem szkoły, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/3

Dym z ogniska rozpalonego w wykopie znajdującym się za krzyżem, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/4

Ucieczka prowokatora rozpoznanego przez obrońców krzyża, IPN Kr 010/9467/8,

k. 83/5

Ucieczka robotnika, który wykopywał krzyż, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/6

Widok na zgromadzenie pod krzyżem od strony os. Teatralnego, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/7

Palenie drzewa w wykopie znajdującym się za krzyżem, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/8

Palenie drzewa w wykopie znajdującym się za krzyżem, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/9

Ujęcie ogólne na zgromadzonych pod krzyżem, w tle Teatr Ludowy, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/10

Zgromadzeni próbują odebrać robotnikom obsługującym spychacz beczkę z paliwem, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/11

Zgromadzeni pod krzyżem w godzinach rannych, 27 IV 1960, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/12

Na fotografii zaznaczona kobieta niosąca taboret, na odwrocie funkcjonariusz SB napisał: „Znoszenie sprzętu pod krzyż”, IPN Kr 010/9467/8, k. 83/13

Pojawienie się umundurowanych funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej po pobiciu kierownika szkoły, IPN Kr 010/9467/8 k. 83/14

Chłopcy usiłują stoczyć beczkę z paliwem do wykopu znajdującego się za krzyżem, IPN Kr 010/9467/8 k. 83/15

Zgromadzenie wokół spychacza, z którego zabrano beczkę paliwa, IPN Kr 010/9467/8 k. 83/16

Chłopcy usiłują stoczyć beczkę z paliwem do wykopu znajdującego się za krzyżem, IPN Kr 010/9467/8 k. 83/17

Robotnicy wykopują krzyż, rano 27 IV 1960, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/1

Kobiety przeganiają robotników podczas obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/2

Ludzie podtrzymują krzyż, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/3

Przechodnie przed siedzibą Dzielnicowej Rady Narodowej (DRN) –obecnie Urząd Miasta Krakowa, os. Zgody, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/4

Zgromadzenie ludzi na placu pod krzyżem, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/5

Fotografia wykonana przez SB z ukrycia z zaznaczonymi osobami do identyfikacji w śledztwie, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/6

Wzburzony tłum pod krzyżem, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/7

Kobiety z dziećmi w czasie obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/9

Obrońcy krzyża śpiewający pieśni religijne, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/10

Kobiety z dziećmi po drugiej stronie ulicy, przy os. Uroczym, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/11

Kobiety z dziećmi w czasie obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/12

Mężczyźni gromadzą się pod krzyżem, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/14

Fotografia obrońców krzyża wykonana przez esbeka z ukrycia, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/15
Tłum pod krzyżem, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/16
Fotografia obrońców krzyża wykonana przez esbeka z ukrycia z zaznaczonym w celu identyfikacji mężczyzną, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/17
Fotografia obrońców krzyża wykonana przez esbeka z ukrycia, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/18
Fotografia Obrońców krzyża wykonana przez esbeka z ukrycia, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/19
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/20
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/21
Fotografia operacyjna SB, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/22
Żołnierz na przepustce w czasie obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/23
Fotografia wykonana przez esbeka w celu późniejszej identyfikacji uczestników obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/24
Fotografia wykonana przez esbeka w celu późniejszej identyfikacji uczestników obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/24a
Fotografia przedstawiająca tłum ludzi na placu przy bloku nr 20 na os. Teatralnym, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/25
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/26
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonym w celu identyfikacji uczestnikiem wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/27
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonym w celu identyfikacji uczestnikiem wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/28
Przypadkowi przechodnie w czasie obrony krzyża także byli w kręgu zainteresowań SB, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/31
Przedstawiciele Miejskiej Rady Narodowej (MRN) próbują skłonić ludzi do rozejścia się spod krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/32
Dzieci zgromadzone nad krawędzią wykopu pod fundamenty szkoły tzw. tysiąclatki, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/33
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża w celu identyfikacji uczestników wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/34
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża w celu identyfikacji uczestników wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/36
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k.

0137/38
Robotnicy wykopują krzyż, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/39
Zbierający się obok krzyża tłum ludzi, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/40
Kobiety podpierają belkami chwiejący się krzyż, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/41
Kobiety zmierzające pod krzyż, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/42
Ludzie zmierzający od strony Zakładowego Domu Kultury HiL pod krzyż, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/43
Kobiety podpierają belkami chwiejący się krzyż, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/44
Fotografia wykonana z bloku nr 7 na os. Uroczym, widok na ul. Karola Marksa (obecnie ul. Ludźmierska) i blok nr 18 na os. Teatralnym, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/45
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonym w celu identyfikacji uczestnikiem wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/46
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonym w celu identyfikacji uczestnikiem wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/49
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonym w celu identyfikacji uczestnikiem wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/50
Ludzie zmierzający pod krzyż, w tle Zakładowy Dom Kultury HiL na os. Górali 5, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/51
Ludzie zgromadzeniu na modlitwie pod krzyżem, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/53
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/54
Tłum ludzi gromadzący się przed siedzibą DRN na os. Zgody 2, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/55
Fotografia operacyjna przedstawiająca osoby oskarżane o zdemolowanie sklepu spożywczego, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/56
Ludzie zgromadzeni bezpośrednio obok krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/57a
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/58
Tłum przed wejściem do siedziby DRN, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/60
Fotografia przedstawiająca tłum ludzi na placu przy bloku nr 20 na os. Teatralnym, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/61
Widok z bloku nr 7 na os. Uroczym na plac przy krzyżu, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/62
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/66
Fotografia operacyjna SB wykonana w czasie obrony krzyża z zaznaczonymi w celu identyfikacji uczestnikami wydarzeń, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/67

Fragment krzyża ze sporządzonym odręcznie i przytwierdzonym plakatem nawołującym do obrony krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/68
Kobiety z dziećmi obok krzyża, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/69
Tłum ludzi zgromadzony na os. Górali, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/72
Chłopiec dźwigający drewno do rozpalonego ogniska, IPN Kr 010/9467/2 k. 0137/77
Podczas walk ze Zmotoryzowanymi Odwodami Milicji Obywatelskiej (ZOMO) demonstranci próbowali podpalić siedzibę DRN na os. Zgody (ok. 150 m od Krzyża), 27 IV 1960, fot. Jan Kotyza, za: *Nowa Huta – najmłodsza siostra Krakowa*. Pod red. Adama Gryczyńskiego. Kraków 2007, s. 88
Oddziały ZOMO przystępują do pacyfikacji obrońców krzyża, 27 IV 1960, autor i wł. Tomasz Bartosik
Pacyfikacja obrońców krzyża, 27 IV 1960, autor i wł. Tomasz Bartosik
Pacyfikacja obrońców krzyża i pierwsze aresztowania, 27 IV 1960, autor i wł. Tomasz Bartosik
Pacyfikacja obrońców krzyża, 27 IV 1960, autor i wł. Tomasz Bartosik
Trzy fotografie milicyjnego samochodu marki GAZ spalonego przed siedzibą MRN w Nowej Hucie, 27 IV 1960, IPN Kr 010/9467, t. 4, k. 0137/77, k. 24
Fotografia operacyjna SB pl. Centralnego, popołudnie 27 IV 1960, IPN Kr 619/8
Fotografia operacyjna SB pl. Centralnego, popołudnie 27 IV 1960, IPN Kr 619/8, k. 215
Fotografia operacyjna SB pl. Centralnego, popołudnie 27 IV 1960, IPN Kr 619/8, k. 215
Fotografia operacyjna SB pl. Centralnego, popołudnie 27 IV 1960, IPN Kr 619/8, k. 215
Fotografia operacyjna SB pl. Centralnego, popołudnie 27 IV 1960, IPN Kr 619/8, k. 215
Fotografia operacyjna SB pl. Centralnego, popołudnie 27 IV 1960, IPN Kr 619/8, k. 215
Zamiast kościoła wybudowano szkołę – tzw. tysiąclatkę. Ogródzony plac na os. Teatralnym (C-1) przeznaczony pod budowę szkoły, maj 1960, Władysław Klimczak, wł. Jerzego Ridana
Szkoła na os. Teatralnym, Henryk Hermanowicz, MHK-2783/N/1
Krzyż trwał na os. Teatralnym obok szkoły, był wymieniony na metalowy, potem drewniany i wreszcie w 2007 r. na pomnik krzyża. Na fot. metalowy krzyż wykonany przez pracowników kombinatu, marzec 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Obrońcy krzyża 50 lat później – obchody pod pomnikiem Krzyża Nowohuckiego, 27 IV 2010, Paweł Jagło, wł. MHK

Dokumenty:

Obrona krzyża godzina po godzinie w raporcie sporządzonym na podstawie radiostacji używanej przez funkcjonariuszy SB z Komendy Wojewódzkiej MO, IPN Kr 010/9467, t. 7, k. 106-111
Wykaz 265 osób aresztowanych w dniach 27–29 IV 1960 r. w związku z obroną krzyża na os. Teatralnym, 3 V 1960, IPN Kr 010/9467, t.5, k. 108-116
Wykaz spraw oraz ich treść prowadzonych przez Sekcję Operacyjno-Dochodzeniową Komendy Dzielnicowej MO w związku z obroną krzyża na os. Teatralnym, 3 V 1960, IPN Kr 010/9467, t.5, k. 124-127
Wykaz osób ukaranych grzywnami przez Kolegium Karno-Administracyjne urzędujące w siedzibie DRN Nowa Huta od godz. 16.00 27 IV do godz. 14.00 30 IV 1960 r IPN Kr 010/9467, t.7, k. 194-199
Wykaz osób skazanych przez sąd za „udział w zajściach na terenie Nowej Huty” 27 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467, t.5, k. 129-130
Wykaz wyroków zasądzonych za „udział w zajściach na terenie Nowej Huty” 27 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467, t.5, k. 131-135
Mapa wraz z legendą w milicyjnym raporcie o szkodach w mieniu trwałym na terenie Nowej Huty wyrządzonych 27 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467/1, k. 86-87
Wykaz funkcjonariuszy SB będących w pracy w czasie „zajść w Nowej Hucie” 27 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467, t. 7, k. 128-129
Wykaz 81 milicjantów, którzy odnieśli obrażenia podczas pacyfikacji ludzi zebranych w okolicy krzyża w Nowej Hucie 27 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467, t. 7, k. 121-

125

Plakat, który zawisł na tablicy orientacyjnej na terenie budowy szkoły 26 IV 1960 r., IPN Kr 010/9467/2, k. 204

Raport MO informujący o okolicznościach znalezienia plakatu *UWAGA! KOMUNISCI...*, IPN Kr 010/9467/2, k. 205

Anonimowa ulotka (awers) znaleziona w dniu obrony krzyża przed siedzibą MRN na os. Zgody, 27 IV 1960, IPN Kr 010/9467/4 k. 0137/77, k. 326

Anonimowa ulotka (rewers) znaleziona w dniu obrony krzyża przed siedzibą MRN na os. Zgody, 27 IV 1960, IPN Kr 010/9467, t. 4, k. 0137/77, k. 326

Protokół z oględzin spalonego milicyjnego samochodu marki GAZ przed siedzibą MRN w Nowej Hucie, IPN Kr 010/9467, t. 4, k. 0137/77, k. 33

Wykaz 16 osób udzielających pomocy MO w czasie obrony krzyża 27 IV 1960 r., wł. IPN Kraków

Wywiady filmowe:

Adam Macedoński, wywiad ze zbiorów Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego (FCDCN), czas nagr. 48' 56", sygn. DVD 15

IV Arka Pana kontra pomnik Lenina

Fotografie:

Reżyserowane masówki – wiece poparcia dla I sekretarza PZPR Władysława Gomułki w marcu 1968 r. w Hucie im. Lenina, autor i wł. Stanisław Gawliński
Kaplica w Bieńczycach, obok budowa Arki Pana, ok. 1970, autor nieznany, dar Zdzisława Gluzickiego dla MHK-888/XI f/7

Uroczyste wmurowanie kamienia węgielnego przez ks. kard. Karola Wojtyłę, 18 V 1969, Stanisław Dróżdż, wł. Jerzego Ridana

Uroczyste wmurowanie kamienia węgielnego przez I Sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Krakowie Czesława Domagałę, 20 IV 1970, Janusz Podlecki, MHK-982/XI f/37

Msza św. na budowie kościoła, zima 1970, autor nieznany, wł. Mariana Kardaszewskiego

Obrady Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Lenina w Salonie Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych na parterze bloku nr 3 na os. Centrum B. Zwycięski projekt pomnika przedstawia Maria Konieczny, wiosna 1971, Janusz Podlecki, MHK-962/XI f/3

Procesja Bożego Ciała wokół rusztowań kościoła, 1971, autor nieznany, archiwum ks. prof. Jana Szczepaniaka

Rośnie makieta pomnika Lenina w skali 1:1, wiosna 1972, Janusz Podlecki, MHK-985/XI f/7

Proboszcz – budowniczy kościoła ks. Józef Gorzelany z Prymasem Tysiąclecia ks. kard. Stefanem Wyszyńskim, 9 V 1971, autor nieznany, MHK-923/XI f/ 1

Delegacja przedstawicieli KW PZPR wizytuje al. Róż, wiosna 1971, Janusz Podlecki, MHK-988/XI f/7

Ks. kard. Karol Wojtyła, metropolita krakowski na budowie Arki Pana, 9 V 1971, autor nieznany, wł. MHK-923/XI f/2

Przebudowa al. Róż na potrzeby pomnika Lenina, lato 1971, Janusz Podlecki, MHK-989/XI F/5

Ustawianie 75-metrowego krzyża-masztu, ok. 15 XI 1976, autor i wł. Jerzy Guzdek
Montaż pomnika Lenina w al. Róż, przed 28 IV 1973, Janusz Podlecki, MHK-996/XI f/14

Ks. kard. Karol Wojtyła przemawia do wiernych zgromadzonych przed Arką Pana podczas jej poświęcenia, 15 V 1977, autor nieznany, wł. Mariana Kardaszewskiego

Uroczystość odsłonięcia pomnika Lenina w Nowej Hucie, 28 IV 1973, Janusz Podlecki, MHK-974/XI f/8

Okolicznościowa pocztówka wydana przez ks. proboszcza Józefa Gorzelanego z okazji poświęcenia Arki Pana, autor nieznany, wł. Mariana Kardaszewskiego
Dzień po odsłonięciu pomnika Lenina w al. Róż, 29 IV 1973, Janusz Podlecki, MHK-997/XI f/19

Projektant Arki Pana Wojciech Pietrzyk z ks. kard. Karolem Wojtyłą na budowie kościoła, ok. 15 XI 1976, autor i wł. Jerzy Guzdek

Projektant pomnika Lenina Marian Konieczny (w ciemnych okularach) przed swoim dziełem, Janusz Podlecki, MHK-997/XI f/19

Prawa noga pomnika Lenina uszkodzona w wyniku zamachu 18 IV 1979 r., zdjęcia operacyjne MO, IPN Kr 303/186

Katalizatorem dla działań opozycji, nie tylko w Nowej Hucie, była pierwsza pielgrzymka papieża Jana Pawła II do Polski, Mogiła, ogrody klasztorne, 9 VI 1979,

autor nieznanym, archiwum oo. Cystersów w Mogile
Ks. kard. Karol Wojtyła w tzw. zielonej budce wybudowanej przez ks. Józefa Kurzęję w sierpniu 1970 r., ul. Ostapa Dłuskiego (dzisiaj gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka”) w Mistrzejowicach, 1972, autor i wł. Jerzy Guzdek
Budowa kościoła na os. Szklane Domy, na pierwszym planie tymczasowa kaplica, w tle tzw. blok szwedzki, lato 1984, autor nieznanym, wł. archiwum parafii Matki Bożej Częstochowskiej
Budowa kościoła na Wzgórzach Krzesławickich, 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ołtarz polowy przy powstającym kościele św. brata Alberta Chmielowskiego na os. Dywizjonu 303, 1982, autor i wł. Zbigniew Galicki
Kaplica w parafii św. Józefa Oblubieńca NMP i plac budowy kościoła, os. Kalinowe, 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki

Dokumenty i ulotki:

Odręcznie wykonana ulotka znaleziona na tablicy ogłoszeń w III Liceum Ogólnokształcącym na os. Wysokim, 19 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 20
Odręcznie wykonana ulotka nalepiona na drzwiach wejściowych do mieszkania członka PZPR Władysława Bryka, os. Na Skarpie 12/15, 22 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 83
Odręcznie wykonane ulotki nalepione na drzwiach wejściowych oraz ścianach klatki schodowej bloku nr 11 na os. Na Skarpie, 22 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 61 i 62
Ulotka naklejona na filarze obok kwaciarni przy pl. Centralnym znaleziona przez patrol MO, 19 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 168
Ulotka znaleziona na Walcowni Zgniatacz w Hucie im. Lenina nawołująca do solidarności z robotnikami w Gdańsku, 19 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 164
Ulotka naklejona na narożniku bloku nr 8 os. Centrum B znaleziona przez patrol MO, 19 XII 1970, IPN Kr 021/8/1, k. 163
Meldunek nr 10 plk. Władysława Żyły o nielegalnych ulotkach, które pojawiły się w Nowej Hucie w związku z wydarzeniami na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku, IPN Kr 021/8/1, k. 176-179
Meldunek naczelnika wydziału KW MO kpt. Jana Nogiecica o zakończeniu postępowania w sprawie zamachu na pomnik Lenina, 30 III 1981, IPN Kr 303/186k. 113a i k. 113b
Raport wraz ze szkicem ze śledztwa po zamachu na pomnik Lenina 18 IV 1979, IPN Kr 303/186k.: 5, 24, 86-88, 96

Wywiady filmowe:

Ks. Jan Bielański, wywiad ze zbiorów FCDCN, czas nagr. 14' 43", sygn. DVD 25

V Pierwsza zorganizowana opozycja: Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy i Franciszek Grabczyk – oficjalny przedstawiciel Komitetu Obrony Robotników w Nowej Hucie

Fotografie:

Fotografia wykonana na łączce przy pl. Centralnym, 1974, autor nieznanym, FDCN F 0374
Papież Jana Paweł II w Nowej Hucie w czasie pierwszej pielgrzymki do Polski, 9 VI 1979, autor i wł. Stanisław Gawliński
Adam Macedoński, 1980, autor nieznanym, FCDCN F 0079
Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski (ps. Jacek Partyka), 1980, autor nieznanym, FCDCN F 0120
Jan Leszek Franczyk w czasie internowania w Załężu, 1982, autor nieznanym, wł. Jana L. Franczyka
Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy na manifestacji z okazji święta odzyskania niepodległości, Kraków, 11 XI 1980 lub 1981, autor nieznanym, wł. Jana L. Franczyka

Dokumenty i wydawnictwa drugoobiegowe:

Strona tytułowa 1. numeru „Krzyża Nowohuckiego” z czerwca 1979 roku z wymienionymi adresami Jana L. Franczyka i Adama Macedońskiego, wł. Jana L. Franczyka
5. numer „Krzyża Nowohuckiego” z zaprojektowaną przez Adama Macedońskiego stroną tytułową, papier, wym. 21 x 15 cm, styczeń 1980, wł. Adama Macedońskiego
„Krzyż Nowohucki”, nr 4 (8), lipiec-sierpień 1980 i nr 1(11) styczeń 1981, papier, wym. 21 x 15 cm, wł. Jana L. Franczyka
Ulotka-telegram zapraszająca do Arki Pana i przed krzyż na os. Teatralnym na uroczystości z okazji 20. rocznicy obrony krzyża ,27 IV 1980, wł. Adama Macedońskiego
Maszynopis tekstu piosenki *Krzyż w Nowej Hucie* (melodia z piosenki *Czerwone maki na Monte Cassino*, słowa: Adam Macedoński), wł. Adama Macedońskiego
„Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów” z przedmową gen. Władysława Andersa, Wydawnictwo „Krzyża Nowohuckiego”, wyd. III, Kraków, 1981, książka wydana w drugim obiegu, poza cenzurą, wym. 20 x 14 x 2 cm, wł. Jana L. Franczyka

Wywiady filmowe:

Jan Franczyk, wywiad ze zbiorów FCDCN, czas nagr. 28' 37", sygn. DVD 34

Ryszard Majdzik, wywiad ze zbiorów FCDCN, czas nagr. 32' 5"s, sygn. DVD 30

Nagrania dźwiękowe:

Wizyta papieża Jana Pawła II w Polsce, 2–10 VI 1979. Homilia papieża wygłoszona w czasie mszy św. w klasztorze OO. Cystersów w Mogile, 9 VI 1979, czas nagr. 49', producent nagr. Radio Watykan, wł. Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC), sygn. 33-T-3679

Uroczystość poświęcenia krzyża w Arce Pana, wiosna 1981, Stanisław Gawliński, MHK-90/XI f/2, MHK-91/XI f/2, MHK-90/XI f/2

VI Karnawał Solidarności – Komisja Robotnicza Hutników i NSZZ Solidarność na terenie Nowej Huty

Fotografie:

Poświęcenie w Arce Pana krzyży, które miały zawisnąć w nowohuckich zakładach pracy, szkołach, wiosna 1981, Stanisław Gawliński, MHK-96/XI f/2

Zawieszanie krzyża w budynku Zgniatacza, wiosna 1981, Stanisław Gawliński, MHK-90/XI f/2, MHK-91/XI f/2, MHK-90/XI f/2

Uroczystość poświęcenia krzyży w Arce Pana, wiosna 1981, Stanisław Gawliński, MHK-493/XI f

Pamiątkowa pocztówka z uroczystości poświęcenia krzyża Walcowni Zgniatacz, wiosna 1981, FCDCN F 1638

Stanisław Filosek całujący krzyż, który ma zawisnąć na Walcowni Zgniatacz, 1981, autor nieznany, MHK-722/XI f

Hutnicy zmierzający na pierwszą w historii Huty im. Lenina mszę św. na terenie zakładu pracy, 27 III 1981, Stanisław Gawliński, MHK-81/XI f/1

Pierwsza msza św. na terenie Huty im. Lenina, hala Wydziału Mechanicznego, 27 III 1981, Stanisław Gawliński, MHK-82/XI f/2, MHK-83/XI f/1, MHK-83/XI f/2, MHK-84/XI f/2, MHK-85/XI f/2, MHK-86/XI f/1

Uroczyste poświęcenie sztandaru NSZZ Solidarność na Wydziale Walcownia Drobna i Drutu, Arka Pana, 22 XII 1981, Stanisław Gawliński, MHK-97/XI f/2

Ks. Józef Gorzelany poświęca sztandar NSZZ Solidarność Wydziału Walcownia

Drobna i Drutu, Arka Pana, 22 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-98/XI f/1
Delegaci małopolskiego regionu NSZZ Solidarność na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ Solidarność w Gdańsku, przed halą Oliwii, między 26 IX a 7 X 1981, Stanisław Markowski, FCDCN F 0298

Pierwsza oficjalna wizyta metropolity krakowskiego ks. kard. Franciszka Macharskiego w Hucie im. Lenina, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-128/XI f/1, MHK-129/XI f/1, MHK-130/XI f/3, MHK-132/XI f/2, MHK-135/XI f/2, MHK-135/XI f/4, MHK-129/XI f/2, MHK-109/XI f/2

Spotkanie ks. kard. Franciszka Macharskiego z dyrektorem Huty im. Lenina Eugeniuszem Pustówką, obok nich kanclerz kurii ks. Bronisław Fidelus – dziekan i gabinet dyrektorski w budynku Z Centrum Administracyjnego, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-539/XI f, MHK-541/XI f

Ks. kard. Franciszka Macharski w czasie pierwszej oficjalnej wizyty w Hucie im. Lenina, obok niego przewodniczący hutniczej Solidarności Mieczysław Gil, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, wł. MHK-131/XI f/1

Pochód pocztów sztandarowych NSZZ Solidarność poszczególnych wydziałów Huty im. Lenina do kościoła klasztorowego w Mogile, na czele sztandar Komisji Robotniczej Hutników, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-108/XI f/1 i MHK-108/XI f/2

Uroczystość poświęcenia sztandaru Komisji Robotniczej Hutników w kościele klasztorowym w Mogile, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-111/XI f/1, MHK-112/XI f/2, MHK-112/XI f/3, MHK-113/XI f/1, MHK-113/XI f/2

Stanisław Zawada, pierwszy przewodniczący Komisji Robotniczej Hutników i nieznaną mężczyzna niosą pamiątkową tablicę z napisem „JEST / WPI- / SANE / W PRACĘ / LUDZKĄ / PRA / WO / KRZY / ŻA / JAN PAWEŁ II / PAPIEŻ / MOGIŁA 9.VI.79. Z OKAZJI POŚWIĘCENIA SZ [TANDARU] / [KOMISJI] ROBOTNICZEJ HUTN [IKÓW NSZZ] / [„SOLI] DARNOŚĆ” 21 [XI 1981]”, 21 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-113/XI f/3, MHK-110/XI f/1

„DTV [dziennik telewizyjny] kłamie!/ Rząd kłamie!/ Partia kłamie!!!/ 28 X 81 godz. 12-13/ Strajk protestacyjny/ Dość głodzenia narodu” – głosił napis na przejściu dla

pieszonych w stronę budynku S Centrum Administracyjnego Huty im. Lenina, przed 28 X 1981, Stanisław Gawliński, MHK-139/XI f/1, MHK-139/XI f/2, MHK-139/XI f/3
Godzinny strajk ostrzegawczy w Hucie im. Lenina, 28 X 1981, godz. 12.00–13.00, przed bramą główną, Stanisław Gawliński, MHK-137/XI f/1, MHK-137/XI f/5, MHK-138/XI f/3, MHK-138/XI f/4

Godzinny strajk ostrzegawczy w Hucie im. Lenina, 28 X 1981, godz. 12.00–13.00, przed Zakładem Mechaniczno-Odlewniczym, Stanisław Gawliński, MHK-140/XI f/1 Fiat 125 p zaparkowany obok wejścia do budynku S Centrum Administracyjnego Huty im. Lenina. Na szybie naklejona informacja „ Uwaga! Suka ubecka”, 1981, Stanisław Markowski, FCDCN F 0277, F 0279

Uroczyste obchody I rocznicy podpisania Porozumień Sierpniowych na ulicach Nowej Huty, pochód spod bramy głównej Huty im. Lenina do Arki Pana przechodzi obok siedziby DRN, 30 VIII 1981, Stanisław Gawliński, MHK-122/XI f/2, MHK-122/XI f/3

Składanie kwiatów przed Krzyżem Nowohuckim na os. Teatralnym, 30 VIII 1981, Stanisław Gawliński, MHK-122/XI f/3

Spotkanie delegacji Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego z Wybrzeża na stadionie Hutnika z 10 tys. nowohucian, 18 X 1980, autor i wł. Stanisław Gawliński

Spotkanie delegacji Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego z Wybrzeża na stadionie Hutnika z 10 tys. nowohucian, 18 X 1980, Stanisław Markowski, FCDCN F 0239

Stanisław Zawada wita Annę Walentynowicz na lotnisku w Balicach, 18 X 1980, Stanisław Markowski, FCDCN F 0237

Konferencja prasowa delegacji Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego z Wybrzeża w budynku klubowym Hutnika po spotkaniu z 10 tys. ludźmi na stadionie. Siedzą od lewej: Mieczysław Gil, Stanisław Zawada, Lech Wałęsa, Andrzej Gwiazda, Anna Walentynowicz, 18 X 1980, Stanisław Gawliński, MHK-127 XI f/2, MHK-127 XI f/3

Druga wizyta przewodniczącego NSZZ Solidarność Lecha Wałęsy w Nowej Hucie, 9 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-124 XI f/2 i MHK-124 XI f/4

Spotkanie Lecha Wałęsy ze związkowcami w sali teatralnej Huty im. Lenina. Przemawiają przewodniczący Komisji Robotniczej Hutników Mieczysław Gil oraz Lech Wałęsa, 9 XI 1981, Stanisław Gawliński, MHK-125 XI f/3, MHK-125 XI f/1, MHK-125 XI f/2

Dokumenty i wydawnictwa drugoobiegowe:

Oświadczenie-ulotka o początku solidarnościowego strajku głodowego w Arce

Pana, 26 VIII 1980, 10 x 14 cm, wł. Duszpasterstwa Hutników

Wyrazy poparcia dla strajkujących na Wybrzeżu oraz postulaty załogi Wydziału P-65 (Walcownia Slabing) Huty im. Lenina, 21 VIII 1980, mps, 2 kartki, Biblioteka Jagiellońska (BJ) – FCDCN Arch. 1, t.3

Komunikat Komitetu Strajkowego na Wydziale P-65 (Walcownia Slabing) Huty im. Lenina informujący o przebiegu rozmów prowadzonych z dyrekcją, 23 sierpnia 1980, mps, 1 kartka, BJ – FCDCN Arch. 1, t.3

Apel Chrześcijańskiej Wspólnoty Ludzi Pracy o udział w modlitwie podczas solidarnościowej głodówki prowadzonej w Krakowie przez działaczy opozycji demokratycznej, 26 VIII 1980, 1 kartka z powielacza, 21 x 15 cm, BJ – FCDCN akc. 373 (por. „Krzyż Nowohucki” 1980, nr 4/8, s. 18)

Protokół z zebrania Komitetu Organizacyjnego na Wydziale Walcowni Zimnej Blach Huty im. Lenina, 26 VIII 1980, kserokopia mps, 1 kartka, BJ – FCDCN Arch. 1, t.3

Odręczna kopia postulatów skierowanych do Dyrektora Naczelnego Huty im. Lenina przez Komitet Robotniczy Walcowni Blach Karoseryjnych, 26 VIII 1980, kserokopia mps, 1 kartka, BJ – FCDCN Arch. 1, t.3

Protokół z zebrania organizacyjnego na Wydziale Walcowni Zimnej Blach Huty im. Lenina, 28 VIII 1980, kserokopia mps, 1 kartka, BJ – FCDCN Arch. 1, t.3

Porozumienie Komitetu Robotniczego Hutników z dyrekcją Huty im. Lenina w sprawie zasad działania nowego związku zawodowego na terenie Huty im. Lenina, 10 IX 1980, mps, 4 kartki, BJ – FCDCN Arch. 1, t.167 oraz akc. 373

Apel (afisz) Komitetu Robotniczego Hutników w Hucie im. Lenina do załogi o włączenie się w tworzenie nowego związku zawodowego, 10 IX 1980, druk, 1 kartka, 42 x 30 cm, BJ – FCDCN Arch. 1, t.167

Formalne zgłoszenie powstania Komisji Robotniczej Hutników Huty im. Lenina złożone do prezydenta Krakowa, 13 IX 1980, mps, 2 kartki, BJ – FCDCN Arch. 1, t.167

Zgłoszenie Komisji Robotniczej Hutników Huty im. Lenina do Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Krakowie, 15 IX 1980, mps, 2 kartki, BJ – FCDCN Arch. 1, t.167

Informacja o stanie organizacji Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Krakowie, 21 IX 1980, mps, 1 kartka, BJ – FCDCN Arch. 1, t.3

Informacja w sprawie powstania Komisji Robotniczej Hutników w Hucie im. Lenina, wrzesień 1980, mps, 1 kartka, BJ – FCDCN akc. 373

Ulotka informująca jak utworzyć niezależny samorządny związek zawodowy, wrzesień 1980, 2 kartki z powielacza, BJ – FCDCN Arch. 1, t.3

Wywiady filmowe:

Mieczysław Gil, FCDCN, czas nagr. 28' 22'', sygn. DVD 33
Stanisław Handzlik, FCDCN, czas nagr. 95' 15'', sygn. DVD 37
Stanisław Filosek, FCDCN, czas nagr. 23' 19', sygn. DVD 35

Nagrania dźwiękowe:

I Krajowy Zjazd Delegatów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Solidarność – II tura obrad, Gdańsk, Hala Oliwii, konferencja prasowa Janusza Onyszkiewicza i Mieczysława Gila. Wypowiedź Andrzeja Celińskiego na temat negocjacji związku w sprawie ustawy o samorządzie. Dyskusja na temat ustawy o samorządzie i przedsiębiorstwie, 26 IX 1981, –3 x 1981, czas nagr. 50', osoby słyszane: Janusz Onyszkiewicz, Mieczysław Gil, Andrzej Celiński, Seweryn Jaworski, Mikołaj Kiecko, Grzegorz Palka, producent nagrania: Rozgłośnia Centralna Polskiego Radia w Warszawie, sygn. 33-T-4971, wł. Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)

„Wiarygodność, czyli rzecz o związku słowa z czynem” – audycja Janiny Jankowskiej na temat działalności Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ Solidarność na terenie Krakowa. Rozmowa z działaczami Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Regionu Krakowskiego. Głos zabierają: Stanisław Zawada – przewodniczący MKZ NSZZ Solidarność w Krakowie, robotnik Nowej Huty – uwagi na temat działalności ruchu związkowego, organizacji strajków oraz planowanego strajku generalnego oraz mecenas Stefan Płaszek, Nowa Huta, 10 XII 1980, czas nagr. 30a, osoby słyszane: Stanisław Zawada, Stefan Płaszek, Władysław Kroczyk, Janina Jankowska, producent nagrania: Rozgłośnia Centralna Polskiego Radia w Warszawie, sygnatura: 33-T-4946, wł. Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)

Przedmioty artystyczne:

Historyczny sztandar Komisji Robotniczej Hutników poświęcony 21 XI 1981 r. przez ks. kard. Franciszka Macharskiego, wym.: drzewce 150 cm dł., 100 x 113 cm, materiał: jedwab sztuczny, płótno bawełniane, nić jedwabna i metalowa, technika: haft, tkanie, szycie, wł. Komisji Robotniczej Hutników (KRH)
Proporczyki nowohuckiej Solidarności wyprodukowane w latach 1980–1981, wymiary: od 9 x 6 do 55 x 36 cm, materiał: papier, płótno bawełniane, plastik, technika: haft, druk na płótnie, wł. KRH
„Sztafaż 1 z cyklu *Graffiti polskie*, Leszek Sobocki, 1986, olej na płótnie, 141 x 135 cm, MHK-5901/III

Linoryty z cyklu *Znaczki polskie*, Leszek Sobocki, 1981, linoryt, 50 x 70 cm, MHK-2998/VIII, MHK-2999/VIII, MHK-3001/VIII, MHK-3000/VIII, MHK-3002/VIII, MHK-3003/VIII, MHK-3004/VIII, MHK-3008/VIII, MHK-3009/VIII, MHK-3010/VIII, MHK-3020/VIII

Przejšcie podziemne, Barbara Skąpska, szkic do obrazu, 1982, tektura, pastel, 30,4 x 49,5 cm, MHK-2854/VIII

IX projekt do *Silva Rerum-mural graffiti* zrealizowanego w al. Powstańców Śląskich w 750. rocznicę lokacji Krakowa (wśród postaci: Bogdan Włosik i ks. Kazimierz Jancarz), Jerzy Rojkowski, 2006, karton, akwarela, tusz, cienkopis, ołówek, technika mieszana, 54,5 x 99 cm, MHK-33/IV

Kapliczka z krzyżem z budynku administracyjnego Walcowni Zgniatacz, zawieszonym w 1981 roku, blacha, szkło, drewno, mosiądz, płótno lniane, cięcie, spawanie, szycie, klejenie, 91 x 50 cm, wł. KRH

Portret Lecha Wałęsy, dar Comité Solidarite – Solidarność w Auchel we Francji dla Komisji Robotniczej Hutników z okazji 20. rocznicy pomocy humanitarnej dla Polski (19 I 2001), André Coguelle, płótno, deska, olej, 65 x 50 cm, wł. KRH

VII Podziemie: fenomen Spotecznego Funduszu Pomocy Pracowniczej i Duszpasterstwa Hutników oraz Tajnej Komisji Robotniczej Hutników

Fotografie:

Stan wojenny w Nowej Hucie. ZOMO blokuje główną bramę do Huty im. Lenina podczas strajku okupacyjnego, w którym wzięło udział ok. 7 tys. hutników, 13–16 XII 1981, autor i wł. Piotr Augustynek

Niedzielną msza św. dla strajkujących hutników odprawiona przez ks. Jana Bielańskiego, ks. Janusza Bielańskiego i o. Niwarda Karsznię, 13 XII 1981, Józef Fularz, wł. IPN Kraków

Brama hali produkcyjnej w Hucie im. Lenina wylamana przez czołg podczas pacyfikacji strajku, 16 XII 1981, autor nieznany, wł. IPN Kraków

Od 13 VI 1982 r. do Nowej Huty przenoszą się demonstracje przeciwko stanowi wojennemu i więzieniu więźniów politycznych. Punktem kulminacyjnym demonstracji była msza św. za ojczyznę w Arce Pana, 1982–1983, autor i wł. Piotr Augustynek

Uroczystość poświęcenia sztandaru Duszpasterstwa Hutników przed kaplicą MB Częstochowskiej na os. Szklane Domy; duszpasterstwo powstało przy parafii na os. Szklane Domy 20 IX 1983 r.; sztandar w 1984 roku ufundowali członkowie podziemnej nowohuckiej Solidarności”, ze zbiorów FCDCN F 1521, F 1530, F 1520
Pielgrzymka Duszpasterstwa Hutników na Jasną Górę, Częstochowa, , 20 IX

1985, autor i wł. Zbigniew Galicki

Fotografie z trasy demonstracji odbywających się każdego 13 dnia miesiąca („miesięcznica” daty wprowadzenia stanu wojennego 13 XII 1981 r.) lub z innej okazji – np. 31 sierpnia – kolejnej rocznicy powstania Solidarności, 3 maja, 1982-1985, autor i wł. Piotr Augustynek. Fotografie uporządkowane zgodnie z trasą demonstracji na schematycznej mapie centrum Nowej Huty: .Huta im. Lenina – al. W. I. Lenina (obecnie al. Solidarności) – al. Róż – al. Przyjaźni – al. Rewolucji Październikowej (obecnie al. gen. Władysława Andersa) – ul. Kocmyrzowska – ul. Włodzimierza Majakowskiego (obecnie ul. Obrońców Krzyża)

Walki przed kościołem Arka Pana w rocznicę porozumień gdańskich, 31 VIII 1982, autor i wł. Stanisław Markowski

Ttransporter opancerzony BRT w pogoni za demonstrantami na os. Dąbrowszcaków (obecnie os. Przy Arce), 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 2049

Walki uliczne przed Arką Pana, 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 1566

Demonstracja przed Arką Pana, 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 1580

ZOMO blokuje przejście demonstrantów pod pomnik Lenina w al. Róż, 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 1586

Gaz łzawiący dookoła pomnika Lenina w al. Róż, 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 0082

Milicyjny star wjeżdża na pl. Centralny z al. Rewolucji Kubańskiej (dzisiaj gen. Władysława Andersa), 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 1701

Armatki wodne rozganiają demonstrantów przed pomnikiem Lenina w al. Róż, 31 VIII 1982, Stanisław Markowski, FCDCN F 1597

Montaż fotografii *Nowa Huta 1.05'83*, 16 x 23,5 cm, cena fotografii w kolportażu: 100 zł, FCDCN F 0007

Montaż fotografii: *Dzień 513*, Nowa Huta, 1983, FCDCN F 0138

Pogrzeb Bogdana Włosika (6 VII 1962 – 13 X 1982) na cmentarzu w Grębałowie zgromadził ponad 20 tys. ludzi, 20 X 1982, autor i wł. Piotr Augustynek oraz autor nieznany

Pogrzeb Bogdana Włosika (6 VII 1962 – 13 X 1982) na cmentarzu w Grębałowie

KOMISJA ROBOTNICZA HUTNIKÓW NSZZ

Solidarność

**POŚWIĘCENIE SZTANDARU KRH
21.11.1981**

PROGRAM UROCZYSTOŚCI:

**GODZ. 14³⁰ - WYMARSZ POCZTÓW SZTANDAROWYCH
SPÓD BRAMY KOMBINATU HIL**

**GODZ. 15³⁰ - MSZA ŚW. W KLASZTORZE OO CYSTERSÓW W MOGILE
CELEBROWANA PRZEZ KARDYNAŁA FR. MACHARSKIEGO**

**GODZ. 18⁰⁰ - HALA KS. "HUTNIK" - WIECZÓREK ARTYSTYCZNY
DLA ZAPROSZONYCH GOŚCI**

śmiertelnie postrzelonego przez kpt. SB Andrzeja Augustyna, 20 X 1982, autor nieznany, MHK-462/XIf/2

Bogdan Włosik, autor nieznany, FCDCN F 1684

Ryszard Smagur, autor nieznany, FCDCN F 1685

Grób Bogdana Włosika na cmentarzu w Grębałowie, po 20 X 1982, Stanisław Gawliński, MHK-142/XI f/2

Grób Ryszarda Smagura na cmentarzu w Grębałowie, 1983, Stanisław Gawliński, MHK-141/XI f/2

Grób Andrzeja Szewczyka na cmentarzu w Grębałowie, 1982, Stanisław Gawliński, MHK-142/XI f/1

Krzyż upamiętniający miejsce śmiertelnego postrzelenia Bogdana Włosika, os. Przy Arce, 1989, Stanisław Gawliński, MHK-149/XI f/4

Internowani w więzieniu w Załężu koło Rzeszowa, po prawej Maciej Mach, 1982, autor nieznany, FCDCN F 0150

Dokumenty i wydawnictwa drugoobiegowe:

Uchwała nr 1 o przejęciu uprawnień Zarządu Regionu Małopolska NSZZ Solidarność – wobec jego rozbitcia – przez Komisję Robotniczy Hutników. Uchwała nr 2 o przekształceniu się Komisji Zakładowych NSZZ Solidarność w Komitety Strajkowe. Podpis Mieczysława Gila – przywódcy strajku w Hucie im. Lenina, fotokopie, wł. IPN Kraków

23 osoby z Nowej Huty zostały internowane w pierwszą noc stanu wojennego 12/13 XII 1981 r., później dołączyło do nich kilkudziesięciu innych więźniów politycznych. Wielu z nich trafiło do Zakładu Karnego w Załężu – dzielnicy Rzeszowa, gdzie przygotowywali okolicznościowe karty pocztowe, fotokopie, papier, 9 x 16 cm, wł. MHK

Plakat wzywający do udziału we mszy św. za ojczyznę w Arce Pana i marszu hutników, 1 V 1983, papier, druk na powielaczu, format A4., wł. prywatna

Okolicznościowe karty pocztowe, znaczki i cegielki wydawane w drugim obiegu przez Duszpasterstwo Hutników, l. 80. XX w., papier, druk, wymiary: od 3 x 4 do 25 x 18 cm, wł. Duszpasterstwa Hutników

Ekspertyza łuski po naboju wykonana w laboratorium kryminalnym w Krakowie, 29 V 1989, 10 x 15 cm, papier, mps, ze zbiorów Społecznego Funduszu Pomocy Pracowniczej (SFPP)

Drugoobiegowa karta pocztowa z kopertą upamiętniająca śmierć Bogdana Włosika w Nowej Hucie, ok. 1983, 11,5 x 16,5 cm, papier, druk na powielaczu, ze zbiorów SFPP

Spisany przez ks. Władysława Palmowskiego i Stanisława Malarę regulamin Spo-

lęcznego Funduszu Pomocy Pracowniczej (SFPP), który pełnił funkcję tajnego związku zawodowego, 31 XII 1982, msp., 45 x 20 cm, ze zbiorów SFPP

Legitymacja (okładka i wewnątrz) członkowska SFPP nr 91 dla osoby o kryptonimie Darek, 1983, 10 x 15 cm, ze zbiorów SFPP

Legitymacja członkowska SFPP nr 1 dla osoby o kryptonimie Honor (Stanisława Malary), 1982, 10 x 15 cm, ze zbiorów SFPP

Drugoobiegowe ulotki i obwieszczenia informujące o Funduszu Tajnej Komisji Robotniczej Hutników, 1982, druk na powielaczu, 13 x 25 cm, ze zbiorów SFPP

Odręczny spis kryptonimów członków SFPP, 1983, 24 x 17 cm, ze zbiorów SFPP

Znaczki do legitymacji SFPP: czerwone – na rok 1983, niebieskie – 1984, zielony – 1985, pomarańczowy – 1986, pomarańczowy z zielnym nadrukiem – 1987, złoty z napisem „Solidarność” – 1988, druk na papierze, 1,75 x 1,5 cm, ze zbiorów SFPP

Drugoobiegowe ulotki i proporzyczki SFPP, 1983-1988, wymiary: od 9 x 6 do 27 x 15 cm, druk na papierze, folia, sztuczna tkanina, ze zbiorów SFPP

8 drugoobiegowych banknotów wydawanych przez SFPP, 7 x 14 cm, druk na powielaczu, 1983-1988, ze zbiorów SFPP

Kilkanaście kart pocztowych (z kopertami) wykonanych przez internowanych w więzieniu w Załężu, 1982, 11,5 x 16,5 cm, papier, odcisk pieczętny, ze zbiorów SFPP

Znaczki pocztowe wykonane przez internowanych w więzieniu w Załężu, 1982, 1,5 x 2,5 cm, papier, odcisk pieczętny, ze zbiorów SFPP

Drugoobiegowe cegielki wydane na rzecz pomocy internowanym w Załężu, 1982, 11,5 x 16,5 cm, papier, druk na powielaczu, ze zbiorów SFPP

Drugoobiegowa ulotka informująca o „Dniu solidarności z internowanymi” w Arce Pana, 1 V 1982, 7 x 12 cm, druk na powielaczu, ze zbiorów SFPP

Listy od działaczy Solidarności do ks. Władysława Palmowskiego z VI Wojskowego Obozu Specjalnego dla młodych działaczy Solidarności w Czerwonym Borze koło Łomży, 5 XI 1982 – 2 II 1983, rękopis, kartki A4 i A5, ze zbiorów SFPP

Koperta rozprawiana przez Poczta Polową Solidarność Nowej Huty, czerwiec 1983, wł. prywatna

Fotomontaż pierwszej strony organu prasowego Komitetu Wojewódzkiego PZPR „Gazety Krakowskiej”, 14 III 1983, FCDCN F 2093

Wywiady filmowe i filmy archiwalne:

Kazimierz Fugiel, FCDCN, czas nagr. 36' 24", sygn. DVD 23

Stanisław Markowski, FCDCN, czas nagr. 67' 15", sygn. DVD 28

Maciej Mach, FCDCN, czas nagr. 34' 40", sygn. DVD 31

Stanisław Malara, FCDCN, czas nagr. 45' 29", sygn. DVD 14

o. Paweł Mynarz, OCit., FCDCN, czas nagr. 17' 14", sygn. DVD 12
Wizja lokalna w miejscu postrzelenia Bogdana Włosika, Kraków-Nowa Huta, 11 XII 1982, IPN Kr 242/11/DVD

Nagrania dźwiękowe:

Nowa Huta '82-'86, oprac. PACZ [pseud.], Niezależna Oficyna Fonograficzna, Nowa Huta, 1987, czas: strona A: 30' 02", strona B: 28' 30", kasetka magnetofonowa. Strona A: 1. *Piosenka o Nowej Hucie z czasów stalinowskich*, 2. *Manifestacja w Nowej Hucie, 13 X 1982, wieczorem, okolice kina „Świt”*, 3. *Manifestacja w Nowej Hucie, 1 V 1983, po godz. 14, Aleja Lenina*, 4. *Fragment audycji „Radia Solidarność” słyszalnej na falach UKF w Nowej Hucie*, 5. *Fragment homilii wygłoszonej przez papieża Jana Pawła II w Mistrzejowicach, 22 VI 1983*, 6. *Hasła wznoszone w pochodzie idącym z Mistrzejowic w kierunku Bieńczyca, 22 VI 1983, 7. 31 VIII 1983, pod Arką; nabożeństwo 8. 1 V 1984, Bieńczyce, 9. 17 VI 1984, pochód Bieńczyce – DRN, 10. 31 VIII 1984, koniec mszy w Arce; wiec, 11. 16 XII 1984, Arka: Apel poległych*. Strona B: 1. 1 V 1985, nabożeństwo; pochód, 2. L. *Wójtowicz śpiewa o 1 maja 1985 w Nowej Hucie*, 3. 13 X 1985, „wybory” – Bieńczyce, 4. *Z nastuchu radiostacji milicyjnych*, 5. *Fragment dziennika TV*, 6. 1 V 1986, kiemasz; modlitwy w Arce; wiec, 7. „*Polsko mej nadziei*” [inc.: *W wielkim świecie zagubiona...*] (st. i muz. Jan Pietrzak), FCDCN, sygn. Kas. 7/02

Paweł Orkisz z grupą PASS, Niezależna Oficyna Fonograficzna, Nowa Huta, 1987, czas: strona A: 27' 8", strona B: 29' 23". Strona A: 1. *Psalm Dlaczego z dala stoisz od nas panie*, 2. *Człowiek kochający (pamięci ks. Popieluszki)*, 3. *Do człowieka w mundurze*, 4. *Uwierzyć w nicłość*, 5. *Ostatnia szczyta w KWK „Piast”*, 6. *Psalm Będziemy się radować*. Strona B: 1. *Schody*, 2. *Będzie nam lepiej*, 3. *Potrzebny mił*, 4. *Liczne Rock and Roll*, 5. *Modlitwa na tych, którzy zasłużyli na kamień*, 6. *Bajeczka o lwie i zającu*, 7. *Prowokacja*, 8. *Przyjaciółom, tym, którzy należą*, 9. *Komentarz*, FCDCN, sygn. Kas. 7_01

Manifestacja w Nowej Hucie, 13 X 1982, czas nagr. 51", ze zbiorów FCDCN
Manifestacja w Nowej Hucie-Bieńczycach przed kościołem NMP Królowej Polski Arka Pana – rozpraszanie demonstracji przez MO w trakcie mszy św., 31 VIII 1983, czas nagr. 3' 54", ze zbiorów FCDCN

Pieśni po mszy św. w Arce Pana i apel poległych w miejscu śmierci Bogdana Włosika 16 XII 1984 (m. in. *Ojczyzna* – st. i mel. ks. K. Dąbrowski oraz *Solidarni* – st. J. Narbutt, mel. S. Markowski), czas nagr. 5' 52", ze zbiorów FCDCN

Audycja z kwietnia 1983 roku nadana z okazji planowanych manifestacji pierwszomajowych, czas nagr. 3' 38", ze zbiorów FCDCN

Przedmioty artystyczne:

Krzyż odlany przez strajkujących hutników w pierwszym dniu stanu wojennego; datę wryto cyframi rzymskimi: XIII XII XXXXXXXXI, odlew, żeliwo, 13 XII 1981, MHK-42/XI a

3 Maja w Nowej Hucie, Marian Siwek, 1982, tusz, karton, 65,6 x 93,5 cm, MHK 2763/VIII

Sztandar Duszpasterstwa Hutników, 1984, 100 x 113 cm, drzewce – 150 cm dł., jedwab sztuczny, płótno bawełniane, nić jedwabna i metalowa, haft, tkanie, szycie, wł. Duszpasterstwa Hutników

Transparent Duszpasterstwa Hutników z napisem „Matko Solidarności wspieraj walczących hutników”/ DH, poł. I. 80. XX w., 4,20 x 1,5 m, płótno bawełniane, wł. Duszpasterstwa Hutników

Zomowcy z maskami gazowymi typu „słoń”, depczący „Solidarność”, autor zapomniani, grafika na płótnie, wym.: 55 x 35 cm, poł. I. 80. XX w., wł. Duszpasterstwa Hutników

Modlący się hutnicy, autor zapomniani, grafika na płótnie, wym.: 98 x 45 cm, poł. I.80. XX w., wł. Duszpasterstwa Hutników

Krzyż wykonany z puszek po konserwach przez internowanych w więzieniu w Załężu koło Rzeszowa dla o. Pawła Mynarza z Mogiły, 1982, 29 cm, średnica podstawy 8,5 cm, blacha, gips, wł. Jana L. Franczyka

Matka Boska Internowanych w Uhercach i Załężu wykonana z puszek po konserwach dla ks. Władysława Palmowskiego, 1982, 65 x 45 cm, ze zbiorów SFPP

11 matryc stempli pocztowych wykonanych przez internowanych w więzieniu w Załężu, 1982, wymiary od 2,5 x 2,5 do 7,5 x 7,5 cm, guma, ze zbiorów SFPP
Krzyżyki i medaliki wypilowane z monet, zrobione z plastikowej osłony lampy, wykonane z drewna przez internowanych w Załężu i Uhercach, różne wymiary, ze zbiorów SFPP

Militaria:

Pojemnik granatu dymno-tławiącego RWK znaleziony na ulicach Nowej Huty po demonstracji w I. 80. XX w., prod. Niemiecka Republika Demokratyczna, I. 70–80. XX w., wys. 6,2 cm, metal, lakier ochronny, MHK-1422/V/1-2

Pojemnik uniwersalnego granatu tławiącego UGŁ-200-1 znaleziony na ulicach Nowej Huty po demonstracji w I. 80. XX w., prod. Polska, Zakłady Chemiczne w Bydgoszczy, 1981, dł. 19,5 cm, karton, prasowana dykta, potarka siarkowa, klej, pozostałości zwęglonej mieszanki palnej, MHK-1420/V/1-2

Łuska naboju 7,62 x 39 mm wz. 43 „ślepego” znaleziona na ulicach Nowej Huty po demonstracji w I. 80. XX w., prod. Polska, Zakłady Wyrobów Metalowych – Wy-

twórnia Amunicji w Skarżysku-Kamiennej, 1978, metal, MHK-1428/V
Strój funkcjonariusza ZOMO – bluza drelchowa, kurtka polowa, spodnie polowe, buty polowe (tzw. skuterki), 1945–1990, drelch, metal, tworzywo sztuczne, skórką bukatowa, guma, klej, metal, MHK 1277/V, MHK 1279/V/1-2, MHK 1281/V, MHK 1309/V/1-2
Kask ochronny ZOMO z przepaską, 1945–1990, skóra, metal, gąbka, lakier, szkło, MHK 1358/V/1-3
Ręczny miotacz gazów RMG-75, 1945–1990, metal, tworzywo sztuczne, papier, aerozol, MHK 1353/V
Milicyjna pałka szturmowa (tzw. blondyna), l. 80. XX w., dł. 61 cm, guma, MHK 1351/V
Milicyjna tarcza ochronna, 1945 – 1990, , 92,5 x 51,5 cm, poliwęglan, stal, gąbka, derma, sztuczne tworzywo, MHK 1352/V
Beret załóg pojazdów bojowych ZOMO, l. 80. XX w., wys. otoku 10 cm, sukno, podszewka jedwabna, derma, nici, szycie maszynowe, ręczne, MHK-1335/V
Łuska po naboju, który wystrzelił kpt. SB Andrzej Augustyn, śmiertelnie raniąc Bogdana Włosika 13 XI 1982 r. obok Arki Pana, prod. Polska, Zakłady Wyrobów Metalowych – Wytwórnia Amunicji w Skarżysku-Kamiennej, metal, ze zbiorów SFPP

VIII „Oficjalna opozycja”: fenomen ks. Kazimierza Jancarza w Mistrzejowicach

Fotografie:

Flagi zdelegalizowanej Solidarności nad głowami uczestników mszy św. odprawianej przez Jana Pawła II w Mistrzejowicach, 22 VI 1983, Stanisław Gawliński, MHK-148/ XI f/ 4, MHK-147/ XI f/ 5
Pielgrzymka z sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile do Mistrzejowic na mszę św. papieską, 22 VI 1983, Stanisław Gawliński, MHK-145/ XI f/ 4
Uczestnicy pielgrzymki składają kwiaty w miejscu śmiertelnego postrzelenia Bogdana Włosika, 22 VI 1983, Stanisław Gawliński, wł. MHK-146/ XI f/ 5
Msza św. papieska z okazji poświęcenia kościoła św. M.M. Kolbego w Mistrzejowicach, 22 VI 1983, Stanisław Gawliński, MHK-148/ XI f/ 2, MHK-145/ XI f/ 2, MHK-151/ XI f/ 1
Kamera wideo Niezależnej Telewizji Mistrzejowice (NTV) należąca do Andrzeja Augustynka, kościół św. M.M. Kolbego w Mistrzejowicach, kaplica MB Częstochowskiej, 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ksiądz Kazimierz Jancarz z satyrykiem Jackiem Fedorowiczem w czasie wieczoru

pieśni z powstania styczniowego, 10 I 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Przekazanie przez dzieci krzyża wykonanego przez internowanych w Załężu, 12 VII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Przedstawienie teatralne w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1 V 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Spotkanie z Andrzejem Wajdą w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 24 V 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Adam Studziński (obok ks. Kazimierza Jancarza), kapelan, żołnierz spod Monte Cassino w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 15 V 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Kazimierz Jancarz w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę, 12 VII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Kazimierz Światoń w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę, 12 VII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Czwartkowa msza św. za ojczyznę w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, na karcie napis „Bóg zapłać władzy za wyroki i amnestie”, 9 VIII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Tłum w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę, ręce zgromadzonych uniesione z palcami rozstawionymi w znaku zwycięstwa „V”, 26 IV 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Wystawa o obronie krzyża w Nowej Hucie na os. Teatralnym 27 IV 1960 r., 26 IV 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Kapelan gdańskiej Solidarności ks. Henryk Jankowski w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 26 IV 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ołtarz Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 13 III 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ołtarz Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1984, autor i wł. Piotr Augustynek
Wyobrażenie sceny zamordowania ks. Jerzego Popiełuszki w ołtarzu Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 31 I 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Św. Mikołaj rozdaje prezenty w tzw. bunkrze w kościele w Mistrzejowicach, 6 XII 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Anna Walentynowicz, jedna z przywódców strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 roku, wśród uczestników czwartkowej mszy św. za ojczyznę w Mistrzejowicach, 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Kapelani nowohuckiej Solidarności (od prawej: ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, o. Jacek Stożek, ks. Kazimierz Jancarz) koncelebrują czwartkową mszę św. za ojczyznę, 30 X 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki

Maciej Zembaty w czasie wieczoru piosenki autorskiej w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 16 I 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Występ Andrzeja Sikorowskiego w czasie *Wieczoru u św. Maksymiliana* w kościele Mistrzejowicach, 16 I 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Jadwiga Barańska, aktorka znana z filmu *Noce i dnie* w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 13 III 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Wykład Jacka Fedorowicza w tzw. bunkrze w kościele w Mistrzejowicach, 13 III 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Mieczysław Gil, przewodniczący Komisji Robotniczej Hutników w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę, 11 IX 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Od lewej: Bogdan Borusewicz, jego żona Alina Pieńkowska, Józefa Hannelowa i Bogdan Lis w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 9 X 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Występ aktorki Anny Nehrebeckiej w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 30 I 1986, autor i wł. Zbigniew Galicki
Demonstracja Konfraterni Akademickiej przy kościele w Mistrzejowicach na Wawelu, na transparencie napis „Pamiętamy. Ś.p. B. Włosik, A. Szewczyk, R. Smagur [bezpośrednie ofiary ZOMO i SB w Nowej Hucie], J. Popieluszko”, 31 VIII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Edward Nowak i Mieczysław Gil składają kwiaty na grobie Józefa Piłsudskiego w krypcie w katedrze na Wawelu, 10 XI 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Świeczniki przekazane przez przedstawicieli krakowskich uczelni do ołtarza Solidarności w tzw. kościele dolnym w Mistrzejowicach, lipiec 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Mecenas Władysław Siła-Nowicki (obrońca w PRL-owskich procesach politycznych w l. 70. i 80. XX w.) z ks. Kazimierzem Jancarzem w tzw. kościele dolnym w Mistrzejowicach, 3 I 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Stanisław Handzlik, wiceprzewodniczący Komisji Robotniczej Hutników w tzw. kościele dolnym w Mistrzejowicach, 19 XII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Legioniści w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę w tzw. kościele dolnym w Mistrzejowicach, 9 V 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Stanisław Handzlik i ks. Kazimierz Jancarz w tzw. kościele dolnym w Mistrzejowicach, 4 VII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Mikołaj Kuczkowski – proboszcz parafii św. Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach, 7 XII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Kazimierz Jancarz w czasie drogi krzyżowej pielgrzymów z Nowej Huty w Kalwarii Zebrzydowskiej, 26 V 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Kazimierz Jancarz na ognisku kończącym pielgrzymkę nowohucian do Kalwa-

rii Zebrzydowskiej, 26 V 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Kazimierz Jancarz w Groniach z Konfraternią Akademicką, marzec 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Krzyż utożony z kwiatów oraz „kotwica” z okazji rocznicy wybuchu powstania warszawskiego, 1 VIII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Jacek Fedorowicz w rozmowie z Edwardem Nowakiem w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Danuta Rinn na II Ogólnopolskim Festiwalu Piosenki Religijnej w Mistrzejowicach, 27 IX 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Reprezentacja Nowej Huty na II Pielgrzymce Ludzi Pracy w Częstochowie, 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Andrzej Gwiazda, jeden z przywódców strajku w sierpniu 1980 roku na Wybrzeżu w czasie mszy św. za ojczyznę w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 17 X 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, współorganizator mszy św. za ojczyznę w Mistrzejowicach, 28 XI 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Kazimierz Jancarz święci pojazdy w dniu św. Krzysztofa, 25 VII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ołtarz Solidarności i symboliczny grup zamordowanego przez SB ks. Jerzego Popieluszki, 13 XII 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Zbigniew Romaszewski, członek KSS KOR i Solidarności w Warszawie, w czasie mszy św. za ojczyznę w tzw. dolnym kościele Mistrzejowicach, 25 IV 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Ks. Jerzy Popieluszko, kapelan warszawskiej Solidarności, odprawia mszę św. za ojczyznę w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 30 VIII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Recital Piotra Szczepanika w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 30 VIII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Homilia ks. Józefa Tischnera w czasie mszy św. za ojczyznę w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 13 XII 1984, autor i wł. Zbigniew Galicki
Lech Wałęsa z wizytą w Mistrzejowicach w czasie mszy św. za ojczyznę, 7 II 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Lech Wałęsa z wizytą w Mistrzejowicach w czasie mszy św. za ojczyznę, 5 II 1987, autor i wł. Zbigniew Galicki
Wystawa w korytarzach tzw. dolnego kościoła w Mistrzejowicach poświęcona zamordowanemu ks. Jerzemu Popieluszcze, 21 II 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki
Wykład Jacka Fedorowicza w Chrześcijańskim Uniwersytecie Robotniczym, Mistrzejowice, 19 I 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki

ZAWIERZAMY
TOBIE

SPOŁECZNY
FUNDUSZ POMOCY
PRACOWNICZEJ

KRAKÓW

N. HUTA

F S P

ZWIOLNIONYCH Z PRACY

LUDZI PRACY, NAUKI,
UMIĘTNOŚCI I ZWIOLNIONYCH, INTERNOWANYCH

Leszek Moczulski, szef Konfederacji Polski Niepodległej w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach w czasie mszy św. za ojczyznę, 24 I 1985, autor i wł. Zbigniew Galicki

„Prawa człowieka nie znają granic. Walka o nie jest sprawą nas wszystkich” – hasło Międzynarodowej Konferencji Praw Człowieka zorganizowanej przez Solidarność i Ruch Wolność i Pokój w Mistrzejowicach, 25–27 VIII 1988, Andrzej Stawiarski, ze zbiorów FCDCN

Uroczystość odsłonięcia tablicy poświęconej ks. Kazimierzowi Jancarzowi przed wejściem do tzw. dolnego kościoła w Mistrzejowicach, 3 III 1994, autor i wł. Zbigniew Galicki

Dokumenty i wydawnictwa drugoobiegowe:

Blankiet indeksu słuchacza Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego w Mistrzejowicach, 1984, wymiary przy zamkniętej okładce 12 x 6 cm, papier, ze zbiorów Barbary Nowak

Kronika Konfraterni Akademickiej przy kościele w Mistrzejowicach z wpisem bł. ks. Jerzego Popiełuszki z 16 II 1984 r., na osiem miesięcy przed męczeńską śmiercią z rąk oficerów SB, 55 x 30 cm, ze zbiorów Barbary Nowak

Wejściówki wraz z planem sektorów na mszę papieską z okazji poświęcenia kościoła św. Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach, 22 VI 1983, ze zbiorów Barbary Nowak

Wywiady filmowe i filmy archiwalne:

ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, FCDCN, czas nagr. 48' 5", DVD 44

Nagrania dźwiękowe ze zbiorów Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego (FCDCN):

Audycja poprzedzająca II pielgrzymkę papieża Jana Pawła II do ojczyzny (zawiera m.in. fragment przemówienia Władysława Hardka), czerwiec 1983, czas nagr. 7' 52"

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1984-09-17/30 – XIV Sacrosong w kościele w Mistrzejowicach; nagrania drugiego i trzeciego dnia festiwalu, kaseeta magnetofonowa, strona A: 27' 36", strona B: 28' 46"

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1984-08-30 – Ks. Jerzy Popiełuszko w kościele w Mistrzejowicach, strona A: 28' 58", sygn. Kas. 123 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1985-04-14 – Wywiad z ks. Tadeuszem Zaleskim w sprawie napadu w Wielką Sobotę tego roku, strona B: 24' 22", sygn. Kas. 30 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1985-02-07 – Wywiad Macieja Szumowskiego i Tadeusza Szymy z Lechem Wałęsą, Mistrzejowice, strona A: 27' 52", strona B: 21' 49", sygn. Kas. 32 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1985-08-29 – Homilia ks. Kazimierza Jancarza wygłoszona w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę w rocznicę pobytu ks. Jerzego Popiełuszki w kościele w Mistrzejowicach, strona B: 28' 31", sygn. Kas. 123 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1986-03-16 – Występ Jacka Fedorowicza w kościele w Krakowie-Mistrzejowicach – Wieczór u św. Maksymiliana, 6, cz. 2, strona B: 31' 4", sygn. Kas. 121 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1986 (?) – Występ Kabaretu Pan Tu Mieszka w kościele w Mistrzejowicach, Kabaret Pan Tu Mieszka : Krzysztof Piasecki i Stanisław Zygmunt; akompaniament Stanisław Berger, ok. 1986, strona A: 39' 42", strona B: 45' 13"

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1987-10-15 – Homilia ks. Henryka Jankowskiego wygłoszona w czasie czwartkowej mszy św. za ojczyznę w kościele w Krakowie-Mistrzejowicach; po mszy spotkanie ze Stefanem Bratkowskim, strona A: 30' 30", strona B: 30' 35", sygn. Kas. 36 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1988-09-03, strona A: 1. Spotkanie z Leszkiem Moczulskim, strona B: cd spotkania z L. Moczulskim 2. Spotkanie z o. Janem A. Kłoczowskim (12' 50") 3. Pierwsza Brygada (27' 50"), sygn. Kas. 46 (311)

Duszpasterstwo Ludzi Pracy, 1989-02-09 – Lech Wałęsa w kościele w Krakowie-Mistrzejowicach, spotkanie po mszy św., strona A: 31' 9", strona B: 31' 11", sygn.

Kas. 101 (311)

Druga pielgrzymka Ojca św. Jana Pawła II do Polski. Msza św. i konsekracja kościoła w Nowej Hucie-Mistrzejowicach. Homilia Jana Pawła II. Przemówienie wygłoszone przez papieża na zakończenie mszy św., 22 VI 1983, czas nagr. 44', producent nagrania: Rozgłośnia Radia Watykańskiego, sygn. 33-T-4632, wł. Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC)

Przedmioty artystyczne:

Biało-czerwona flaga z czasów II pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski w 1983 r., napis na płótnie wykonany tzw. solidarycą „Nowa Huta”, 45 x 63 cm, wł. MHK

Krzyż dla ks. Kazimierza Jancarza od internowanych członków nowohuckiej Solidarności. Na podstawie podpisy internowanych, 1982, blacha żelazna, podstawa z puszki po konserwie zalana gipsem, wys. 45 cm, szer. ramion krzyża 24 cm, ze zbiorów Barbary Nowak

Rzeźba wykonana w węglu kamiennym przekazana ks. Kazimierzowi Jancarzowi na ołtarz Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1985, podstawa 6 x 10 x 12 cm, autor nieznan, ze zbiorów Barbary Nowak

Naszzywka Duszpasterstwa Ludzi Pracy w Mistrzejowicach, , średnica mniejsza 4 cm, średnica większa 8 cm, płótno, wyszywanie, autor nieznan, ze zbiorów Barbary Nowak

Sutanna prymicyjna ks. Kazimierza Jancarza, dar rodziny Jancarzów dla Szkoły Podstawowej nr 85 im. ks. Kazimierza Jancarza w Mistrzejowicach na os. Złotego Wieku, 1972, płótno bawełniane, złota nić, tkanie, szycie, autor nieznan, ze zbiorów Barbary Nowak

Obrus z ołtarza Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1984, 3,5 x 1,75 m, len, bawełna, tkanie, szycie, wyszywanie, autor nieznan, ze zbiorów Barbary Nowak

Ostatnia świeca z ołtarza Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1984, wysokość 35 cm, średnica podstawy 12 cm, воск, miedź, bawełniany knot, autor nieznan, ze zbiorów Barbary Nowak

33 świeczniki z ołtarza Solidarności w tzw. dolnym kościele w Mistrzejowicach, 1984, najmniejszy 15 x 8 cm, największy 75 x 55 cm, drewno, stal nierdzewna, miedź, brąz, odlew, gięcie, cięcie, spawanie, wykonane przez pracowników Huty im. Lenina, Huty Warszawa, Huty Częstochowa, Stoczni Gdańskiej, ze zbiorów Barbary Nowak

IX Wiosna wolności: Nowa Huta w latach 1988–1989

Fotografie:

Początek strajku – przemawia Andrzej Szewczuwaniec, 26 IV 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 006_02

Nietypowy pochód pierwszomajowy wyrusza sprzed hali Walcowni Zgniatacz, Andrzej Stawiarski, FCDCN 007_12

Msza św. odprowadzana przez ks. Tadeusza Isakowicza-Zalewskiego dla strajkujących hutników, 3 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 006_35

Posiedzenie Komitetu Strajkowego Kombinatu Metalurgicznego Huty im. Lenina z mediatorami, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 008_09

Mediatorzy Halina Bortnowska, Jan Olszewski (z prawej) i Andrzej Stelmachowski (z lewej) w czasie mszy św. na Walcowni Zimnej, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 006_17

Przed brutalną pacyfikacją ZOMO, która miała miejsce nocą 5 maja 1988 r., Andrzej Stawiarski, FCDCN 009_19

Początek strajku Walcownia Blach Karoseryjnych, 26 IV 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 002_01

Strajk objął całą Hutę im. Lenina, Andrzej Stawiarski, FCDCN 007_22

Maciej Mach spisuje postulaty, obok niego Jan Pura (po lewej) i Wiesław Mazurkiewicz, , 26 IV 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 002_13, 002_26

8 postulatów strajkujących = 8 RAZY TAK!, Andrzej Stawiarski, FCDCN 003_22

Symbole strajku, Andrzej Stawiarski, FCDCN 004_25, 005_26

Wiec. Przemawiają Mieczysław Gil oraz przewodniczący Komitetu Strajkowego Andrzej Szewczuwaniec, obok Kazimierz Fugiel, 1 V 1988, Andrzej Stawiarski,

1722 LHO. ZUKUNFT ZWISCHEN PUSCHLO - ZWISCHEN UNTEREN UND OBEREN

FCDCN 004_17, 004_08

Wiec w hali Walcowni Zgniatacz, 1 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 005_08
Komitet Strajkowy i strajkujący hutnicy z Walcowni Zgniatacz, Andrzej Stawiarski, FCDCN 003_25

Strajkujący hutnicy z Stanisławem Handzlikiem (w kraciastej koszuli) i Jerzym Skoczylasem z KPN (w jasnej koszuli), Andrzej Stawiarski, FCDCN 003_07

Przed salą posiedzeń Komitetu Strajkowego, Andrzej Stawiarski, FCDCN 011_27
Strajkowa codzienność: hutnik czyta podziemne pismo „Hutnik”, 30 IV 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

Nietypowy pochód pierwszomajowy na terenie Kombinatu. Hutnicy zmierzają ku bramie główne Huty im. Lenina, gdzie spotkali się z pochodem rodzin zmierzającym z mszy św. w kaplicy św. Józefa na os. J.Strusia, 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

Strajkujący przed bramą do Walcowni Zgniatacz, 1 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 009_07, 006_07, 009_13

Mieczysław Gil czyta list strajkujących hutników do wicepremiera Zdzisława Sadowskiego, obok Bogdan Klich, w tzw. kantorku odpraw na Walcowni Zgniatacz, 1 V 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

Przy bramie głównej do Huty im. Lenina – spotkanie pochodu pierwszomajowego hutników z rodzinami i przyjaciółmi wspomagającymi strajkujących, 1 V 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

Msza św. odprawiana przez ks. Kazimierza Jancarza (udziela komunii świętej) i ks. Józefa Orawczaka, z kamerą Andrzej Jaskowski – operator Niezależnej Telewizji Mistrzejowice, Walcownia Karoseryjna, 1 V 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki
Gorąca linia z dyrekcją Huty im. Lenina. O lewej: Jan Ciesielski, Stanisław Handzlik, Tadeusz Szczypczyński, 2 V 1988, autor i wł. Tadeusz Pikulicki

Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski odprawia mszę św. na hali Walcowni Zgniatacz, 3 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 007_07, 007_02

Strajkujący hutnicy w czasie mszy św., na pierwszym planie z prawej Władysław Kielian (przewodniczący Komisji Robotniczej Hutników), 3 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 007_08

Przybycie mediatorów do Huty im. Lenina – idą Andrzej Stelmachowski, Jan Olszewski, dalej Jerzy Skoczylas z Haliną Bortnowską, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 009_24

Mediatorzy: Halina Bortnowska, Andrzej Stelmachowski (w jasnej koszuli), Jan Olszewski (zakłada marynarkę), 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 010_16, 010_11

Posiedzenie Komitetu Strajkowego z mediatorami – od lewej Stanisław Handzlik,

Mieczysław Gil, Władysław Kielian, Kazimierz Fugiel, Jan Olszewski, Andrzej Stelmachowski, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 007_24, 008_09

Strajkowa codzienność: ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski (przy biurku), Stanisław Handzlik (z prawej), 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 005_15

Strajkowa codzienność: Mieczysław Gil czyta „Gazetę Krakowską”, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 005_13

Strajkowa codzienność: ucieranie wspólnego stanowiska – Mieczysław Gil, Jerzy Skoczylas, Marek Surma, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 009_02

Strajkowa codzienność: przerwa w obradach Komisji Strajkowej – Stanisław Handzlik, Mieczysław Gil, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 005_21

Strajkowa codzienność: oczekiwanie na stanowisko dyrekcji Huty im. Lenina – Stanisław Handzlik, ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, 4 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 008_32

Strajkowa codzienność: chwila odpoczynku – Mieczysław Gil, Andrzej Stawiarski, FCDCN 003_12

Pokojowa manifestacja po pacyfikacji, ranek 5 V 1988, Andrzej Stawiarski, FCDCN 011_23

Wiec wyborczy Obywatelskiego Komitetu Wyborczego Solidarność z udziałem Mieczysława Gila, kandydata do parlamentu z Nowej Huty oraz Lecha Wałęsy przed wejściem na Wieżę Ratuszową. Pod napisem „Solidarność” obraz Matka Boska, 1989, autor i wł. Stanisław Gawliński

W pierwszych (częściowo) wolnych po II wojnie światowej wyborach z Nowej Huty do Sejmu wybrani zostali Mieczysław Gil (z lewej) i Edward Nowak (z prawej), po 4 VI 1989, Andrzej Stawiarski, wł. KRH

Demonstracja Federacji Młodzieży Walczącej (FMW) przed pomnikiem Lenina w al. Róż, 25 VI 1989, Stanisław Gawliński, MHK 158/XI/6

Demonstracja FMW, ulica przed Arką Pana. Na transparencie napis „NASZYM CELEM NIEPODLEGŁOŚĆ”, 25 VI 1989, Stanisław Gawliński, wł. MHK 157/XI f/1, MHK 158/XI f/1, MHK 158/XI f/2, MHK 159/XI f/6

Demonstracje antysowieckie przed pomnikiem Lenina, przełom listopada i grudnia 1989, autor i wł. Stanisław Gawliński

Solidarność na postumencie pomnika Lenina, grudzień 1989, Andrzej Stawiarski, FCDCN F 1461

Plakat wzywający do wyprowadzenia Armii Czerwonej z Polski, Nowa Huta, 1989, Andrzej Stawiarski, FCDCN F 0038

Mural wzywający do wyprowadzenia Armii Czerwonej z Polski, Nowa Huta, 1989, Andrzej Stawiarski, FCDCN F 0072

Goodbye Lenin – zomowcy w obronie pomnika Lenina, 29 XI 1989, Andrzej Sta-

wiarski, wł. IPN Kraków

Goodbye Lenin – pomnik plonie, 6 XII 1989, Andrzej Stawiarski, IPN 204

Goodbye Lenin – demontaż pomnika, 10 XII 1989, Andrzej Stawiarski, IPN 208

Edward Nowak w czasie wyborów do władz Komisji Robotniczej Hutników, 1989,

Andrzej Stawiarski, FCDCN F 1099

Poświęcenie lokalu Komisji Robotniczej Hutników w budynku S Centrum Administracyjnego Huty im. Tadeusza Sendzimira, 17 III 1990, Stanisław Gawliński, MHK-162 XI f/2, MHK-162/XI f/3, MHK-163/XI f/1, MHK-163/XI f/3, MHK-163/XI f/5

W lokalu Komisji Robotniczej Hutników w Budynku S Centrum Administracyjnego Huty im. Tadeusza Sendzimira, 1990, Andrzej Stawiarski, FCDCN F 0248

Msza św. przed wejściem do Centrum Administracyjnego Huty im. Tadeusza Sendzimira w 10. rocznicę podpisania porozumień sierpniowych, 31 VIII 1990, Stanisław Gawliński, MHK-160/XI f/1, MHK-161/XI f/1, MHK-161/XI f/2

Premier Tadeusz Mazowiecki z wizytą w Hucie im. Tadeusz Sendzimira, 13 V 1990, Stanisław Gawliński, MHK-154/XI f/2, MHK-155/XI f/2, MHK-156/XI f/6, MHK-156/XI f/8

Nowy patron huty – Tadeusz Sendzimir, maj 1990, Stanisław Gawliński, MHK-152/XI f/3, MHK-152/XI f/4, MHK-152/XI f/5

Dokumenty i wydawnictwa drugoobiegowe:

Ulotki i plakaty wyborcze Obywatelskiego Komitetu Wyborczego Solidarność z Nowej Huty, 1989, 2 x 12 x 34 i 50 x 70 cm, papier, druk barwny, ze zbiorów SFPP Bloczek znaczków z portretami kandydatów Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego Solidarność do Sejmu i Senatu, wydane z okazji wyborów w czerwcu 1989 roku, wł. prywatna

Ulotka wyborcza Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego Solidarność, 4 VI 1989, wł. MHK

Ulotka zapraszająca na demonstrację FMW w kształcie listu gończego za gen. Wojciechem Jaruzelskim (I sekretarzem KC PZPR). Oddaje gorącą atmosferę polityczną w Polsce – tuż po ukonstytuowaniu się parlamentu po wyborach 4 VI 1989 r., a przed wyborem generała na prezydenta, wł. prywatna

Wywiady filmowe i filmy archiwalne:

Strajk na Zgniataczu, reż. Jerzy Ridan, prod. Stowarzyszenie Sieć „Solidarność”, czas 25' 53", 2013

Edward Nowak, wywiad ze zbiorów FCDCN, czas nagr. 107' 33", 50', 57' 33", sygn. DVD 40, DVD 40a

Maciej Gawlikowski, wywiad ze zbiorów FCDCN, czas nagr. 23', sygn. DVD 22

Demonstracja antykomunistyczna Konfederacji Polski Niepodległej iFMW, Nowa Huta, 25 VI 1989, IPN Kr 182/21/DVD cz. 18

Nagrania dźwiękowe:

Wypowiedź ks. Kazmierza Jancarza na temat pomocy udzielanej rodzinom strajkujących hutników w Hucie im. Lenina w Nowej Hucie, 1988-05-09, Nowa Huta, czas nagr. 9', producent nagrania: Rozgłośnia Radiowa Głos Ameryki, sygn. 33-T-5069, wł. Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC)

Rozmowa z Wiesławem Zablockim – pracownikiem Uniwersytetu Jagiellońskiego – na temat ataku milicji i ZOMO na strajkujących hutników Huty im. Lenina w Nowej Hucie. Odczytanie komunikatu Komitetu Strajkowego. Rozmowę telefoniczną przeprowadza red. Sławomir Susa, 1988-05-05, Nowa Huta, czas nagr. 9', producent nagrania: Rozgłośnia Radiowa Głos Ameryki, sygn. 33-T-5072, wł. Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC)

Spotkanie w kościele na os. Szklane Domy w Krakowie-Nowej Hucie na temat strajku w Kombinacie Huta im. Lenina, 1988-05-04, kasetą magnetofonowa, strona B: 31' 11", sygn. Kas. 91 (311), ze zbiorów FCDCN

Przedmioty artystyczne:

Plakietki Obywatelskiego Komitetu Wyborczego Solidarność używane w czasie kampanii wyborczej przed wyborami 4 VI 1989 r., plastik, metal, wyrób seryjny, 5 x 5 cm, MHK-54/IV

Spis treści

Nowa Huta dla Wolnej i Niepodległej

Michał Niezabitowski Wstęp

Edward Nowak Wprowadzenie

Paweł Jagło *O wystawie Nowa Huta dla Wolnej i Niepodległej*

Paweł Jagło *Początki budowy miasta i kombinatu w Nowej Hucie w aktach bezpieczeństwa*

Paweł Jagło *Obrona krzyża na os. Teatralnym 27 IV 1960 r. Aspekty prawne i przebieg konfliktu*

Jan L. Franczyk *Rodząca się nowohucka opozycja*

Andrzej Malik *Solidarność w Nowej Hucie – kombinat metalurgiczny i inne zakłady pracy*

Ewa Zając *Stan wojenny i lata 80. w Nowej Hucie*

Jan L. Franczyk *Fenomen Kościoła w Mistrzejowicach*

Ewa Zając *Koniec PRL w Nowej Hucie*

Wojciech Polak *Wpływ Nowej Huty na narastanie w Polsce oporu społecznego przeciwko komunizmowi*

Bibliografia

Joanna Komperda, Maria Drozd *Relacje naocznych świadków*

Adam Macedoński

Czesław Szewczuk

Wiesława Ciesielska

Maciej Mach

ks. Władysław Palmowski

o. Paweł Mynarz

Barbara Nowak

Kazimierz Kubrak

Maciej Gawlikowski

Edward Nowak

Spis eksponatów

Summary

Spis treści